

Jaarstukken 2018

PS 13/19

Inhoudsopgave

Jaarverslag

Inleiding *blz.* 3

Programmaverantwoording

1 Bestuur 7
2 Ruimte 19
3 Natuur, water en milieu 35
4 Economie 65
5 Mobiliteit 87
6 Cultuur en samenleving 107
Algemeen financieel beleid 123

Paragrafen

1 Bedrijfsvoering 127
2 Provinciale heffingen 131
3 Weerstandsvermogen en risicobeheersing 139
4 Onderhoud kapitaalgoederen 145
5 Treasury 151
6 Verbonden partijen 159
7 Ontwikkelbedrijf en grondbeleid 169
8 Investeringsagenda 175
9 Europese programma's 179
10 Burgerjaarverslag 185

Jaarrekening

Overzicht van baten en lasten met toelichting 192
Balans met toelichting 212
Wet normering Topinkomens 235
Lijst van afkortingen 237

Algemeen hoofdstuk

Inleiding

2018 was het laatste volle jaar in deze bestuursperiode. Een jaar waarin grote stappen zijn gezet in de realisatie van belangrijke maatschappelijke opgaven waar we voor staan. De (economische) groeikansen voor onze regio die het bestuursakkoord schetst, hebben we afgelopen jaren ten volle benut.

Brabant is volop in beweging! Grote transities vinden plaats op het gebied van onder andere energie en klimaat, digitalisering en landbouw. Ze vragen, net als afgelopen jaren, blijvende aandacht en inzet. We zijn daarbij voortdurend alert op bewegingen om ons heen. Met een brede inzet en betrokkenheid spelen we actief in op initiatieven uit de samenleving, kansen en ontwikkelingen. Brabant fungeert hierbij als verbindende, betrouwbare partner in een groot en divers netwerk van marktpartijen en samenwerkingsverbanden. Afhankelijk van de opgave en de daarbij betrokken partners kiezen we onze rol zodanig dat onze toegevoegde waarde in het netwerk het grootst is: we geven richting, we stimuleren beweging en/of we maken waar mogelijk waar.

Het gaat goed met onze provincie. De economie groeit in Brabant met 3,0% sterker dan landelijk het geval is (2,6%). Onze plannen uit de begroting 2018, zijn afgelopen jaar grotendeels gerealiseerd. Daar waar zaken anders zijn gelopen dan we vooraf hadden gedacht, staat dit toegelicht bij de afzonderlijke programmaonderdelen. Wij zijn trots op de concrete resultaten die we hebben bereikt.

In 2018 hebben we het werken aan een opgavegestuurde netwerkorganisatie voortgezet. Dat betekent een organisatie die denkt en handelt vanuit de maatschappelijke opgaven van en voor Brabant. Integraliteit in de uitvoering zien we overal in onze organisatie terug. Op veel terreinen wordt samengewerkt, bijvoorbeeld bij de Omgevingsvisie en bij de aanpak van ondermijning. De samenwerking met regio's heeft verder gestalte gekregen via de ontwikkeldagen. Naast ruimte- en mobiliteitsbeleid, is binnen deze ontwikkeldagen ook de samenwerking opgepakt voor de energietransitie en het mestbeleid. Deze manier van samenwerken tussen de provincie en regio's zorgt ervoor dat de bestuurskracht van provincie en regio's wordt vergroot en tegelijkertijd de bestuurlijke drukte wordt verminderd.

Belangrijke ontwikkelingen die in 2018 in het bijzonder aandacht hebben gekregen zijn:

- Brabantse Omgevingsvisie;
- Energieagenda 2019 - 2030;
- Brabant Digitaliseert;
- Transitie duurzame landbouw;
- Visie 'Gedeelde mobiliteit is maatwerk'.

In de bestuursrapportage 2018 staan onzekerheden benoemd in de realisatie van beleid en daaraan gekoppelde middelen. Een opvallende uitschieter in de jaarstukken 2018 is met name de forse onderbesteding door in behandeling zijnde subsidies voor POP3 Natuur en PAS, die niet meer in 2018 konden worden beschikt. Voor de overige onzekerheden, zoals Deltaprogramma, STUW, Europese programma's en MIT en PHS, staat een nadere toelichting bij de programma's.

Hoofdpijnen, highlights en mijlpalen per begrotingsprogramma

Programma 01 Bestuur

In 2018 hebben we op verschillende manieren bijgedragen aan de aanpak van ondermijning in het buitengebied, o.a. met de vitaliteitsscan, het onderzoek naar de vitaliteit van de Brabantse verblijfsrecreatiesector. De Actieagenda vakantieparken is eind 2018 ondertekend. De leegstand in het buitengebied en kwetsbare recreatieparken zijn tot prioritaire projecten benoemd. Om de provincie verder te wapenen tegen ondermijning, willen we structureel meer aandacht besteden aan bewustwording met wie we zaken doen, en door de Wet Bibob structureel toe te passen op subsidies en vastgoedtransacties. De [nieuwe beleidsregel Wet Bibob provincie Noord-Brabant 2018](#) is op 13 december 2018 in werking getreden.

Vanuit Veerkrachtig Bestuur hebben we voor alle gemeenten bestuurlijke uitspraken gedaan over de processen en trajecten die zij hebben doorlopen. Alle Brabantse gemeenten hebben voor het einde van de huidige provinciale bestuursperiode een adequaat en (sub)regionaal afgestemd traject doorlopen om tot een besluit over hun visie op de eigen bestuurlijke en/of organisatorische toekomst te komen.

Programma 02 Ruimte

We hebben veel gesprekken gevoerd met Brabanders om samen een gedragen visie op de Brabantse fysieke leefomgeving te ontwerpen. De Brabantse omgevingsvisie gaat over het versterken van de woon, werk en leef kwaliteit in Brabant. Het vaststellen van de omgevingsvisie in december is een belangrijk stap geweest in 2018.

Een goede ruimtelijke ontwikkeling vergt een voortdurende uitdaging om samen met de omgeving keuzes te maken, waarbij steeds een afweging tussen belangen dient plaats te vinden. Wij geven richting, stimuleren beweging en maken mogelijk, wat tot uiting komt in de aanpak en werkwijze in onze planbegeleiding, maar ook bij de aanpak van Wonen, Werklocaties, Leegstand, het ontwikkelbedrijf en de Omgevingsvisie. De beleidslijnen Wonen, Werklocaties en Leegstand zijn afgelopen jaar geëvalueerd en aan u aangeboden. In alle dossiers binnen het ruimtelijk domein liggen we op koers. In ons handelen in specifieke gebiedsgerichte casussen komt steeds vaker de nadruk te liggen op het combineren van verschillende maatschappelijke opgaven en belangen die in een gebied spelen. De maatschappelijke opgaven op het terrein van klimaat, energie, circulaire economie en een duurzaam landelijk gebied hebben een grote impact op de ruimtelijke inrichting van Brabant. Deze opgaven zetten we in als motor voor het toevoegen van kwaliteit aan Brabant.

Bij het programma Agrofood hebben we voortvarend invulling gegeven aan de versnelling van de transitie veehouderij door het vaststellen van de afgesproken regelingen in het kader van het pakket ondersteunende maatregelen. In dat kader is er een stevig begin gemaakt met het ontwikkelen van innovatieve stalsystemen die uitgaan van scheiding aan de bron. Ook hebben we –samen met gemeenten- een flinke slag gemaakt met het opzetten van een ondersteuningsnetwerk. We hebben aan 12 ondernemers de agrofoodpluim uitgereikt, innovaties aangejaagd via onder andere Plattelands OntwikkelingsPlannen (POP3) en innovatieve trajecten ondersteund op basis van de werkwijze van de Landbouw Innovatie Campus en het LIB (Landbouw Innovatie Brabant) evenals een aantal duurzaamheidsconcepten zoals de vegetarische slager. Binnen We Are Food hebben tien goed bezochte themamaanden plaatsgevonden. Er is gewerkt aan een meer structurele samenwerking met de kennisinstellingen WUR en TU/e. De discussie rondom combiwassers, de in het regeerakkoord benoemde “warme sanering van de varkenshouderij” en de Afrikaanse Varkenspest vereisten gedurende het jaar extra aandacht.

Programma 03 Natuur, water en milieu

Meer en meer wordt duidelijk dat samenhang in keuzes en passende schaalgrootte/gebieden essentieel is om de opgaven voor milieu, water en natuur tijdig te realiseren. Op deze manier wordt niet alleen aan de basisopgaven voor gezondheid, veiligheid en omgevingskwaliteit voldaan, maar zijn ook de basiscondities op orde voor

slimme verstedelijking, circulaire economie, duurzame landbouw, energietransitie en een klimaatproof Brabant. De meerjarige duur van dit programma resulteert veelal in een tranchegewijze, programmatische aanpak. De jaarlijkse voortgang op prestaties moet steeds in het licht worden gezien van de meerjarige en vaak langjarige afspraken.

In 2018 hebben de tussenevaluatie van het Provinciaal Milieu- en WaterPlan (PMWP), de evaluatie Verdrogingsaanpak natuur en de midterm review STUW (Samenwerkingsovereenkomst Ter Uitvoering van de Waterdoelen) zicht gegeven op de voortgang en effectiviteit van de aanpak. De droogte in 2018 heeft nogmaals benadrukt dat waterbeschikbaarheid een relevant en urgent thema is. Met name de achterblijvende voortgang ten aanzien van verdroogde natuur was aanleiding om de prestatieafspraken met de waterschappen (STUW) aan te vullen. De klimaatop in juni heeft laten zien dat we grote vraagstukken te pakken hebben op het gebied van zowel klimaatmitigatie als klimaatadaptatie en dat naast overheden, ook kennisinstellingen, bedrijven en burgers nodig en bereid zijn om mee te doen.

Met de bestuursopdracht vitale bodem worden flinke stappen gezet om de kwaliteit van de bodem in relatie tot wateropgaven en duurzame agrarische bedrijfsvoering te verbeteren. We hebben laten onderzoeken wat ervoor nodig is om de bodem in Brabant weer duurzaam gezond te maken. In 2018 is de basis gelegd voor de uitvoering hiervan.

In 2018 hebben we ons onverminderd ingezet voor de realisatie van PAS-herstelmaatregelen (PAS: Programma Aanpak Stikstof). Naast verbetering van de biodiversiteit in de natuurgebieden is ook veel geïnvesteerd in de natuur en het landschap daar om heen.

Programma 04 Economie

Onze provinciale inspanningen hebben bijgedragen aan het verder stimuleren van de economische ontwikkeling. In 2018 is de Brainport Actieagenda gestart met de uitvoering van de eerste projecten. De meeste innovatieprojecten op het gebied van arbeidsmarktbeleid zijn in 2018 afgerond. Deze hebben mooie resultaten laten zien. In 2018 hebben we versnelling in de (door)ontwikkeling van campussen gerealiseerd door het opzetten/optimaliseren van de governancestructuur om slagkracht te vergroten, door participatie in de campusontwikkeling en door het faciliteren van de groeiambities van bedrijven op een campus. In het oog springen de ontwikkeling van de Brainport Industrie Campus, de Automotive campus en Pivot Park. Voor het topcluster Lifetec is in 2018 een

nieuw uitvoeringsprogramma vastgesteld met programmalijnen. Daarin wordt een koppeling gelegd met het bredere Brabantse ondernemersklimaat dat zich gezamenlijk richt op duurzame versterking van Life Sciences & Health. Voorts is de Logistic Community Brabant in 2018 van de grond gekomen.

De startersondersteuning heeft in 2018 een impuls gekregen (Braventure) en innovatiestimulering door het MKB via het MIT voorziet in een grote behoefte. Op het vlak van circulaire economie hebben we een aanzet gegeven voor een programmatische aanpak met benutting van de kracht van onze bedrijven en kennisinstellingen. De Brabantse innovatiedagen zijn georganiseerd in Tokio, Israël, Boston en San Francisco, in samenwerking met in Brabant gevestigde kennis- en onderwijsinstellingen.

In het najaar is – als sluitstuk van het huidige bestuursakkoord – de Bouwsteen Economie en Internationalisering aan Provinciale Staten aangeboden. De verkenning ‘Brabant digitaliseert’ is in mei vastgesteld vanuit de ambitie sneller en adequater in te springen op de ontwikkelingen in de digitale wereld. Deze strategische verkenning heeft de economische en maatschappelijke kansen, mogelijkheden en bedreigingen in kaart gebracht die ontstaan uit de digitalisering van economie en samenleving in Brabant. In juli is het programma ‘Digitale Agenda’ gestart.

Nog meer dan in 2017 stond de energietransitie in 2018 zowel internationaal, nationaal, provinciaal als lokaal in het middelpunt van de belangstelling. Deze ontwikkeling vraagt om een duidelijke positiebepaling en daarom hebben we in 2018, met het vaststellen van de Energieagenda 2019-2030, voor het komende decennium op hoofdlijnen onze koers binnen de Brabantse energietransitie vastgelegd. In regionaal verband hebben we als provincie de regisserende rol gepakt in het organiseren van de Regionale Energie Strategieën (RES). Parallel hieraan is de uitvoering van lopende programma’s geïntensiveerd. Niet alleen door ons eigen vastgoed te verduurzamen, maar ook door gemeenten te ondersteunen bij de transitie naar aardgasvrije wijken tot de verduurzaming van de industrie, de transitie naar elektrisch rijden en het verduurzamen van sportaccommodaties. Om ervoor te zorgen dat iedereen mee kan doen binnen de energietransitie gingen we voortvarend verder met onze sociale innovatie projecten, het project A16 en startten we de beweging ‘Brabant geef Energie’. Met het vaststellen van het plan van aanpak Fuelliance en het subsidiëren van de eerste twee demonstratieprojecten paktten we ook op het onderwerp energieopslag en -conversie als provincie de regie om de unieke positie en grote kansen van Brabant in dit gebied te verzilveren.

Programma 05 Mobiliteit

Om bij te dragen aan de concurrentie en agglomeratiekracht van Brabant werken we aan een veilig, slim en duurzaam mobiliteitsnetwerk. Voor een duurzame bereikbaarheid zijn in 2018 tijdens het BO-MIRT belangrijke afspraken gemaakt over o.a. een geoptimaliseerd voorkeursalternatief N65, een voorkeursalternatief voor de A67 en de schaalprong OV Brabant. Ook is in 2018 een besluit genomen over de start van de MIRT-verkenning A58 Tilburg-Breda.

Met de vaststelling van de beleidsnota Kwaliteit Onderhoud Provinciale Infrastructuur (KOPI) en de visie op gedeelde mobiliteit, een vastgesteld Provinciaal Inpassingsplan (PIP) N629 Dongen-Oosterhout en PIP N279 Veghel-Asten, de voortgang van de realisatie van het snelfietsroutenetwerk en de gunning van de N69 zijn de laatste belangrijke punten uit het bestuursakkoord gerealiseerd.

De omgevingsvisie is vastgesteld. Mobiliteit speelt daarin een belangrijke rol: Met het Rijk zijn afspraken gemaakt over een Minder Hinder aanpak / Programma Slimme Bereikbaarheid Zuid Nederland; In Brabantstad-verband is samen met de B5 uitvoering gegeven aan een gezamenlijke agenda slimme en duurzame mobiliteit. Via ontwikkeldagen met de regio’s zijn Smart Mobility en vernieuwing OV op de agenda gezet.

Programma 06 Cultuur en samenleving

In deze bestuursperiode is een impuls gegeven aan cultuureducatie. Het aantal deelnemende gemeenten aan het cultuureducatieprogramma is hiermee bijna verdubbeld. Door inzet van impuls gelden is een duurzame versterking en verbinding van de cultuursector met andere sectoren gestimuleerd. Brabant C heeft zich de afgelopen jaren doorontwikkeld tot een onderscheidend instrument waarmee deze bestuursperiode 78 (inter)nationaal toonaangevende projecten zijn gerealiseerd.

De manier waarop erfgoed samen met partners creatief wordt verbeeld (de Sprong, de Mars, Goud van Brabant, 75 levens veranderende verhalen van Brabant Remembers, etc.) wordt positief ontvangen, net als de manier waarop we innovatief omgaan met erfgoed (koppeling aan jongeren, verduurzaming, marketing/toerisme).

Bij sociale veerkracht is deze bestuursperiode ingezet op de responsieve aanpak om initiatieven in de maatschappij op eigen kracht verder te brengen: inmiddels zijn meer dan

150 initiatieven ondersteund. Een onderdeel van de lerende aanpak is het versterken van maatschappelijke initiatieven door ze expertise aan te reiken. Voor deze aanpak is met de community Stèrk Brabant instrumentarium ontwikkeld, waaronder tools voor impactmonitoring. Ook is gestart met een pilot Brabants Outcome Fonds, waarbij doorgroeikapitaal voor sociale ondernemers wordt gerealiseerd.

Met de inzet van BrabantSport is het gelukt om meer (private) partners aan de sport in Brabant te verbinden. Ook zijn aansprekende sportevenementen ondersteund een grotere economische spin-off dan was voorzien. De doelstelling voor uniek sporten (50.000 mensen met beperking in beweging gebracht) wordt echter naar verwachting pas na 2019 gerealiseerd.

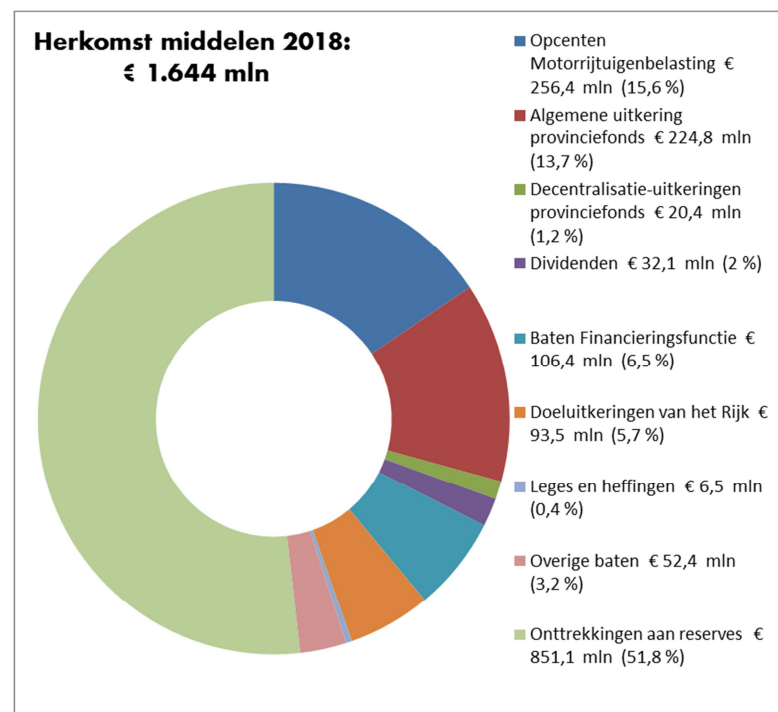
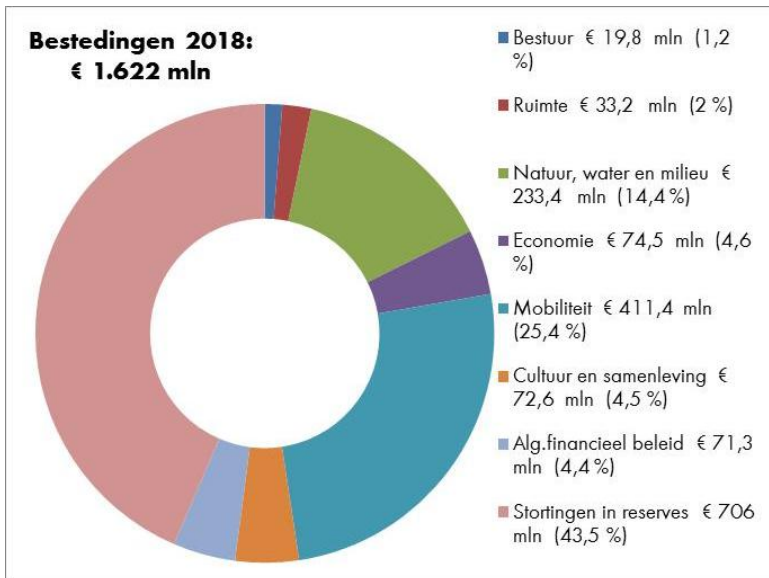
Financieel totaalbeeld

Het financiële resultaat over 2018 is positief. Alle risico's zijn met voldoende middelen afgedekt. Dit positieve financiële perspectief betekent dat op de korte en ook op de lange termijn voldoende financiële ruimte blijft bestaan voor toekomstig nieuw beleid en eventuele nieuwe bestuurlijke prioriteiten. Onze beleggingsdoelstelling om minimaal € 122,5 mln inkomsten te genereren over 2018 hebben we gehaald. Een trendbreuk hebben we gerealiseerd op het gebied van de onderbesteding. Hier blijven we op sturen.

De jaarstukken laten een bruto rekeningresultaat van € 21,5 mln zien. Wij stellen voor om voor in totaal € 11 mln aan prestaties en daaraan gekoppelde middelen over te hevelen van 2018 naar 2019 en volgende jaren. Ook stellen we voor om voor een bedrag van per saldo € 0,2 mln mutaties in de reserves aan te brengen. Indien deze voorstellen worden gehonoreerd, resteert een netto besteedbaar rekeningresultaat van € 2,7 mln. Dit resultaat vloeit terug naar de algemene middelen.

Het positieve jaarrekeningresultaat gecombineerd met het feit dat we op koers liggen voor het bereiken van de beoogde doelstellingen en effecten, stemt tot tevredenheid.

De verdeling van de lasten over de verschillende programma's en de verdeling van de herkomst van de middelen is in onderstaande afbeeldingen weergegeven.

Programma 01 Bestuur

Hebben we bereikt wat we wilden bereiken?

Inleiding

Het programma Bestuur richt zich op het bewaken en waar mogelijk verder versterken van de kwaliteit van het openbaar bestuur in Noord-Brabant. Evenals het versterken van de bestuurlijke en de netwerksamenwerking in Brabant en het borgen van de toekomstbestendigheid van het openbaar bestuur.

De provincie bewaakt en versterkt de kwaliteit van het openbaar bestuur in Brabant door:

- o het versterken van de bestuurlijke en netwerksamenwerking Brabant;
- o borgen van de toekomstbestendigheid van het openbaar bestuur (o.a. door interbestuurlijk toezicht (IBT));
- o het stimuleren van efficiënte kennisverwerving, -borging en -benutting;
- o vergroten van de integriteit en weerbaarheid van het openbaar bestuur.

De doelstellingen worden bereikt via de drie productgroepen Provinciebestuur, Bestuurlijke samenwerking en Interbestuurlijk toezicht.

Realisatie op hoofdlijnen 2018

We hebben de stappen vastgesteld die we willen zetten om de provincie verder te wapenen tegen ondermijning. Zo is er besloten over de doorontwikkeling van de Taskforce en heeft de succesvolle lobby geleid tot een stevig aandeel in de kabinetsmiddelen in de strijd tegen ondermijning. Ook hebben we, op basis van de vastgestelde stappen op 13 december 2018 de nieuwe Beleidsregel Wet Bibob Noord-Brabant 2018 in werking laten treden.

Na het verschijnen van het rapport 'Ondertussen in het buitengebied' in 2017, heeft het provinciale bestuur leegstand in het buitengebied en kwetsbare recreatieparken tot prioritaire projecten benoemd waarvoor ook extra budget werd vrijgemaakt. In 2018 is - ter aanvulling en versterking van lokale en regionale aanpakken - op verschillende manieren bijdragen aan de aanpak van ondermijning in het buitengebied. De

vitaliteitsscan, het onderzoek naar de vitaliteit van de Brabantse verblijfsrecreatiesector, is hiervan een voorbeeld.

Wij hebben voor alle gemeenten bestuurlijke uitspraken gedaan over de processen en trajecten die gemeenten hebben doorlopen om te komen tot een besluit over hun visie op de eigen bestuurlijke en/of organisatorische toekomst.

Daarnaast hebben we het tweede themaonderzoek, dat we samen met de VBG (Vereniging van Brabantse Gemeenten) hebben laten uitvoeren, rondom het onderwerp energietransitie opgeleverd.

Inzet verbonden partijen

Verbonden partij

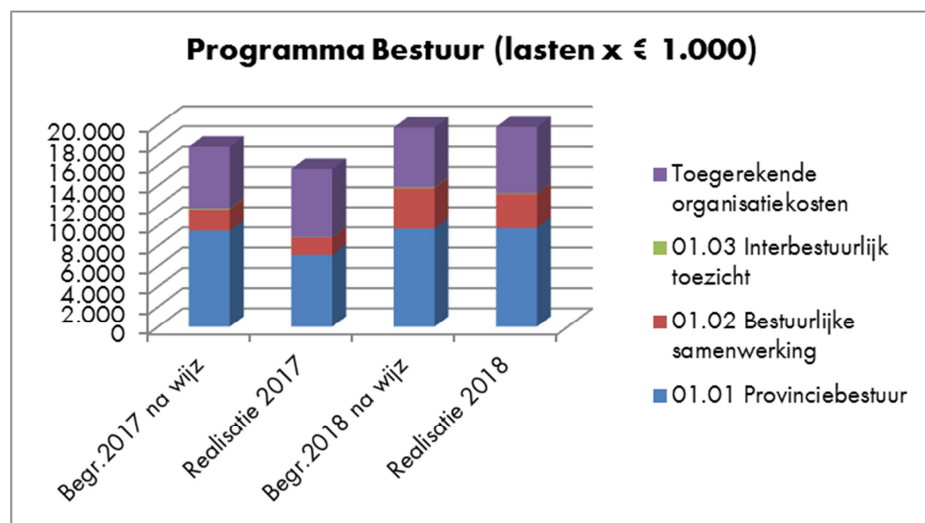
INPA Huis van de Nederlandse Provincies
Interprovinciaal Overleg (IPO)
Zuidelijke Rekenkamer

In de bijlagenbundel -bijlage 3a van de jaarstukken is aangegeven op welke wijze deze verbonden partijen bijdragen aan de doelstellingen van het programma Bestuur.

Heeft het gekost wat het mocht kosten?

01 Bestuur

Bedragen x € 1.000	Begroting 2018	Begroting 2018	Jaarrek. 2018	Vershil
	oorspronkelijk	na wijziging	realisatie	begr-realitie
Lasten				
Programmalasten	11.400	13.820	13.211	609
Toegerekende organisatiekosten	5.996	5.876	6.549	-673
Totaal lasten	17.396	19.696	19.761	-64
Baten				
Rijk	0	0	0	0
Europa	0	0	0	0
Overige programmabaten	2	180	498	318
Totaal baten	2	180	498	318
Saldo van baten en lasten	-17.394	-19.516	-19.263	253

Binnen programma Bestuur is de realisatie op de programmalasten € 0,6 mln lager dan de begroting na wijzigingen.

In programma 01.01 Provinciebestuur is sprake van een beperkte overschrijding van de lasten die gedekt wordt door aanvullende baten. De overschrijding volgt uit de verplichte storting aan de voorziening pensioenlasten APPA. Deze storting wordt bepaald op basis van de jaarlijkse herberekening van de actuariële contante waarde van de pensioenverplichtingen.

Daarnaast zijn er diverse beperktere onderschrijdingen bij de budgetten voor PS/Griffie, de samenwerkingsverbanden BrabantStad en Vlaams Nederlandse Delta en de (Veer)Krachtig Bestuur.

De toegerekende organisatiekosten komen op basis de gerealiseerde uren hoger uit dan geraamd.

01.01 Provinciebestuur

Hebben we bereikt wat we wilden bereiken?

Professioneel ondersteunen van ons bestuur bij het in- en extern functioneren

Provinciale Staten worden door de Griffie ondersteund, Gedeputeerde Staten door de provinciale organisatie en daarnaast wordt de Commissaris van de Koning voor met name zijn Rijkstaken ondersteund door het Kabinet CdK.

Vergroten van de integriteit en de weerbaarheid van het openbaar bestuur

Versterken van aandacht en bewustheid voor het risico op ondermijning, zowel binnen de provinciale organisatie als daar buiten. De kaders voor het vergroten van de integriteit en weerbaarheid worden gevormd door de Wet Bibob en de inzet van de Taskforce Brabant-Zeeland en het RIEC (Regionaal informatie- en expertisecentrum voor de aanpak van georganiseerde criminaliteit).

Stimuleren van een effectieve en efficiënte kennisverwerving, -borging en -benutting

Investeren in een kwalitatief sterke interne kennisfunctie van de provincie is een noodzakelijke voorwaarde om onze ambities te laten slagen. Een kennisfunctie die strategisch in de organisatie is gepositioneerd en over de beleidsdomeinen en opgaven heen gaat. Met een coördinerende aanpak vanuit Kennis & Onderzoek dragen we hieraan bij onder andere door de concernbrede kwaliteitsborging van beleidsonderzoek. BrabantKennis levert hieraan een bijdrage door diverse trendverkenningen, die onder meer gedeeld worden via publicaties, bijeenkomsten en debat.

Algemeen beeld realisatie 2018

Het vergroten van de integriteit en de weerbaarheid van het openbaar bestuur is een continu proces. We hebben hierin de voor 2018 voorgenomen stappen gezet door de aanbevelingen van de visitatiecommissie Bibob samen met enkele aanbevelingen uit de quick scan weerbaarheid provinciale organisatie (uitgevoerd i.s.m. RIEC) verder uit te werken en door een nieuwe beleidsregel Bibob vast te stellen. Op deze wijze willen we de provincie verder wapenen tegen ondermijning.

Ook in 2018 heeft de provincie haar inzet op een effectieve en efficiënte kennisverwerving, -borging en benutting gecontinueerd, zowel intern als extern. BrabantKennis leverde hieraan een waardevolle bijdrage door diverse trendverkenningen, die onder meer gedeeld zijn via publicaties, bijeenkomsten en debat. Zo heeft BrabantKennis de [Toekomstgids voor Brabantse gemeenten](#) opgeleverd, waarvan 2.500 exemplaren zijn verspreid. BrabantKennis organiseerde vijf ToekomstLabs en presenteerde de gids op 20 verschillende plekken door heel Brabant.

Hebben we daarvoor gedaan wat we wilden doen?

Vergroten van de integriteit en de weerbaarheid van het openbaar bestuur

In Noord-Brabant kennen we twee 'hulpstructuren' die het openbaar bestuur ondersteunen bij het vergroten van integriteit en weerbaarheid, het Regionaal Informatie- en Expertisecentrum (RIEC) en de Taskforce Brabant Zeeland. Beide hulpstructuren worden door ons financieel ondersteund. De Taskforce Brabant Zeeland heeft de provinciale subsidie in 2018 onder meer ingezet als ontwikkelbudget voor haar drie programmalijnen, te weten: vergroten bestuurlijke weerbaarheid, mobiliseren maatschappelijke weerbaarheid en 1-Smart overheid. De Taskforce Brabant Zeeland maakt zich sinds 2010 sterk voor de één overheidssamenwerking waarin slagkracht en innovatie centraal staan. Een georganiseerde overheid tegenover de georganiseerde criminaliteit. Het RIEC is nauw betrokken bij de uitvoering van de drie Taskforce-programmalijnen. De programmalijn 'bestuurlijke weerbaarheid' is zelfs in zijn geheel bij het RIEC belegd.

In de [Statenmededeling](#) van 3 juli 2018 hebben we de stappen uitgewerkt die we gaan zetten om de provincie beter te wapenen tegen ondermijning. Dit wil ons college doen door structureel meer aandacht te besteden aan bewustwording van met wie we zaken doen, en door de Wet Bibob structureel toe te passen op subsidies en vastgoedtransacties. Om dat laatste mogelijk te maken, hebben we een [nieuwe beleidsregel Bibob](#) vastgesteld, die op 13 december 2018 in werking is getreden.

In 2018 hebben we in totaal 70 Bibob-onderzoeken verricht naar met name omgevingsvergunningen, een behoorlijke groei ten opzichte van 2017. Daarnaast hebben we 49 onderzoeken in openbare bronnen verricht naar de integriteit van partijen waarmee de provincie zaken doet. We hebben in 2018 zeven keer advies aangevraagd bij het Landelijk Bureau Bibob en daarnaast drie keer om aanvullend advies gevraagd. Dit heeft geleid tot diverse maatregelen tegen bedrijven. Zo moeten drie bedrijven aan verscherpte voorwaarden voldoen om hun vergunning te behouden. Een ander bedrijf heeft op basis van onze Bibob-procedure de samenwerking beëindigd met een bedrijf met criminele antecedenten.

Stimuleren van een effectieve en efficiënte kennisverwerving, -borging en -benutting

Naast de Toekomstgids heeft BrabantKennis in 2018 diverse longreads gepresenteerd zoals 'Nieuw klimaat voor de natuur?' en de longread 'In goede banen?'. Beide longreads werden bediscussieerd tijdens gelijknamige KennisCafé's. Een nieuwe verkenning naar 'De culturele eigen(wijs)heid van Brabant' werd afgetrapt met CultuurCafé#1 en de lancering van de website www.cultureeigenwijs.nl.

BrabantAdvies adviseert de provincie op thema's die in Brabant spelen. Van natuur tot economie, van gezondheid tot arbeidsmarkt. In het afgelopen jaar zijn diverse adviezen verschenen (zie www.brabantadvies.com) zoals over de ontwerp-Omgevingsvisie en het advies 'Risico's en kansen van digitalisering vanuit politiek-bestuurlijk perspectief van de Staten en GS van Brabant'. BrabantAdvies, Telos en PON hebben gezamenlijk de [ExpeditegidsBrabant](#) uitgebracht. Hierin zijn opgaven, perspectieven en cijfers opgenomen voor de Provinciale Statenverkiezingen 2019 op basis van de meest recente kennis en inzichten van de betrokken kennisinstellingen. Kennis & Onderzoek heeft rondom een aantal opgaven een tiental evaluaties verzorgd met voortuitblikken in het licht van de nieuwe bestuursperiode zoals de evaluaties Energieagenda 2010-2020, de Cultuuragenda en het Economisch programma Brabant 2020 (zie voor volledig overzicht de bijlage Verantwoording onderzoeken en adviezen in 2018).

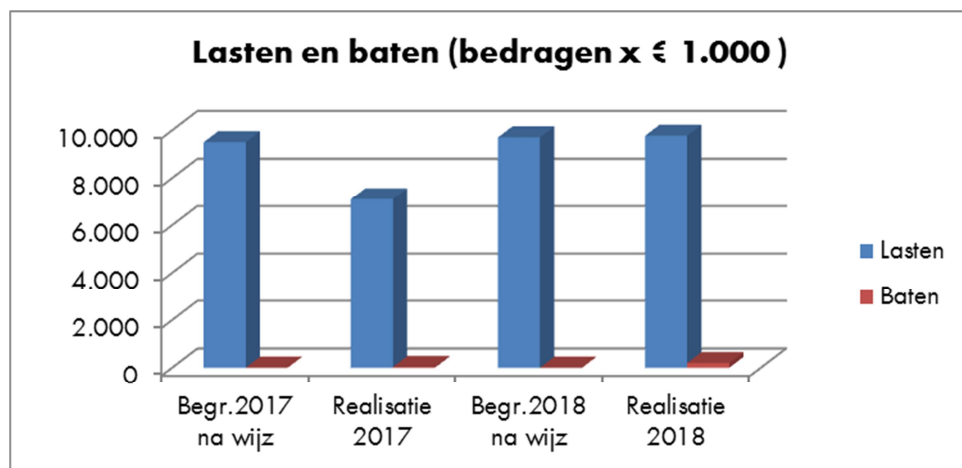
Overzichtstabel

Beleidsnota	Prestaties met indicatoren	Is de prestatie in 2018 gerealiseerd? /Beknopte toelichting als prestatie niet (volledig) is gerealiseerd.
01.01 Wet Bibob: Notitie inzake uitvoering Wet Bibob	Uitwerken aanbevelingen visitatiecommissie op basis van in 2017 hierover genomen besluiten van GS	Gerealiseerd. De stappen die we naar aanleiding van de aanbevelingen van de visitatiecommissie willen zetten om de provincie beter te wapenen tegen ondermijning, zijn uitgewerkt in de Statenmededeling van 3 juli 2018 .
-	Op basis van de uitwerking van de aanbevelingen van de visitatiecommissie al dan niet besluiten het Bibob-beleid te actualiseren en de huidige werkwijze aan te passen	Gerealiseerd. Het nieuwe Bibob-beleid is op 13 december 2018 in werking getreden. In 2019 wordt verder gegaan met het aanpassen van de werkwijze.
-	Uitvoeren quick scan weerbaarheid in de provinciale organisatie (i.s.m. RIEC)	Gerealiseerd. De aanbevelingen uit de quickscan zijn ter harte genomen en zijn uitgewerkt in de Statenmededeling van 3 juli 2018 en in de vervolgaanpak 'naar een weerbare overheid in het buitengebied' .
Startnota kennis en Onderzoek		
-	Aantal sessies bezoekers website BrabantKennis Streefwaarde 10.000	Gerealiseerd, 17.000 sessies.
-	Aantal volgers sociaal media BrabantKennis Streefwaarde 2.500	Gerealiseerd, 4.503 volgers.

Beleidsnota	Prestaties met indicatoren	Is de prestatie in 2018 gerealiseerd? /Beknopte toelichting als prestatie niet (volledig) is gerealiseerd.
Basisset verplichte indicatoren: Kwaliteit van het openbaar bestuur	Verplichte indicator: Onderzoeken door PS besproken Streefwaarde 5	Gerealiseerd (o.a. evaluatie Energieagenda, monitor sociale veerkracht, presentatie Uitkomsten opkomstbevordering verkiezingen, Rapport Ondertussen in het Buitengebied, evaluatie Brabant C fonds).
-	Verplichte indicator: Opkomst bij TK, provinciale en gemeenteraadsverkiezingen: % kiezers tov stemgerechtigden	Opkomst gemeenteraadsverkiezingen 2018 in Noord-Brabant: 51,22%

Heeft het gekost wat het mocht kosten?

Bedragen x € 1.000 (exploitatie)	Begr.oorspr. 2018	a.Begr.na wijz. 2018	b.Realisatie 2018	Vershil a-b
Lasten	9.372	9.702	9.772	-70
Herkomst middelen				Vershil b-a
Rijk	0	0	0	0
EU	0	0	0	0
Overige programmabaten	2	2	198	195
Baten	2	2	198	195
Saldo lasten en baten	-9.369	-9.699	-9.574	125

Financiële toelichting op de verschillen t.o.v. de begroting

Afwijking lasten t.o.v. begroting na wijziging	x € 1.000
- Storting voorziening Appa	-592
- Kosten PS/Griffie	314
- Overig	208
Totaal afwijking lasten	-70

Toelichting lasten

Storting voorziening Appa (Algemene Pensioenwet Politieke Ambtsdragers)

In de voorziening Appa zijn de pensioenverplichtingen van de provinciaal bestuurders opgenomen. De jaarlijkse actuariële herberekening, op basis van de levenskansen en rekenrente, van de pensioenverplichtingen leidt tot een storting van bijna € 0,6 mln. De overdracht pensioenkapitaal is hierin meegenomen.

Kosten PS/Griffie

De onderschijding bij PS/Griffie heeft met name betrekking op lagere kosten voor onderzoeken door PS en reis- en verblijfkosten PS leden

Overig

Daarnaast zijn er diverse kleinere onderschijdingen op de budgetten voor bestuurskosten GS en CdK en de budgetten voor Kennis&Onderzoek en BrabantKennis.

Afwijking baten t.o.v. begroting na wijziging	x € 1.000
- Ontvangen pensioenkapitalen	184
- Overige vergoedingen	11

Afwijking baten t.o.v. begroting na wijziging	x € 1.000
Totaal afwijking baten	195

Toelichting baten

In 2018 hebben we een overdracht pensioenkapitaal in het kader van een van de bestuurders ontvangen. Deze overdracht is meegenomen in de storting in de voorziening Appa.

Daarnaast zijn diverse vergoedingen van derden ontvangen voor werkzaamheden door de Commissaris van de Koning en GS-leden.

01.02 Bestuurlijke samenwerking

Hebben we bereikt wat we wilden bereiken?

Samenwerken met andere overheden en partners

Voor het realiseren van onze maatschappelijke opgaven die bijdragen aan een sterker Brabant zijn de relaties met onze partners essentieel. Dit geven we vorm door lokaal, regionaal en interprovinciaal samen te werken met andere overheden en onze partners om kansen te benutten.

Realiseren van een effectieve en democratisch gelegitimeerde bestuurlijke en/of organisatorische inrichting van de Brabantse gemeenten

Veerkrachtig bestuur: dit is van belang opdat gemeenten over voldoende bestuurlijke en organisatorische slagkracht beschikken om hun huidige en toekomstige opgaven te realiseren.

Algemeen beeld realisatie 2018

Vanuit Veerkrachtig Bestuur hebben we ervoor gezorgd dat alle Brabantse gemeenten voor het einde van de huidige provinciale bestuursperiode een adequaat en (sub)regionaal afgestemd traject hebben doorlopen om tot een besluit over hun visie op de eigen bestuurlijke en/of organisatorische toekomst te komen. We hebben voor alle gemeenten bestuurlijke uitspraken gedaan over de processen en trajecten die zij hebben doorlopen.

De nieuwe manier van samenwerken tussen de provincie en de regio's hebben we voortgezet en uitgebreid. In 2018 hebben we met de ontwikkeldagen naast de samenwerking aan ruimte- en mobiliteitsbeleid, ook de samenwerking opgepakt voor de energietransitie en het mestbeleid.

Hebben we daarvoor gedaan wat we wilden doen?

Samenwerken met andere overheden en partners

In 2018 zijn in alle Brabantse regio's twee ontwikkeldagen gehouden. Bestuurders van gemeenten, provincie, waterschappen en Rijkswaterstaat werkten samen aan ruimte- en mobiliteitsbeleid, maar ook aan energietransitie en het mestbeleid. De ontwikkeldagen zijn bedoeld om als 1-overheid samen te werken om maatschappelijke problemen aan te

pakken. Deze werkwijze sluit aan bij de Brabantse omgevingsvisie en de aanstaande Omgevingswet.

De Commissaris van de Koning heeft werkbezoeken afgelegd aan 12 gemeenten. De Commissaris sprak met fractievoorzitters en B en W over actuele thema's en heeft bedrijven en maatschappelijke organisaties bezocht in die gemeente. Ook in 2018 besteedde de Commissaris speciaal aandacht aan het onderwerp integriteit van het openbaar bestuur.

We willen Brabanders betrekken bij onze beleidsvorming en -uitvoering. In het najaar van 2017 heeft een aantal jongeren bij het European Social Innovation Week (ESIW) voorgesteld om een hiervoor een 'startup' op te zetten, waarin de jongeren zelf de schakel vormen tussen de provincie en de Brabantse jongeren. Dit idee hebben we samen met deze jongeren verder uitgewerkt in [Young Projects](#).

Ter waarborging van de integriteit van bestuurders zijn ontheffingen verleend, wanneer zij als privépersoon contractuele verplichtingen wensten aan te gaan met de bestuurlijke autoriteit waaraan zij als bestuurder verbonden zijn.

Realiseren van een effectieve en democratisch gelegitimeerde bestuurlijke en/of organisatorische inrichting van de Brabantse gemeenten

Wij hebben alle Brabantse gemeenten gevraagd om op basis van een constructief toekomstgericht proces in samenwerking met triple-helix partners met een visie te komen op de eigen bestuurlijke en/of organisatorische toekomst. Inmiddels hebben wij voor alle gemeenten bestuurlijke uitspraken gedaan over de doorlopen processen en de keuzes die gemeenten willen maken.

Ter illustratie een aantal voorbeelden van de resultaten in 2018:

- in het Land van Heusden en Altena is de nieuwe gemeente Altena per 1 januari 2019 van start gegaan;
- het traject tot bestuurlijke splitsing van de gemeente Haaren wordt opgepakt door de betrokken gemeenten;
- eind 2018 is de provinciale Arhi-procedure voor de gemeente Nuenen c.a. opgeschort in afwachting van het nieuwe beleidskader gemeentelijke herindeling van

de minister van Binnenlandse Zaken. Deze wordt in het eerste kwartaal van 2019 verwacht. (Arhi; Wet algemene regels herindeling)

Het tweede themaonderzoek rondom het onderwerp [energietransitie](#) hebben we in het voorjaar van 2018 opgeleverd. Het derde themaonderzoek rondom sociale tweedeling is gestart en wordt in het eerste kwartaal 2019 afgerond.

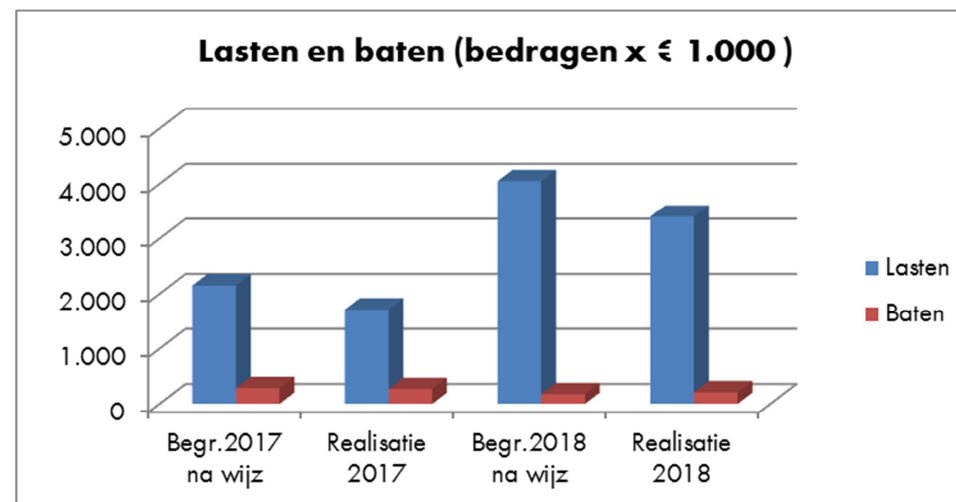
In het vierde kwartaal van 2018 is de evaluatie van Veerkrachtig Bestuur gestart. Deze zal in het eerste kwartaal worden afgerond.

Overzichtstabel

Beleidsnota	Prestaties met indicatoren	Is de prestatie in 2018 gerealiseerd? /Beknopte toelichting als prestatie niet (volledig) is gerealiseerd.
01.02 Bestuursakkoord	Veer)Krachtig Bestuur: in 2018 hebben GS over alle Brabantse gemeenten (64 d.d. 1-1-2017) een uitspraak gedaan over de bestuurlijke toekomst variërend van voortzetting van bestuurlijke zelfstandigheid tot en met bestuurlijke fusie	Het college van GS heeft voor alle gemeenten een bestuurlijke uitspraak gedaan over de binnengekomen visie. Een actueel overzicht van de ingekomen visies per gemeente is beschikbaar op de site van Veerkrachtig Bestuur onder 'proces'.
-	Vergroten internationale concurrentiekracht Nederland Streefwaarde: Uitvoeringsagenda REOS in uitvoering	De uitvoeringsagenda is in uitvoering.
-	Vergroten concurrentiekracht Brainportregio Streefwaarde: implementatiestrategie Brainport Nationale actieagenda	Voor de zomer is de Brainport Nationale Actieagenda (BNA) vastgesteld. De provincie is hierin één van de partners. In de BNA staan 61 acties waarvan tien prioritair. Na de zomer is het bijbehorende uitvoeringsprogramma opgesteld waarin de 61 acties zijn uitgewerkt en de bijbehorende governance voor de uitvoering en monitoring is uitgewerkt.

Heeft het gekost wat het mocht kosten?

Bedragen x € 1.000 (exploitatie)	Begr.oorspr. 2018	a.Begr.na wijz. 2018	b.Realisatie 2018	Vershil a-b
Lasten	1.958	4.048	3.401	647
Herkomst middelen				Vershil b-a
Rijk	0	0	0	0
EU	0	0	0	0
Overige programmabaten	0	178	213	35
Baten	0	178	213	35
Saldo lasten en baten	-1.958	-3.870	-3.188	682

Financiële toelichting op de verschillen t.o.v. de begroting

Afwijking lasten t.o.v. begroting na wijziging	x € 1.000
- Bestuurlijke samenwerking	260
- Bestuursstructuur	387
Totaal afwijking lasten	<u>647</u>

Toelichting lasten*Bestuurlijke samenwerking*

De onderschrijding bij bestuurlijke samenwerking heeft betrekking op lagere gerealiseerde uitgaven voor de samenwerkingsverbanden BrabantStad en Vlaams Nederlandse Delta.

Bestuursstructuur

De lagere kosten t.b.v. bestuursstructuur komt voornamelijk door de lagere kosten voor (Veer)Krachtig Bestuur. De kosten voor het programma Veerkrachtig Bestuur bestaan voor het grootste deel uit diverse vormen van ondersteuning aan gemeenten om te komen over een visie op de eigen toekomst. Het benodigde budget hiervoor is van jaar tot jaar moeilijk te voorspellen, omdat dit afhankelijk is van ontwikkelingen en processen in de gemeenten en de regio's.

Daarnaast heeft in 2018 de verrekening van het batig saldo 2017 van het Inter- Provinciaal Overleg plaatsgevonden.

Afwijking baten t.o.v. begroting na wijziging	x € 1.000
- Bestuurlijke samenwerking	35
Totaal afwijking baten	<u>35</u>

Toelichting baten*Bestuurlijke samenwerking*

Voor de samenwerkingsverbanden Brabantstad en Vlaams Nederlandse Delta zijn bijdragen van de partners ontvangen.

01.03 Interbestuurlijk toezicht

Hebben we bereikt wat we wilden bereiken?

Interbestuurlijk toezicht

Interbestuurlijk toezicht is een wettelijke taak van de provincie en draagt bij aan een bestendig en veilig Brabant met een sterk openbaar bestuur waarop de Brabanders kunnen vertrouwen. Door toezicht uit te oefenen met een mix van preventie en handhaving beoordelen wij of lokale overheden hun medebewindstaken volgens de vigerende wet- en regelgeving uitvoeren. Het gaat hierbij om taken binnen de gebieden financiën, archief- en informatiebeheer, omgevingsrecht, monumentenzorg, ruimtelijke ordening en huisvesting vergunninghouders.

Algemeen beeld realisatie 2018

2018 was het derde jaar waarin we het systematisch toezicht uitgevoerd hebben volgens het Beleidskader Interbestuurlijk toezicht 2016 – 2019. Vooral bij het archieftoezicht en het toezicht omgevingsrecht zien we positieve resultaten. Bij het archieftoezicht beoordeelden we in 2018 53 gemeenten als "Voldoet". In 2017 waren dit er 39. Bij het toezicht omgevingsrecht steeg het aantal gemeenten dat we als "Voldoet" beoordeelden van 39 in 2017 naar 52 in het afgelopen jaar.

Bij het toezicht op de huisvesting van vergunninghouders zien we een gemengd beeld.

Tussen 1 januari en 1 juli steeg het aantal gemeenten dat de taakstelling niet haalde van

acht naar veertien. Maar steeg ook het aantal gemeenten dat buiten hun schuld de taakstelling niet haalde, van drie naar acht.

Voor 2018 is het totaalbeeld (van alle gemeenten en waterschappen op alle zes de toezichtgebieden): 10% voldoet niet, 10% voldoet gedeeltelijk en 80% voldoet. Met name bij het archieftoezicht op de gemeenschappelijke regelingen blijven de resultaten achter: 15 van de 42 organisaties hebben we als 'voldoet niet' beoordeeld.

Hebben we daarvoor gedaan wat we wilden doen?

In 2018 hebben we het onderzoek naar de [gemeentelijke veiligheidsmaatregelen langs het Brabantse spoor](#) afgerond. Hieruit bleek dat de gemeenten op bepaalde aspecten de veiligheid langs het spoor moeten verbeteren. Met name het in de bestemmingsplannen opnemen van de adviezen van Veiligheidsregio's en veiligheidsmaatregelen in de openbare ruimte kan beter.

In juli van het afgelopen jaar hebben we de gemeenten op de hoogte gebracht van de resultaten van onze [analyse van de financiële gevolgen van de decentralisaties in het sociaal domein](#).

Naar aanleiding van de gemeenteraadsverkiezingen op 21 maart 2018 hebben we in die maand alle raadsgriffiers in Noord-Brabant de brochure 'Samen werken aan een sterk openbaar bestuur' gestuurd om nieuwe raadsleden te informeren over het interbestuurlijk toezicht.

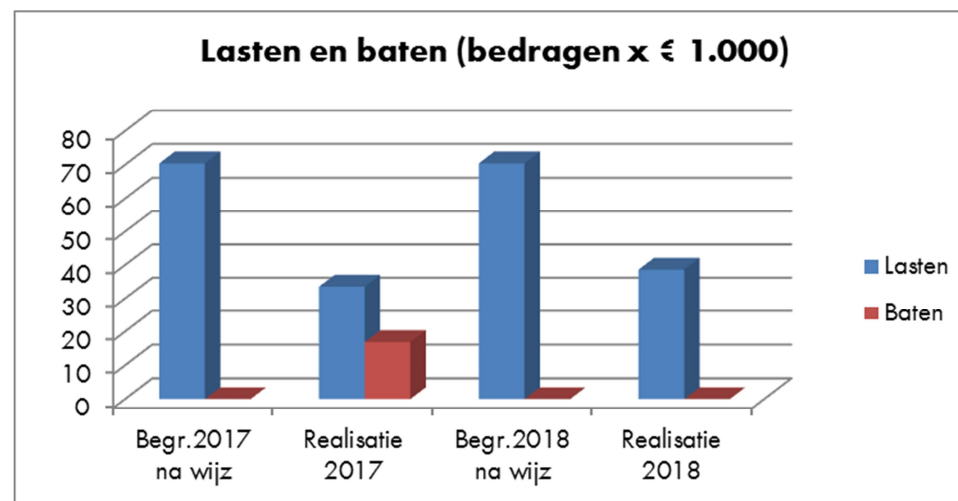
Overzichtstabel

Beleidsnota	Prestaties met indicatoren	Is de prestatie in 2018 gerealiseerd? /Beknorte toelichting als prestatie niet (volledig) is gerealiseerd.
01.03 Beleidskader Interbestuurlijk Toezicht	Aantal organisaties dat op alle toezichtgebieden is beoordeeld (gemeenten, waterschappen en gemeenschappelijke regelingen) Streefwaarde: 109	In 2018 hebben we in totaal 109 organisaties beoordeeld (64 gemeenten, 3 waterschappen en 42 gemeenschappelijke regelingen).
-	Aantal organisaties dat geheel of gedeeltelijk voldoet op de zes toezichtgebieden Streefwaarde 80%	In 2018 beoordeelden we 80% van de organisaties als voldoet en 10% als voldoet gedeeltelijk.

Beleidsnota	Prestaties met indicatoren	Is de prestatie in 2018 gerealiseerd? /Beknopte toelichting als prestatie niet (volledig) is gerealiseerd.
-	Aantal organisaties (gemeenten en waterschappen) dat dmv een vierjaarlijkse realitycheck is onderzocht waarbij wordt vastgesteld of de informatie op papier overeenkomt met de werkelijkheid Streefwaarde: 17	In 2018 hebben we vier gemeenten bezocht in het kader van het thema-onderzoek naar de volledigheid van dossiers. Daarnaast hebben we bij alle gemeenten bekeken hoe zij de afgelopen jaren zijn omgegaan met de conclusies van onze eerdere thema-onderzoeken op het gebied van Omgevingsrecht (oa emissies bij veehouderijen, brandveiligheid in verzorgingstehuizen en de gemeentelijke uitvoering van de asbesttaken.
Basisset verplichte indicatoren: Kwaliteit van het openbaar bestuur	Verplichte indicator: Aantal gemeenten onder preventief financieel toezicht. Streefwaarde: 0	Op grond van financiële overwegingen hebben we in 2018 geen enkele gemeente onder preventief toezicht gesteld. Wel stonden op grond van de Wet algemene regels bij Herindelingen (Arhi) vijf gemeenten onder preventief toezicht in verband met herindelingstrajecten.

Heeft het gekost wat het mocht kosten?

Bedragen x € 1.000 (exploitatie)	Begr.oorspr. 2018	a.Begr.na wijz. 2018	b.Realisatie 2018	Verschil a-b
Lasten	70	70	39	32
Herkomst middelen				Verschil b-a
Rijk	0	0	0	0
EU	0	0	0	0
Overige programmabaten	0	0	0	0
Baten	0	0	0	0
Saldo lasten en baten	-70	-70	-39	32

Financiële toelichting op de verschillen t.o.v. de begroting

Afwijking lasten t.o.v. begroting na wijziging	x € 1.000
Toezicht	32
Totaal afwijking lasten	32

Toelichting lasten

Geen wezenlijke afwijkingen t.o.v. de raming.

2

Ruimte

Programma 02 Ruimte

Inleiding

Ons doel is het behoud en ontwikkeling van een fijnmazig mozaïek in Brabant, waarin steden, dorpen, landbouw, bedrijvigheid, natuur en water een samenhangend geheel vormen. Dit mozaïek maakt de provincie aantrekkelijk om er te wonen, te werken en te recreëren. Voor het behoud van dit mozaïek is het noodzakelijk dat er, gericht op het toevoegen van kwaliteit, duidelijke keuzes gemaakt worden. Daarnaast willen wij behoren tot de slimste en duurzaamste Agrofoodregio in Europa, waarbij de agrofoodsector opereert in evenwicht met de omgeving en met maximale aandacht voor gezondheid, dierenwelzijn en milieu.

02.01 Ruimtelijke ontwikkeling van het mozaïek

We werken aan het behoud en de versterking van het Brabants mozaïek door:

- een duurzame en zorgvuldige afweging van verschillende belangen te maken, waarbij gezocht wordt naar een optimale mix van 'people, planet, profit', met behoud en versterking van de omgevingskwaliteit en waarbij we in de geest van de omgevingsvisie en -wet rond, breed en diep kijken;
- een impuls te geven aan (sub)regionale samenwerking;
- het bevorderen van zorgvuldig ruimtegebruik en het versterken van de omgevingskwaliteit;
- de participatie en betrokkenheid van onderwijs, bedrijfsleven, overheid en maatschappelijke organisaties te versterken.

02.02 Agrofood

Agrofood gaat over alles wat de agrarische sector voortbrengt en waar consumenten van genieten; van de productie tot het bewerken, verwerken, vermarkten en distribueren ervan. We gaan voor een agrofoodsector die duurzaam produceert en die de ketens op Noordwest Europese schaal sluit. Een daadwerkelijke topsector die vanuit eigen kracht en verantwoordelijkheid opereert, kansen grijpt op het gebied van innovatie en slim verbindingen zoekt binnen de keten en met andere sectoren en producten. Duurzaamheid staat centraal in alle activiteiten waarbij de sector bijdraagt aan de maatschappelijke opgaven, zoals aan de energietransitie.

Realisatie op hoofdlijnen

Ruimtelijke ontwikkeling van het Mozaïek

Een goede ruimtelijke ontwikkeling vergt een voortdurende inspanning om samen met de omgeving keuzes te maken, waarbij steeds een afweging tussen belangen dient plaats te vinden. Wij hebben ons hierbij uitnodigend, faciliterend en ontwikkelend opgesteld. We geven richting, stimuleren beweging en maken mogelijk. Dit komt tot uiting in de aanpak en werkwijze in onze planbegeleiding maar ook bij de aanpak van Wonen, Werklocaties, Leegstand, het ontwikkelbedrijf en de Omgevingsvisie. De beleidslijnen Wonen en Leegstand zijn afgelopen jaar geëvalueerd en aan u aangeboden. In alle dossiers binnen het ruimtelijk domein liggen we op koers en hebben de beoogde doelstellingen voor 2018 grotendeels gerealiseerd. We zitten steeds vaker aan de voorkant van de initiatieven aan tafel en nemen hierbij verschillende rollen aan. Uitgangspunt hierbij zijn de omgevingsvisie en de toekomstige omgevingswet. We hebben een aantal provinciale inpassingsplannen begeleid en we participeren bij gebiedsontwikkelingen. In ons handelen komt steeds vaker de nadruk te liggen om in specifieke gebiedsgerichte casussen de samenhang/afstemming aan te brengen tussen verschillende maatschappelijke opgaven met een provinciaal belang. De maatschappelijk opgaven op het terrein van klimaat, energie, circulaire economie en een duurzaam landelijk gebied hebben een grote impact op de ruimtelijke inrichting van Brabant. De impact van deze opgaven doen we met oog voor de kwaliteit van Brabant.

Agrofood

Het programma Agrofood ligt op schema. We hebben voortvarend invulling gegeven aan de versnelling van de transitie veehouderij door het vaststellen van de afgesproken regelingen in het kader van het pakket ondersteunende maatregelen. In dat kader is er een stevig begin gemaakt met het ontwikkelen van innovatieve stalsystemen die uitgaan van scheiding aan de bron. Ook hebben we –samen met gemeenten- een flinke slag gemaakt met het opzetten van een ondersteuningsnetwerk. We hebben aan 12 ondernemers de agrofoodpluim uitgereikt, mooie innovaties aangejaagd via onder andere POP3 en innovatieve trajecten ondersteund op basis van de werkwijze van de Landbouw Innovatie Campus en het LIB (Landbouw Innovatie Brabant) evenals een

aantal duurzaamheidsconcepten zoals de vegetarische slager (POP: Platteland Ontwikkelings Programma). Binnen We Are Food hebben tien goed bezochte themamaanden plaatsgevonden. Er is gewerkt aan een meer structurele samenwerking met de kennisinstellingen WUR en TU/e.

De discussie rondom combiwassers, de in het regeerakkoord benoemde "warme sanering van de varkenshouderij" en de Afrikaanse Varkenspest vereisten gedurende het jaar extra aandacht.

Inzet verbonden partijen

Verbonden partij

Brabantse Investeringsfondsen Nieuwbouwwoningen (BIFN)

Ontwikkelingsmaatschappij Ruimte voor Ruimte (ORR)

Tuinbouw Ontwikkelingsmaatschappij (TOM)

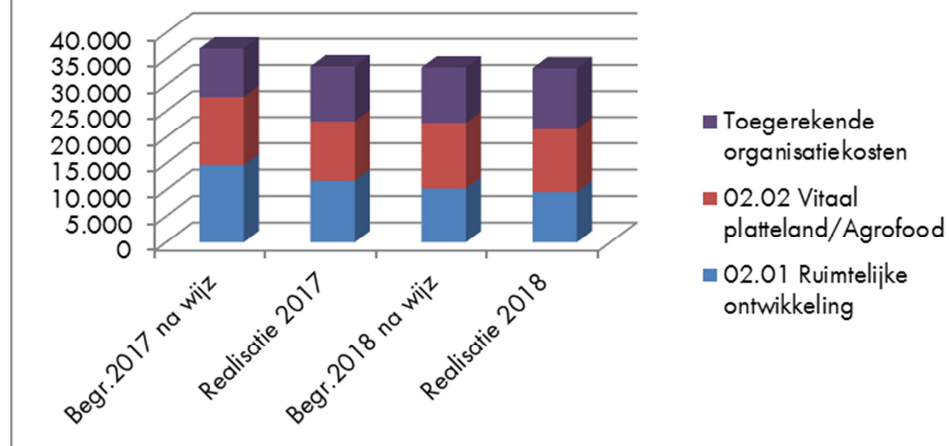
In de bijlagenbundel -bijlage 3a van de jaarstukken is aangegeven op welke wijze deze verbonden partijen bijdragen aan de doelstellingen van het programma Ruimte.

Heeft het gekost wat het mocht kosten?

02 Ruimte

Bedragen x € 1.000	Begroting 2018 oorspronkelijk	Begroting 2018 na wijziging	Jaarrek. 2018 realisatie	Verskil begr-realitie
Lasten				
Programmalasten	42.190	22.749	21.553	1.196
Toegerekende organisatiekosten	9.140	10.600	11.665	-1.066
Totaal lasten	51.329	33.348	33.218	131
Baten				
Rijk	0	2.710	2.733	23
Europa	0	180	212	32
Overige programmabaten	13.667	5.459	4.614	-846
Totaal baten	13.667	8.350	7.559	-791
Saldo van baten en lasten	-37.662	-24.999	-25.659	-660

Programma Ruimte (lasten x € 1.000)

Toelichting

Het verschil in geraamde en gerealiseerde lasten is met name het gevolg van lager vastgestelde subsidies. Het betreft in de vorige bestuursperiode beschikte subsidies voor de doorontwikkeling van de kanaalzone Helmond (Samen investeren in Brabantstad) en de subsidieregeling ruimtelijke ontwikkeling Brainport Oost. De extra inkomsten betreffen meerinkomsten voor Ontwikkelbedrijf en Agrofood. De per saldo overschrijding op de toegerekende organisatiekosten betreft met name de meerkosten ten aanzien van de programma's ontwikkelbedrijf en omgevingsvisie en minderkosten ten aanzien van programma Agrofood.

02.01 Ruimtelijke ontwikkeling van het Brabantmozaïek

Hebben we bereikt wat we wilden bereiken?

Inleiding

Brabant is in transitie: Maatschappelijk opgaven op het terrein van klimaat, energie, circulaire economie en een duurzaam landelijk gebied hebben een grote impact op de ruimtelijke inrichting van Brabant. Gelet op deze impact is het belangrijk om deze opgaven in een onderlinge samenhang te benaderen. De transitieopgaven kunnen worden beschouwd als motor voor het toevoegen van kwaliteit aan Brabant. Dit vereist een duidelijke rol van de provincie. Het gaat hierbij om richting geven en het faciliteren/vorm geven van het afwegingsproces met maatschappelijke partners. Juist door verbinding te zoeken met partners kunnen kansen worden benut om het mozaïek verder te ontwikkelen en te versterken. Door op een proactieve manier mee te denken, sluiten wij aan bij initiatieven vanuit de samenleving. Zorgvuldig ruimtegebruik en hoge omgevingskwaliteit zijn hierbij kernprincipes. Om deze te borgen ontwikkelen wij met partners kennis en expertise hierover en zetten wij deze in t.b.v. maatschappelijke opgaven. Met deze manier van werken sorteren wij voor op de doelstellingen van de Omgevingswet.

Algemeen beeld realisatie 2018

In 2018 hebben we de uitdaging opgepakt om samen met partners voortdurend keuzes te maken, waarbij steeds een afweging tussen belangen dient plaats te vinden. Wij hebben ons hierbij uitnodigend, faciliterend en ontwikkelend opgesteld ofwel we geven richting, stimuleren beweging en maken mogelijk. Dit komt tot uiting in de aanpak en werkwijze in onze planbegeleiding maar ook bij de aanpak van Wonen, Werklocaties, Leegstand, het ontwikkelbedrijf en de Omgevingsvisie. In al deze dossiers liggen we op koers en hebben de beoogde doelstellingen voor 2018 grotendeels gerealiseerd. Voor Wonen 'Voortgangsrapportage 2018' en Leegstand 'tussentijdse beleidsevaluatie Brabantse aanpak Leegstand' zijn de tussenevaluaties eind 2018 aan u aangeboden. De belangrijkste conclusie dat we goed op weg zijn en er zijn veel activiteiten ondernomen en opgestart. We zitten steeds vaker aan de voorkant van de initiatieven aan tafel. Ook hebben we een aantal provinciale inpassingsplannen begeleid en zijn we op diverse manieren betrokken bij gebiedsontwikkelingen. In ons handelen komt steeds vaker de nadruk te liggen om in specifieke gebiedsgerichte casussen de samenhang/afstemming aan te brengen tussen verschillende maatschappelijke opgaven (klimaat, energie,

demografie, leegstand, circulair etc.). De Structuurvisie ruimtelijke ordening en de Verordening ruimte bieden voldoende ruimte voor initiatieven. In een aantal gevallen is specifiek maatwerk geleverd via de meerwaarde benadering. Voorbeelden hiervan zijn het Markdal of proeftuin Goirle. Hiermee sorteren we voor op de principes van de Omgevingswet.

Hebben we daarvoor gedaan wat we wilden doen?

Ruimtelijke Ontwikkeling algemeen

Afgelopen jaar hebben we de uitdaging opgepakt om samen met partners voortdurend keuzes te maken, waarbij steeds een afweging tussen belangen plaats vindt. Wij hebben ons uitnodigend, faciliterend en ontwikkelend opgesteld. Dit komt tot uiting in de aanpak en werkwijze in de planbegeleiding. We zitten vaker bij de start van de initiatieven aan tafel. Ook hebben we diverse provinciale inpassingsplannen begeleid en zijn op diverse manieren betrokken bij gebiedsontwikkelingen. In ons casus-/gebiedsgericht handelen komt meer de nadruk te liggen op het aanbrengen van samenhang tussen de verschillende maatschappelijke opgaven (klimaat, energie, demografie, leegstand, etc.) met oog voor omgevingskwaliteit.

Bestuursopdracht Leegstand

In 2018 is breed uitvoering gegeven aan de bestuursopdracht. De urgentie van de leegstand in het buitengebied wordt gevoeld. De VABimpuls-aanpak slaat aan en is verbreed met vouchers voor stoppende boeren en boeren die willen omschakelen naar duurzame landbouw. (VAB: vrijkomende agrarische bebouwing) De Taskforce VAB's is uitgebreid van 24 naar 35 deelnemende gemeenten. Innovatieve gebiedsontwikkeling met dorpsraden, gemeenten en waterschappen is in uitvoering in de Proeftuin Elsendorp en in voorbereiding in Zundert. Met zes Brabantse gemeenten zijn pilots gestart voor de aanpak van sloop. De landelijke prijsvraag Brood en Spelen heeft Brabantse teams uitgedaagd om innovatieve en realiseerbare voorstellen te doen voor de grote opgaven waar het platteland voor staat: de acht Brabantse prijswinnaars werken aan de uitwerking van hun plannen. Wij participeren in stedelijke transformaties van Oss, Breda en Veghel en werken samen in het programma stedelijke kavelruil met Helmond en Werkendam. Er is een plan ontwikkeld voor het verruïneren van de dienstwoningen op het terrein van de Dongecentrale. Vanuit het thema ondermijning is een vitaliteitsscanner recreatieparken opgeleverd en eind 2018 de Landelijke Actie-agenda vakantieparken ondertekend. Tot

slot is de tussentijdse beleidsevaluatie Brabantse aanpak Leegstand opgeleverd. De uitkomsten vormen input voor de inzet op Leegstand in 2019.

Wonen

Met onze Brabantse Agenda Wonen als uitgangspunt zijn activiteiten uitgevoerd om bij te dragen aan versnelling van de woningbouw, verduurzaming van de voorraad, een (meer) vraaggericht, realistisch en flexibel planaanbod en het bevorderen van onze lijn van duurzame verstedelijking. Om het belang te onderstrepen en als provincie de komende jaren bij te dragen aan binnenstedelijke gebieds- en transformatieopgaven is een 'Transformatietafel' ingericht. Samen met de gemeenten zijn binnenstedelijke transformatiepotenties en -opgaven in beeld gebracht. Specifieke aandacht hebben we besteed aan de 'middenhuur' en – met een tweetal moties als basis – aan nieuwe woonvormen en zelfbouw. We dragen bij aan de opstelling/actualisering van 'regionale perspectieven op bouwen en wonen', waaraan overall in Brabant in (sub)regionaal verband wordt gewerkt. Ten slotte hebben wij onze provinciale kennisrol rond 'bevolking, bouwen en wonen' verder versterkt. Voor meer informatie, zie de 'Brabantse Agenda Wonen - Voortgangsrapportage 2018', en de webpublicatie 'Woningbouw, planaanbod en woonwensen'.

Uitvoeringsprogramma werklocaties

In 2018 zijn nieuwe provinciale prognoses bedrijventerreinen en kantoren opgesteld, zie [statenmededeling](#). Ook is het kennisprogramma Samen Hart voor de Zaak afgerond. Dit heeft geleid tot het provinciaal koersdocument detailhandel, zie [statenmededeling](#).

De provinciale retailadviescommissie heeft adviezen uitgebracht met als doel de kwaliteit van plannen en regionale afstemming te verbeteren. Ook is een inspiratiereis naar Kopenhagen met bestuurders van de middelgrote steden in Brabant en deskundigen georganiseerd waarbij transformatieprojecten en centrumgebieden zijn bezocht, ervaringen gedeeld en een basis is gelegd voor een samenwerkingsagenda.

De regionale koopstromen- en prestatie onderzoeken zijn uitgevoerd. In de [statenmededeling](#) is aangegeven hoe de provinciale detailhandelskoers wordt ingevuld. T.a.v. de vergroening en verduurzaming van werklocaties zetten we in op bestaande, kansrijke (top)bedrijventerreinen met een integrale aanpak. Als partner hebben we de greendeal Kraaiven/Vossenbergh (Tilburg) ondertekend en als aanjager bijgedragen aan

de intentieovereenkomst tussen 6 grootverbruikers op Vijf Eiken (Oosterhout) en als gebruiker op Pettelaarpark om partijen bij elkaar te brengen.

Ook zijn regionale koopstromen- en prestatie onderzoeken uitgevoerd. Op basis van de resultaten is met een [statenmededeling](#) aangegeven hoe de provinciale detailhandelskoers nader wordt ingevuld. Onder andere door een aanscherping van de richtinggevende principes voor nieuwe regionale detailhandelsafspraken.

We hebben versnelling in de (door)ontwikkeling van campussen gerealiseerd, door het opzetten/optimaliseren van de governance-structuur (Metalot, Pivot Park), door participatie in de campusontwikkeling (BIC, Automotive Campus) en door het faciliteren van de groeiambities van bedrijven op een campus (waaronder Lightyear op Automotive Campus). Daarnaast zijn door het bedrijvenloket 15 bedrijven begeleid bij hun huisvestingsvraag.

Ontwikkelbedrijf

Het ontwikkelbedrijf wordt ingezet voor de realisatie van projecten in het ruimtelijk fysieke domein. Hiermee worden provinciale doelen gerealiseerd. Zie ook paragraaf 7 Ontwikkelbedrijf en grondbeleid en de "Meerjarenperspectief Ontwikkelbedrijf" (bijlage bij jaarverantwoording 2018).

Overzichtstabel

Beleidsnota	<i>Prestaties met indicatoren</i>	Is de prestatie in 2018 gerealiseerd? /Beknorte toelichting als prestatie niet (volledig) is gerealiseerd.
Structuurvisie Ruimtelijke ordening (samenwerken aan kwaliteit)	In alle gemeentelijke plannen zijn de provinciale ruimtelijke uitgangspunten en belangen, zoals verwoord in Structuurvisie en Verordening ruimte, afgewogen en geïmplementeerd inclusief aanpassingen op de kaarten (indicator: aantal) Streefwaarde 100% ca 2.500	Gerealiseerd. In 2018 zijn 2324 plannen aangemeld en binnen de daarvoor gestelde termijn voorzien van de daarbij passende provinciale reactie. Daarnaast is voor 523 plannen gebruik gemaakt van de verkorte procedure (via het zogenoemde E-formulier).
Verordening Ruimte 2014 / Structuurvisie Ruimtelijke Ordening	Uitvoering gebiedsontwikkeling Oostelijke Langstraat en Gebiedsimpuls N69; Streefwaarde vaststellen PIP.	Gerealiseerd. In juni 2018 zijn door PS de Provinciaal Inpassingsplannen vastgesteld (PS 29/18) .
	Met gemeenten (als eerst verantwoordelijken) en andere woningmarktpartijen wordt in de (ca. 10) regionale woningmarktgebieden een 'Regionaal perspectief op bouwen en wonen' opgesteld, incl. vernieuwde afspraken over de regionale woningbouwplanning en -programmering. Streefwaarde 1 per subregio	Gerealiseerd. Veelal voortbouwend op al eerder ingezette regionale trajecten zijn in 2018 in de te onderscheiden (sub)regionale woningmarktgebieden (vervolg)stappen gezet gericht op het opstellen of actualiseren van een 'regionaal perspectief op bouwen en wonen'. In vrijwel alle regio's is een geactualiseerde versie van een perspectief vastgesteld. De 4 actielijnen en 6 richtinggevende principes uit de Brabantse Agenda Wonen zijn leidraad voor de perspectieven.
Uitvoeringsprogramma werklocaties	Per woningmarktgebied wordt een verkenning uitgevoerd naar transformatiepotenties binnen het bestaand stedelijk gebied (o.a. in leegstaand vastgoed) Streefwaarde 1 per subregio	Gerealiseerd. Met de in 2018 uitgevoerde (eerste) inventarisatie van binnenstedelijke transformatieopgaven bij gemeenten ('richting geven') is een groot aantal transformatielocaties in beeld gekomen, waarbij de provinciale inzet vervolgens kan variëren van een 'kennis- en procesrol' bij de planontwikkeling ('beweging stimuleren') tot een rol bij de plan- en projectrealisatie ('mogelijk maken').
	Met elke regio zijn regionale agenda's gemaakt voor werken, incl. bestuurlijke afspraken over de ontwikkeling van bestaande en nieuwe werklocaties. streefwaarde 1 per regio	Gerealiseerd. De vigerende regionale afspraken zijn herbevestigd en er zijn nieuwe agenda's voor 2019 opgesteld. Onderdeel hiervan zijn nieuwe regionale afspraken bedrijventerreinen en detailhandel.
	Geleverde concrete bijdragen aan de vestiging van bedrijven van provinciaal belang Streefwaarde 10	Gerealiseerd. In 2018 zijn 15 bedrijven begeleid bij een huisvestingsvraagstuk of nieuwvestiging.
	Uitvoering gestart van nieuwe en/of doorontwikkeling bestaande campussen Streefwaarde 1	Gerealiseerd. In 2018 zijn belangrijke stappen gezet in de (door)ontwikkeling van Brainport Industries Campus, Automotive Campus, Metalot, SPARK Campus en Pivot Park. Nadere rapportage via Meerjarenperspectief Ontwikkelbedrijf.
	Prognoses van de ruimtebehoefte van bedrijventerreinen en kantoren zijn opgesteld Streefwaarde 1	Gerealiseerd. Ook zijn er regionale koopstromen- en prestatieonderzoeken uitgevoerd. De prognoses en de regionale koopstromen- en prestatieonderzoeken zijn input/richtinggevend voor nieuwe regionale afspraken bedrijventerreinen en detailhandel in 2019. PS zijn hierover

Beleidsnota	Prestaties met indicatoren	Is de prestatie in 2018 gerealiseerd? /Beknopte toelichting als prestatie niet (volledig) is gerealiseerd.
		geïnformeerd met statenmededelingen (4443064 en 4444332)
Programma Brabantse Aanpak Leegstand	Met de jaarlijkse actualisatie van de monitor maken we kennis over de omvang en over de aanpak van leegstand beschikbaar en breed toegankelijk voor alle betrokkenen in Brabant. streefwaarde 1	Gerealiseerd, in juni is de monitor geactualiseerd.
	Met partners werken we samen in de ontwikkeling en uitvoering van (sub)regionale programma's gericht op het terugdringen van leegstand en kansrijke transformaties van leegstaand vastgoed Streefwaarde 4 tot 11 in (sub) regio's	Gerealiseerd, vanuit de pilots VAB werken we samen met Elsendorp, Asten, Hilvarenbeek en Boxmeer. Dit jaar is ingezet op nauwe samenwerking in Zundert met alle dorpsraden, gemeente en Waterschap. Verder is er verregaande samenwerking in de (sub)regio's Breda, Oirschot, Cranendonck en Veghel.
	Beleidsvaluatie Programma Brabantse Aanpak Leegstand Streefwaarde 1	Gerealiseerd, in november is de tussentijdse beleidsvaluatie Brabantse aanpak Leegstand opgeleverd (zie Statenmededeling)
	Eigenaren die gebruik hebben gemaakt van de vouchers uit de aanpak VABImpuls lege stallen en schuren in Brabant Streefwaarde 75	Gerealiseerd, in 2018 hebben 84 eigenaren gebruik gemaakt van de regeling.
Programma Omgevingswet en - visie	Vastgestelde provinciale Omgevingsvisie, Programma's en Verordening. De visie geeft focus op de opgaven, de programma's geven invulling/uitvoering aan de visie en de verordening zorgt voor de kaders (indicator: aantal) Streefwaarde 1	Gerealiseerd. De Brabantse omgevingsvisie is door Provinciale Staten vastgesteld op 14 december. We hebben dit traject via een vernieuwend proces en met brede participatie doorlopen, geheel in de lijn van de bedoeling van de omgevingswet. Dit is de basis waarop de volgende instrumenten in de volgende bestuursperiode worden opgesteld zoals de (interim)omgevingsverordening en de programma's.
	inrichten nieuwe werkprocessen. Als gevolg van de invoering van de omgevingswet gaat de provincie werken met nieuwe kerninstrumenten. Dit vraagt ook om nieuwe, effectieve en efficiënte werkprocessen	Gerealiseerd. Samen met partners is en wordt gewerkt aan de ontwikkeling en het ontwerp van nieuwe werkwijzen waarlangs we na de invoering van de omgevingswet vergunningen en planbeoordelingen kunnen doen. We hebben een interbestuurlijk een training opgezet, met trainers van gemeenten, waterschappen, omgevingsdiensten, veiligheidsregio's, GGD's en Rijkswaterstaat hebben we bijna 1000 ambtenaren van deze organisaties getraind. Met de Universiteit van Tilburg zijn we samen met onze partners gestart aan een kennisprogramma Bindend Bestuur in Brabant.
	digitalisering: De provincie is aangesloten op het landelijk Digitaal Stelsel Omgevingswet. (o.a. toegang tot het nieuwe omgevingsloket , de samenwerkingsruimte en de informatiehuizen) en kan uitvoering geven aan het bronhouderschap van relevante dataverzamelingen.	Niet volledig gerealiseerd. Concreet hebben we afgelopen jaar onze systemen al voorbereid op de publicatie van nieuwe instrumenten zoals de Omgevingsverordening. Deze zal komend jaar via dit systeem gepubliceerd worden. Daarnaast hebben we samen met gemeenten geëxperimenteerd met digitalisering en data voor gebiedsprocessen. De op de DDW gelanceerde virtual reality tafel blijkt hiervoor een geschikt instrument. Het volledig aansluiten op het landelijk stelsel vergt tot 2021 nog veel inspanning.

Heeft het gekost wat het mocht kosten?

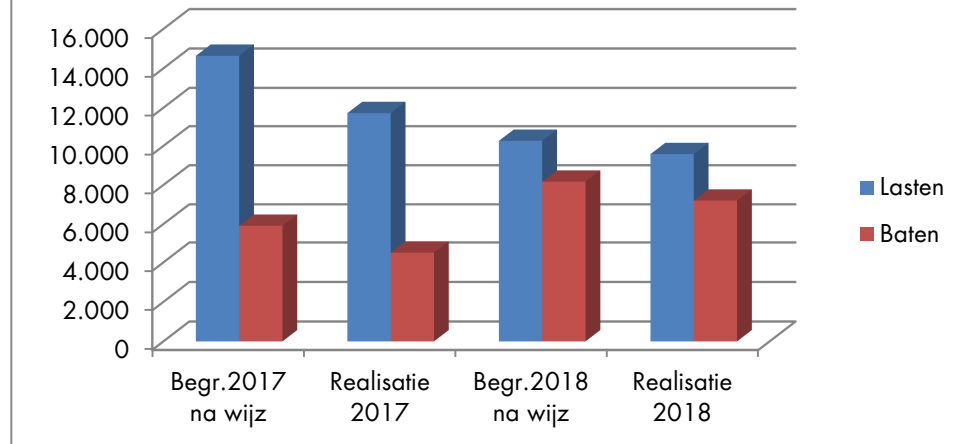
Bedragen x € 1.000 (exploitatie)	Begr.oorspr. 2018	a.Begr.na wijz. 2018	b.Realisatie 2018	Vershil a-b
Lasten	32.087	10.262	9.582	680
Herkomst middelen				Vershil b-a
Rijk	0	2.710	2.710	0
EU	0	0	0	0
Overige programmabaten	13.667	5.459	4.489	-971
Baten	13.667	8.170	7.199	-971
Saldo lasten en baten	-18.420	-2.092	-2.383	-290

Afwijking lasten t.o.v. begroting na wijziging	x € 1.000
Afwikking subsidies	4.805
Voorziening kapitaalverstrekking/leningen aan deelnemingen	-4.034
Saldo overige over/onderschrijdingen	-90
Totaal afwijking lasten	681

Toelichting lasten

Afwikking subsidies: Het betreft lagere vaststelling van in de vorige bestuursperiode beschikte subsidies voor de doorontwikkeling van de kanaalzone Helmond (Samen investeren in Brabantstad) (€ 3,9 mln) en de subsidieregeling ruimtelijke ontwikkeling Brainport Oost (€ 0,9 mln).

In 2018 is de lening aan Ruimte voor ruimte omgezet naar kapitaalverstrekking. Per saldo wordt € 4,0 mln toegevoegd aan de voorzieningen kapitaalverstrekking deelnemingen/leningen aan deelnemingen. De ophoging van de voorziening houdt verband met de kapitaalverstrekking tot een bedrag van € 15,5 mln aan Ruimte voor Ruimte en € 1,2 mln aan OLSP en met de actualisering van de voorziening op basis van de informatie van de verschillende verbonden partijen ultimo 2018. De ophoging van de voorzieningen wordt gedekt uit de algemene risicoreserve.

Lasten en baten (bedragen x € 1.000)

Afwijking baten t.o.v. begroting na wijziging	x € 1.000
- Vrijval voorziening KVL	-3.800
- Meerinkomsten grondexploitaties	255
- Vrijval voorziening kapitaalverstrekking deelneming ontwikkelbedrijf	2.574
Totaal afwijking baten	-971

Toelichting baten

Inkomsten ontwikkelbedrijf: betreft per saldo meerinkomsten voor ontwikkelbedrijf t.a.v. diverse projecten.

In de raming van de baten was de vrijval van de voorziening KVL ad € 3,8 mln opgenomen.

De realisatie van deze vrijval tot dit bedrag is verantwoord bij de algemene middelen in het onderdeel algemeen financieel beleid.

De onttrekking aan de voorziening kapitaalverstrekking deelneming ad € 2,6 mln betreft de vrijval van de voorziening voor OLSP. Deze vrijval is toegevoegd aan de risicoreserve ontwikkelbedrijf.

02.02 Agrofood 2020; Brabant Quality

Hebben we bereikt wat we wilden bereiken?

Inleiding

Brabant wil in 2020 tot de meest duurzame en slimme agrofoodregio's van Europa behoren. Met een vitale, maatschappelijk gewaardeerde sector die opereert in evenwicht met de omgeving, met maximale aandacht voor gezondheid, dierenwelzijn en milieu. Duurzaamheid staat centraal in alle activiteiten van deze sector: produceren, bewerken, vermarkten en distribueren van dierlijke en plantaardige producten. De spelers in de Brabantse agrofood bereiken dit door samen te werken, te innoveren, betere verdienmodellen te creëren die aansluiten op de klantvraag, kringlopen te sluiten en knelpunten op te lossen. Het programma Agrofood kent daarvoor zes programmalijnen:

- Heldere kaders
- Gezondheid/Overlast aanpakken
- Circulaire economie/ Mest
- Innovatie
- Verbinden en aanjagen
- Ondersteunende Maatregelen

Realisatie op hoofdlijnen

Het programma Agrofood ligt op schema. We hebben voortvarend invulling gegeven aan de versnelling van de transitie veehouderij. Het *Adviesteam Transitie Veehouderij* is ingesteld en voorziet ondernemers - met casussen waarbij maatwerk van de provincie wordt gevraagd - snel van een antwoord.

Het uitvoeringsprogramma plantaardig is vastgesteld en in uitvoering genomen. De provincie ondersteunt projecten op het gebied van agroforestry, quinoa en nedersoja. We hebben aan 12 ondernemers de agrofoodpluim uitgereikt, mooie innovaties aangejaagd via onder andere POP3 /LIB en innovatieve trajecten op basis van de werkwijze van de Landbouw Innovatie Campus ondersteund evenals een aantal duurzaamheidsconcepten zoals de vegetarische slager.

Op 1 maart 2018 hebben we Brabant Europese regio van Gastronomie – ofwel foodjaar – geopend. Binnen dit project hebben tien goed bezochte themamaanden plaatsgevonden.

Er is gewerkt aan een meer structurele samenwerking met de kennisinstellingen, m.n. de WUR, de TU/e en HAS. Het doel is om samen met het bedrijfsleven en triple-helix-organisaties te werken aan verduurzamingsopgaven en kansen te creëren voor zowel agrofood alsook hightech-sectoren.

Binnen de ondersteunende maatregelen hebben wij het volgende gerealiseerd:

- Regeling Validatiemetingen
- First Movers Regeling
- Mogelijkheid voor subsidieverstrekking aan de ontwikkelaars van innovatieve stalsystemen voor varkens, kippen, melkvee, kalveren en geiten.
- Regeling jonge veehouders en stalderen/dierenwelzijn
- Regeling verstrekking achtergestelde leningen
- Voucherprogramma beëindigen en omschakelen
- Van werk naar werk
- Collectieve sloop- en asbestregeling
- Stal eraf, zon erop

Ook hebben we –samen met gemeenten- een flinke slag gemaakt met het opzetten van een ondersteuningsnetwerk. Met 31 gemeenten hebben we, op hun verzoek, vanuit het ondersteuningsteam van de provincie 1 op 1 contact om te adviseren en helpen bij de opzet van een lokaal ondersteuningsnetwerk. 20 gemeenten zijn inmiddels actief aan de slag om een ondersteuningsnetwerk op te bouwen.

De discussie rondom combiwassers, de in het regeerakkoord benoemde “warme sanering van de varkenshouderij” en de Afrikaanse Varkenspest vereisten gedurende het jaar extra aandacht.

Hebben we daarvoor gedaan wat we wilden doen?

Heldere Kaders

In 2018 is het *Adviesteam Transitie Veehouderij (ATV)* opgericht om samen met de agrarische bedrijven die een nieuwe innovatieve weg willen inslaan qua bedrijfsontwikkeling ruimte hiervoor te zoeken binnen de bestaande regelgeving. Voor de Brabantse Zorgvuldigheidsscore Veehouderij (BZV) geldt dat de actualisatie van verleden

jaar begin 2018 in werking is getreden. Daarom richten wij ons in 2018 niet op actualisatie (zoals aangegeven in de begroting), maar op de uitvoering en beheer van de BZV. Er is in 2018 veel aandacht besteed aan de voorbereiding van de door de Zuidelijke Land- en Tuinbouw Organisatie (ZLTO) en Producenten Organisatie Varkenshouderij (POV) aangespannen rechtszaken gericht op het onverbindend verklaren van de nieuwe eisen voor de veehouderij in de verordeningen natuurbeheer en ruimte.

Gezondheid/Overlast aanpakken

De ingediende aanvragen van de regeling SUN (Sanering Urgentiegebieden Noord-Brabant) zijn deels toegekend of worden momenteel beoordeeld en, bij positieve beoordeling, beschikt.

Innovatie

De uitvoering van de landbouwinnovatiecampus is in volle gang. Er wordt waar nodig de verbinding gelegd met het ondersteuningsnetwerk. De vragen van sommige veehouders zijn immers breder dan alleen ondersteuning bij innovatie. Eén van de concepten uit de landbouwinnovatiecampus is de Doe-het-zelf kip. Dit concept heeft dit voorjaar landelijke publiciteit gegenereerd en wordt op steeds meer plekken toegepast. Daarnaast wordt bij het instrument Translab gewerkt aan de logistieke uitdagingen van 'korte ketens', samen met o.a. de HAS, ZLTO en de circa 150 aangesloten ondernemers. De [Agrofoodpluim](#) is twaalf keer uitgereikt aan innovatieve ondernemers. In 2018 is bovendien het Landbouw Innovatiebureau Brabant geëvalueerd. Het LIB is opnieuw geprezen voor de wijze waarop er met relatief bescheiden middelen vaak belangrijke vernieuwingen in een vroegtijdig stadium worden ondersteund.

Circulaire Landbouw

Het 'Uitvoeringsprogramma plantaardig' is op 5 februari 2018 vastgesteld door GS. Dit is via een [Statenmededeling](#) aangeboden aan Provinciale Staten. Het programma is in uitvoering, bijvoorbeeld door het stimuleren van de teelt van nedersoja en quinoa, maar ook toepassen van agroforestry. De Raad van State heeft de rechtmatigheid van ons mestbeleid goetst. Dit naar aanleiding van geweigerde ontheffingen waartegen door ondernemers uit de gemeenten Oss, Aalburg en Landerd bezwaar is gemaakt.

Verbinden en aanjagen

Vanwege het lustrum van het evenement Agri meets Design is er dit voorjaar een speciaal magazine uitgegeven. De provincie Overijssel is inmiddels ook partner geworden in Agri meets Design. Daarnaast wordt de foodgame die vorig jaar ontwikkeld is voor de Dutch Design Week momenteel doorontwikkeld tot een digitale versie om meer publiek te bereiken. Vanuit de thematiek transitie en nieuwe verdienmodellen is een module bedrijfsopvolging mede georganiseerd voor de opleiding Dier en Veehouderij van Helicon. Tot slot zijn wij in september gestart met de twee minors Wereldwijde Voedseldialoog en Eating Animals op de HAS.

Ondersteunende Maatregelen

Voor wat betreft ondersteunende maatregelen geldt dat alle instrumenten inmiddels operationeel zijn. Voor wat betreft innovatieve stalsystemen geldt dat de Regeling Validatiemetingen sinds maart operationeel is. Ook de First Movers regeling is operationeel geworden. Daarnaast is het mogelijk subsidies te verstrekken aan de ontwikkelaars van innovatieve stalsystemen voor varkens, kippen, melkvee, kalveren en geiten voor zover het open innovatie betreft. We ondersteunen de ontwikkeling van de stallen gericht op scheiding bij de bron bij het bedrijf de Hoeve Innovatie en het Familievarken. Ook participeren we in een onderzoek naar bronaanpak van emissies bij vleeskalveren. Verder is de Regeling voor het verstrekken van achtergestelde leningen vastgesteld door GS. Ondernemers kunnen intussen via de banken extra lening krijgen voor investeringen in nieuwe stalsystemen. Tevens kunnen er leningen worden verstrekt aan de ontwikkelaars van innovatieve stalsystemen in die gevallen dat het geen open innovatie betreft. Tot slot is in juni het Voucher voor stoppende veehouders operationeel geworden.

Alle gemeenten zijn zowel ambtelijk als bestuurlijk geïnformeerd over waarom, hoe en wat van ondersteuningsnetwerken. Ook de ondersteunende maatregelen worden daarbij onder de aandacht gebracht. Met 31 gemeenten hebben we, op hun verzoek, vanuit het ondersteuningsteam van de provincie 1 op 1 contact om te adviseren en helpen bij de opzet van een lokaal ondersteuningsnetwerk. 20 gemeenten zijn inmiddels actief aan de slag om een ondersteuningsnetwerk op te bouwen.

In meerdere gemeenten zijn bijeenkomsten georganiseerd om ondernemers te stimuleren in actie te komen en hen te informeren over de ondersteuningsmogelijkheden. Enkele gemeenten nemen het initiatief om ondernemers actief te benaderen voor een zogenaamd keukentafelgesprek. Er wordt binnen de ondersteuningsnetwerken onder andere

samengewerkt met ZLTO, banken en agrarische adviesbureaus. Er is een nadrukkelijke relatie met de ondersteunende maatregelen en in het bijzonder met de verbrede aanpak

van VAB-impuls. Met de [statenmededeling](#) van 19 februari jl. bent u voor de laatste keer geïnformeerd.

Overzichtstabel

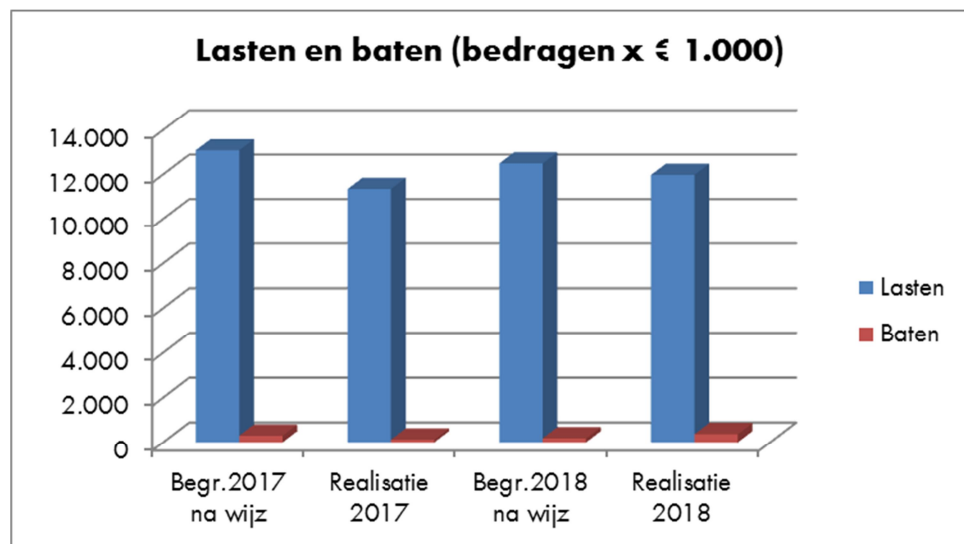
Beleidsnota	Prestaties met indicatoren	Is de prestatie in 2018 gerealiseerd? /Beknopte toelichting als prestatie niet (volledig) is gerealiseerd.
02.02 Agrofood 2020: Brabant Quality Uitvoeringsagenda Brabantse agrofood 2016-2020	Heldere kaders: Bieden experimenteeruimte voor innovatieve projecten (indicator: aantal casussen) Streefwaarde 3.	Gerealiseerd: In 2018 is 3x de hardheidsclausule Vnb toegepast. Het betreft een Varkensinnovatiecentrum (Sterksel), een kippenstal (Best) en een vleesrundveestal (Berkele-Enschot). Daarnaast is voor een emissiearme vleeskalverstal een projectsubsidie obv de ASV verleend. In 2018 is het Adviesteam Transitie Veehouderij (ATV) opgericht om - samen met gemeenten en agrarische ondernemers die een nieuwe innovatieve weg willen inslaan - ruimte te zoeken binnen de bestaande regelgeving. In het ATV zijn zeven casussen inhoudelijk besproken. Voor één is geadviseerd een verzoek in te dienen bij GS voor toepassing van de hardheidsclausule van de Verordening natuurbescherming Daarnaast zijn 10 aangeleverde casussen niet in het ATV besproken, maar via een ander traject voorzien van advies.
	Actualisatie BZV Streefwaarde 1	De BZV-versie 2.0 is op 9 februari 2018 in werking getreden. Er heeft in 2018 dan ook geen verdere actualisatie plaatsgevonden. De werkzaamheden waren in 2018 gericht op de uitvoering en beheer van de BZV.
	Innovatie: Clusters en nieuwe proeftuinen ontwikkeld en begeleid, bedrijven doorgeleid/begeleid naar financiering. Focus op cross-over Food en High Tech, Food en Health en Agrofood Biobased Oost-Brabant (indicator: 1) aantal clusters/proeftuinen en 2) begeleide bedrijven) Streefwaarde is bij bestuursrapportage bijgesteld van 30+60 naar 6+55.	Gerealiseerd: er zijn 6 nieuwe clusters en nieuwe proeftuinen ontwikkeld. Deze zijn gericht op de kennisvergroting en samenwerking bij de ontwikkeling van nieuwe technologieën bij de Voedselverwerking. 55 bedrijven zijn begeleid naar financiering van innovatieve Initiatieven.
	Ondersteuning innovatieve trajecten Agrofood op basis van de ontwikkelde werkwijze van de Landbouw Innovatie Campus. Streefwaarde aantal ondersteunde trajecten 4	Gerealiseerd. De uitvoering van de landbouwinnovatiecampus vindt in nauwe samenwerking met het ondersteuningsnetwerk plaats. Wij hebben de volgende trajecten in 2018 ondersteund: - Nieuwe verdienmodellen - Design-opdracht parallel financieringssysteem - Nieuwe samenwerkingsvormen - Nieuwe toetreders en hun competenties - Data & digitalisering - Startup & disrupt
	Koplopende duurzaamheidsconcepten ondersteunen bij de ontwikkeling van niche naar mainstream (Trans-lab) (indicator: aantal ondersteunde trajecten: Streefwaarde 7.	Gerealiseerd. Bij het instrument Translab is gewerkt aan de logistieke uitdagingen van 'korte ketens', samen met o.a. de HAS, ZLTO en de circa 150 aangesloten ondernemers. Daarnaast zijn zeven initiatieven op verschillende manieren ondersteund: -Vegetarische Slager; -Dutch Quinoa Group -Heydehoeve -Rondeel -Volwaard/scharrelkop

Beleidsnota	Prestaties met indicatoren	Is de prestatie in 2018 gerealiseerd? /Beknopte toelichting als prestatie niet (volledig) is gerealiseerd.
	Uitreiking van 12 agrofoodpluimen	<p>-Keten Duurzaam Varkensvlees -Korte Keten 2.0</p> <p>Gerealiseerd. De Agrofoodpluim is uitgereikt aan <u>Dutch Quinoa Group</u> (verbindt consument en lokale agrofoodsector), <u>PixelFarming</u> (laat consument, landbouwrobot en agrariër samen duurzaam groente telen), <u>Contronics</u> (ontwikkelt mistmachines voor het langer vers en voedingsrijk houden van voedsel), ondernemer <u>Henk Kerkers</u> (teelt zo'n 100 bijzondere groenten en kruiden voor topkoks en consumenten in de Peel) en <u>Mulders Sierteelt</u> (ontwikkelt eetbare Goudbes als plant in de eigen tuin), <u>Alpeko Bio Buitengewoon</u> (biologische varkens), <u>Philips Fruittuin</u> (fruitteelt, stad-landverbinding, verbreding), <u>Aris</u> (technologie), <u>Familie Verhulst</u> (A2 melk, natuurinclusieve bedrijfsvoering, melktap), <u>Nedersoja</u> (collectief van sojateelers en verwerkers in Brabant), <u>bioboerderij 't Schop</u> (biologisch, consument, natuurinclusief), <u>van der Meijden-Welvaarts</u> (verduurzamen varkenshouderij, verbinding met omgeving).</p>
	Circulaire economie: Uitvoeringsprogramma verduurzaming en innovatie plateaardige sector indicator: aantal) Streefwaarde 1	Gerealiseerd: het 'Uitvoeringsprogramma plantaardig' is op 5 februari 2018 vastgesteld door GS. Dit is via een Statenmededeling aangeboden aan Provinciale Staten. Het programma is uiteraard ook al in uitvoering genomen.
	Verbinden en aanjagen: Living-labs-experimenten (Agri Meets Design, enz) (indicator: aantal) Streefwaarde 2	Gerealiseerd. Vanwege het lustrum van het evenement Agri meets Design is er dit voorjaar een speciaal magazine uitgegeven. Inmiddels is ook de provincie Overijssel partner geworden in Agri meets Design. In oktober, tijdens de DDW hebben wij in de kas duizenden mensen ontvangen met verhalen over actuele dilemma's van boeren. Samen met de Campus Almkerk hebben we de stand Urban Farm Food ontwikkeld voor de DDW, een manier om middels pixelfarming gewassen te telen.
	Verbinden en aanjagen: Stimuleren van onderwijs dat de transitie agrofood ondersteunt (indicator: aantal minors en projecten) Streefwaarde 2	<p>Gerealiseerd. Vanwege het lustrum van het evenement Agri meets Design is er dit voorjaar een speciaal magazine uitgegeven. Inmiddels is ook de provincie Overijssel partner geworden in Agri meets Design. In oktober, tijdens de DDW hebben wij in de kas duizenden mensen ontvangen met verhalen over actuele dilemma's van boeren. Samen met de Campus Almkerk hebben we de stand Urban Farm Food ontwikkeld voor de DDW, een manier om middels pixelfarming gewassen te telen.</p> <p>Dit voorjaar hebben we, vanuit de thematiek transitie en nieuwe verdienmodellen, een module bedrijfsopvolging mede georganiseerd voor de opleiding Dier en Veehouderij van Helicon. In september zijn twee minors gestart op de HAS: Wereldwijde Voedseldialoog en Eating Animals.</p> <p>We are Food Op 1 maart openden wij Brabant Europese regio van Gastronomie - ofwel foodjaar -, zowel het innovatieprogramma als de bezoekerscampagne. Er hebben tien goed bezochte en interessante themamaanden plaatsgevonden: Samen tegen Voedselverspilling, Voedsel van Brabantse grond, Eetjebeter! gezonder eten tegen Diabetes2), De gezonde school, De nieuwe boer, de gezonde community, samen voedsel produceren, #Datafood, actief met eten, een hele zorg minder en als laatste in december Brabantse Gastvrijheid.</p>
	<u>Ondersteunende maatregelen</u>	

Beleidsnota	Prestaties met indicatoren	Is de prestatie in 2018 gerealiseerd? /Beknopte toelichting als prestatie niet (volledig) is gerealiseerd.
	Innovatie stalsystemen: Regelingen Validatiemetingen en Firstmovers operationeel Streefwaarde 2	Gerealiseerd: De Regeling Validatiemetingen is sinds maart 2018 operationeel, de First-Moversregeling sinds de zomer. Daarnaast is het mogelijk subsidies te verstrekken aan de ontwikkelaars van innovatieve stalsystemen voor varkens, kippen, melkvee, kalveren en geiten voor zover het open innovatie betreft. Hiervoor is geen regeling opgesteld.
	Bedrijfsgerichte ondersteuning: Regelingen jonge veehouders en stalderen/ dierenwelzijn operationeel Streefwaarde 2	Gerealiseerd: De regelingen jonge veehouders en stalderen/ dierenwelzijn zijn operationeel.
	Investeringsfonds: Regeling verstrekken van achtergestelde leningen operationeel Streefwaarde 1	Gerealiseerd: De Regeling is operationeel en ondernemers kunnen nu via de banken extra lening krijgen voor investeringen in nieuwe stalsystemen. Daarnaast kunnen er leningen worden verstrekt aan de ontwikkelaars van innovatieve stalsystemen in de gevallen dat het geen open innovatie betreft.
	Ondersteuningsnetwerk: Backoffice provincie (Adviesteam Uitvoeringsprogramma Ondersteunende maatregelen Transitie Veehouderij) operationeel Streefwaarde 1	Gerealiseerd: Het Adviesteam Uitvoeringsprogramma Ondersteunende Maatregelen Transitie Veehouderij is door GS op 29 januari 2019 ingesteld Het ATV voorziet ondernemers met casussen waarbij maatwerk van de provincie wordt gevraagd snel van een antwoord. Alle gemeenten zijn zowel ambtelijk als bestuurlijk geïnformeerd over waarom, hoe en wat van ondersteuningsnetwerken. Ook de ondersteunende maatregelen worden daarbij onder de aandacht gebracht. Met 31 gemeenten hebben we, op hun verzoek, vanuit het ondersteuningsteam van de provincie 1 op 1 contact om te adviseren en helpen bij de opzet van een lokaal ondersteuningsnetwerk. 20 gemeenten zijn inmiddels actief aan de slag om een ondersteuningsnetwerk op te bouwen. In meerdere gemeenten zijn bijeenkomsten georganiseerd om ondernemers te stimuleren in actie te komen en hen te informeren over de ondersteuningsmogelijkheden. Enkele gemeenten nemen het initiatief om ondernemers actief te benaderen voor een zogenaamd keukentafelgesprek. Er wordt binnen de ondersteuningsnetwerken onder andere samengewerkt met ZLTO, banken en agrarische adviesbureaus. Er is een nadrukkelijke relatie met de ondersteunende maatregelen en in het bijzonder met de verbrede aanpak van VAB-impuls.
	Overige Instrumenten uitgewerkt: Voucherprogramma, Natuurinclusieve landbouw, Van werk naar werk, Collectieve sloop- en asbestregeling, Stal eraf, zon erop Streefwaarde 4	Gerealiseerd: De instrumenten voucherprogramma, natuurinclusieve landbouw, van werk naar werk, collectieve sloop- en asbestregeling en stal eraf, zon erop zijn operationeel.
	<u>Uitvoering via Ontwikkelbedrijf</u> Via Tuinbouwontwikkelingsmaatschappij: concentreren van glastuinbouwbedrijven in duurzame vestigings- en projectlocatiegebieden. Nu geconcentreerd op verkoop 260 ha glastuinbouwgrond in Nieuw Prinseland Streefwaarde: 170,3 Hectare (cumulatief)	Gerealiseerd, in verband met de verkoop in 2018 van 61 ha zijn alle percelen in Nieuw Prinseland verkocht. Op Nieuw Prinseland is daarmee in totaal 261 ha voor glastuinbouw gerealiseerd en daarnaast 39 ha voor infrastructuur, watergangen, EVZ en kabel -en leidingstroken. Voor een klein deel van de verkochte gronden (67 ha) vindt op basis van contractafspraken de daadwerkelijke levering in 2019 en 2020 plaats.
	<u>Via Ontwikkelingsmaatschappij Ruimte voor Ruimte (ORR):</u> terugverdienen verstrekte sloopvergoedingen ivm sanering intensieve veehouderij en later ook glastuinbouw en voormalig militair terrein. Streefwaarde: 1.367 RvR titels (cumulatief)	Gerealiseerd, met de verkoop van 179 titels in 2018, zijn er op dit moment in totaal 1498 titels verkocht en is daarmee € 130 mln (60,4 %) van de in totaal terug te verdienen € 215 mln gerealiseerd.

Heeft het gekost wat het mocht kosten?

Bedragen x € 1.000 (exploitatie)	Begr.oorspr. 2018	a.Begr.na wijz. 2018	b.Realisatie 2018	Vershil a-b
Lasten	10.102	12.486	11.971	516
Herkomst middelen				Vershil b-a
Rijk	0	0	23	23
EU	0	180	212	32
Overige programmabaten	0	0	125	125
Baten	0	180	360	180
Saldo lasten en baten	-10.102	-12.306	-11.611	695

Afwijking lasten t.o.v. begroting na wijziging	x € 1.000
Subsidies i.h.k.v. POP	1.277
Toevoeging risicovoorziening algemeen	-540
Lager vastgestelde subsidies	90
Diverse budgetten agrofood	-311
Totaal afwijking lasten	516

Toelichting lasten

Subsidies i.h.k.v. POP3: Er zijn minder subsidies afgegeven dan eerder is geprognosticeerd. Dit komt door een grote achterstand bij RVO (Rijksdienst Voor Ondernemend Nederland) waardoor controles (en daarmee uitbetalingen) veel langer hebben geduurd dan was voorzien.

Hogere benodigde risicovoorziening i.v.m. verstrekte geldlening aan TOM ad € 540.000, ten laste van de hiervoor gereserveerde middelen in de risicoreserve ontwikkelbedrijf.

Lager vastgestelde subsidies: betreft lagere vaststellingen van reeds in eerdere jaren verstrekte subsidies.

Diverse budgetten agrofood: per saldo overschrijding van circa € 0,3 mln. Met name als gevolg van meer subsidiebeschikkingen dan geraamd voor 2018 t.a.v. de SUN regeling (€ 0,7 mln overschrijding) en onderuitputting op diverse overige posten.

Afwijking baten t.o.v. begroting na wijziging	x € 1.000
Bijdragen We Are Food	125
Overige per saldo	55
Totaal afwijking baten	180

Toelichting baten

Bijdragen We Are Food: betreft meerinkomsten in het kader van programmalijn We Are Food onder andere t.b.v. de publiekscampagne

Natuur, water en milieu

Programma 03 Natuur, water en milieu

Hebben we bereikt wat we wilden bereiken?

De opgaven Verbindend Water, Milieu en Gezondheid en Uitnodigend Groen zijn gericht op een duurzame fysieke leefomgeving. Een belangrijke basis wordt gevormd door de wettelijke taken die de provincie heeft op het gebied van water (kwaliteit, veiligheid, overlast), biodiversiteit, natuurbeheer, lucht, geluid, stortplaatsen en bodemkwaliteit. Het streven is om de 'basis op orde' te krijgen en te houden. Naast deze kaderstellende en toetsende rol heeft de provincie een rol in (uitvoerings)projecten. Als opdrachtgever en participant. De opgaven zijn zonder uitzondering fors (vaak zijn de doelen nog niet gerealiseerd), meerjarig en ze kennen wettelijke of bestuurlijk overeengekomen deadlines (2027, 2050). Leidend in de aanpak en programmering zijn de principes die ook in de Omgevingsvisie worden genoemd: toepassen van de lagenbenadering, rond/breed/diep kijken, onomkeerbare effecten voorkomen, meervoudig ruimtegebruik en toevoegen van waarde(n).

Meer en meer wordt duidelijk dat samenhang in keuzes en passende schaalgrootte/gebieden essentieel zijn om de opgaven voor milieu, water en natuur tijdig te realiseren. Zodat niet alleen aan de basisopgaven voor gezondheid, veiligheid en omgevingskwaliteit wordt voldaan, maar ook de basiscondities op orde zijn voor slimme verstedelijking, circulaire economie, duurzame landbouw, energietransitie en een klimaatproof Brabant. Bij het programma Omgevingsrecht (ORO/VTH/EV) wordt de aansturing van uitvoering bij de omgevingsdiensten vormgegeven. (ORO:Opdrachtgeverschap en Regie Omgevingsrecht, VTH:Vergunningverlening Toezicht en Handhaving, EV:externe Veiligheid).

Realisatie op hoofdlijnen 2018

In 2018 zijn belangrijke stappen gezet en is tegelijkertijd duidelijk geworden dat de opgaven er niet kleiner op zijn geworden. Na de Klimaatop Zuid-Nederland is een eerste Uitvoeringsprogramma klimaatadaptatie Zuid-Nederland vastgesteld. Tevens is een tussentijds beeld van de voortgang geschetst met de evaluatie PMWP (Provinciaal Milieu en Water Plan), aangevuld met de inzichten van verdiepende evaluaties op het gebied van verdrogingsaanpak natuur en de waterkwaliteit in de kleine oppervlaktewateren in

Brabant. Op basis van een Midterm Review van de prestatieafspraken met de waterschappen zijn aanvullende afspraken gemaakt.

Met de aanpassing van de beleidsregel grondwateronttrekkingen is de duurzame benutting van grondwater veiliggesteld. Om de waterkwaliteit te verbeteren zijn zowel waterschappen als agrarische ondernemers veel maatregelen aan het uitvoeren en maken we regionale analyses die inzicht bieden in te nemen maatregelen (onder andere vanuit het zesde Nitraatactieprogramma).

De resultaten van de Brede screening Maas laten zien dat een aanpak van de zogenoemde opkomende stoffen, onder andere medicijnresten, nodig is. Hiertoe zijn met enkele ziekenhuizen, waterschappen en drinkwaterbedrijven samenwerkingsovereenkomsten, pilots en projecten gestart. Vanuit de Brabantse Health Deal pakken we medicijnresten in afvalwater aan.

De uitvoering van de bestuursopdracht Vitale bodem ligt op koers en de bewustwording van het belang van een vitale bodem is toegenomen. In 2018 is het lectoraat Bodem ingesteld bij de HAS. De toestand van de Brabantse bodem (vitaliteit en in staat tot gebruiksfunctie) is in kaart gebracht: een groot deel van de bodems in natuur- en landbouwgebieden verkeert in een matige staat.

Flinke vorderingen zijn gemaakt in het sinds 2017 lopende traject Warme overdracht. Met de inwerkingtreding van de Omgevingswet gaan de bevoegdheden van de provincie op het gebied van bodem over naar de gemeenten. Voor de provinciale infrastructuur is het Actieplan geluid vastgesteld, dit plan leidt tot een aanzienlijke afname in 2023 van het aantal ernstig door geluid gehinderde en slaapgestoorde mensen. Over de realisaties m.b.t. vergunningverlening, toezicht en handhaving zijn de eindrapportages van de omgevingsdiensten nog niet ontvangen. Hierover zullen wij u in mei nog nader informeren via een statenmededeling.

In 2018 is hard gewerkt aan de realisatie van de PAS-herstelmaatregelen. De eerste projecten zijn inmiddels uitgevoerd. Naast verbetering van de biodiversiteit in de natuurgebieden (door o.a. PAS-herstelmaatregelen en het uitvoeringsprogramma

Biodiversiteit en Leefgebieden) is ook veel geïnvesteerd in de natuur en het landschap daar om heen. Zo zijn wij ondernemers gaan helpen om de overstap te maken van traditionele landbouw naar natuurinclusieve landbouw en zijn veel projecten uitgevoerd in het kader van Landschappen van Allure. Ook is er veel belangstelling voor de subsidieregeling voor de inrichting van gezonde, klimaatbestendige en groene schoolpleinen.

Steeds meer initiatiefnemers weten de weg te vinden naar het Groen Ontwikkelfonds Brabant voor subsidie voor de realisatie van het Natuurnetwerk Brabant. Daarbij valt op dat steeds meer particulieren en agrariërs zelf natuur willen realiseren. In 2018 lag de realisatie van de grondverwerving op schema en bleef de realisatie van de inrichting enigszins achter op de planning.

Inzet verbonden partijen

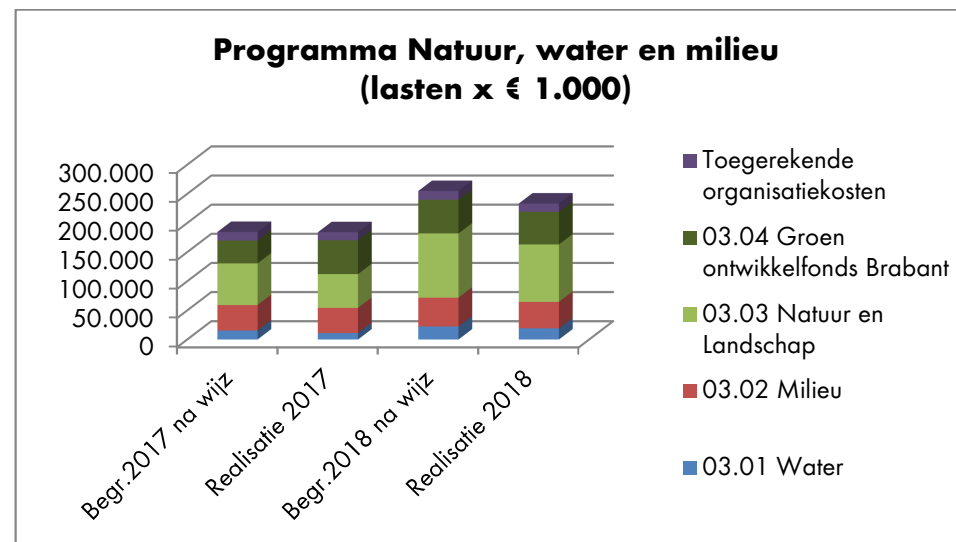
Verbonden partij

Fonds Nazorg Gesloten Stortplaatsen
 Groen Ontwikkelfonds Brabant BV
 Omgevingsdienst Brabant Noord
 Omgevingsdienst Midden-en West-Brabant
 Omgevingsdienst Zuidoost Brabant
 Brabant Water

In de bijlagenbundel -bijlage 3a van de jaarstukken is aangegeven op welke wijze deze verbonden partijen bijdragen aan de doelstellingen van het Natuur, water en milieu.

Heeft het gekost wat het mocht kosten?

03 Natuur, Water en Milieu				
Bedragen x € 1.000	Begroting 2018 oorspronkelijk	Begroting 2018 na wijziging	Jaarrek. 2018 realisatie	Vershil begr-realiserie
Lasten				
Programmalasten	122.598	239.860	219.215	20.645
Toegerekende organisatiekosten	14.588	15.052	14.154	898
Totaal lasten	137.186	254.912	233.369	21.544
Baten				
Rijk	63	164	1.001	838
Europa	0	0	0	0
Overige programmabaten	10.969	25.701	23.071	-2.630
Totaal baten	11.031	25.865	24.073	-1.792
Saldo van baten en lasten	-126.155	-229.048	-209.296	19.752

De onderbesteding van de programmalasten van € 20,6 mln wordt als volgt verklaard:

- € 11,6 mln onderbesteding Natuur. Met name door in behandeling zijn de subsidies voor POP3 Natuur en PAS, die niet meer in 2018 konden worden beschikt. En door een wijziging in de Catalogus Groenblauwe diensten door de Europese Commissie, waardoor er in 2018 geen nieuwe contracten konden worden afgesloten.

- € 1,8 mln onderbesteding Groen ontwikkelfonds als gevolg van een positief afwikkelingsverschil m.b.t. de Lenteakkoord-projecten.
- € 4 mln onderbesteding Omgevingsdiensten als gevolg van een positief jaarrekening resultaat van de omgevingsdiensten.
- € 3,2 mln onderbesteding programma Water als gevolg van vertraging in subsidieverleningsprocessen (POP3 Water), minder subsidieaanvragen dan gepland (Hoge Zandgronden) en langere doorlooptijden ophalen projecten samen met externe partners (venherstel).

De onderbesteding van de baten van € 2 mln wordt als volgt verklaard:

- € 1 mln onderbesteding grondverkopen Natuur Netwerk Brabant, vanwege de moeilijkheid van het ramen van de grondposities (aankoop, verkoop en doorlevering).
- € 4 mln onderbesteding als gevolg van het voordelig afwikkelingsverschil op de lasten van de Lenteakkoord-projecten dat heeft geleid tot een lagere onttrekking uit de transitoria 'Doeluitkering Rijks EHS; Lenteakkoord'. (EHS: Ecologische HoofdStructuur).
- € 4 mln overbesteding bij de inkomsten van het Rijk bij de interim bedrijvenregeling (bodemsanering) vanwege de onzekerheid van de hoeveelheid bedrijven die van deze subsidieregeling van het Rijk gebruik maken. De provincie fungeert als doorgeefluik voor deze subsidie.
- € 1 mln onderbesteding bij de regeling 'groen-blauwe' diensten.

De toegerekende organisatiekosten komen op basis van de gerealiseerde uren lager uit dan geraamd.

03.01 Water

Hebben we bereikt wat we wilden bereiken?

Inleiding

Programma Water staat voor veilig, voldoende en schoon water waarbij het waterbeleid samen met het milieubeleid is vastgelegd in het [Provinciaal Milieu- en Waterplan \(PMWP\)](#) met bijbehorende dynamische uitvoeringsagenda (DUA).

In 2018 hebben de Tussenevaluatie PMWP, de Evaluatie Verdrogingsaanpak natuur en Midterm review STUW (Samenwerkingsovereenkomst Ter Uitvoering van de Waterdoelen) zicht gegeven op de voortgang en effectiviteit van de aanpak. Beleidsmatige duiding van de evaluaties volgt in 2019.

Algemeen beeld realisatie

De droogte in 2018 heeft benadrukt dat de maatregelen die we treffen via onder andere het Deltaplan Hoge Zandgronden nodig zijn om in de toekomst om te kunnen gaan met watertekorten. Vanuit programma Water is de landelijke vertegenwoordiging namens IPO in de Landelijke Coördinatiecommissie Waterverdeling en het Managementteam Watertekorten vormgegeven, naast de reguliere afstemming binnen de regionale droogte overleggen.

Diverse projecten gericht op waterberging, beek- en kreekherstel en vismigratie zijn voorbereid of gestart. Met name de achterblijvende voortgang ten aanzien van verdroogde natuur was aanleiding om een aanvulling op de prestatieafspraken met de waterschappen (STUW) te maken. Hierin geven waterschappen en provincie aan extra inspanningen te leveren om de prestatieafspraken 2016-2021, met een doorkijk naar 2022-2027, ook daadwerkelijk te gaan realiseren.

Om de waterkwaliteit te verbeteren, wordt in grondwaterbeschermingsgebieden de emissie van nitraat teruggebracht (afspraken in het kader van zesde Nitraatactie-programma). Het project Schoon Water wordt voortgezet, gericht op verminderde toepassing van gewasbeschermingsmiddelen, waarbij het accent nu ligt op het breder toepassen van de opgedane kennis en ervaringen. Voor de medicijnresten is een ketenaanpak geïntroduceerd die juist ook in Brabant tot enkele proefopstellingen heeft geleid.

De verordening Water is aangepast waarmee onder andere nieuwe regionale keringen zijn aangewezen (rond Hoogwateraanpak 's-Hertogenbosch) en zijn vooral in het stroomgebied van waterschap De Dommel wijzigingen doorgevoerd in de normen voor regionale wateroverlast.

De ambitie om op korte termijn te komen tot een zout Volkerak is door een besluit van de minister Infrastructuur en Waterstaat op de lange baan geschoven. De provincie blijft inzetten op de langere termijn opgaven in het gebied, waaronder een systeemverandering van het Volkerak-Zoommeer.

Door in de omgevingsvisie de opgave klimaatproof centraal te stellen, kunnen we onze ambities op gebied van klimaatbestendige en waterrobuuste inrichting verder vorm geven. We doen dit reeds in concrete projecten met en door gemeenten, waterschappen en lokale samenwerkingsverbanden. Klimaatstresstesten en dialogen maken deel uit van het uitvoeringsprogramma klimaatadaptatie Zuid-Nederland.

In de gebiedsaanpak Waterpoort stond 2018 in het teken van de wateropgaven, maar altijd gekoppeld aan meervoudige vraagstukken op (boven)lokaal niveau.

Voor de uitvoering van de operationele taken op het gebied van vergunningverlening, toezicht en handhaving geven we opdrachten aan de omgevingsdiensten, waarbij de watertaken sinds kort zijn belegd bij de omgevingsdienst Zuidoost-Brabant. Deze meer centrale aanpak werpt nu al zijn vruchten af, vooral in de onderlinge samenwerking.

Hebben we daarvoor gedaan wat we wilden doen?

Prestatieafspraken waterschappen (STUW)

De stand van zaken van de prestatieafspraken met de waterschappen is als volgt. Beek- en kreekherstel: 14 km gerealiseerd en 146 km gestart, vismigratie: 30 projecten gerealiseerd en 85 gestart, waterberging: 42 ha gerealiseerd en 293 ha gestart, verdrogingsbestrijding natuur: 0 ha gerealiseerd, ruim 2100 ha van de afgesproken 6300 ha in de pijplijn. Vooral de voortgang op laatstgenoemde blijkt in de praktijk lastig, onder andere vanwege grondverwerving. Dit is aanleiding geweest om aanvullende afspraken

te maken met de waterschappen over de wijze waarop de uitvoering wordt vormgegeven. Programma Water en programma Natuur trekken hierin samen op richting de waterschappen, waarbij naar oplossingen wordt gezocht in financiering, instrumenten en programmering van projecten.

Waterkwaliteit

Door gebiedsgerichte analyses is er veel inzicht verkregen in de relatieve bijdrage van diverse sectoren aan de problematiek van te veel nitraat en fosfaat in het oppervlaktewater. In het bijzonder is als uitwerking van het zesde nitraatactieprogramma in een zevental grondwaterbeschermingsgebieden een aanpak met de inliggende boerenbedrijven afgesproken, die al op korte termijn (binnen enkele jaren) tot zichtbare resultaten moet leiden. Op basis hiervan zullen we als regionale partijen de dialoog opzoeken met het rijk welke passende maatregelen moeten worden getroffen om in 2027 aan de Kaderrichtlijn Water (KRW) te voldoen.

In 2018 is de ketenaanpak van medicijnresten in het water echt van de grond gekomen (o.a. proefopstellingen op rioolwaterzuiveringsinstallatie Aarle-Rixtel en pharmafilters in ziekenhuizen).

De brede screening laat zien dat in zowel grond- als oppervlaktewater op veel plekken gewasbeschermingsmiddelen en opkomende stoffen worden aangetroffen.

Wijst- en venherstel

Binnen het initiatief voor een Geopark Peelhorst richten we ons op wijstherstel en het beleefbaar en zichtbaar maken van de bijzondere eigenschappen van dit gebied. In 2018 is er wetenschappelijk onderzoek gedaan waarbij een sleuf is gegraven. Naast een schat aan inzichten (en archeologische vondsten) is de openstelling voor publiek zeer succesvol geweest.

Voor venherstel zijn de eerste projectvoorstellen beschikt.

Waterveiligheid

Voor het rivierverruimingsproject Oeffelt is de MIRT-verkenning afgerond en een voorkeursalternatief door GS vastgesteld. De verkenning Meanderende Maas (het dijktraject Ravenstein-Lith) is volop bezig, gebaseerd op een combinatie van dijkversterking en rivierverruiming. Aanvullende afspraken over de projecten Alem, Lob van Gennep en brug bij Alphen zijn gemaakt, zodat ook daar de mogelijkheden voor waterstand verlagende maatregelen kunnen worden verkend en gerealiseerd. Inmiddels

spreekt het rijk van Integraal Rivier Management (IRM), waarbij naast dijkversterking en rivierverruiming (gericht op hoogwatersituaties) ook specifieke aandacht is voor scheepvaart en rivierkundige onderhoudsaspecten (met name gerelateerd aan laagwatersituaties).

Grondwater

De beleidsregel voor grondwateronttrekkingen is aangescherpt nadat uit onderzoek is gebleken dat de grondwatertoestand in met name de Centrale Slenk (het diepe grondwater) onder druk staat. Door met alle onttrekkers afspraken te maken, proberen we de vergunningsruimte zo klein mogelijk te houden zonder dat dit de bedrijfsvoering frustreert. In 2018 is de overeenkomst met Brabant Water voorbereid. Ondertekening vindt plaats in eerste kwartaal 2019, de overige bedrijven volgen in 2019/2020.

Droogte

De droogte in 2018 heeft nogmaals benadrukt dat waterbeschikbaarheid een zeer relevant en urgent thema is. De impact is weliswaar niet gekwantificeerd, maar de schade aan natuur (veel meer natuurbranden, lage grondwaterstanden, droogval beken en waterlopen), landbouw (droogteschade, lagere opbrengsten, hoge kosten voor beregening) en recreatie (veel meer blauwalg, ook op zwemwaterlocaties) is fors. Bovendien is onzeker hoe het grondwatersysteem zich herstelt. Daarom wordt op basis van de opgedane inzichten nagegaan welke aanvullende of nieuwe maatregelen passend zijn, zowel regionaal met de waterschappen (in regionale droogte overleggen) als met rijkspartijen en koepels (IPO, UVW, VNG, VEWIN).

Onverminderd voeren we het Deltaplan hoge zandgronden uit, gericht op het realiseren van een robuust watersysteem. Hiertoe hebben we in 2018 een tweede bijdrageverordening voorbereid.

Klimaatadaptatie

Samen met provincie Limburg en alle inliggende gemeenten en waterschappen is een eerste uitvoeringsprogramma voor klimaatadaptatieve maatregelen opgeleverd. Nu er ook een landelijk bestuursakkoord klimaatadaptatie is, richten we ons op de realisatie hiervan. Daarbij kijken we naar mogelijkheden om geldstromen zo veel mogelijk te bundelen. De klimaatop op 4 juni 2018 heeft laten zien dat we grote vraagstukken te pakken hebben op gebied van zowel klimaatmitigatie (voorkomen dat het erger wordt, met name via

energietransitie) als klimaatadaptatie (omgaan met de gevolgen) en dat naast overheden ook kennisinstellingen, bedrijven en burgers nodig en bereid zijn om mee te doen.

Zuidwestelijke Delta

De minister lenW heeft aangegeven op korte termijn geen maatregelen te willen treffen om het Volkerak Zoommeer zout te maken te verzilten. Een deel van de gereserveerde provinciale middelen blijft verbonden aan de opgaven voor zoetwater West-Brabant (waaronder de Roode Vaart) en het Volkerak-Zoommeer. Een deel van de middelen vloeit

echter terug naar de algemene middelen of wordt anders ingezet binnen het Deltaprogramma. In Waterpoort (2018: jaar van het water) zijn weer tal van activiteiten ondernomen op gebied van water, natuur, cultuurhistorie, erfgoed en recreatie. Zo is de gebiedsontwikkeling Willemstad opgestart met uitbreiding van de aanmeercapaciteit voor riviercruises, zijn regionale arrangementenontwikkeling in samenwerking met Visit Brabant, Pelikaan Reizen en DKTS Travel, is de capaciteit van gemaal Brooijmans vergroot en is 2,9 van de 6,5 kilometer ecologische verbindingzone aangelegd.

Overzichtstabel

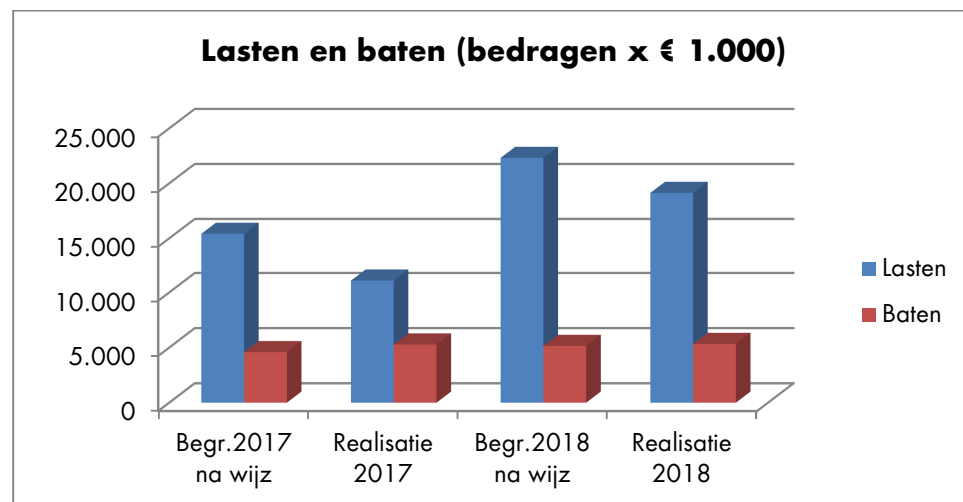
Beleidsnota	Prestaties met indicatoren	Is de prestatie in 2018 gerealiseerd? /Beknopte toelichting als prestatie niet (volledig) is gerealiseerd.
03.01 Water Provinciaal Milieu- en Water Plan 2016-2021 Beleidsvisie op het benutten van de potenties in de ondergrond Risicobeleid externe veiligheid 2014-2018 Kaderstellende nota handhavingskoers 2013-2016		
-	De economische schade door effecten van klimaatverandering mag niet toenemen. Indicator: verandering in hoogte financiële schade (huidig niveau = 100). (2050 = 100)	Niet gerealiseerd. De droogte 2018 heeft tot schade voor o.a. landbouw en natuur geleid. Overigens is in de begroting 2019 deze indicator vervangen door een meer adequate indicator voor de provinciale prestaties ten aanzien van klimaatadaptatie.
-	De leefomgeving heeft een gelijkblijvende kwaliteit ondanks effecten van klimaatverandering. Indicator: verandering in kwaliteit van de leefomgeving (huidig niveau = 100).	Niet gerealiseerd. De droogte 2018 heeft tot schade voor o.a. landbouw en natuur geleid. Overigens is in de begroting 2019 deze indicator vervangen door een meer adequate indicator voor de provinciale prestaties ten aanzien van klimaatadaptatie.
-	Vastleggen Brabantbrede ambities en maatregelen m.b.t. klimaat (de klimaatagenda) Indicator: opgestelde klimaatagenda, onderzoeksagenda, subsidieregeling, klimaatportaal (streefwaarde 1).	Gerealiseerd. Het klimaatadaptatieportaal is sinds april 2018 beschikbaar (http://www.klimaatadaptatiebrabant.nl/). De Zuid-Nederlandse Uitvoeringsagenda Klimaatadaptatie is bovendien opgeleverd. De Subsidieregeling PMWP is aangevuld met twee paragrafen (Klimaatstresstest en Klimaatadaptatiedialoog) en ook daadwerkelijk opengesteld. Een derde paragraaf (Klimaatadaptatieprojecten) wordt begin 2019 voorzien.
-		

Beleidsnota	Prestaties met indicatoren	Is de prestatie in 2018 gerealiseerd? /Beknopte toelichting als prestatie niet (volledig) is gerealiseerd.
-	Doorlopen beleidscyclus PMWP 2016-2021 (indicator: in beeld brengen toestand milieu en water, rapporteren jaarlijkse voortgang PMWP) (streefwaarde 1 toestandrapportage via www.brabantinzicht.nl).	Gerealiseerd. De website www.brabantinzicht.nl is sinds oktober 2017 toegankelijk en laat de actuele toestand zien.
-	(Tussen)evaluatie PMWP (streefwaarde 1).	Gerealiseerd. Tussenevaluatie PMWP is opgeleverd en Provinciale Staten zijn begin 2019 geïnformeerd via Statenmededeling "Tussenevaluatie milieu- en waterbeleid Noord-Brabant" (4435789).
-	<u>Gezonde fysieke leefomgeving Water</u>	
-	De grond- en oppervlaktewaterlichamen voldoen aan de eisen van de Kaderrichtlijn water (indicator: % waterlichamen dat voldoet aan de KRW eisen (100% in 2027).	Niet gerealiseerd. Deels realiseren we verbetering van de waterkwaliteit via de prestatieafspraken met de waterschappen. Dit gebeurt vooral via (her)inrichtingsmaatregelen zoals beek- en kreekherstel. Daardoor zien we verbetering optreden in de ecologie (plant- en diersoorten en doorzicht). Verder stimuleren we verminderde emissies van meststoffen door boeren, onder andere via POP3 (regelingen voor o.a. precisiebemesting) en afspraken in het kader van 6 ^e Nitraatactieprogramma (minder nitraat laten uitspoelen in grondwaterbeschermingsgebieden). Het concrete effect hiervan is nog niet bekend. Omdat er brede zorg is over het tijdig realiseren van de doelstellingen in 2027 zijn we een intensief traject gestart (Delta-aanpak waterkwaliteit en zoetwater) om nog scherper in beeld te krijgen waar de oorzaak van de problemen ligt en welke maatregelen nodig zijn. Een fors deel van het kunnen bereiken van de doelstellingen hangt af van rijkswetgeving, met name ten aanzien van mest. Ook de aanpak van mestfraude is in dit kader van belang.
-	Voldoende zwemmogelijkheden van voldoende kwaliteit (indicator: % zwemwaterlocaties dat voldoet). (streefwaarde 100%).	Gerealiseerd. Over het jaar 2018 geldt dat 109 van de 110 zwemwaterzones voldoen. In 2018 was door de droogte en hoge temperaturen sprake van meer meldingen van blauwalg waardoor op diverse zwemwaterlocaties (tijdelijk) sprake was van waarschuwingen en enkele negatieve adviezen.
-	Geen onaanvaardbare hinder door wateroverlast: mate waarin wordt voldaan aan de normen wateroverlast uit de verordening water (streefwaarde 100%).	Gerealiseerd. In de huidige situatie voldoet 99% van het watersysteem aan de gestelde eisen. Waterschappen hebben in 2018 de 6-jaarlijkse toetsronde uitgevoerd waarvan de resultaten rond 1 maart 2019 opgeleverd worden aan de provincie.
-	Uitvoeren samenwerkingsovereenkomst met waterschappen (STUW). Resultaat in 2021: herstelde natuur, herstelde beken en kreken, opgeloste vismigratieknelpunten, waterberging.	Niet gerealiseerd. De Midterm review STUW (voortgang prestatieafspraken) laat een achterstand zien in de realisatie van natte natuurparels (verdrogingsbestrijding), ook in de doorkijk naar 2021. Ook beek- en kreekherstel en vismigratie lopen iets achter op planning, maar tonen wel voortgang en zullen in 2021 grotendeels kunnen zijn gerealiseerd. Realisatie waterberging loopt voor op schema. In december 2018 is het Addendum STUW ondertekend, gericht op versteviging van de organisatie- en uitvoeringskracht in de wetenschap dat in de periode 2022-2027 nog aanvullende maatregelen nodig zijn.
-	<u>Risico's door hoogwater zijn aanvaardbaar</u>	

Beleidsnota	Prestaties met indicatoren	Is de prestatie in 2018 gerealiseerd? /Beknopte toelichting als prestatie niet (volledig) is gerealiseerd.
-	Primaire keringen voldoen aan nationale normering (per 1 januari 2017 geldt een nieuwe overstromingsrisiconorm die per 2050 moet zijn gerealiseerd): voortgang Brabantse koploperprojecten rivierverruiming (streefwaarde 2 MIRT verkenningen).	Gerealiseerd. De MIRT-verkenning voor het rivierverruimingsproject Oeffelt is opgeleverd (GS heeft een voorkeursalternatief vastgesteld) en de MIRT-verkenning Meanderende Maas (Ravenstein-Lith) loopt conform planning.
-	Regionale keringen voldoen aan de provinciale normering. aantal kunstwerken en km keringen dat niet voldoet aan de normering.	Gerealiseerd. Versterkingsopgave Dommel = 5,8 km, Brabantse Delta = 73 km.
-	Stimuleren van en toezicht houden op verbetering regionale keringen door waterschappen. voortgang verbeterplannen en uitvoering (maatwerkafspraken per waterschap) (streefwaarde: Aa en Maas voldoet).	Gerealiseerd. De waterschappen liggen op schema wat betreft de verbeteropgave. De versterkte keringen Aa en Maas zijn in 2018 conform planning opgeleverd. Voor Dommel geldt opleverdatum 2020, Brabantse Delta 2025.
-	<u>Duurzame benutting ondergrond - onderdeel grondwater</u> Uitvoeren wettelijke taak grondwaterbeheer: actualisatie beleidsregel grondwaterbeheer Noord-Brabant (streefwaarde 1).	Gerealiseerd. Besluit Eerste wijzigingsregeling Beleidsregel grondwaterbeheer Noord-Brabant C2222518/4372570.
-	Uitwerken waterbeschikbaarheid: Beleidsvoorstel (streefwaarde 1).	Gedeeltelijk gerealiseerd. Van een enkel beleidsvoorstel is inmiddels geen sprake meer. Conform het plan van aanpak waterbeschikbaarheid zijn diverse (tussen)producten in 2018 opgeleverd. Deze worden samengevat in een voortgangsrapportage (begin 2019), als opmaat naar een gebiedsafspraken over waterbeschikbaarheid in een vijftal gebieden. De droogte 2018 maakt bovendien een dialoog over regionale verdringingsreeksen (hoe verdelen we het water onder droge omstandigheden) actueel.
-	Uitvoering Deltaplan Hoge Zandgronden (DHZ): Openstelling regeling (streefwaarde 1).	Gerealiseerd. Deze regeling blijft openstaan tot en met 2021.
-	Regionale gebiedsontwikkeling rondom een zout Volkerak Zoommeer (bestuursopdracht Connecting Delta). Aangaan bestuursovereenkomsten (afhankelijk van besluitvorming Tweede Kamer), daarna uitvoering (streefwaarde 1).	Niet gerealiseerd. Eind 2018 heeft de minister van IenW laten weten voorlopig geen besluit over het Volkerak-Zoommeer te nemen. Van een bestuursovereenkomst voor realisatie van een zout Volkerak en een allesomvattende uitvoeringsovereenkomst zoetwatermaatregelen rond Volkerak-Zoommeer is eerstkomende tijd geen sprake meer. Consequenties voor de bestuursopdracht Connecting Delta worden eerste kwartaal 2019 in beeld gebracht.
-	Initiëren en deelnemen aan regionale samenwerkingsverbanden Zuidwestelijke Delta en Waterpoort uitvoering samenwerkingsovereenkomst (streefwaarde: doorlopend).	Zuidwestelijke Delta: Gedeeltelijk gerealiseerd. Het project Roode Vaart is vertraagd door kostenoverschrijding. Nieuwe afspraken over de uitvoering worden in eerste kwartaal 2019 gemaakt. Waterpoort: Gerealiseerd. Gebiedsgerichte samenwerking binnen Waterpoort is in 2018 succesvol geweest op het gebied van water, landschap, erfgoed en vrijetijdseconomie.

Heeft het gekost wat het mocht kosten?

Bedragen x € 1.000 (exploitatie)	Begr.oorspr. 2018	a.Begr.na wijz. 2018	b.Realisatie 2018	Vershil a-b
Lasten	27.959	22.319	19.133	3.186
Herkomst middelen				Vershil b-a
Rijk	0	0	0	0
EU	0	0	0	0
Overige programmabaten	4.200	5.146	5.329	182
Baten	4.200	5.146	5.329	182
Saldo lasten en baten	-23.759	-17.173	-13.804	3.369

Financiële toelichting op de verschillen t.o.v. de begroting

Afwijking lasten t.o.v. begroting na wijziging	x € 1.000
- Delta: Zoetwatervoorzieningen Hoge Zandgronden	692
- STUW	525
- POP3 bijdragen Water	1.507
- Gezonde leefomgeving water	412
- Overig	50

03.02 Milieu

Totaal afwijking lasten

3.186

Toelichting lasten

Deltaprogramma: Zoetwatervoorzieningen Hoge Zandgronden

Betreft doorlopende subsidieregeling voor de waterschappen waarbij aanvragen over de jaargrens zijn gevallen en in 2019 gerealiseerd worden. Dit leidt tot een onderschrijding van €0,7 mln.

STUW (Samenwerkingsovereenkomst Ter Uitvoering Waterdoelen)

STUW realisatie loopt achter (voornamelijk op verdroging) vanwege uitvoeringsdruk waterschappen ten aanzien van PAS, wateroverlast en inzet op STUW/Kaderrichtlijn Water. Dit leidt tot een onderschrijding van € 0,5 mln.

POP3 bijdragen Water

Vertraging subsidieverleningsproces projecten waterkwaliteit leidt tot een onderschrijding van € 1,5 mln.

Gezonde leefomgeving water

Het ophalen van haalbare ven herstelprojecten samen met externe partners heeft langer geduurd en resulteert in het openstellen van een subsidieregeling medio 2019.

Afwijking baten t.o.v. begroting na wijziging	x € 1.000
- Overig	182
Totaal afwijking baten	182

Toelichting baten

Overig

Binnen programma Water is €0,2 mln meer inkomsten binnen gekomen dan oorspronkelijk geraamd. Met name met betrekking tot 'Ruimtelijke adaptatie & Design thinking (DDW)' en tot cofinanciering Rijkswaterstaat in omgevingswet gerelateerde projecten.

Hebben we bereikt wat we wilden bereiken?

Inleiding

De productgroep Milieu gaat over een breed scala van onderwerpen, zoals luchtkwaliteit, geluidhinder, gezondheid, bodem en ondergrond, afvalstoffen, stortplaatsen, drugsdumpingen, externe veiligheid, duurzaamheid en groene groei. Op de onderwerpen worden wettelijke taken en ambities uitgevoerd. De doelstellingen van de productgroep worden gerealiseerd via de programma's Milieu en Gezondheid en Omgevingsrecht, Vergunningverlening, Toezicht en Handhaving, Externe veiligheid. De doelstellingen/maatschappelijke effecten dragen bij aan een gezonde, duurzame en veilige fysieke leefomgeving voor Brabant.

Duurzaamheid bereiken we door zuinig te zijn op de fysieke leefomgeving en daarin kader stellend en toetsend op te treden. Dit past ook bij onze wettelijke taken op dit gebied. We gaan echter nog een stap verder en zijn mede vormgever van duurzaamheid. We gaan uit van een systeemaanpak, waarbij het gebruik in balans dient te zijn met de fysieke ondergrond van bodem en water. Dit systeemdenken stelt eisen aan de gebruikers en het gebruik. Niet enkel in beperkende zin, maar juist ook uitnodigend en perspectiefrijk.

In het kader van de coördinerende rol die provincie heeft bij Vergunningverlening, toezicht en handhaving, werd dit jaar aandacht gevraagd voor de integrale aanpak van de mestfraude en de problematiek van GenX.

Algemeen beeld realisatie 2018

Het milieubeleid is samen met het waterbeleid integraal vastgelegd in het PMWP. Vanuit de opgaven Milieu en Gezondheid en Omgevingsrecht, Vergunningverlening, Toezicht en Handhaving, Externe veiligheid wordt gewerkt aan een Brabant waar mens, plant en dier gezond en prettig kunnen leven, met ruimte voor een elkaar versterkende economische, maatschappelijke en ecologische ontwikkeling. Voor de beide opgaven betekent dit een: schone, veilige en gezonde leefomgeving (bodem, water, lucht en geluid). Met de uitvoering van onze wettelijke taken wordt de basis gelegd voor een duurzame, gezonde, veilige fysieke leefomgeving: schone en gezonde lucht, bodem en een veilig gevoel, 'de basis op orde'. Voor de uitvoering van de operationele taken op het gebied van vergunningverlening, toezicht en handhaving geven we opdracht aan de omgevingsdiensten. Het huidige beleid met betrekking tot de aanpak van de

bodemverontreinigingen wordt gecontinueerd. We verzorgen de nazorg voor twee gesloten Wet milieubeheer (Wm)-stortplaatsen en anticiperen op de sluitingsplanningen van de overige Wm-stortplaatsen. We stimuleren hergebruiksinitiatieven op stortplaatsen en verzorgen daarvoor de PMV-ontheffing verlening.

In het PMWP zijn er voor milieu ook ambities verwoord, gericht op een duurzame, gezonde, veilige fysieke leefomgeving en groene groei. Met partners geven we hier vorm aan, onze rol hierin is divers. We steunen initiatieven die bijdragen aan de doelstellingen voor milieu met name voor gezondheid en groene groei. De ondersteuning kan bestaan uit middelen, kennis en inzet. Met de bestuursopdracht vitale bodem worden flinke stappen gezet om de kwaliteit van de bodem in relatie tot wateropgaven en duurzame agrarische bedrijfsvoering te verbeteren. Voor de aanpak van drugsdumpingen wordt intensief samengewerkt met de betrokken partners, dit heeft echter nog niet geleid tot een significante afname van het aantal dumpingen.

De milieudoelen met betrekking tot energie worden gerealiseerd middels de Energieagenda.

Voor de aanpak mestfraude is samen met partners het Gebiedsgericht handhaven ingericht. Voor de aanpak van de gevolgen van de productie GenX is een bestuurlijk platform ingericht om elkaar te informeren en de kennis te vergroten. Dat heeft eveneens geleid tot het starten van een inventarisatie Zeer Zorgwekkende Stoffen bij de grote industriële bedrijven in 2019. Met een verkenning op de mogelijkheden van toepassen digitalisering binnen vergunningverlening en toezicht kijken we naar de toekomst.

Hebben we daarvoor gedaan wat we wilden doen?

Activiteiten en prestaties

De luchtkwaliteit in Brabant wordt gemonitord door het uitvoeren van provinciale meetprojecten, naast het landelijk meetnet van het RIVM (Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu) en de monitoringstool van het Nationaal Samenwerkingsprogramma Luchtkwaliteit (NSL). Het Actieplan geluid 2018-2023 is vastgesteld. Met dit plan zal het aantal mensen dat wordt gehinderd door het geluid van provinciale wegen de komende vijf jaar naar verwachting met 31 tot 46 procent afnemen.

Door de uitvoering van saneringen wordt de bodemkwaliteit hersteld en beheerd. De uitvoering verloopt conform de afspraken in het Bodemconvenant. Wm-stortplaatsen

worden gaandeweg gesloten waarna de provincie de nazorg uitvoert. Er zijn nu twee stortplaatsen waar nazorg plaatsvindt. Gepland is dat er de komende jaren nog een aantal Wm-stortplaatsen worden gesloten. Het overleg over de planning loopt echter nog steeds. Inzet wordt gepleegd op duurzaam gebruik van de ondergrond en vitale bodem en op het stabiliseren/verlagen van de risicoperceptie externe veiligheid bij de Brabantse burgers. De Brabantse online-kaarten met milieu-informatie worden actueel gehouden. Het verminderen van fosfaat wordt gestimuleerd.

De provincie zet in op het energieneutraal maken van de bebouwde omgeving. De subsidieregeling drugsdumpingen is geëindigd in 2018. We zijn een lobbytraject met IPO en VNG gestart, met als doel het continueren van de subsidieregeling door het rijk. We gebruiken het restant van de oude regeling voor het compenseren van gedupeerden in 2019.

Vergunningverlening, toezicht en handhaving op het omgevingsrecht wordt door de drie Brabantse omgevingsdiensten uitgevoerd. Het instrumentele beleid VTH is geactualiseerd en bereidt voor op de komst van de omgevingswet. Het onderzoek Staat van het Mandaat, naar efficiency in de werkprocessen van omgevingsdiensten, is opgeleverd en onder de aandacht gebracht van diensten en gemeenten.

Bestuursopdracht Integrale aanpak VTH taken

Uw bestuursopdracht om het VTH-instrumentarium in te zetten voor het bereiken van de provinciale opgaven hebben we actief opgepakt. Naast energie, agrofood, natuur, milieu, water, circulaire economie, klimaat en de pilot intensivering toezicht veehouderijen wordt gekeken of ook andere opgaven taken kunnen opdragen aan omgevingsdiensten. Dit is een jaarlijks terugkerend proces bij de opdrachtvertrekking aan de omgevingsdiensten. Via dialoogsessies wordt een brug geslagen tussen beleidsopgaven en de uitvoering bij de omgevingsdiensten. De intensivering van het toezicht veehouderijen is gestart per 1 januari 2018 en duurt drie jaar. In 2018 zijn samen met 44 gemeenten 1600 toezichtinspecties uitgevoerd.

Naast de naleving van milieuregels wordt ook gekeken naar realisatie van de doelen voor asbest, leegstand, en zorgvuldige veehouderij.

Bestuursopdracht Sturingsmogelijkheden Vitale Bodem

We hebben laten onderzoeken wat er voor nodig is om de bodem in Noord-Brabant weer duurzaam gezond te maken. Bewustwording, kennisuitwisseling en andere vormen van samenwerking met agrarisch onderwijs en bedrijfsleven zijn daarbij erg belangrijk. Het intensieve grondgebruik heeft er voor gezorgd dat agrarische gronden zijn verdicht

en minder vruchtbaar zijn geworden. Dat heeft ook nadelige gevolgen voor de waterkwaliteit, het waterbeheer en de kwaliteit van natte natuurgebieden. Deze ongewenste ontwikkeling willen we een halt toeroepen; vandaar deze eerste verkenning van de mogelijkheden daartoe. In 2018 hebben we de basis gelegd voor de uitvoering hiervan via de volgende activiteiten:

1. Inventarisatie van de kwaliteit van de bodem in het landelijk gebied;
2. Ondersteunen van 2 praktijkprojecten vitale bodem;
3. Aangaan van samenwerking met partijen uit de agrofood-keten.

Mijlpalen 2018

- o Tussentijdse evaluatie PMWP;
- o Twee maatschappelijke opgaven uit de Brabantse Health Deal zijn uitgewerkt: Medicijnresten uit afvalwater en Benutten van kracht uit de wijk om verval in de wijk te voorkomen;
- o Binnen de Brabantse Health Deal zijn de toolkit Preventie in de wijk en de Brabantse omgevingsscan (Bros) ontwikkeld;
 - Toolkit: <https://www.rivm.nl/gezonde-wijk>
 - Bros: <https://brabantscan.nl/dashboard/omgevingsscan>
- o De kaarten over de Brabantse natuur- en landbouwbodem en begeleidende rapportages zijn gereed;
- o Lectoraat Bodem bij de HAS hogeschool is ingesteld;
- o Het Actieplan geluid 2018-2023 is vastgesteld;
 - <https://www.brabant.nl/dossiers/dossiers-op-thema/milieu/geluidshinder/omgevingslawaai>
- o Ondergrondmodel H3O-De Kempen opgeleverd;
- o Subsidie verstrekt aan drie initiatieven/projecten met een positieve bijdrage aan een duurzame grondstoffenvoorziening;
- o Vanuit de maatschappij zijn met ondersteuning van de provincie zes projecten/initiatieven gestart die bijdragen aan de doelen uit het PMWP zoals: Vital zone, Schoolpleinen van de Toekomst, Tiny Forests, vermindering medicijnresten uit afvalwater;
 - Vital zone: <http://vitalzone.eu/index.php>
 - Schoolpleinen: <https://schoolpleinenbrabant.nl/>
- o Instrumenteel VTH –beleidskader is vastgesteld;

- o Subsidie Intensivering Toezicht in het Buitengebied is toegekend op basis van een gezamenlijk plan van aanpak van alle terrein beherende organisaties en het SSIB.

Overzichtstabel

Beleidsnota	Prestaties met indicatoren	Is de prestatie in 2018 gerealiseerd? /Beknopte toelichting als prestatie niet (volledig) is gerealiseerd.
03.02 Provinciaal Milieu- en Water Plan 2016-2021 Beleidsvisie op het benutten van de potenties in de ondergrond Risicobeleid externe veiligheid 2014-2018 Kaderstellende nota handhavingskoers 2013-2016		
-	<u>De milieukwaliteit van de leefomgeving is stabiel of verbeterd.</u>	
-	Ondersteunen van initiatieven met een positieve bijdrage aan een duurzame leefomgeving door burgers en bedrijven (samen met water) (indicator: cofinanciering bevorderen burgerinitiatieven. Streefwaarde 2.	Gerealiseerd: Met de programma's Uitnodigend Groen en Verbindend Water is het project 'Schoolpleinen van de toekomst' opgestart. Doel hiervan is om de komende 5 jaar 250 schoolpleinen te verduurzamen/ vergroenen. Tevens wordt samen met Uitnodigend Groen het initiatief 'Tiny forests' ondersteund. Doel hiervan is om kleinschalige bosjes in wijken te creëren ter bevordering van de gezondheid van de burger.
-	Totale emissie broeikasgassen (uitgedrukt in CO2 equivalenten) van de provincie neemt jaarlijks met 5% af. (basisjaar 2015: totale CO2 emissie is 21.413.495 ton (bron: Klimaatmonitor) (Verplichte indicator uit BBV). Streefwaarde is bij bestuursrapportage bijgesteld van -5% naar 0%.	
-	Vaststellen subsidieregeling voor initiatieven/projecten die bijdragen aan de doelstellingen van het PMWP, onderdeel Milieu: Streefwaarde 1 subsidieregeling.	Niet gerealiseerd: Er is gekozen voor een andere aanpak dan de traditionele subsidieverlening nl. een uitvraag voor challenges, hierdoor heeft de vaststelling vertraging opgelopen. Regeling wordt in 2019 vastgesteld.
-	Uitvoeren van vergunningverlening, toezicht en handhaving op het omgevingsrecht (via de omgevingsdiensten). Streefwaarde 3 vastgestelde opdrachten.	Gerealiseerd: de VTH opdracht is op 20 november vastgesteld. Voorafgegaan door een gezamenlijk traject met de omgevingsdiensten over de inhoud.
-	De vergunningverlening voldoet aan de gestelde generieke kwaliteitsdoelstellingen: streef geen gebruik wet dwangsom, -geen lex silencio positivo, -beschikkingen zijn binnen de wettelijke termijn afgehandeld streefwaarde 90%.	De definitieve eindrapportages over de uitvoering van de VTH taken zijn nog niet beschikbaar. In april wordt net als in 2018 een statenmededeling opgeleverd met daarin de resultaten over de VTH uitvoering.
-	Generieke kwaliteitsdoelstellingen toezicht en handhaving: -handhavingsbeschikkingen die in stand blijven na rechterlijke toetsing Streefwaarde 90%. -geen repressieve handhaving zonder toetsing op artikel 20.8. Streefwaarde 100%.	De definitieve eindrapportages over de uitvoering van de VTH taken zijn nog niet beschikbaar. In april wordt net als in 2018 een statenmededeling opgeleverd met daarin de resultaten over de VTH uitvoering.

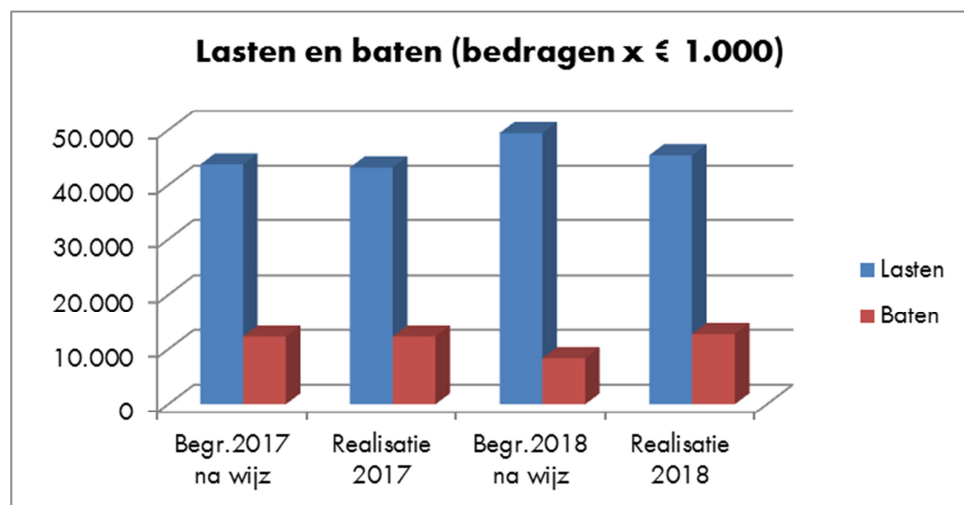
Beleidsnota	Prestaties met indicatoren	Is de prestatie in 2018 gerealiseerd? /Beknopte toelichting als prestatie niet (volledig) is gerealiseerd.
-	<p>Outcomedoelstellingen Handhaving: Mate van spontane naleving (bij eerste controles) Streefwaarde 80%.</p> <p>Geconstateerde ernstige overtredingen (bij eerste controles) Streefwaarde 7%.</p>	De definitieve eindrapportages over de uitvoering van de VTH taken zijn nog niet beschikbaar. In april wordt net als in 2018 een statenmededeling opgeleverd met daarin de resultaten over de VTH uitvoering.
-	Intergemeentelijk samenwerken op het gebied van milieu binnen Brabantstad duurzaamheid en MOLO (indicator: aantal bijeenkomsten) Streefwaarde is bij bestuursrapportage bijgesteld van 6 naar 4.	Niet gerealiseerd: Brabantstad-duurzaamheid is opgegaan in de summit Gezonde en duurzame leefomgeving uit de stedelijke agenda Brabantstad 2018-2022. Hiermee zijn de 4 geplande bijeenkomsten vervallen. MOLO bijeenkomsten zijn in 2018 weer opgestart. Tijdens de DDW hebben wij bestuurders (wethouders en dijkgraven) uitgenodigd voor een eerste kickoff. De 1 ^e MOLO-bijeenkomst heeft plaatsgevonden op 29 november. De frequentie is bijgesteld naar 2 bijeenkomsten per jaar vanaf 2019.
-	<u>De luchtkwaliteit, geluid-, geur- en lichthinder voldoen aan de geldende normen, zodat deze een positieve invloed hebben op de gezondheid van de Brabander.</u>	
-	Uitvoeren Plan van Aanpak Brabantse Health Deal: streefwaarde Opleveren 1 Toolbox.	Gerealiseerd. Met de partners van de Brabantse Health Deal zijn een aantal producten ontwikkeld. Het RIVM heeft een toolkit ontwikkeld Preventie in de Wijk. De GGD-en met Telos de Brabantse omgevingsscan (Bros).
-	Organiseren van 3 bijeenkomsten: 'Regionale karavanen' voor het ophalen van initiatieven met een positieve bijdrage aan gezondheid.	Niet gerealiseerd. De regio's staan aan de lat voor het organiseren van deze bijeenkomsten. Vanwege een vertraging, doordat o.a. capaciteit niet was geregeld binnen organisaties, is besloten tot een evaluatie van de Brabantse Health Deal. Geconcludeerd is o.a. de Regionalen karavanen, vanwege de effectiviteit anders te organiseren. In 2019 worden per regio bijeenkomsten georganiseerd om initiatieven op te halen. Hier zullen de B5-steden een voortrekkersrol in nemen om regionale uitvoeringsagenda's op te stellen met concrete uitvoeringsprojecten die bijdragen aan een betere gezonde leefomgeving. De rol van de provincie verandert hierbij in bewaken van de overallview, kennisdeling, faciliterend en coördinerend.
-	Ondersteunen van 2 initiatieven/projecten die een positieve bijdrage leveren aan het welzijn en de gezondheid in Brabant.	Gerealiseerd: Vital zone in de gemeente Oss is opgepakt en samen met Natuur en Water wordt het project Schoolpleinen van de Toekomst ondersteund.
-	Gezondheidsdeal met regio's. Streefwaarde is bij bestuursrapportage bijgesteld van 1 naar 0.	
-	Regionale projecten binnen Brabantse Health deal. Streefwaarde is bij bestuursrapportage bepaald op 2.	Gerealiseerd: Vanuit de innovation games zijn 2 maatschappelijke opgaven uit de BHD verder uitgewerkt: Medicijnresten in afvalwater en Benutten van kracht uit de wijk om verval in de wijk te voorkomen..
-	Uitvoeren projecten gericht op bewustwording, herstel vitaliteit, bodembiodiversiteit, biologische, chemische en fysische kwaliteit. Streefwaarde (indicator: aantal) is bij bestuursrapportage bijgesteld van 1 naar 0.	
-	Kaart over de toestand van de Brabantse Bodem Streefwaarde is bij bestuursrapportage bepaald op 1.	Gerealiseerd: De kaarten over de Brabantse natuur- en landbouwbodem en begeleidende rapportages zijn eind 2018 gereed gekomen en worden in januari 2019 ter kennisname aan GS en Provinciale Staten aangeboden

Beleidsnota	Prestaties met indicatoren	Is de prestatie in 2018 gerealiseerd? /Beknopte toelichting als prestatie niet (volledig) is gerealiseerd.
-	Lectoraat HAS/Kennisnetwerk. Streefwaarde is bij bestuursrapportage bepaald op 1.	Gerealiseerd: Lectoraat is medio 2018 geïnstalleerd en het uitvoeringsprogramma is eind 2018 gereed gekomen. Het instellen van een kennisnetwerk is in ontwikkeling
-	Subsidieregeling Vitale bodem. Streefwaarde is bij bestuursrapportage bepaald op 1.	Niet gerealiseerd: Regeling is inhoudelijk gereed en wordt in februari 2019 ter vaststelling aan GS aangeboden.
-	Ondersteunen praktijkprojecten Vitale bodem. Streefwaarde is bij bestuursrapportage bepaald op 2.	Niet gerealiseerd: Vooronderzoek voor het uitvoeren van 2 praktijkprojecten duurzaam bodembeheer in de landbouw is gestart. Ondersteuning van de uitvoering vindt plaats na afronding van dit vooronderzoek en het vaststellen van de subsidieregeling (februari 2019). Aan de HAS Den Bosch en WUR zijn 2 opdrachten verstrekt voor praktijkonderzoek naar verbetering van de toestand van organische stof in de bodem.
-	Hergebruik van voormalige en/of gesloten stortplaatsen hebben geen nadelige gevolgen voor de leefomgeving (indicator: aantal in beheer zijnde stortplaatsen). Streefwaarde 3.	Niet gerealiseerd: Voor 2 stortplaatsen wordt de nazorg uitgevoerd. Over de sluiting van de overige stortplaatsen vindt nog overleg plaats. Dit zijn langdurige trajecten. De eerstvolgende sluiting wordt pas in 2020 verwacht.
-	Nazorgfonds Wm-stortplaatsen is ambtelijk en bestuurlijk geborgd. Streefwaarde 1 jaarverslag.	Gerealiseerd
-	<u>Natuurbranden worden zoveel mogelijk voorkomen en eventuele schade is minimaal.</u>	
-	Het operationeel houden van de RIN-webapplicatie (Risico Index Natuurbranden) ter ondersteuning van de gebruikers. Streefwaarde 1.	Gerealiseerd
-	<u>Risico's/schade als gevolg van drugsdumpingen zijn tot een minimum beperkt.</u>	
-	Netwerk organiseren en verbeteren samenwerking aanpak drugsdumpingen; streefwaarde is bij bestuursrapportage bijgesteld van 3 naar 4 bijeenkomsten.	Gerealiseerd
-	Schadeloos stellen gedupeerde grondeigenaren. Streefwaarde 1 vastgestelde subsidieregeling.	Gerealiseerd https://zoek.officielebekendmakingen.nl/prb-2018-2342
-	Risicobeleid externe veiligheid 2014-2018	
-	Evaluatie risicobeleid. Streefwaarde 1 evaluatierapport.	Gerealiseerd: Is meegenomen in de evaluatie van het PMWP.
-	<u>Groene groei milieu</u> Grondstoffen zijn beschikbaar voor economische ontwikkelingen en grondstofketens zijn zoveel mogelijk gesloten.	
-	Vaststellen van 1 subsidieregeling initiatieven/projecten met een positieve bijdrage aan een duurzame grondstoffenvoorziening.	Niet gerealiseerd. Indien er een duidelijke aanleiding voor een subsidieregeling volgt uit de gewenste projectresultaten op het gebied van duurzame grondstoffenvoorziening wordt in 2019 een subsidieregeling opgesteld.

Beleidsnota	Prestaties met indicatoren	Is de prestatie in 2018 gerealiseerd? /Beknopte toelichting als prestatie niet (volledig) is gerealiseerd.
-	Ondersteunen van 3 initiatieven/projecten met een positieve bijdrage aan een duurzame grondstoffenvoorziening.	Gerealiseerd: Subsidies zijn verleend aan Ecodorp Boekel, Brainport Smart District en stichting MOED (Cirkels: circulair textiel Tilburg). Aan Brainport Smart District leveren we ook een bijdrage in de vorm van uren. We ondersteunen Greentech Park Boxtel met kennis en het leggen van relaties binnen de provinciale organisatie. Er zijn twee eigen initiatieven gestart met betrekking tot het hergebruik en verwaarden van reststromen met de focus op kunststoffen. De Greendeal Stimuleren Biobased Producten voor de openbare ruimte heeft een vervolg gekregen in de vorm van het verder uitrollen van de realisatie van biobased/circulaire rustplaatsen over heel Brabant.
-	Provincie ondersteunt het opzetten van het Innovatieplatform verwaarden reststromen. Streefwaarde 1 subsidie.	Niet gerealiseerd: Het opzetten van het innovatieplatform heeft vertraging opgelopen door een rechtszaak tegen Cure. In 2019 wordt nagegaan of het Innovatieplatform alsnog kan worden opgezet.
-	Beleidsvisie op het benutten van de potenties in de ondergrond	
-	<u>De natuurlijke waarde van de diepe ondergrond wordt niet bedreigd door ingrepen zoals opslag afval of winning schaliegas.</u>	
-	Kennisonwikkeling grondwater. Streefwaarde is bij bestuursrapportage bijgesteld van 2 naar 1 opgestelde ondergrondmodellen.	Gerealiseerd: In 2018 is het grensoverschrijdende ondergrondmodel H3O-De Kempen opgeleverd.
-	Ontwikkelen Geo-Park Schelde Delta, bidbook is gereed voor indiening bij UNESCO: streefwaarde is bij bestuursrapportage bijgesteld van 1 bidbook naar 0.	-
-	Opstellen visie ondergrond. Streefwaarde is bij bestuursrapportage bijgesteld van 1 notitie/rapport naar 0.	-
-	Protocol voor geothermie Streefwaarde is bij bestuursrapportage bepaald op 1.	Gerealiseerd: Protocol heet inmiddels richtlijn Geothermie. Eind januari 2019 wordt deze vastgesteld door de stuurgroep Geothermie en de bracheorganisatie DAGO.
-	<u>De voedselvoorziening veroorzaakt geen uitputting van voorraden en milieukwaliteitsproblemen (bijdrage aan Agrofood Agenda 02.02)</u>	
-	Er is bestuurlijke overeenstemming over het sluiten fosfaatkringloop in afvalwaterketen. Streefwaarde is bij bestuursrapportage bijgesteld van 1 plan van aanpak naar 0.	-
-	Benutten vrijkomend fosfaat bij vernatting. Streefwaarde 'uitrol onderzoek naar fosfaatmobilisatie en innovatieve methodes van terugwinning' is bij de bestuursrapportage naar 2019 verplaatst.	-

Heeft het gekost wat het mocht kosten?

Bedragen x € 1.000 (exploitatie)	Begr.oorspr. 2018	a.Begr.na wijz. 2018	b.Realisatie 2018	Vershil a-b
Lasten	35.720	49.462	45.428	4.034
Herkomst middelen				Vershil b-a
Rijk	63	115	4.636	4.522
EU	0	0	0	0
Overige programmabaten	2.087	8.249	8.112	-137
Baten	2.150	8.364	12.748	4.385
Saldo lasten en baten	-33.570	-41.098	-32.680	8.418

Financiële toelichting op de verschillen t.o.v. de begroting

Afwijking lasten t.o.v. begroting na wijziging	x € 1.000
- Bodem	2.327
- Opruiming Drugsafval	636
- Omgevingsdiensten	5.153
- Kassiersfunctie IPO BOOG	201
- Milieu Effect Rapportages (MER)	207

Afwijking lasten t.o.v. begroting na wijziging	x € 1.000
- Interim bedrijvenregeling bodemsaneringen	-3.729
- Voorziening nazorg stortplaatsen	-1.200
- Overig (diverse posten milieu)	439
Totaal afwijking lasten	4.034

Toelichting lasten

Bodem

Door vertraging in de uitvoering van de saneringen verlopen de realisaties niet volgens planning. Dit leidt tot een onderschrijding van € 2,3 mln.

Opruiming Drugsafval

Er zijn voor € 0,6 mln minder opruimingssubsidies drugsdumpingen aangevraagd dan voorzien. Dit bedrag zal worden overgeheveld en worden ingezet voor de subsidieregeling 'Opruiming drugsafval' in 2019.

Omgevingsdiensten

De onderbesteding is voor het grootste deel het gevolg van een positief jaarrekeningresultaat van de omgevingsdiensten. De omgevingsdiensten betalen feitelijk terug wat in het voorafgaande jaar teveel betaald is door de deelnemers. De oorzaak van het positieve verschil zit met name bij de omgevingsdienst Midden- en West Brabant (OMWB), door een flink hogere omzetvolume.

Kassiersfunctie IPO BOOG

Voor het IPO BOOG krijgt de provincie jaarlijks €0,4 mln beschikbaar vanuit het Rijk. Vervolgens vindt een afrekening plaats op basis van de werkelijk gemaakte kosten. In 2018 was het IPO BOOG niet volledig belegd, wat leidt tot een onderschrijding van €0,2 mln.

Milieu Effect Rapportages (MER)

Een aantal MER-procedures zijn vertraagd waardoor deze niet hebben geleid tot een adviesverzoek aan de MER-commissie.

Interim bedrijvenregeling bodemsaneringen

De provincie fungeert als doorgeefluik voor de Interim bedrijvenregeling m.b.t. bodemsaneringen vanuit het Rijk. De gemaakte kosten waren niet geraamd. Dit leidt tot een overschrijding van € 3,7 mln. Deze kosten worden teruggevorderd bij het Rijk.

Voorziening nazorg stortplaatsen

Uit de concept jaarrekening 2018 van het Nazorgfonds blijkt dat de egalisatiereserve van het Nazorgfonds per 31 december 2018 € 1,2 mln negatief loopt. De reden hiervoor is dat het netto resultaat van de belegde voorziening in het Nazorgfonds langere tijd is achtergebleven bij de jaarlijkse oprenting van de voorziening. Deze voorziening heeft betrekking op de inmiddels gesloten stortplaatsen. Omdat de provincie garant staat voor de negatieve egalisatiereserve bij de gesloten stortplaatsen heeft de provincie een voorziening getroffen.

Afwijking baten t.o.v. begroting na wijziging	x € 1.000
- Interim bedrijvenregeling	4.345
- Overig	40
	<u>4.385</u>

Toelichting baten

Interim bedrijvenregeling bodemsaneringen

De terugvordering van het Rijk van de gemaakte kosten voor de interim bedrijvenregeling m.b.t. bodemsaneringen waren niet geraamd.

Hebben we bereikt wat we wilden bereiken?

Inleiding

Een vitale natuur en waardevolle landschappen zijn onmisbare bouwstenen voor het welzijn van mensen en voor de ontwikkeling van Brabant als belangrijke kennis- en innovatieregio. In een aantrekkelijke groene provincie is het immers beter wonen, werken, leven en verdienen.

Het Brabantse natuur- en landschapsbeleid is vastgelegd in de beleidsvisie Brabant Uitnodigend Groen (BrUG). Deze beleidsvisie loopt van 2012 t/m 2022 en is tussentijds in 2017 geëvalueerd. In BrUG zijn vier doelen onderscheiden:

1. Komen tot een samenhangend en robuust netwerk van natuurgebieden (het Natuur Netwerk Brabant).
2. Behoud en herstel van biodiversiteit Brabantbreed.
3. Behoud en ontwikkeling van een Brabants mozaïek van landschappen met regionale identiteiten.
4. Verankering van natuur en landschap in de samenleving.

Dit doen we vooral door het stimuleren en faciliteren van (manifest)partners bij de realisatie van het Natuurnetwerk Brabant (NNB), het subsidiëren van partners die natuur beheren en werken aan verbetering van biodiversiteit en karakteristieke landschappen én door het verbinden van natuur en landschap met de economie en de maatschappij. Ook zorgen we voor heldere kaders (bv. het natuurbeheerplan) en dragen we bij aan groene wet- en regelgeving (bv. de Wet Natuurbescherming).

De productgroep Natuur en landschap heeft een nauwe relatie met het Groen Ontwikkelfonds Brabant (GOB; productgroep 03.04). Het GOB financiert initiatiefnemers die het Natuurnetwerk Brabant (NNB) realiseren en daarmee bijdragen aan een samenhangend en robuust netwerk van natuurgebieden.

Algemeen beeld realisatie 2018

Uit de Voortgangsrapportage Natuur (VRN2018) blijkt dat het in de breedte nog niet goed gaat met de biodiversiteit, maar dat de voorzichtige tekenen van herstel zichtbaar

zijn. De natuur heeft nog te veel last van verdroging, verzuring en vermessing. Dit geldt voor de natuurgebieden, maar zeker ook voor de natuur in de agrarisch gebieden. De huidige aanpak van verbetering van de bodem-, water- en luchtkwaliteit is dan ook nog onvoldoende.

Het is positief dat door verbeterde waterkwaliteit soorten en ecosystemen van waternatuur lokaal toenemen. Ook is het duidelijk geworden dat leefgebied- en soortgerichte maatregelen erg succesvol kunnen zijn: enkele reptielen- en amfibieënsoorten (zoals de Gladde Slang en Boomkikker) zijn in sommige delen van Noord-Brabant spectaculair toegenomen. Daarnaast worden in enkele gebieden na het treffen van specifieke weidevogelmaatregelen opvallende toenames van (ook zeer kritische) weidevogelsoorten gemeld. Deze voorbeelden bevestigen het beeld dat op veel plekken waar extra maatregelen worden getroffen (aankoop, inrichting, specifiek beheer) duidelijk positieve ontwikkelingen zichtbaar zijn.

Hebben we daarvoor gedaan wat we wilden doen?

We hebben ons onverminderd ingezet voor de tijdige realisatie van de PAS-herstelmaatregelen. Zo zijn het LIFE+ hoogveenherstelproject Deurnsche Peel en Mariapeel én de natuurherstel- en verdrogingswerkzaamheden in Natura2000 gebied de Groote Peel opgeleverd. In de verschillende PAS-gebieden is grond aangekocht en er is voor een bedrag van ca. € 50 miljoen subsidie verleend aan terreinbeherende organisaties en waterschappen. Met dit geld gaan zij herstelmaatregelen in heideterreinen en graslanden uitvoeren, zoals extra maaien, begrazing met schaapskuddes en plaggen. Voor de uitvoering van de PAS-maatregelen in het Natura2000 gebied Deurnsche Peel en Mariapeel hebben PS op 7 december het Provinciaal Inpassingplan 'PAS Leegveld, Deurne' vastgesteld. Ook is voor dit gebied het onteigeningsbesluit genomen.

Naast verbetering van de biodiversiteit in de natuurgebieden (door o.a. PAS-herstelmaatregelen en het uitvoeringsprogramma Biodiversiteit en Leefgebieden) is ook veel geïnvesteerd in de natuur en het landschap buiten de natuurgebieden. Zo zijn we ondernemers gaan helpen om de overstap te maken van traditionele landbouw naar natuurinclusieve landbouw en zijn veel projecten uitgevoerd in het kader van

Landschappen van Allure. Ook is er veel belangstelling voor de subsidieregeling voor de inrichting van gezonde, klimaatbestendige en groene schoolpleinen. Er is er al voor 73 schoolpleinen subsidie toegezegd.

In de onderstaande overzichtstabel staan de concrete prestaties beschreven. Daaruit blijkt dat vrijwel alle geplande prestaties zijn gerealiseerd.

Daarnaast zijn de nodige andere acties en maatregelen genomen om de biodiversiteit te verbeteren, het Brabantse landschap te behouden en te herstellen en de natuur te verankeren in de samenleving. Hieronder volgt een aantal van deze genomen acties en maatregelen.

Behoud en herstel biodiversiteit:

- Als provincie zijn we partner geworden in het Interreg-project PARTRIDGE. Het project heeft tot doel om in Europees verband te demonstreren dat hoge biodiversiteitswaarden en landbouw samen kunnen gaan. Eén van de tien demonstratiegebieden ligt in het Land van Heusden en Altena waar bijna 10 procent van het oppervlak is ingericht met een geschikte habitat. Door de genomen maatregelen is er een duidelijke toename van insecten, patrijzen, wintervogels en hazen te zien.
- Op 7 maart was de openingshandeling die de start markeerde van de nieuwe landelijke Gedragscode Tijdelijke Natuur: een juridisch instrument dat het gemakkelijker maakt om gronden tijdelijk in te richten als natuur. Later kunnen ze dan alsnog worden omgevormd tot bijvoorbeeld bedrijventerrein. Dit is goed voor de biodiversiteit en omgevingskwaliteit en verkleint het risico voor grondeigenaren om 'last te hebben' van de natuurbestemming.
- GS hebben aan de woningbouwcorporaties Thuisvester en Leystromen langlopende gebiedsontheffingen verleend op grond van de Wet natuurbescherming. Deze nieuwe aanpak zorgt voor minder tijdrovende en dure procedures bij de verlening van ontheffingen én winst voor proactieve en duurzame bescherming van planten- en diersoorten in Brabant.
- Begin september is onder wilde zwijnen in Belgisch Luxemburg de Afrikaanse Varkenspest (AVP) geconstateerd. Als provincie hebben we de ontwikkelingen rond de AVP op de voet gevolgd, nauw overleg gevoerd met alle betrokken (overheids)organisaties en ons voorbereid op de mogelijkheid van verspreiding van het virus richting Nederland.

- Op 7 november deed het Europees Hof van Justitie een uitspraak in antwoord op vragen van de Raad van State over het Programma Aanpak Stikstof (PAS). Op basis hiervan zal de Raad van State in het voorjaar 2019 uitspraak doen in de beroepen die zijn ingesteld tegen het afgeven van vergunningen vanuit de Wet natuurbescherming. PS zijn regelmatig geïnformeerd over de voortgang van het Programma Aanpak Stikstof (PAS).

Een Brabants mozaïek van landschappen met regionale identiteiten:

- Met het op 7 februari georganiseerde landschapssymposium is aandacht gevraagd voor de waarde van het Brabantse landschap. Het betrof een coproductie van Natuurmonumenten, Brabants Landschap en provincie Noord-Brabant. Er waren bijna 300 deelnemers.

Verankering van natuur en landschap in de samenleving:

- In Brabant zijn ruim 10.000 natuurvrijwilligers actief. Als blijk van waardering en om kennisuitwisseling tussen de vrijwilligers te stimuleren financiert de provincie de jaarlijkse vrijwilligersdag vol met excursies en lezingen. Met ruim 130 deelnemers was de vrijwilligersdag Noord-Brabant op 26 mei een groot succes.
- Groene initiatieven die zelf €5.000,- ophalen met crowdfunding krijgen van de provincie een vergelijkbaar bedrag. En ze kunnen een beroep doen op begeleiding van Voorjebuurt. Hiermee stimuleren we actieve betrokkenheid bij groen en natuur in de eigen leefomgeving. Er is veel belangstelling voor de subsidieregeling. Vanwege de grote animo is in juni het subsidieplafond verhoogd.
- In het kader van het Interbestuurlijk Programma (IBP) worden in drie gebieden initiatieven genomen om te komen tot een vitaler platteland: Veedichte gebieden, Van Gogh Nationaal Park en Zuidwestelijke Delta.
- Op 21 juni is bij kasteel Heeswijk het symposium 'Brabant Natuurlijk Toegankelijk' georganiseerd. Daarnaast is er een maquette voor slechtzienden onthuld en een nieuw rolstoelpad geopend. Met dit symposium is extra aandacht gegeven aan het toegankelijk maken van natuurgebieden voor minder validen.
- In oktober is de nieuwe subsidieregeling voor de verbetering van het leefgebied van de bij opengesteld. Met deze subsidieregeling wil de provincie ecologisch bermbeheer en verbetering van het voedselaanbod voor bijen in agrarische gebieden stimuleren.

Overzichtstabel

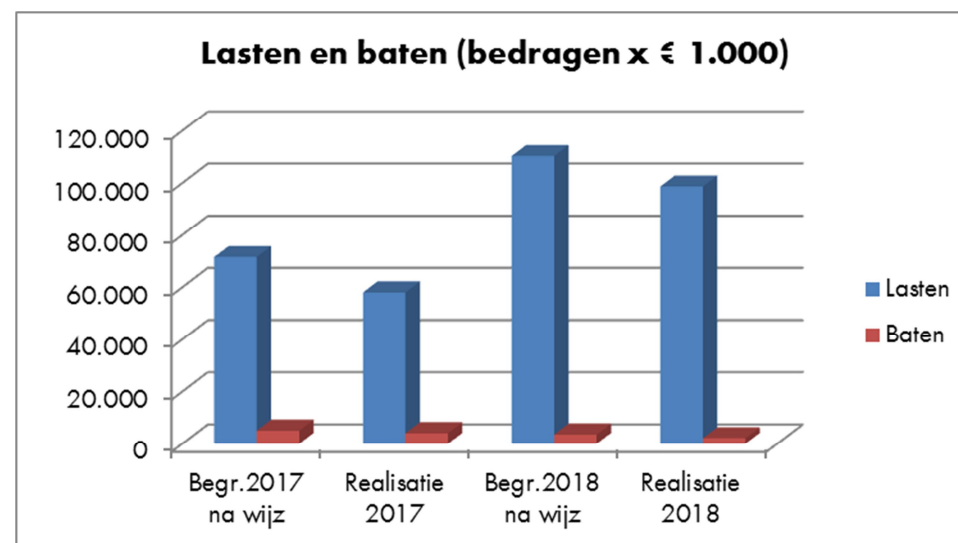
Beleidsnota	Prestaties met indicatoren	Is de prestatie in 2018 gerealiseerd? /Beknopte toelichting als prestatie niet (volledig) is gerealiseerd.
03.03 Natuur Brabant: Uitnodigend Groen PS 50/12		
-	Oplevering rapportage "Toestand Brabantse Natuur, Water & Milieu (elke 5 jaar)	-
-	Oplevering jaarlijkse "voortgangsrapportage natuur" (VRN) (indicator: aantal) Streefwaarde 1	Gerealiseerd. De gegevens voor de voortgangsrapportage zijn aangeleverd. Het rapport "Voortgangsrapportage Natuur" is door het IPO opgeleverd.
-	Vaststellen begrenzing NNB via natuurbeheerplan (indicator: aantal) Streefwaarde 1	Gerealiseerd. Het natuurbeheerplan is vastgesteld en daarnaast is er twee maal een partiële wijziging doorgevoerd.
-	Vaststellen Natura 2000 beheerplannen (indicator: aantal) streefwaarde 4	Gerealiseerd. De vier beheerplannen van Deurnsche Peel, Mariapeel & Grootte Peel, Leenderbos, Grootte Heide & de Plateaux, Biesbosch en Brabantse Wal zijn vastgesteld.
-	<u>Uitvoering BrUG pijler 1 een samenhangend en robuust netwerk van natuurgebieden</u>	
-	Oppervlakte waarvoor subsidie voor natuur- en landschapsbeheer wordt verleend binnen het Natuurnetwerk met behulp van de provinciale subsidie SNL, onderdeel natuur en landschapsbeheer. Streefwaarde 80.826 ha	Gerealiseerd. Er is voor 81.563 ha subsidie verleend.
-	Het beheer van natuurwaarden met behulp van de subsidie SNL, onderdeel natuur en landschapsbeheer, (uitgedrukt in hectares) als percentage van de beoogde oppervlakten (streefdoelen) binnen het Natuurnetwerk Brabant (beoogde opp. is 87.510 ha). (Verplichte indicator uit BBV) Streefwaarde 92%	Gerealiseerd. 93%.
-	Oppervlakte waarvoor subsidie voor agrarisch natuur- en landschapsbeheer wordt verleend buiten het Natuurnetwerk met behulp van de provinciale subsidie SNL, onderdeel agrarisch natuur en landschapsbeheer. Streefwaarde 3.093 ha	Gerealiseerd. Er is voor 3.321 ha subsidie verleend. Doordat er meer budget beschikbaar is gekomen, is er voor meer hectares subsidie verleend.
-	Het beheer van natuurwaarden met behulp van de subsidie SNL, onderdeel agrarisch natuur en landschapsbeheer (uitgedrukt in hectares) als percentage van de beoogde oppervlakten (streefdoelen) buiten het Natuurnetwerk Brabant (beoogde opp. is 3.093 ha). (Verplichte indicator uit BBV) Streefwaarde 100%	Gerealiseerd. 107%.
-	Realisatie van circa 440 herstelmaatregelen van aangewezen habitats in N2000 gebieden vóór 2022. Voor het aankopen van de benodigde gronden en verlenen van subsidies voor inrichting, zie 03.04 Streefwaarde is bij bestuursrapportage bijgesteld van 70-90 naar 110-130 maatregelen.	Gerealiseerd. Er is voor 113 herstelmaatregelen subsidie verleend dan wel opdracht verleend. Realisatie van de maatregelen vindt plaats in 2018 t/m 2021.

Beleidsnota	Prestaties met indicatoren	Is de prestatie in 2018 gerealiseerd? /Beknopte toelichting als prestatie niet (volledig) is gerealiseerd.
-	<p><u>Uitvoering BrUG pijler 2 behoud en herstel van biodiversiteit</u></p> <p>Realisatie van circa 3.000 inrichtingsmaatregelen in 15 leefgebieden voor bedreigde diersoorten vóór 2027 door openstelling subsidieregeling Streefwaarde 100-200 maatregelen</p>	<p>Gerealiseerd. Er zijn 41 projecten gesubsidieerd waarbij meer dan 100 maatregelen zijn uitgevoerd voor een bedrag van € 6,8 mln.</p>
-	<p><u>Uitvoering BrUG pijler 3 een Brabants mozaïek van landschappen met regionale identiteiten</u></p> <p>Verlenen subsidie voor uitvoeren maatregelen tbv karakteristiek landschap via Stimuleringskader groen blauwe diensten en Regeling verbinding en landschap (indicator: aantal maatregelen) Streefwaarde 100-200 resp.40</p> <p>Beoordelen van 8 voortgangsrapportages Subsidieregeling landschappen van Allure Noord- Brabant (indicator: aantal) Streefwaarde 8</p> <p>Tussen- en eindrapportageregeling Landschap van Allure Streefwaarde is bij bestuursrapportage bepaald op 1.</p>	<p>Gerealiseerd. Voor het stimuleringskader groenblauwe diensten zijn 184 aanvragen toegekend, waarvan 56 met aanleg. In verband met de verlate goedkeuring van de Catalogus Groen Blauwe Diensten door de Europese Commissie zijn er minder aanvragen ingediend. In verband met deze ontwikkelingen is momenteel nog niet duidelijk of alle beschikkingen rechtmatig zijn beschikt. Het risico bestaat dat het aantal beschikkingen naar beneden moet worden bijgesteld.</p> <p>Voor de regeling verbinding en landschap zijn er 52 aanvragen toegekend voor de inrichting van landschapselementen en 15 aanvragen voor de aanleg van faunavoorzieningen.</p> <p>Gerealiseerd. Van alle projecten is de voortgangsrapportage beoordeeld.</p> <p>Gerealiseerd. Er is één tussenrapportage en één bestuurlijk eindverslag opgeleverd.</p>
-	<p><u>Uitvoering BrUG pijler 4 verankering van natuur en landschap in de samenleving</u></p> <p>Vergroening bedrijventerreinen Streefwaarde 2 locaties</p> <p>Toename natuurinclusieve landbouw streefwaarde 5 bedrijven</p> <p>Vrijwillige CO2 compensatie Streefwaarde is bij bestuursrapportage bijgesteld van 1 initiatief naar 0.</p>	<p>Gerealiseerd. In het kader van het Interreg 2B Connect zijn op 2 bedrijventerreinen groene maatregelen getroffen: Automotive Campus (Helmond) en De Sleutel/De Hoeven (Bladel). Verder ook op Lage Meren / Meilust in Bergen op Zoom. Op Automotive Campus wordt de groene inrichting in 2019 uitgebreid.</p> <p>Niet gerealiseerd. Er worden gesprekken gevoerd met ca. 15 agrarische ondernemers die willen door ontwikkelen naar natuurinclusieve landbouw. Dit omschakelproces vergt enkele jaren. De kaders voor natuurinclusieve landbouw (financieel en procedureel) zijn georganiseerd.</p> <p>Het onderzoek naar de perspectieven voor opslag van koolstof en CO2 in agrarische bodems en een systeem voor beprijzing is opgeleverd (Louis Bolk Instituut; publicatie 2018-018). Op basis hiervan worden bedrijven gezocht die bereid zijn tot vrijwillige CO2 compensatie.</p>

Beleidsnota	Prestaties met indicatoren	Is de prestatie in 2018 gerealiseerd? /Beknopte toelichting als prestatie niet (volledig) is gerealiseerd.
-	Initiatieven natuur en economie Streefwaarde 10 uitvoeringsprojecten	Niet gerealiseerd. Er is subsidie verleend voor 8 uitvoeringsprojecten. De subsidieregeling is nog open tot halverwege 2019.
-	Aantal (burger)initiatieven dat de meerwaarde van groen benut. streefwaarde is bij bestuursrapportage bijgesteld van 10 naar 25 initiatieven.	Gerealiseerd. Er zijn 9 matchfundingprojecten, 26 projecten via het buurt natuur- en waterfonds en 2 overige projecten gerealiseerd.
-	Aantal gezonde, klimaatbestendige groene schoolpleinen Streefwaarde is bij bestuursrapportage bijgesteld van 16 naar 75 schoolpleinen.	Gerealiseerd. Voor 73 schoolpleinen is subsidie verleend.
-	Aantal initiatieven waar groen en gezond met elkaar verbonden zijn, inclusief toegankelijke natuur streefwaarde 3 initiatieven.	Gerealiseerd. 3 initiatieven zijn gerealiseerd: toegankelijk ommetje Kasteel Heeswijk, Heeze Leende kabouterpad en gezond natuur wandelen.
-	Aantal projecten voor waardering van groene vrijwilligers, toename groene vrijwilligers of vergroten expertise vrijwilligers aansluitend beleidsvraagstukken. Streefwaarde 3 projecten.	Gerealiseerd. De volgende 3 projecten zijn gerealiseerd: de vrijwilligersdag in mei, Groene Helden en visexcursies voor vrijwilligers/monitoring.

Heeft het gekost wat het mocht kosten?

Bedragen x € 1.000 (exploitatie)	Begr.oorspr. 2018	a.Begr.na wijz. 2018	b.Realisatie 2018	Vershil a-b
Lasten	57.818	110.283	98.653	11.630
Herkomst middelen				Vershil b-a
Rijk	0	0	0	0
EU	0	0	0	0
Overige programmabaten	4.681	3.550	2.130	-1.420
Baten	4.681	3.550	2.130	-1.420
Saldo lasten en baten	-53.137	-106.733	-96.523	10.211

Financiële toelichting op de verschillen t.o.v. de begroting

Afwijking lasten t.o.v. begroting na wijziging	x € 1.000
- Projecten Dienst Landelijk Gebied	1.278
- Bijdragen POP3 Natuur	7.417
- Uitgaven Natuurcompensatie	1.147
- SNL beheer	-1.060
- PAS en Natura 2000 projecten	-3.817
- Programma budget realisatie NNB	1.652
- Biodiversiteit	1.486
- Groen blauwe diensten	2.252
- Overig	1.276
Totaal afwijking lasten	11.630

Toelichting lasten

Transitie Dienst Landelijk Gebied projecten

Aan de zogenoemde 'transitie DLG-projecten' is minder uitgegeven dan verwacht. De eindafrekening met de aannemer voor Groote Peel heeft vertraging opgelopen, voor Weerijs-Zuid zijn minder kosten gemaakt en voor De Hilver schuift een uitbetaling aan de gemeente voor de restopgave door naar 2019.

POP3 bijdragen Natuur (Plattelands Ontwikkelings Programma)

Voor de POP-openstelling voor het PAS en de N69 zijn beschikkingen doorgeschoven naar 2019 voor € 5,3 mln. De subsidie voor het PAS-project is voor een lager bedrag beschikt dan is aangevraagd. Hierdoor vloeit er een bedrag € 2,1 mln. terug naar de PAS-reserve. Voor de Leader openstelling voor de N69 zijn in 2018 minder beschikkingen afgegeven dan gepland. Deze worden doorgeschoven naar 2019.

SNL beheer

De subsidieregeling natuur- en landschapsbeheer wordt door onder andere RVO (Rijksdienst Voor Ondernemend Nederland) uitgevoerd. De provinciale uitgaven komen € 1 mln hoger uit dan geraamd.

Uitgaven natuurcompensatie

De aanvragers hebben een langere looptijd nodig om een voldoende onderbouwde aanvraag in te dienen. De oorspronkelijke openstelling van de regeling liep tot 3 december 2018. Om aanvragers de gelegenheid te geven om toch gebruik te laten maken van deze regeling wordt de regeling dan ook met een jaar verlengd naar 3 december 2019. Daarmee dient ook het beschikbare budget voor deze subsidieregeling met een jaar verlengd te worden en overgeheveld te worden naar 2019.

Programmatische Aanpak Stikstof/Natura 2000

Eind 2018 zijn er nog diverse aanvragen ontvangen voor de subsidieregeling natuur onderdeel PAS die niet meer beschikt zijn in 2018, maar tot een bedrag van € 6 mln doorschuiven naar 2019.. Daar staat tegenover dat de bijdrage aan provincie Limburgvoor PAS ad € 9,8 mln die geraamd was in de begroting 2019 al in 2018 werd gerealiseerd

Programma budget realisatie NNB

De uitvoeringskosten van PAS-herstelmaatregelen en NNB door waterschap De Dommel (€1,5 mln) zijn bij nader inzien verantwoord op de post 'PAS en Natura 2000' in plaats van ten laste van het 'Programmabudget realisatie NNB'. De raming wordt in 2019 hierdoor bijgesteld.

Groenblauwe diensten (Stika)

De Catalogus groenblauwe diensten is vernieuwd en per 26 oktober 2018 goedgekeurd door de Europese Commissie (EC). Door de late goedkeuring door de EC konden er in 2018 geen nieuwe gebiedscontracten meer worden afgesloten voor De Peel - Boven Dommel en Baronie III. Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO) voert de regeling uit op basis van gebiedscontracten. RVO kent de aanvragen per jaar toe welke als prestatie in onze begroting zijn opgenomen.

Biodiversiteit gekoppeld aan reserve Natuur en landschapsbeleid

Het budget voor de openstelling van de subsidieregeling was € 7,5 mln. Dit bedrag is niet helemaal benut. Er is voor € 6,8 mln aan subsidies verleend. Daarnaast zijn er voordelige ontwikkelingsverschillen door lager vastgestelde projecten vanuit vorige openstellingen. Het geld vloeit terug naar de reserve en is beschikbaar voor nieuwe openstellingen.

Overig

Binnen de productgroep hebben zich verspreid over de diverse producten onderbesteding voorgedaan zoals Gebiedsimpuls N69 tlv SIF (€ 0,4 mln), BrUG; uitwerking Natuur + Samenleving (€ 0,4 mln), Kleine landschapselementen (€ 0,1 mln) Werkbudget uitvoeringsnota "Uitnodigend Groen" (€ 0,1 mln) en diverse kleine posten (0,4 mln).

Afwijking baten t.o.v. begroting na wijziging	x € 1.000
- Groen-blauwe diensten	-1.220
- Overig	-200
Totaal afwijking baten	-1.420

Toelichting baten

Groenblauwe diensten (Stika)

Zie tekst bij uitgaven. De verplichtingen en eventuele voordelen vanuit de contracten komen voor 50% ten laste of gunste van de contractpartners (gemeenten en waterschappen).

03.04 Groen Ontwikkelfonds Brabant

Hebben we bereikt wat we wilden bereiken?

Inleiding

Het Brabants natuurbeleid is vastgelegd in de beleidsvisie Brabant Uitnodigend Groen (BrUG) en is ondermeer gericht op de verbetering van de biodiversiteit. Deze biodiversiteit is sterk afhankelijk van een robuust en samenhangend natuurnetwerk. Daarom heeft de provincie de doelstelling om het volledig Natuurnetwerk Brabant (NNB) in 2027 te hebben gerealiseerd.

De totale NNB-opgave (2012 t/m 2027) is als volgt:

- Het verwerven van 6.500 ha in het rijkdeel van het NNB.
- Het verwerven van 3.100 ha in het provinciaal deel van het NNB.
- Het inrichten van 15.200 ha in het NNB.
- Het realiseren van 1.775 ha (710 km) ecologische verbindingzone.
- Het verwerven en inrichten van 135 ha agrarische grond binnen de bestaande natuur.

Om het volledige NNB te realiseren is op 1 mei 2014 het Groen Ontwikkelfonds Brabant (GOB) opgericht. Eind 2017 hebben PS aanvullende instrumenten voor realisatie van het NNB beschikbaar gesteld. In vervolg hierop is in 2018 de opdracht aan het GOB aangepast. Deze is nu als volgt:

- Het verwerven van 3.474 ha in het rijkdeel van het NNB.
- Het verwerven van 1.938 ha in het provinciale deel van het NNB.
- Het inrichten van 7.354 ha in het NNB.
- Het realiseren van 1.775 ha (710 km) ecologische verbindingzone.
- Het verwerven en inrichten van 135 ha agrarische grond binnen de bestaande natuur.
- De mogelijkheid om gebouwen aan te kopen.
- De mogelijkheid tot het door de provincie laten aankopen van ruilgrond tot maximaal 1.100 ha.

Niet de gehele realisatie van het NNB loopt via het Groen Ontwikkelfonds Brabant (GOB):

- De provincie financiert de projecten die vóór 1 mei 2014 zijn gestart, de zgn. pré-GOB projecten (Lenteakkoordprojecten en de bidbooks Markdal, Scheeken - De Mortelen en de Maashorst).
- De provincie koopt de gronden in de complexe PAS-gebieden (De Langstraat, Kempenland-West, Leenderbos, Grootte Heide & de Plateaux, Deurnsche en Mariapeel en Grootte Peel).

Algemeen beeld realisatie 2018

Steeds meer initiatiefnemers weten de weg te vinden naar het Groen Ontwikkelfonds Brabant voor subsidie voor de realisatie van het Natuurnetwerk Brabant. Daarbij valt op dat steeds meer particulieren en agrariërs zelf natuur willen realiseren. Nadat de subsidie is verstrekt duurt het echter meerdere jaren voordat de gronden daadwerkelijk kunnen worden aangekocht en ingericht.

In 2018 lag de realisatie van de grondvererving op schema, bleef de realisatie van de inrichting enigszins achter op de planning en zijn er veel minder ecologische verbindingzones (EVZ's) aangelegd dan gepland.

Hebben we daarvoor gedaan wat we wilden doen?

- De realisatiecijfers en een toelichting op de cijfers staan in de tabel. Samengevat is de realisatie als volgt:
 - Er is 945 ha grond (streefwaarde: 392 ha) voor nieuwe natuur bij gekomen (zowel rijkdeel als provinciaal deel); deels door grondvererving, deels door verkoop van de grondvoorraad en deels door het hanteren van een andere definitie:
 - Er is 352 ha gerealiseerd voor NNB en PAS via subsidies of strategische grondaankopen door het GOB danwel door de provincie in het kader van het PAS.
 - Er is 593 ha natuurgrond binnen het NNB bijgekomen. Het gaat hier deels om in 2018 verkochte grondvoorraad en deels om nog niet verkochte grondvoorraad gelegen binnen het NNB. Tot en met 2017 werden gronden pas op het moment van verkoop aan een eindbeheerder als gerealiseerd in de jaarrekening meegenomen. Omdat deze gronden al beschikbaar zijn voor

natuur en hier geen kosten meer aan verbonden zijn, is het logischer deze gronden als gerealiseerd te beschouwen. Hiermee sluiten we ook aan bij de landelijke definitie in het kader van de Voortgangsrapportage Natuur (VRN).

- o Er is 527 ha nieuwe natuur (streefwaarde: 568 ha) ingericht (zowel rijksdeel als provinciaal deel).
- o Er is 14 km ecologische verbindingzone (streefwaarde: 50 ha) gerealiseerd.
- Het bidbook Scheeken – De mortelen is afgerond. De bidbooks Markdal en de Maashorst hebben een verlenging gekregen van de uitvoeringstermijn.
- De regio's Hart van Brabant (maart 2018) en West-Brabant (april 2018) hebben naar analogie van het natuurbod van de B5 en de strategische agenda Brabantstad, bidbooks uitgebracht voor realisatie van het NNB. Mozaïek Dommelvallei brengt op

basis van provinciale cofinanciering een zestal water- en natuurprojecten in uitvoering.

- Er is € 2 miljoen beschikbaar gesteld voor verplaatsing van landbouwbedrijven met grond in het NNB. Agrariërs met minimaal 10 ha nog te realiseren nieuwe natuur in het NNB komen in aanmerking voor subsidie als ze hun bedrijf verplaatsen. Aanvragen voor deze (POP) subsidie kunnen tot 14 januari 2019 worden ingediend.
- Op 6 juli jl. hebben waterschap Brabantse Delta, Staatsbosbeheer en provincie Noord-Brabant de samenwerkingsovereenkomst voor de realisatie van het project Noordrand Midden ondertekend. Het gaat hier om de gebieden Weimeren, Striipen/De Berk en Kelsdonk/Zwermlaken ten noordwesten van Etten-Leur. We gaan nu als 3 organisaties gezamenlijk aan de slag met de afronding van het NNB en realisatie van de natte natuurparel.
- De manifestpartners en provincie hebben gezamenlijk de meerjarenprogrammering voor de realisatie van het NNB opgesteld. Hiermee is goed inzicht ontstaan in de planning voor de komende jaren.

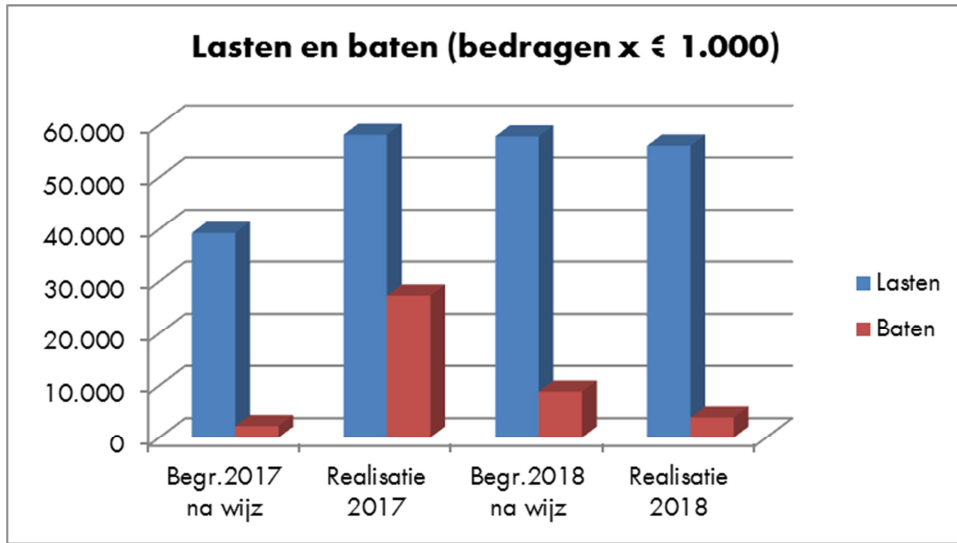
Overzichtstabel

Beleidsnota	Prestaties met indicatoren	Is de prestatie in 2018 gerealiseerd? /Beknopte toelichting als prestatie niet (volledig) is gerealiseerd.
03.04 Groenontwikkelfonds Brabant - - -	Realisatie Natuurnetwerk door provincie en de GOB BV. Provinciaal deel (totale opgave is 3.100 ha)	
	Verwerving/functiewijziging (ha) Streefwaarde: 92 ha.	Ja, 243 ha is gerealiseerd. <ul style="list-style-type: none"> - 120 ha is gerealiseerd via subsidies of strategische grondaankopen door het GOB of door de provincie in het kader van het PAS. - 123 ha betreft deels in 2018 verkochte grondvoorraad en deels nog niet verkochte grondvoorraad gelegen binnen het provinciaal deel van het NNB. Tot en met 2017 werden gronden pas op het moment van verkoop aan een eindbeheerder als gerealiseerd in de jaarrekening meegenomen. Omdat deze gronden al beschikbaar zijn voor natuur en hier geen kosten meer aan verbonden zijn, is het logischer deze gronden als gerealiseerd te beschouwen. Hiermee sluiten we ook aan bij de landelijke definitie in het kader van de Voortgangsrapportage Natuur (VRN).
	Inrichting (ha) Streefwaarde: 140 ha.	Nee, 116 ha is gerealiseerd. Er is minder ingericht dan verwacht, omdat manifestpartners prioriteit geven aan de realisatie van PAS-herstelmaatregelen die al in 2021 gereed moeten zijn.

Beleidsnota	Prestaties met indicatoren	Is de prestatie in 2018 gerealiseerd? /Beknopte toelichting als prestatie niet (volledig) is gerealiseerd.
-	Rijksdeel (totale opgave is 6.500 ha verwerven en 12.148 ha inrichten).	
-	Verwerving/functiewijziging (ha) Streefwaarde is bij bestuursrapportage bijgesteld van 422 ha naar 300 ha.	Ja, 702 ha is gerealiseerd. <ul style="list-style-type: none"> - 232 ha is gerealiseerd via subsidies of strategische grondaankopen door het GOB of door de provincie in het kader van het PAS. - 470 ha betreft deels in 2018 verkochte grondvoorraad en deels nog niet verkochte grondvoorraad gelegen binnen het rijksdeel van het NNB. Tot en met 2017 werden gronden pas op het moment van verkoop aan een eindbeheerder als gerealiseerd in de jaarrekening meegenomen. Omdat deze gronden al beschikbaar zijn voor natuur en hier geen kosten meer aan verbonden zijn, is het logischer deze gronden als gerealiseerd te beschouwen. Hiermee sluiten we ook aan bij de landelijke definitie in het kader van de Voortgangsrapportage Natuur (VRN).
-	Inrichting (ha) Streefwaarde is bij bestuursrapportage bijgesteld van 528 ha naar 428 ha.	Nee, 411 ha is gerealiseerd en dat is net iets lager dan gepland.
-	Realisatie Ecologische verbindingszone EVZ (totale opgave 1300 km) Verlenen subsidie of andere financiële arrangementen en/of beschikbaar stellen (ruil)gronden voor realisatie EVZ's door derden). Streefwaarde: 50 km.	Nee, 14 km is gerealiseerd. Het tempo waarin EVZ's worden gerealiseerd ligt duidelijk lager dan verwacht. Mede als gevolg van de pilot waarbij droge gemeentelijke EVZ's 75% subsidie ontvangen, is inmiddels wel een duidelijke versnelling waarneembaar. Zo is de realisatie van 54 km EVZ's in uitvoering en is een substantieel aantal subsidieaanvragen ingediend maar nog niet beschikbaar.
-	Realisatie van enclaves in het NNB die nog in agrarisch gebruik zijn. Streefwaarde 0 ha	-
-	Realisatie Natte Natuurparels (Oost Brabant) Streefwaarde 0 natte natuurparels	-

Heeft het gekost wat het mocht kosten?

Bedragen x € 1.000 (exploitatie)	Begr.oorspr. 2018	a.Begr.na wijz. 2018	b.Realisatie 2018	Vershil a-b
Lasten	1.100	57.796	56.002	1.795
Herkomst middelen				Vershil b-a
Rijk	0	49	-3.635	-3.684
EU	0	0	0	0
Overige programmabaten	0	8.756	7.501	-1.255
Baten	0	8.805	3.866	-4.939
Saldo lasten en baten	-1.100	-48.991	-52.136	-3.145

Financiële toelichting op de verschillen t.o.v. de begroting

Afwijking lasten t.o.v. begroting na wijziging	x € 1.000
- GOB grondverwerving NNB	-1.862
- Lenteakkoord	3.657
Totaal afwijking lasten	1.795

Toelichting lasten

GOB-grondverwerving NNB

De grondposities (aankoop, verkoop en doorlevering) laten zich moeilijk ramen. Bij de bestuursrapportage wordt op basis van de meest recente grondmutaties ramingen bijgesteld. In de tweede helft van 2018 heeft nog een aantal aankopen van gronden plaatsgevonden die niet voorzien waren bij de bestuursrapportage 2018, waardoor een overschrijding optreedt (gedekt door GOB fonds en rijkmiddelen).

Lente akkoord

Het betreft een voordelig afwikkelingsverschil. Een aantal deelprojecten van het Lenteakkoord zijn met andere Natuurnetwerkmiddelen gefinancierd. De projecten Bruggerhuizen en Westelijke Langstraat worden via het PAS gerealiseerd en grondaankopen in Noord polder Ossendrecht via het Rijksdeel Verwerving NNB.

Afwijking baten t.o.v. begroting na wijziging	x € 1.000
- GOB grondverkoppen en pachtinkomsten	-1.255
- Lenteakkoord	-3.684
Totaal afwijking baten	-4.939

Toelichting baten

GOB-grondverkoppen en pachtinkomsten

De grondposities (aankoop, verkoop en doorlevering) laten zich moeilijk ramen. Bij verkoop worden boekwinsten gerealiseerd. In de tweede helft van 2018 hebben nog een aantal mutaties plaatsgevonden welke niet voorzien waren bij de bestuursrapportage 2018, waardoor er per saldo minder baten zijn gerealiseerd.

Lenteakkoord

Het voordelig afwikkelingsverschil op de lasten heeft geleid tot een lagere onttrekking uit de transitoria 'Doeluitkering Rijks EHS; Lenteakkoord'. Deze (administratief-technische) onttrekkingspost staat in 2018 aan de batenkant op productgroep 03.04. In 2019 wordt deze onttrekkingspost verplaatst naar productgroep 31.04 - 'Mutaties reserves'

4

Economie

Programma 04 Economie

Hebben we bereikt wat we wilden bereiken?

In het economisch beleid richten we ons op het versterken van de economische structuur, het vergroten van de innovatiekracht en het versterken van onze internationale positie.

Onze doelstellingen zijn uitgewerkt in het Economisch Programma 2020 en de Energie Agenda 2020. Een gezond bedrijfsleven beschouwen wij als een noodzaak om daarmee een bijdrage te kunnen leveren aan de maatschappelijke opgaven.

Dat doet de provincie uiteraard niet alleen, maar met het onderwijs en bedrijfsleven, triple helixorganisaties, Rijk (MIT, Invest.NL) en Europa (Europese programma's, het opstellen van de nieuwe RIS3). De BOM speelt daarbij een belangrijke rol als de uitvoeringsorganisatie voor de provincie op economisch gebied.

Wij hebben via een aantal pijlers gewerkt aan onze doelen:

- Zorgdragen voor het op orde hebben van de basis van de economische infrastructuur in Brabant. Daarbij gaat het om het (mede) mogelijk maken van een (regionaal) arbeidsmarktbeleid en het faciliteren van de ontwikkeling van campussen;
- Op basis van het Economisch Programma versterken we de economische topclusters en stimuleren we (regionale) ecosystemen;
- We zetten in op de energietransitie van Brabant. In 2018 is eens te meer duidelijk geworden dat de energietransitie één van de meest majeure ontwikkelingen voor de toekomst is.

Realisatie op hoofdlijnen

In 2018 groeide de Brabantse economie voor het vijfde jaar op rij sterker dan landelijk. Volgens voorlopige cijfers van de ING groeide de Brabantse economie in 2018 met 3%. Ook de werkloosheid daalde in 2018. Volgens de ING zakte de werkloosheid in 2018 van 4,4% naar 3,4%. Overigens is de verwachting dat de economische groei de komende jaren zal afvlakken.

De lage werkloosheid is een groot goed, maar heeft ook een keerzijde. Voor technische beroepen en voor banen in de logistiek en de zorg bestaan inmiddels stevige tekorten aan geschikt personeel. Zorgwekkend is dat het aantal sectoren dat tekorten heeft toeneemt. Zo vraagt ook de energietransitie om extra menskracht.

Nu, met het einde van de huidige bestuursperiode in zicht, kunnen we vaststellen dat veel van de in het Bestuursakkoord genoemde ambities zijn gerealiseerd en dat een aanzet voor verdere uitvoering is gegeven. Een greep:

- Via het innovatieprogramma HTSM wordt een stevige impuls gegeven aan de maakindustrie. In dat kader zijn in 2018 de eerste bedrijven en het Summa-college in BIC geland;
- Via Braventure – waarin ontwikkelingsmaatschappijen en HBO en WO-instellingen samenwerken – wordt startersondersteuning geboden;
- De Brainport Actieagenda, waarin wij partner zijn, is in 2018 gestart met uitvoering van de eerste projecten;
- Het Leisure Ontwikkelfonds heeft in 2018 de eerste leningen beschikt en ook in 2018 is de sector Vrije Tijds Economie stevig gegroeid.
- In 2018 zijn de meeste van de Innovatieprojecten op het vlak van arbeidsmarktbeleid afgerond. De projecten hebben mooie resultaten laten zien;
- De aansluiting onderwijs-arbeidsmarkt wordt voortvarend opgepakt in het kader van MBO-kennispact. De relatie met het bedrijfsleven is hierin een van de kernopgaven;
- In Brabant hebben we ook in 2018 maximaal geprofiteerd van cofinanciering uit Europa. In vergelijking met andere jaren worden er meer projecten op het vlak van arbeidsmarktbeleid door Europa ondersteund.
- Op het vlak van circulaire economie hebben we een aanzet gegeven voor een programmatische aanpak, met benutting van de kracht van onze bedrijven en kennisinstellingen.
- In 2018 hebben PS besloten hoe wij digitalisering een stap verder brengen. Daarnaast is de Bouwsteen Economie en Internationalisering aan PS aangeboden.
- In 2018 zijn, in samenwerking met de in Brabant gevestigde kennis- en onderwijsinstellingen en het regionale bedrijfsleven, de Brabantse Innovatiedagen georganiseerd in Tokio, Israël, Boston en San Francisco.

Nog meer dan in 2017 stond de energietransitie in 2018 zowel internationaal, nationaal, provinciaal als lokaal in het middelpunt van de belangstelling. Deze ontwikkeling vraagt om een duidelijke positiebepaling en daarom hebben we in 2018, met het vaststellen van de Energieagenda 2019-2030, voor het komende decennium op hoofdlijnen onze koers binnen de Brabantse energietransitie vastgelegd. In regionaal verband hebben we als

provincie de regisserende rol gepakt in het organiseren van de Regionale Energie Strategieën (RES). Parallel hieraan is de uitvoering van lopende programma's geïntensiveerd. Niet alleen door ons eigen vastgoed te verduurzamen, maar ook door gemeenten te ondersteunen bij de transitie naar aardgasvrije wijken tot de verduurzaming van de industrie, de transitie naar elektrisch rijden en het verduurzamen van sportaccommodaties. Om ervoor te zorgen dat iedereen mee kan doen binnen de energietransitie gingen we voortvarend verder met onze sociale innovatie projecten, het project A16 en startten we de beweging 'Brabant geef Energie'. Met het vaststellen van het plan van aanpak Fuelliance en het subsidiëren van de eerste twee demonstratieprojecten pakten we ook op het onderwerp energieopslag en -conversie als provincie de regie om de unieke positie en grote kansen van Brabant in dit gebied te verzilveren.

Inzet verbonden partijen

Verbonden partij

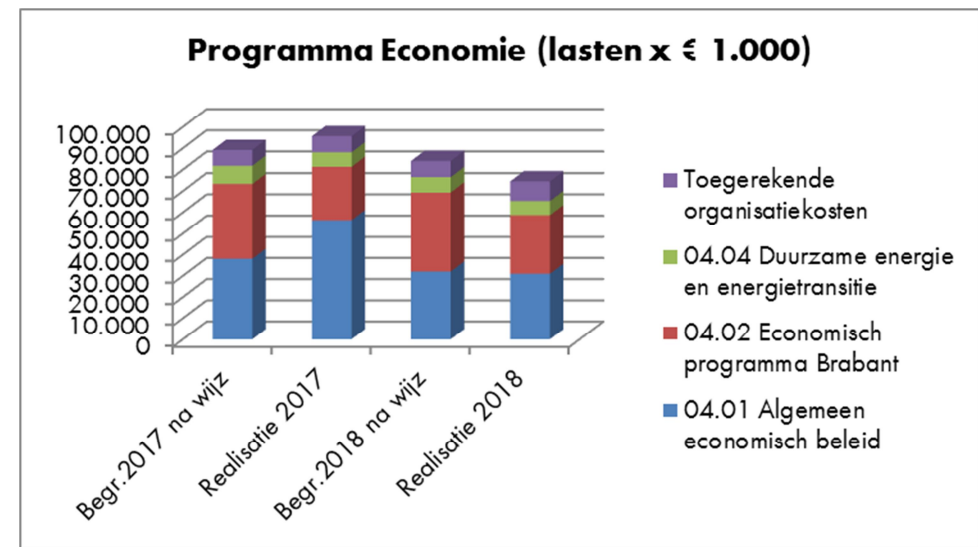
BOM Holding BV
 Businesspark Aviolanda (BPA)
 Enexis NV
 CBL Vennootschap BV
 CSV Amsterdam BV
 Green Chemistry Campus BV
 Havenschap Moerdijk
 Oss Life Science Park holding
 Oss Life Science Park Vastgoed
 PZEM NV
 Stichting Leisure Ontwikkelfonds Noord-Brabant
 Publiek Belang Elektriciteitsproductie BV
 Verkoop Vennootschap BV
 Vordering op Enexis BV

In de bijlagenbundel -bijlage 3a van de jaarstukken is aangegeven op welke wijze deze verbonden partijen bijdragen aan de doelstellingen van het programma Economie.

Heeft het gekost wat het mocht kosten?

04 Economie

Bedragen x € 1.000	Begroting 2018 oorspronkelijk	Begroting 2018 na wijziging	Jaarrek. 2018 realisatie	Vershil begr-realiseratie
Lasten				
Programmalasten	38.382	76.485	65.284	11.201
Toegerekende organisatiekosten	7.281	7.571	9.222	-1.651
Totaal lasten	45.663	84.057	74.506	9.550
Baten				
Rijk	0	0	0	0
Europa	0	8.623	11.941	3.319
Overige programmabaten	181	751	892	141
Totaal baten	181	9.374	12.833	3.459
Saldo van baten en lasten	-45.481	-74.683	-61.673	13.010

Financiële tabel.

De lastenkant van programma Economie laat een onderschrijding zien van ruim € 11 mln. Deze wordt vooral veroorzaakt doordat uitgaven m.b.t. Innoveren met topsectoren en arbeidsmarktbeleid niet in 2018 zijn gedaan (of voordeliger uitvallen) en/of doorschuiven naar 2019.

Verder is in de raming rekening gehouden met de ophoging van de risicoafdekking m.b.t. verstrekte lening aan Pivot Park

De toegerekende organisatiekosten komen op basis van de werkelijk gerealiseerde uren hoger uit dan geraamd.

Hebben we bereikt wat we wilden bereiken?

Het Algemeen economisch beleid heeft tot doel bijdragen te leveren aan een sterke regionale economie die toekomstbestendig is en zorgt voor de werkgelegenheid van morgen. In een wereld waarin ontwikkelingen razendsnel gaan (brexit, mogelijke handelsconflicten, technologische ontwikkelingen) is aanpassingsvermogen de sleutel tot toekomstig succes. Kennis – en kenniscirculatie – is daarvoor onontbeerlijk.

Voor een duurzame economische ontwikkeling is het belangrijk dat de basis op orde is en blijft. Als uitvloeisel van het Bestuursakkoord is in dat kader ingezet op arbeidsmarktbeleid en campusontwikkeling (zie daarvoor programma Werklocaties).

Algemeen beeld realisatie 2018

In 2018 is vanuit diverse lijnen in verschillende programma's gewerkt om onze ambities te realiseren. Het behoud van de status als internationale topkennis- en innovatieregio is daarin leidend.

Arbeidsmarkt.

De arbeidsmarkt vormt de Achilleshiel voor verdere economische ontwikkeling. Daarbij is het van belang dat werkgevers kunnen beschikken over de juiste hoeveelheid arbeid, op het juiste moment, met de juiste competenties en op de goede plaats. Dit vormt ook het leidmotief voor de Arbeidsmarktregio's, die wij in de uitvoering daarvan faciliteren.

Met de start van het huidige college in 2015 waren de vraagstukken vanuit arbeidsmarktperspectief wezenlijk verschillend van nu. Inmiddels is sprake van arbeidskrachte in plaats van een overschot. Daarnaast hebben digitalisering, voortschrijdende technologie en dataficering een stevige invloed op de arbeidsmarkt. Voor het onderwijs betekent dit een grote opgave. In dat kader hebben wij in 2018 onze inspanningen geleverd om het (technisch) VMBO te ondersteunen in hun aanvragen richting Rijk om het technisch VMBO te versterken.

Wij hebben het MBO Kennispact middels een subsidie in staat gesteld het onderwijsaanbod aan te passen aan de vraag vanuit werkgevers. Daarnaast wordt door het Kennispact gezien hoe de macrodoelmatigheid verhoogd kan worden en hoe het alom onderschreven principe van "hybride" leerkrachten uitgevoerd kan worden. Met de Brabantse HBO instellingen voeren wij hierover het gesprek.

Via het PACT-Brabant is in 2018 een impuls gegeven aan het stimuleren van het denken over robotisering. Ook om reshoring mogelijk te maken.

Vernieuwing van de arbeidsmarkt heeft ook gestalte gekregen via het tenderprogramma Innovatieve projecten arbeidsmarkt. In 2018 zijn deze zo goed als afgerond.

Talent.

Wij kunnen onze (economische) ambities niet waarmaken zonder te investeren in het ontwikkelen, aantrekken en behouden van talent. Topbedrijven als ASML, NXP en Phillips halen talent niet alleen uit Brabant en Nederland, maar opereren ook internationaal. Daarvoor is het nodig om als provincie aantrekkelijk te zijn, een provincie waar het goed wonen, werken en recreëren is. Tal van projecten en activiteiten die wij uitvoeren dragen in meer of mindere mate hieraan bij. Daarnaast ondersteunen wij Brainport Development in het aantrekken van talent. En we bieden een economisch klimaat dat uitnodigt tot investeren en innoveren. Brabant heeft veel te bieden. Door branding brengen we de aantrekkingskracht van onze provincie over het voetlicht. Binnen die context maken bedrijven en burgers uiteraard wel zelf hun eigen keuzen.

De provincie is slechts één van de spelers met een rol richting talent. Ook onze partners hebben een verantwoordelijkheid en pakken de handschoen op in het creëren van een aantrekkelijk vestigings-, leef- en ontwikkelklimaat. De Brabantse B5 steden investeren fors in hun cultuur aanbod en evenementen, ook voor jongeren. Onderwijsinstellingen investeren in het opleiden en aantrekken van (internationale) studenten en het bedrijfsleven en Brainport zetten programma's op voor (internationale) kenniswerkers.

Vrijtijdseconomie

In 2018 heeft marketingorganisatie VisitBrabant haar diensten en functionaliteiten verder uitgebouwd. Doel daarvan is om meer (inter)nationale bezoekers aan te trekken die langer blijven. Daarvoor is het ook van belang om ondernemers, steden, kennisinstellingen en maatschappelijke organisaties te binden. Met deze doorontwikkeling heeft VisitBrabant een steeds sterkere en door partners geaccepteerde positie gekregen als Brabantbrede marketingorganisatie voor de Brabantse Vrijtijdseconomie.

De nieuwe PR-campagne Brabant is Open, met jaarronde arrangementen, was zeer succesvol met een groot bereik, ook naar touroperators. Daarnaast is in 2018 door PS

besloten over ondersteuning van de Van Gogh Heritage Foundation. Ook andere crossovers hebben in 2018 meer body gekregen, zoals met erfgoed (realisatie Zuiderwaterlinie) en agrifood Brabant celebrates food).

Het Leisure Ontwikkel Fonds leidt tot kwaliteitsverbetering van het aanbod, met voldoende kwalitatieve aanvragen en deelname van alle regio's. In 2018 zijn de eerste leningen verstrekt.

Internationalisering en branding

Wij hebben ingezet op internationale bewustwording, samenwerking van het regionale bedrijfsleven en kennis- en onderwijsinstellingen en het verzilveren van kansen in het buitenland. We hebben de ingeslagen internationale weg doorgezet en specifiek uitvoering gegeven aan de Intensivering Internationalisering en Branding 2017-2019. Daarnaast hebben we vorm en inhoud gegeven aan de verbreding van internationalisering naar andere beleidsterreinen dan economie. De naderende brexit is voor de provincie aanleiding geweest om sterker in te zetten op innovatiesamenwerking binnen het (continentale) Europa met name op de gebieden nanotechnologie, regeneratieve medicijnkunde, fotonica en robotica.

Door het ontwikkelen van instrumentarium en het oprichten van een branding netwerk, is de basis gelegd voor aandacht en inzet voor regiobranding. Er is een Brabantbrede beweging in gang gezet, waarbij gezamenlijke waarden de basis vormen.

Europese programma's

Met behulp van Europese programma's hebben we zoveel als mogelijk en op een strategische manier gebruik gemaakt van de kansen die Europa ons biedt om provinciale beleidsdoelen te bereiken.

Meer informatie over de Europese programma's is terug te vinden in paragraaf 9.

Hebben we daarvoor gedaan wat we wilden doen?

Werklocaties

In 2018 hebben we versnelling in de (door)ontwikkeling van campussen gerealiseerd, door het opzetten/optimaliseren van de governance-structuur om de slagkracht te vergroten (Metalot, Pivot Park), door (financiële) participatie in de campusontwikkeling (BIC, Automotive Campus) en door het faciliteren van de groeiambities van bedrijven op een campus (waaronder Lightyear op Automotive Campus).

Voor verdere informatie m.b.t. werklocaties, verwijzen we naar 02.01 Ruimtelijke ontwikkeling van het Brabantmozaïek onderdeel Uitvoeringsprogramma werklocaties.

Internationalisering en branding

De belangrijkste bijdragen die hebben geleid tot het bereiken van onze doelstellingen zijn de Brabantse Innovatiedagen die georganiseerd zijn in Tokio, Israël, Boston en San Francisco. In samenwerking met de in Brabant gevestigde kennis- en onderwijsinstellingen en het regionale bedrijfsleven. Daarnaast zijn samenwerkingsovereenkomsten op het gebied van innovatie gesloten op het gebied van mechatronica met andere Europese regio's en is de samenwerking op het gebied van fotonica met Saksen in gang gezet. De verbreding van internationalisering naar andere beleidsterreinen dan economie heeft plaatsgevonden op de gebieden Agrofood en Cultuur. Brabant Branding heeft in 2018 grote stappen gezet op het gebied van het activeren van Brabantse partners in het Branding Netwerk Brabant. Hierdoor zijn er (inter)nationaal mooie gezamenlijke resultaten bereikt (o.a. rondom het thema 'Talent' met een internationale campagne i.s.m. Brainport, en met de oprichting van een journalistiek platform in Duitsland). Daarmee ondersteunt Brabant Branding de internationale activiteiten van (o.a.) de Provincie. Daarnaast is het instrumentarium uitgebreid met o.a. de Brandbox.

Vrijtijdseconomie

Met de beschikbare middelen heeft de Brabantbrede marketingorganisatie VisitBrabant zich nog beter kunnen positioneren door haar portefeuille aan diensten en producten. Deze zijn gericht op de consument, (inter)nationale bezoeker, door het in de markt zetten van de provinciale opgaves food (Brabant Celebrates Food) en cultuur (Van Gogh Heritage Foundation), maar ook met de pr-campagne Brabant is Open met jaarronde boekbare arrangementen. Met de Businessdesk biedt zij haar producten en diensten aan voor ondernemers en partners als steden en kennisinstellingen. VisitBrabant is een gewaardeerde netwerkorganisatie met succesvol georganiseerde Leisure events voor ondernemers. Via het Routebureau Brabant is de Zuiderwaterlinie beleefbaar gemaakt met een wandelroute van Bergen op Zoom tot Grave. Ook heeft VisitBrabant een belangrijke rol om het in de markt zetten van andere provinciale opgaves en thema's, zoals de zakelijke markt (Branding) en Design (Cultuur).

Mogelijk kansrijke projecten zijn opgewerkt en hebben een aanvraag ingediend bij het Leisure Ontwikkel Fonds. De eerste lening is in 2018 verstrekt. Doel van het verstrekken van de leningen is kwaliteitsverbetering van het leisure-aanbod in Brabant. Daarnaast zijn we als provincie nauw betrokken richting voorbereiding en verdere uitwerking van de eerste Nationale ToerismeTop en het gepresenteerde Perspectief Bestemming Nederland 2030. Tot slot minitoren we de effectiviteit van beleid en informeren interne en externe stakeholders over de resultaten.

Overzichtstabel

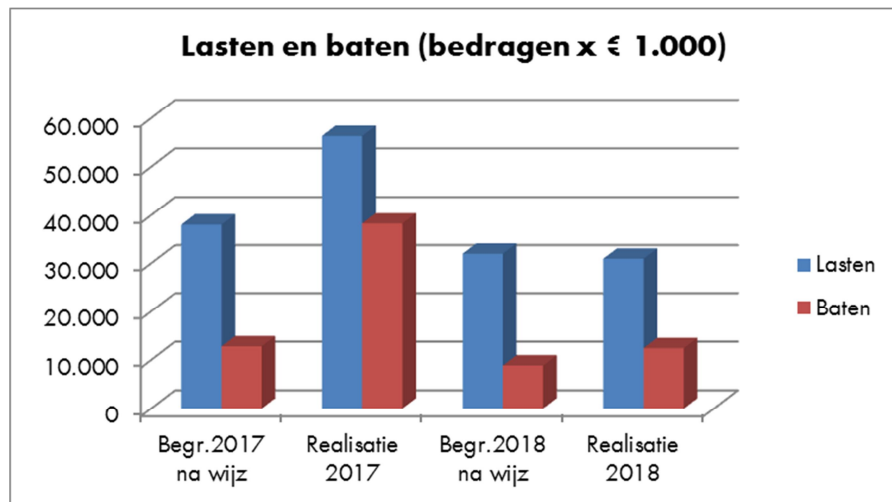
Beleidsnota	Prestaties met indicatoren	Is de prestatie in 2018 gerealiseerd? /Beknopte toelichting als prestatie niet (volledig) is gerealiseerd.
Economie 04.01 Algemeen economisch beleid Economisch programma 2020		
-	<i>Versterking regionale topsectoren</i> Vier mandaatinstellingen die subsidie namens GS verstrekken voor projecten in de startof experimentele fase die bijdragen aan de versterking van de high-tech industrie in Zuidoost-Brabant, agrifood sector in Noordoost-Brabant, social innovation in Midden-Brabant en smart industry in West-Brabant Indicatoren: 1) aantal ondersteunde projecten met streefwaarde 50 en 2) uitgelokte private investeringen met streefwaarde € pm mln	Ja, prestatie gerealiseerd. Ter toelichting: : West-Brabant 4 projecten, Midpoint Brabant 11 projecten, Agrifood Capital 9 projecten, Zuidoost Brabant 25 projecten beschikt in eerste tender april 2018 Recent in de landelijke MKB Innovatie top 100 2018 staan 6 bedrijven uit Brabant medegefinancierd met REAP subsidie.
-	Aantal ondersteunde projecten bij bestuursrapportage voorlopig bepaald op 50	Indicatoren: 1) aantal ondersteunde projecten 52 2) uitgelokte private investeringen thans niet bekend.
-	Verplichte kpi mbt regionale econ.: Percentage toename van het Bruto Regionaal Product ten opzichte van het voorgaande jaar streefwaarde 2,5 % per jaar.	Naar verwachting komt de economische groei voor Brabant in 2018 uit op 3%. Bron: ING https://www.ing.nl/zakelijk/kennis-over-de-economie/jouw-provincie/vooruitzichten-regios/regios/regionale-economie.html
-	<i>BOM</i> Aansturing van en samenwerking met Brabantse Ontwikkelingsmaatschappij (BOM) door middel van jaarplannen met concrete prestatie-indicatoren (indicator: opdracht obv. Jaarplan) Streefwaarde 1	Ja, in 2018 is het activiteitenplan 2018 vastgesteld.
-	<i>Internationalisering</i> Aantal handelsmissies Streefwaarde 2 handelsmissies Handelsbevordering en meerjarenplan BOM Streefwaarde 6-8 handelsmissies, 3-4 informatie-bijeenkomsten, 60 deelnemende Brabantse bedrijven Aantal matchmaking gesprekken Streefwaarde 300 in periode 2017-2019 Aantal acquisitieprojecten streefwaarde 30 aantal arbeidsplaatsen streefwaarde 1000 totaal investeringsbedrag streefwaarde € 100 mln percentage eigen leads vanuit BOM streefwaarde 10%	Gerealiseerd. Waarbij het aantal deelnemende bedrijven is blijven steken op 50. Handelsmissies hebben plaatsgevonden naar Zuid-Duitsland, Amerika, China, Israël.

Beleidsnota	Prestaties met indicatoren	Is de prestatie in 2018 gerealiseerd? /Beknopte toelichting als prestatie niet (volledig) is gerealiseerd.
-	percentage projecten met een R&D-activiteit streefwaarde 15%	
-	<i>Internationalisering</i>	
-	Innovatiesamenwerking fotonica Streefwaarde bij bestuursrapportage bijgesteld van Acquisitie-plan voor Photon Delta i.s.m. Bom Summerschool met MIT Boston Samenwerking Holst met Nanjing Universtiy naar Brabant innovation day.	Tevens is een samenwerkingsverband tussen Holst en Nanjing University afgesloten. Summerschool met MIT Boston heeft vanwege organisatorische problemen binnen de Technische Universiteit Eindhoven niet plaatsgevonden.
-	Samenwerkingsrelaties Streefwaarde: 3 samenwerkingsrelaties met diverse regio's	Er is 1 samenwerkingsrelatie gerealiseerd op het gebied van fotonica en 1 samenwerkingsrelatie op het gebied van mechatronica.
-	<i>Branding</i>	
-	Profilering van de regio	
-	Online platform Brabant branding live 2 bijeenkomsten Custodians of the brand	Brandbox is live: www.brabantbrandbox.com . Vier succesvolle bijeenkomsten met Branding Netwerk Brabant georganiseerd, waar de custodians goed vertegenwoordigd waren. Aparte gesprekken met de custodians BOM en VistiBrabant zijn gepland voor eind 2019.
-	Aangevul-de 'brand box' Actueel online platform Succesvolle advisering on-brand/off-brand bij 10 projecten/evenementen	Brandbox is aangevuld en continu geactualiseerd. Diverse (>10) projecten en evenementen van advies en praktische ondersteuning geboden.
-	Duitsland Mediascan op thema Medische Technologie Streefwaarde 4 artikelen in relevante Duitse media (incl. social media) op HTSM en medtech	Mediascan uitgevoerd in 2017. 19 artikelen verschenen over Brabantse thema's, relevant voor de Duitse markt en voor de Brabants-Duitse samenwerking.
-	Profileringsactiviteit: streefwaarde 1	
-	Aantal invest. Buitenl. Bedrijven Aantal investeringen Stimuleren uitbr. investeringen Streefwaarde via activiteitenplan BOM 2017	
-	Brabant boodschap en uitstraling op internationale beurzen en missies samen met partners. Streefwaarde 3 internationale beurzen.	- IMEX Frankfurt en IBTM Barcelona i.h.k.v. de MICE-markt (door VisitBrabant ConventionBureau). - Patent Match - PHAPPS Week Diverse missies Internationalisering
-	Actieve benadering van de internationale pers rond internationale activiteiten en successen Streefwaarde minimaal 1 doeland bij minimaal 1 thema	- Diverse artikelen in Duitsland aangeboden - Internationale campagne via social media op thema 'Talent' i.s.m. Brainport
-	Extra zwaartepunt branding op ondersteuning internationale acquisitie, in relatie tot activiteiten van o.a. Internationalisering en BOM 1. Structurele samenwerking met BOM in strategie gericht op Duitsland. 2. Toepassing van film ter ondersteuning gekozen merkwaarden gepland voor najaar 2018	1. Internationaal journalistiek Platform opgericht t.b.v. branding-activiteiten in Duitsland. 2. gereed.
-	Minimaal 2 grotere producties ter ondersteuning van gekozen merkwaarden	- Video ter duiding merkwaarden: Be Brabander - Brandbox - Onderzoeksinstrumentarium is in de maak.

Beleidsnota	Prestaties met indicatoren	Is de prestatie in 2018 gerealiseerd? /Beknopte toelichting als prestatie niet (volledig) is gerealiseerd.
-	Tweejaarlijkse monitoring van aangescherpte propositie streefwaarde 1 nulmering t.a.v. % uitputting <i>Europese programma's</i>	
-	OPZuid en POP3 Vormgeven en lanceren van succesvolle openstellingen (lage uitvoeringskosten, effectieve governance, betrouwbaar financieel systeem) binnen de majeure programma's die aansluiten bij de doelstellingen van de Agenda van Brabant en de RIS3 gedurende het hele jaar 2017 en zijn afgestemd met het veld	Gerealiseerd , continu proces.
-	OPZuid openstellingen 1e helft 2018 streefwaarde 1	Gerealiseerd
-	OPZuid openstellingen 2e helft 2018 streefwaarde 1	Gerealiseerd
-	POP3 openstellingen 1e helft 2018 streefwaarde bij bestuursrapportage bijgesteld van 5 naar 4.	Gerealiseerd
-	POP3 openstellingen 2e helft 2018 streefwaarde bij bestuursrapportage bijgesteld van 2 naar 5.	In plaats van de bijgestelde 5 openstellingen hebben er 4 openstelling plaatsgevonden in 2 ^e helft 2018.
-	Interreg openstellingen 1e helft 2018 streefwaarde bij bestuursrapportage bijgesteld van 1 naar 3.	Gerealiseerd
-	Vanguard initiatief Het opwerken van innovatieve baanbrekende pilotprojecten met als doel 2 Nederlandse pilots een volgende ontwikkelstap te laten maken prestatie (kritiek) streefwaarde 1 pilotproject 1e helft 2018	Gerealiseerd (1 pilot project (FOKUS) in juni 2018 van start gegaan) Tweede project is in afwachting goedkeuring Interrreg NWE aanvraag (ingediend 20 november 2018).
-	EFSI/Invest.nl i.o. Implementatie van de MKB-plus faciliteit uitgaande van positieve besluitvorming in samenwerking in samenwerking met Invest.NL i.o. MKB plus loket (equitydeel) 1e kwartaal 2018 Streefwaarde 1	Gerealiseerd (eind augustus 2018 van start gegaan)
-	MKB plus loket (leningen deel) najaar 2018 Streefwaarde 1	Nog mee bezig, wachten nog op oprichting van Invest.nl. (besluitvorming Eerste en Tweede Kamer) Verwacht wordt dat dit in het tweede kwartaal 2019 gaat plaatsvinden. Nieuwe streefwaarde is dus 2 ^e kwartaal 2019.
-	Nieuwe programmaperiode In verband met de voorbereiding voor de nieuwe Europese structuurperiode 2021 - 2027 zal de RIS3 worden herzien Streefwaarde 1 Nieuwe RIS strategie 2de helft 2018.	Proces is vertraagd, vanwege bestuurlijke overwegingen in Zuid Nederland maar ook vanwege vertragingen in Brussel. Verwacht wordt dat in het tweede kwartaal 2019 er een concept klaar ligt.
-	Analyse ERAC Rapport Aanbieden van jaarlijks analyse i.r.t. de mogelijkheden voor nieuwe Europese financieringsinstrumenten voor Brabant Streefwaarde 1 monitoringsrapportage kansen Europese financieringsinstrumenten voor Brabant 2e helft 2018	Gerealiseerd, in 2018 is tweemaal het monitoringsrapport Europese financieringsinstrumenten geactualiseerd (1 april 2019 en 1 september 2019) en beschikbaar gesteld.
-	1 jaarverslag Stimulus	Jaarverslag 2017 is af in 2018 en jaarverslag 2018 zal in april 2019 af zijn

Heeft het gekost wat het mocht kosten?

Bedragen x € 1.000 (exploitatie)	Begr.oorspr. 2018	a.Begr.na wijz. 2018	b.Realisatie 2018	Vershil a-b
Lasten	16.935	32.015	30.965	1.051
Herkomst middelen				Vershil b-a
Rijk	0	0	0	0
EU	0	8.623	11.941	3.319
Overige programmabaten	0	220	492	272
Baten	0	8.843	12.433	3.591
Saldo lasten en baten	-16.935	-23.173	-18.532	4.641

Financiële toelichting op de verschillen t.o.v. de begroting

Afwijking lasten t.o.v. begroting na wijziging	x € 1.000
Algemeen economisch beleid	1.328
Subsidie BOM	620
(her) Waardering Deelnemingen/verbonden partijen	1.074
Europese Programma's: - Efro OP-zuid	-2.995
Uitvoeringskosten Europese Programma's	1.510

Afwijking lasten t.o.v. begroting na wijziging	x € 1.000
Cofinanciering Interreg/OP-zuid	-420
Overige afwijkingen	-66
	<u>1.051</u>

Toelichting lasten

*Algemeen Econ. Beleid; Verschil ad € 1,3 mln. wordt grotendeels veroorzaakt door lagere proceskosten in het kader van Circulaire Economie, Biobased Economie en communicatie kosten en doordat kosten van brainport actieagenda doorschuiven naar 2019.

*Subsidie Brabantse Ontwikkelings Maatschappij (BOM); M.b.t. 2017 is er een positief ontwikkelingsverschil van € 0,6 mln. Hiervan wordt voorgesteld om het bedrag over te hevelen t.b.v. uitvoering meerjarenplan BOM.

* Deeln./VP; Betreft risicoafdekking BOM holding; geraamde ophoging voorziening is niet benodigd.

*Europese programma's;

-Efro bijdrage OP Zuid bijdrage is € 3 mln. hoger dan geraamd, dit betreft een budgettair neutrale boeking (zie ook baten),

-Uitvoeringskosten Eur. Programma's betreft met name uitvoeringskosten POP3 vallen lager uit dan geraamd.

-Cofinanciering Interreg/Op Zuid; De werkelijke kosten m.b.t. Interreg zijn hoger dan geraamd, hier staat een onttrekking uit reserve Cofinanciering Europese Programma's tegenover.

Afwijking baten t.o.v. begroting na wijziging	x € 1.000
- Efro bijdrage OP Zuid	3.319
- Overige	272
Totaal afwijking baten	<u>3.591</u>

Toelichting baten

Efro bijdrage OP Zuid is € 3,3 mln. hoger dan geraamd, dit betreft een budgettair neutrale boeking (zie ook lasten).

04.02 Economisch programma Brabant

Hebben we bereikt wat we wilden bereiken?

Met het Economisch Programma Brabant 2020 heeft de Provincie Noord-Brabant de ambitie om tot de top vijf meest innovatieve regio's van Europa te behoren. Onderdeel van dit programma is de lijn 'Op weg naar de top', bedoeld om innovatie en innovatieve oplossingen voor maatschappelijke opgaven te versterken. Het programma doet dat in zes topclusters: Lifetec (Life Sciences & Health; Medische technologie en farmacie), AgroFood, High Tech Systemen en Materialen (inclusief Automotive en Solar), Logistiek, Biobased Economy en Maintenance

Algemeen beeld realisatie 2018

Economisch programma Brabant

Technopolis heeft in het kader van art 217a Provinciewet in 2018 onderzocht in hoeverre het onderdeel 'Op weg naar de top' van het Economisch Programma Brabant 2020 in uitvoering is genomen en op koers ligt. Technopolis concludeert dat het programma doelgericht en efficiënt functioneert en ernaar streeft doeltreffende inzet van instrumenten te realiseren.

In 2018 is voor het topcluster Lifetec (Life Sciences & Health) een nieuw uitvoeringsprogramma vastgesteld met programmaliijnen waar een koppeling wordt gelegd met het bredere Brabantse ondernemersklimaat die zich in samenhang richten op het duurzaam versterken van het life sciences & health cluster. Vanuit de programmaliijn smart data is in 2018 gestart met twee initiatieven die een voorwaarde vormen om vervolgstappen te kunnen zetten. Het gaat om een eerste uitwerking van de actielijnen datacompetentie en data delen, voor het vergezicht hightech/maakindustrie. Voor fotonica is een convenant getekend door overheden, waaronder provincie Noord-Brabant, bedrijven en kennisinstellingen om samen te investeren in het versnellen van de ontwikkeling van geïntegreerde fotonica.

Vanwege het feit dat het een experiment is, is eind 2018 de deelname aan het Europese programma Manunet geanalyseerd. Hoewel het in de kern een interessant netwerk is, is de samenwerking op projectniveau anders gelopen dan verwacht. Projectpartners wijzigen of trekken zich terug, de toekenningscriteria zijn nog onvoldoende uitgekristalliseerd en er is onderling een groot verschil in beschikbare budgetten. Dat maakt dat het besluit is genomen om de projectsamenwerking stop te zetten. Omdat

Interregionale samenwerking van mkb-ers belangrijk blijft, wordt dit onderdeel geborgd via het bestaande Europese innovatienetwerk Vanguard Initiative.

In 2018 zijn de eerste bedrijven en kennisinstellingen gehuisvest op de Brainport Industries Campus (BIC), hier zullen vooraanstaande kennisinstellingen en gerenommeerde bedrijven samenwerken om ideeën te realiseren en business cases te ontwikkelen.

Digitalisering

Vanuit de ambitie sneller en adequater in te springen op de ontwikkelingen in de digitale wereld hebben Provinciale Staten op 29 juni 2018 de verkenning 'Brabant digitaliseert' vastgesteld. Deze strategische verkenning heeft de kansen en bedreigingen in kaart gebracht die ontstaan uit de digitalisering van economie en samenleving in Brabant. Daarmee is het programma Digitale Agenda gestart medio juli.

Kansen dienen zich aan indien robuust wordt ingezet op een viertal beleidsambities:

- 1 Het versnellen van maatschappelijke transitieopgaven in Brabant op het gebied van energie, voedsel, zorg, veiligheid en mobiliteit door middel van proactief inzetten van digitale technologieën in deze opgaven.
Dit heeft in 2018 geleid tot de volgende dossiers: Woonconnect (PS-dossier), lancering Connect.NL, Brainport Smart District, CyberWeerbaarheidscentrum, Data Valuecenter Smart Industry (alle GS-dossiers) en een werkbezoek aan Estland.
- 2 Het versterken en verder uitbouwen van een koploperpositie in de nieuwe data-economie in Brabant, door samenwerkingen rondom data in Brabantse topsectoren te faciliteren, innovatief digitaal ondernemerschap te bevorderen en digitaal talent op te leiden en aan te trekken.
Dit heeft in 2018 geleid tot de volgende dossiers: verdere uitwerking samenwerking JADS, benoeming directeur JADS Association (bedrijvencluster), participatie in MindLabs en (mede) organisator Bossche DataWeek.
- 3 Het bewaken van de optimale connectiviteit in Brabant, onder meer door het volgen van de uitrol van NGA-netwerken door de markt en het bevorderen van de realisatie van een 'BrabantRing'.
Dit heeft in 2018 geleid tot de volgende dossiers: het financieel mogelijk maken van de Tilburg FiberExchange en het opheffen van het BreedbandFonds, dat bij de BOM was ondergebracht.

- 4 Het intensiveren van de provinciale inzet op interne digitalisering om het digitale voorzieningenniveau 'fit-for-future' te maken in het licht van de hogere eisen op het gebied van informatieveiligheid, privacy, gegevensbescherming, e-dienstverlening, één overheid, digitaal werken en datamanagement;
Dit heeft in 2018 geleid tot een intentieverklaring met het CBS om samen met behulp van kennis, data en expertise beter beleid te maken.

Tegelijkertijd heeft BrabantAdvies haar advies 'Risico's en kansen van digitalisering vanuit politiek-bestuurlijk perspectief' uitgebracht. Daarin zijn vier politiek-bestuurlijke interventiegebieden gesignaleerd. Zij worden meegenomen als randvoorwaarden bij de verdere beleidsontwikkeling:

1. Regionale arbeidsmarkt en talentontwikkeling;
2. Sociale en fysieke veiligheid;
3. Sociale kwaliteit;
4. Kwaliteit van het Openbaar Bestuur.

Dit heeft in 2018 geleid tot het samenbrengen van sociale partners om aan de slag te gaan met het onderwerp 'digitale tweedeling'.

Circulaire Economie

De provincie heeft een overkoepelende Bouwstenennotitie Circulaire economie ontwikkeld. De notitie vormt input voor het nieuwe economisch programma, de Omgevingsvisie en nieuw beleid in de volgende bestuursperiode. Het is een opmaat voor een nieuw uitvoeringsprogramma dat in de loop van 2019 ontwikkeld wordt. In de tussentijd worden de vrijgemaakte procesmiddelen ingezet om aan te haken bij lopende ontwikkelingen en (inter)provinciale projecten op het gebied van de drie gekozen transitiepaden 'Bouw & Infra', 'Biomassa & voedsel' en 'Maakindustrie' zodat voorgesorteerd kan worden op de komende periode. Tegelijkertijd is ook intern werk gemaakt van een integrale organisatie rondom het kernteam Circulaire Economie om het thema in de volle breedte en vanuit alle programma's op te pakken. Op de gekozen transitielijnen is een start gemaakt met tal van projecten die bijdragen aan het circulair Brabant.

Hebben we daarvoor gedaan wat we wilden doen?

Innovatie in de economische clusters voor maatschappelijke opgaven
Mijlpalen 2018

- o Over het onderwerp Smart Data binnen het innovatieprogramma High Tech Systemen en Materialen hebben uw Staten besluit Ontwerpbesluit 63/18 B geaccordeerd, aangaande de twee actielijnen datacompetentie en
- o Datadelen en start van de twee projecten Data Value Center Smart Industry en Realisatie testomgeving Digitale Fabrieken.
- o Over de cross-over High Tech/Agrofood is een Statenmededeling, december 2018 verschenen. In 2019 wordt de uitwerking van deze cross-over voorgelegd aan Provinciale Staten op basis van nader te detailleren businesscases.
- o Binnen de Fabriek van de Toekomst op BIC zijn in 2018 bijvoorbeeld het fieldlab Advanced Manufacturing Logistics (AML) met als doel de realisatie van een proefopstelling van nieuwe oplossingen voor complexe logistieke samenwerkingsvormen, bij AddFab 3Dmetalsfabricated zijn de doelen het stimuleren van slimme groei van de Nederlandse maakindustrie en het verder versterken van de Zuid Nederlandse kennisinfrastructuur voor 3D-metaalprinten.
- o Over het onderwerp meerjarenprogramma Maintenance & Services is Statenvoorstel 58/18 door uw Staten geaccordeerd. De strekking is het internationaal positioneren en profileren van Brabant als World Class Maintenance Hotspot
- o Binnen biobased economy heeft de focus gelegen op de versterking en organisatie van het cluster Biobased Delta en de internationale positionering van het cluster. Tevens wordt toegewerkt naar een nieuw meerjarenprogramma 2018-2030. In 2018 is sterk ingezet op de samenwerking tussen de toplocaties en de aanwezige faciliteiten als de campussen, research centra en applicatie centra. De Green Chemistry Campus is daar een belangrijke schakel in en is in 2018 ook uitgebreid met een demofaciliteit waar o.a. TNO, VITO en ECN gevestigd zijn in het kader van het BioRizon onderzoeksprogramma. Samen met BOM en Rewin zijn concrete projectvoorstellen uitgewerkt rondom scale up van biobased MKB bedrijven en financiering hiervan via het Biovoice programma. Een deel van deze projecten heeft zijn weg gevonden in de Regiodeal MidWest. Via het symbiose programma symbiose for growth is gestart met het initiëren van symbioseprojecten tussen bedrijven rondom uitwisseling van reststromen en energie.

MKB en ondernemerschap

In aansluiting op het nieuwe regeerakkoord is in juni 2018 een nieuwe Samenwerkingsagenda overeengekomen tussen de provincies, het ministerie van Economische Zaken en Klimaat, de topsectoren en Ondernemingsorganisatie MKB-

Nederland. Onderdeel daarvan is voortzetting van de MIT-regeling. Een ander onderdeel is het proces om het innovatiebeleid meer te richten op een aantal maatschappelijke uitdagingen (missies) en een aantal sleuteltechnologieën. De missies worden in het voorjaar van 2019 door het kabinet vastgesteld.

Als vervolg op de Valorisatieprogramma's is een toekomstbestendige organisatie voor startupondersteuning opgebouwd in de vorm van Braventure. Daarnaast is het Brabant Startup Fonds opgericht voor de financiering van startups in de vroege fase. Inmiddels zijn de eerste leningen vanuit het Brabant Startup Fonds verstrekt.

Arbeidsmarkt.

Spil in ons Arbeidsmarktbeleid zijn de Triple Helix arbeidsmarktregio's. In 2018 hebben zij uitvoering gegeven aan hun werkplan, dat wij financieel ondersteunen.

Op dit moment is sprake van arbeidskrapte in plaats van een overschot. Daarnaast hebben digitalisering, voortschrijdende technologie en dataficering een stevige invloed op de arbeidsmarkt. In PACT Brabant, waarin de arbeidsmarktregio's, werkgevers, werknemers, onderwijs en de provincie zijn vertegenwoordigd, zijn dat thema's waarvan

de consequenties worden gedeeld. Vanuit het PACT is het initiatief genomen om robotisering in Brabant een stap verder te brengen, ook om Reshoring mogelijk te maken. Daarnaast is door de veranderingen op de arbeidsmarkt het thema Leven Lang Ontwikkelen toegenomen aan belang.

Voor het onderwijs betekenen de veranderingen een grote opgave. In dat kader hebben wij in 2018 onze inspanningen geleverd om het (technisch) VMBO te ondersteunen in hun aanvragen richting Rijk om het technisch VMBO te versterken.

Wij hebben het MBO Kennispact middels een subsidie in staat gesteld het onderwijsaanbod aan te passen aan de vraag vanuit werkgevers. Daarnaast wordt door het Kennispact bezien hoe de macrodoelmatigheid verhoogd kan worden en hoe het alom onderschreven principe van "hybride" leerkrachten uitgevoerd kan worden. Met de Brabantse HBO instellingen voeren wij hierover het gesprek.

Vernieuwing van de arbeidsmarkt heeft ook gestalte gekregen via het tenderprogramma Innovatieve projecten arbeidsmarkt. In 2018 zijn deze zo goed als afgerond.

Overzichtstabel

Beleidsnota	Prestaties met indicatoren	Is de prestatie in 2018 gerealiseerd? /Beknopte toelichting als prestatie niet (volledig) is gerealiseerd.
04.02 Economisch programma Brabant Vrijtijdseconomie: Beleidskader en uitvoeringsagenda Vrijtijdseconomie PS 11/13 -		
	<i>MKB en ondernemerschap</i>	
	Aantal ondersteunde starters Streefwaarde bij bestuursrapportage bijgesteld van 125 naar n.v.t.	n.v.t.
	Aantal verstrekte, uitstaande en terugbetaalde PoC en preseedleningen Streefwaarde aantal leningen aan startups 35	Gerealiseerd
	<i>Innovatie met topclusters voor maatschappelijke opgaven</i>	
	Aantal obv. programma's Topclusters toe te voegen testomgevingen (Living Labs, field labs, proeftuinen). Streefwaarde 13	Gerealiseerd, als voorbeelden zijn te noemen: flexible manufacturing en Eindhoven MedTech Innovation Center

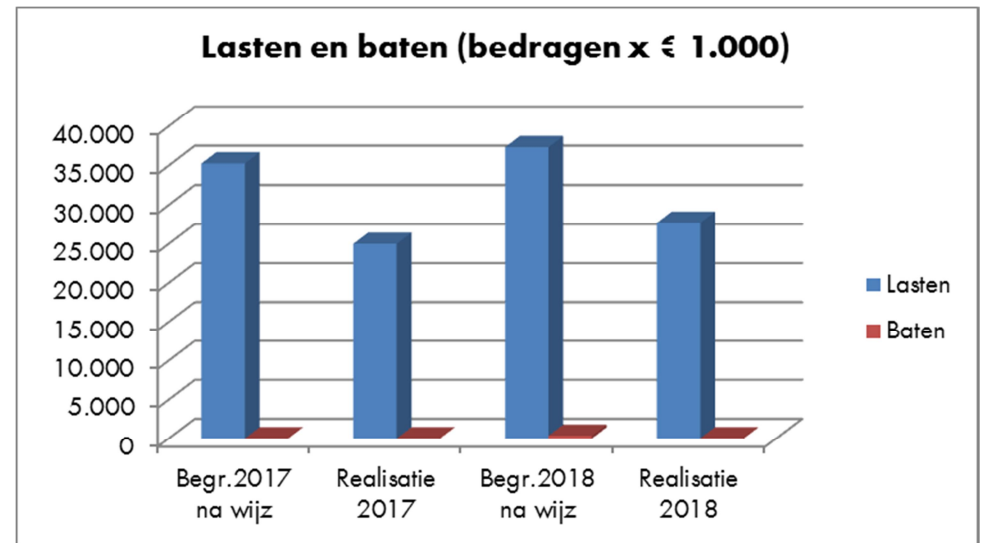
Beleidsnota	Prestaties met indicatoren	Is de prestatie in 2018 gerealiseerd? /Beknopte toelichting als prestatie niet (volledig) is gerealiseerd.
	Aantal ontwikkelde en begeleidde business cases, zowel vanuit samenwerking (clusters) als individueel (bedrijfsontwikkeling) streefwaarde 102	Blijft iets achter bij prognose met 88. De ervaring in 2017 en 2018 heeft geleerd dat het jaarlijkse aantal nieuwe portfoliobedrijven iets te hoog is ingeschat.
	Aantal bedrijven dat begeleid is naar financiering en dat heeft gekregen Streefwaarde 36	Nagenoeg gerealiseerd met 32, waarvan 18 nieuw en 14 vervolg financieringen zijn.
	Aantal projecten waarbij sprake is van een bijdrage aan maatschappelijke opgaven (koppeling met het Economisch Programma 2020) Streefwaarde 60%	Op koers
	<p><u>Het versterken van de regionale economische structuur en het innovatievermogen van het innovatief MKB. Deze innovatiekracht benutten we vervolgens ook voor het ontwikkelen van slimme, innovatieve oplossingen voor maatschappelijke vraagstukken.</u></p> <p>Aantal via MIT- resp. OPZuid ge(co)financierde projecten gericht op productontwikkeling streefwaarde: 25-30 proj. met betrokkenheid van >50 MKB-bedrijven</p>	<p>Bijna gerealiseerd. Via MIT zijn 22 projecten ge(co)financierd waarbij 50 Brabantse bedrijven betrokken zijn.</p> <p>De tender in OPZuid heeft opengestaan in 2018, maar afronding vindt plaats in 2019. Daarmee vindt ook de verantwoording plaats in 2019.</p>
	D.m.v. RedMedTech fonds; uitstaande leningen: aantal octrooileningen (12 gedurende looptijd) aant. pre-seedleningen (12 gedurende looptijd) aant.proof-of-conceptlening(12 ged. Looptijd)	Sinds 2017 is het fonds in de beheerfase, Aantal octrooileningen is 4, Aantal pre-seedleningen is 5 Aantal proof of conceptleningen is 6
	D.m.v. Life Science & Health Fonds; Financiële ondersteuning o.g.v. medicijnontwikkeling)indicator: aantal bedrijven)	Aantal bedrijven die gehuisvest zijn op het park: 56
	D.m.v. Business Park Aviolanda; (indicator: aantal nieuw gevestigde bedrijven op BPA) streefwaarde 1 per jaar	Gerealiseerd, zoals OneLogistics en HeliOne.
	<p>Tot standkoming Maintenance op BPA Streefwaarde 1 per jaar</p> <p>D.m.v. Oss Life Science Park; ingroeipercentage (indicator: % verhuurd tov lokaal verhuurde ruimte) Streefwaarde 70%</p>	Gerealiseerd, 73% verhuurd
	<i>Uitvoeringsagenda vrijetijdseconomie</i>	
	Activatie bezoekers op platform VisitBrabant	De website trekt gemiddeld zo'n 50.000 unieke bezoekers per maand waarvan 7.000 buitenlandse bezoekers. De social media-kanalen van VB hebben in totaal bijna 40.000 volgers (Twitter, Facebook, Pinterest en Instagram).
	Activatie ondernemers, aantal verbonden ondernemers en netwerken (community-building)	Ruim 250 Brabantse ondernemers zijn aangesloten en vindbaar op de meertalige website van VisitBrabant. VB verzorgt voor hen o.a. meertalige teksten en doorplaatsing op relevante reviewsites. Vanwege succes heeft VB twee leisure ondernemersevents georganiseerd (Breda en Heeze) over internationalisering en online reputatiemanagement. Ook heeft VB 4 regiobijeenkomsten voor gemeentelijke beleidsmakers georganiseerd.
	Aantal shortbreaks (Nederlandse en buitenlandse)	Er is sprake van groei in binnenlandse shortbreaks, internationale bezoekers en zakelijke bezoekers, zoals vermeld in de statenmededeling 'Monitoring vrijetijdseconomie 2018' van december 2018 (PS: 4450707).

Beleidsnota	Prestaties met indicatoren	Is de prestatie in 2018 gerealiseerd? /Beknopte toelichting als prestatie niet (volledig) is gerealiseerd.
	Aantal Crossovers Vrijtijdseconomie met andere provinciale opgaven Streefwaarde 2	Meerdere cross-overs zijn gestart, verder ontwikkeld, zoals Van Gogh, festivals en agrofood. Meer informatie: zie de statenmededeling 'Monitoring vrijetijdseconomie 2018' van december 2018 (PS: 4450707).
	Geïnvesteed vermogen LOF (€)	De eerste overeenkomst van geldlening is in 2018 gesloten met Oorlogsmuseum Overloon (lening van € 150.000). Daarnaast is ook de tweede overeenkomst van geldlening, onder voorwaarden, in december 2018 getekend. Dit betreft een lening van € 245.000 aan Doloris Labyrint die in januari 2019 daadwerkelijk is verstrekt.
Arbeidsmarktbeleid	<i>Arbeidsmarktbeleid</i>	
-	Aantal Regionale uitvoeringsprogramma's arbeidsmarktregio's Streefwaarde 4	Aan de vier arbeidsmarktregio's; Noordoost-Brabant, Zuidoost-Brabant, Midden-Brabant en West-Brabant is voor de periode van vier jaar een bedrag van € 2 mln subsidie toegekend per regio voor uitvoering van het arbeidsmarktprogramma
-	1 Arbeidsmarktdashboard	Men is bezig met de doorontwikkeling van de roadmap voor het arbeidsmarktdashboard
	Aantal personen begeleid naar (ander) werk streefwaarde 700	West-Brabant: 329, Noordoost-Brabant: 341, Midden-Brabant 261, Zuidoost-Brabant 888
	Jeugdwerkloosheidsvrije zone in 2019 (% tov 2016) Streefwaarde 20% minder werkloosheid tov 2016	Er zijn meer dan 1200 jongeren, zonder werk of studie, benaderd die eerst buiten beeld van instanties waren. Met ruim 750 van deze jongeren zijn afspraken gemaakt over ondersteuning, terwijl andere jongeren met een kort advies of verwijzing op weg zijn geholpen. Tot dusver zijn meer dan 300 van deze jongeren uitgestroomd naar werk of onderwijs.
	Aantal innovatieve initiatieven dat financieel ondersteund wordt Streefwaarde 10	Een aantal projecten vanuit de subsidieregeling 'Economie en Innovatie, paragraaf 10 Innovatie Arbeidsmarkt, zijn inmiddels afgerond. Overige projecten worden afgerond in 2019. In totaal zijn 18 projecten ondersteund.
	Bereik van Brabantse ondernemers door ambassadeurs van 'Brabants Besten' streefwaarde bij bestuursrapportage bijgesteld van 750 naar 1.000.	Het bereik van Brabantse ondernemers door ambassadeurs van 'Brabants Besten' is groot. De verwachting is dat wel duizenden ondernemers worden bereikt.
	Quick scans MKB doorstart streefwaarde bij bestuursrapportage bijgesteld van 1750 naar ondersteuning t/m nazorgfase van 300 ondernemers in de provincie.	260 ondernemers ondersteund (t/m november 2018)
	Brabantbreed netwerk mobiliteitscentra streefwaarde bij bestuursrapportage bijgesteld van 1 naar verbinden van bestaande mobiliteitscentra.	In 2019 zal worden onderzocht of en hoe de bestaande mobiliteitscentra aan elkaar kunnen worden verbonden. Centra verschillen qua gebied, sectoren en werkwijzen van elkaar.
	Projecten uitgevoerd in het kader van Flexicurity streefwaarde 8	8 projecten met daarbinnen aandacht voor duurzame inzetbaarheid, flexpools / mobiliteitscentra, strategische personeelsplanning en leven lang ontwikkelen.
	Pro/VSO scholen werkplekken bij bedrijfsleven Streefwaarde bij bestuursrapportage bijgesteld van 150 naar nog te bepalen.	Het versterken van de strategische positie in het arbeidsmarktverleg op het niveau van Brabant verloopt goed. Het aantal werkplekken bij het bedrijfsleven wordt niet gerealiseerd. De focus is in eerste instantie meer gelegd op de samenwerking tussen regio's en scholen. Per regio is één groter voorstel ingediend om te komen tot afstemming met een bepaalde sector
	Aantrekken en behouden van internationale studenten streefwaarde 250	Resultaten van deze projecten laten zich niet in kalenderjaren meten maar in schooljaren, het gaat cumulatief en is niet uit te splitsen. Het aantal van 250 voor het jaar 2018 is bereikt

Beleidsnota	Prestaties met indicatoren	Is de prestatie in 2018 gerealiseerd? /Beknopte toelichting als prestatie niet (volledig) is gerealiseerd.
	Uitvoering kennispact 3.0 (hieronder hangt een 8-tal KPI's) streefwaarde 1	Uitvoering van Kennispact MBO Brabant wordt gerealiseerd conform planning. Er zijn reeds al diverse resultaten gerealiseerd, waaronder: <ul style="list-style-type: none"> - Ontwerpkader onderwijs Kennispact MBO Brabant - Pilot keuzedeel "Gezonde Leefstijl" - Toolkit techniekdocentschap HR-instrumenten - Mmodule Ondernemersvaardigheden - Keuzedeel Lean en Creatief - Module Robotica - Module Energiespecialist - Module Lifestyle Coach - Certificaat "zorg" - Schakeltraject inburgering mbo
	Streefwaarde internationale MBO-opleidingen : 2	Met ingang van het schooljaar 2017-2018 zijn een tweetal internationale, volledig Engelstalige mbo-4 opleidingen gestart: Summa International Business en Summa International Engineering
	HCA-projecten met Europese financiering- streefwaarde bij bestuursrapportage bijgesteld van 14 naar 20 aanvragen ingediend die nog beoordeeld moeten worden.	18 HCA projecten uit Interreg/OPZuid en 4 Kennisprojecten in POP3, Totaal 22
	2 grensinformatiepunten voor Brabantse grenswerkers in België en Duitsland	Twee grensinformatiepunten actief in Eindhoven en Bergen op Zoom.
	Aantal arbeidsplaatsen voor Brabanders over de grens van België en Duitsland Streefwaarde bij bestuursrapportage bijgesteld van 200 cumulatief naar 100 cumulatief voor bestuursperiode 2015-2019	in de 1° drie kwartalen 2018: 14 geregistreerd bij VDAB. Totale streefwaarde van 100 arbeidsplaatsen voor de bestuursperiode 2015-2019 wordt bereikt.
	% bruto arbeidspart. tov totale beroepsbevolking Streefwaarde 71%.	November 2018: 71,2%

Heeft het gekost wat het mocht kosten?

Bedragen x € 1.000 (exploitatie)	Begr.oorspr. 2018	a.Begr.na wijz. 2018	b.Realisatie 2018	Verschil a-b
Lasten	15.590	37.309	27.713	9.596
Herkomst middelen				Verschil b-a
Rijk	0	0	0	0
EU	0	0	0	0
Overige programmabaten	0	350	30	-320
Baten	0	350	30	-320
Saldo lasten en baten	-15.590	-36.959	-27.683	9.276

Financiële toelichting op de verschillen t.o.v. de begroting

Afwijking lasten t.o.v. begroting na wijziging	x € 1.000
- Innovatie met topsectoren (HTSM/Maintenance)	4.186
- Arbeidsmarkt voor de kenniseconomie	1.741
- Ruimte voor bedrijvigheid/ FES middelen	928
- Voorziening leningen verbonden partijen	2.300
-Overige afwijkingen	441
	<u>9.596</u>

Toelichting lasten

*Innoveren met topsectoren: -Uitgaven m.b.t. HTSM zijn ruim € 3 mln. lager dan begroot.

Dit wordt veroorzaakt doordat de begrote uitgaven voor agrofood en de resterende middelen voor de Fabriek van de Toekomst in 2018 nog niet tot besteding zijn gekomen. De verwachting is dat deze in het voorjaar 2019 gerealiseerd worden. - Uitgaven m.b.t. Maintenance zijn € 1 mln. lager dan begroot. Dit komt omdat de activiteiten en werkzaamheden voor logistics and warehousing services van de F35 in 2018 reeds met de partners zijn opgelijnd, maar de financiële afwikkeling pas in 2019 plaats vindt.

*Arbeidsmarkt; € 1,7 mln. lager dan begroot. Dit komt doordat:

- De bijdragen aan Kennispact MBO Brabant (voorheen Kennispact 3.0) zeer efficiënt zijn ingezet en de daartoe gereserveerde (bestuursakkoord-)middelen ad € 0,65 mln. niet aangesproken hoefden te worden.

-Dat er naar verwachting € 1,1 mln. nodig is voor de uitwerking van het bestuurlijk Pact arbeidsmarkt en wel voor de volgende onderwerpen: duurzame inzetbaarheid, modernisering onderwijs, benutting arbeidsreserve en anticyclisch werken. Deze uitwerkingen zullen echter pas in 2019 gerealiseerd worden op basis van het werkplan 2019 van het pact. (vastgesteld in februari 2019).

*Ruimte voor bedrijvigheid; Afhandeling van deze FES-middelen m.b.t. voor Aviolanda Woensdrecht is door het Rijk aan provincie overgedragen en afhankelijk gesteld van de oplevering van een robuust ontwikkelplan wat zorgdraagt voor het verstevigen, door ontwikkelen en creëren van nieuwe business. Dit ontwikkelplan en de realisatie hiervan

hebben meer tijd nodig, maar zijn aanstaande en vragen een extra impuls die met de vooralsnog niet benutte FES-gelden kan worden gegeven.

* De ophoging van de voorziening Verbonden partijen; € 2,3 mln. geraamd t.b.v. Pivot Park is op basis van de informatie ultimo 2018 van Pivot park niet benodigd.

Afwijking baten t.o.v. begroting na wijziging	x € 1.000
Overige afwijkingen	-320
Totaal afwijking baten	<u>-320</u>

04.04 Energie, innovatie en transitie

Hebben we bereikt wat we wilden bereiken?

Inleiding

Eind 2018 is de Energieagenda 2019-2030 vastgesteld (PS 4437616). Deze strategische agenda stippelt onze koers uit in de energietransitie en vormt met enkele leidende principes de leidraad voor het handelen van de provincie. Dit met het doel om in 2050 in Brabant 100% (2030 50%) duurzame energie en een reductie van 90% van de CO₂-uitstoot ten opzichte van 1990 te bereiken (2030 50%). Hiervoor is, ook op weg naar 2030, een wezenlijke verandering noodzakelijk. De Energietransitie brengt Brabant in beweging, van individu tot de samenleving en is dan ook veel meer dan een onderwerp van beleidsmakers. De Energieagenda 2030 is het kompas voor het handelen van de provinciale organisatie in deze transitie in Brabant.

Algemeen beeld realisatie 2018

We liggen op schema met de uitvoering van de huidige uitvoeringsprogramma's, waarbij we met de vaststelling van de nieuwe Energieagenda 2019-2030 de basis gelegd hebben om te komen tot nieuwe uitvoeringsprogramma's. Verder hebben we vanuit de provincie de procesregisserende rol gepakt in het organiseren van de RES-en en het op koers brengen van keuzes over de strategische uitgangspunten RES-en in lijn met de principes uit de Omgevingsvisie. Wij zetten deze lijn door in 2019.

We blijven inzetten op alle versnellingspaden uit het huidige uitvoeringsprogramma, want deze zijn allen hard nodig voor het behalen van onze doelstellingen. De energietransitie is ook een transitie van onderop. Om dit te stimuleren breiden we onze communicatie naar inwoners en bedrijven in partnerschap met andere organisaties verder uit.

Hebben we daarvoor gedaan wat we wilden doen?

Realisatie 2018.

De beweging 'Brabant geeft Energie' is gestart en de eerste tender van de subsidieregeling Energie is eind 2018 opengesteld (PS 4410520). Het plan van aanpak Duurzame Energieopslag (Fuelliance) is eind 2018 vastgesteld en de eerste twee strategische demonstratieprojecten zijn gesubsidieerd; ontwikkeling van een [mierenzuurgenerator](#) en een [metaalbrander](#) als alternatief voor de kolenbrander.

Voor windenergie hebben we succesvol ingezet op sociale innovatie, en in oktober is het Provinciaal Inpassingsplan voor windmolens langs de A16 vastgesteld. Tevens is een overeenkomst met Enpuls (Enexisgroep) ondertekend voor de Brabantse proeftuin 100.000 elektrische voertuigen en een samenwerkingsovereenkomst met de B5 over slimme laadinfrastructuur. Verder omvat het innovatieprogramma laadinfra inmiddels 45 pilotprojecten waar nieuwe innovaties en proposities op gebied van slim laden worden uitgeprobeerd.

De provincie Noord-Brabant vervult een voortrekkersrol in de Nederlandse transitie naar zero emissie openbaar vervoer. Er rijden inmiddels 57 zero emissie bussen rond in Brabant: 43 elektrische batterijbussen en 2 waterstofbussen in de regio Zuidoost-Brabant en 12 elektrische batterijbussen in 's-Hertogenbosch. Daarmee is 9 procent van de Brabantse bussenvloot zero emissie.

Om gemeenten optimaal te ondersteunen bij het opstellen van een visie op grootschalige opwek van duurzame energie en in het faciliteren van lokale energieprojecten is een overeenkomst getekend met Enexis, Enpuls en de Vereniging van Brabantse Gemeenten. Ook is de aanpak voor aardgasvrije wijken in november vastgesteld; wij ondersteunen gemeenten met drie zaken: een aanspreekpunt in de regio, een warmtebronnenregister en een Expertiseteam (PS: 4432386). De actie om installaties in kantoorpanden af te laten stellen om zo energie te besparen is in volle gang; vele potentiële pandeigenaren zijn benaderd, 41 adviezen zijn inmiddels verstrekt. Daarnaast volgden monumentenwachters een opleiding om energiebesparingsadviezen te kunnen geven. In 2018 zijn meer dan 200 sportclubs door het duurzaamheidsloket Sport benaderd om te helpen bij verduurzaming. Verder zijn uit 10 inzendingen voor de prijsvraag 'Energielandschap van de Toekomst' naar ideeën voor concrete duurzame energieprojecten 3 genomineerden gekozen.

Eind 2018 zijn de voorbereidingen voor de warmte- en CO₂ koppelingen voor EnergywebXL in een beslissend stadium terecht gekomen. De stakeholders hebben de businesscase verder uitgewerkt en zijn in de laatste fase van onderhandeling over de levering van warmte en CO₂.

Provinciale Staten gaven in het aanvullende uitvoeringsprogramma energie opdracht tot een campagne die 1 miljoen Brabanders aanspoort om een bijdrage te leveren aan de energietransitie. De campagne loopt tot mei 2019 en de uitvoering is op koers. De

campagneonderdelen rond Nul op de meter woningen, de Duurzame huizenroute, verkiezing duurzaamste huis van Brabant, duurzame hypotheekruimte, vloerisolatie en Buurkracht zijn afgerond. De campagne rond E-rijden en autodelen is gestart in januari 2019 en heeft als doelstelling 150.000 Brabanders te informeren. Verder is met de 'No-

Escape Room' op de dag van de Democratie, de dag van de Duurzaamheid en de Dutch Design Week op een vernieuwende manier aandacht gevestigd op de energietransitie. Circa 4.000 Brabanders speelden het spel. .

Overzichtstabel

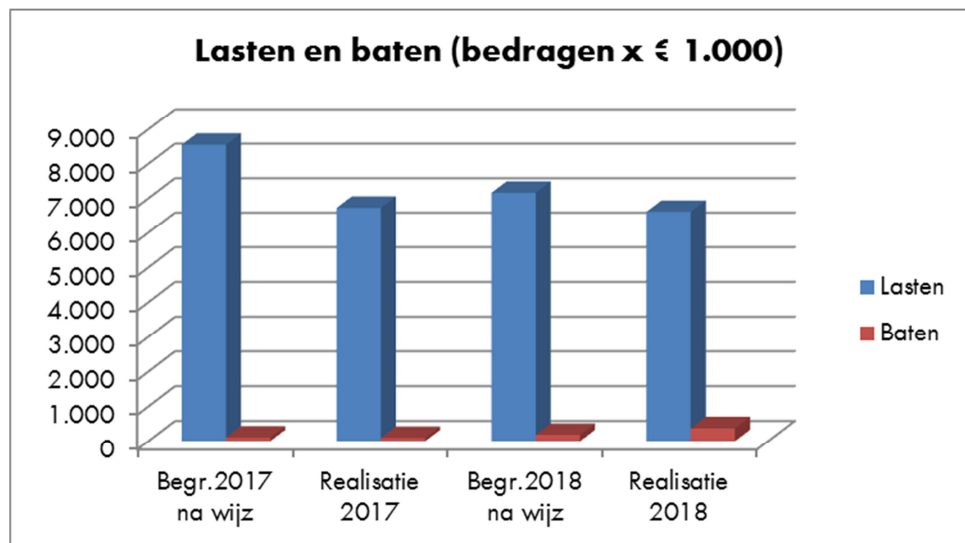
Beleidsnota	Prestaties met indicatoren	Is de prestatie in 2018 gerealiseerd? /Beknopte toelichting als prestatie niet (volledig) is gerealiseerd.
Energie Energietransitie als kans voor innovatie en duurzaamheid PS 59/10 Energietransitie 2016-2019 04.04 Duurzame energie en energietransitie	1 tussenevaluatie	Ja, Evaluatie Energie art.217a is uitgevoerd.
	Internationaal onderzoekscluster Solar operationeel * Onderzoeks- volume toegenomen > € 20 mln Streefwaarde minimaal € 20 mln per jaar * Aantal arbeidsplaatsen in solar industrie Streefwaarde 900 arbeidsplaatsen	Nee, de regeling van Soliance is verlengd tot maart 2020, omdat de aankoop van een machine vertraagd is. Het onderzoeksvolume komt uit op €13,4 mln. Uit onderzoek blijkt dat ca. 900 arbeidsplaatsen bestaan in de solar industrie.
	Oprichting Europees onderzoekscluster KIC-Innoenergy (indicator: aantal succesvolle projecten (cumulatief)) Streefwaarde 110	Nee, er zijn 68 succesvolle projecten.
	Aantal nieuwe startups Streefwaarde 10	Ja, er zijn 23 nieuwe startups.
	Omzet bedrijven voortkomend uit KIC Innoenergy Streefwaarde omzet > € 15 mln per jaar	Er zijn geen cijfers beschikbaar voor Brabant, voor de Benelux is sprake van een omzet van € 147 mln.
	Cleantechfonds: * aantal investeringen * Directe werkgelegenh. Streefwaarde bij bestuursrapportage bijgesteld van 100 naar 17 arbeidsplaatsen	Vanaf 2014 zijn 3 investeringen gedaan. In 2018 was geen streefwaarde opgenomen, omdat geconstateerd is dat de scope van het fonds te eng is. Inmiddels is de herziening met de BOM voorbereid en heeft de BOM een verzoek tot aanpassing gedaan. Directe werkgelegenheid komt in 2018 uit op 17 arbeidsplaatsen.
	Ontwikkeling Biobased economy in Brabant: * aantal investeringen Biobased fund (cumulatief) streefwaarde bij bestuursrapportage bijgesteld van 7 naar 3	Het aantal participaties t/m 2018 is 5. N.a.v. de constatering dat de fondsvoorwaarden niet matchten met de marktvraag is de revolverendheidseis aangepast van 110% naar 60%. Dit heeft geleid tot 2 nieuwe participaties.
	Aantal fte dat zich vestigt op green chemistry campus.Streefwaarde bij bestuursrapportage bijgesteld van 150 naar 100	Ja, de demohal is opgeleverd. Er zijn ca 100 fte gevestigd op de Green Chemistry Campus.
	Aantal nieuwe arbeidsplaatsen in biobased economy	Moment van meting is 2020. Eind 2017 uitgevoerde monitor toont dat doelstelling kan worden behaald. Het verwachte aantal nieuwe arbeidsplaatsen in 2018 is 2.500 (cumulatief).
	Aantal arbeidsplaatsen behouden	Moment van meting is 2020. Eind 2017 uitgevoerde monitor toont dat doelstelling kan worden behaald.
Ontwikkeling cluster Elektrisch rijden / slimme netwerken	Moment van meting is 2020. Het verwachte aantal arbeidsplaatsen in 2018 is 1.200.	

Beleidsnota	Prestaties met indicatoren	Is de prestatie in 2018 gerealiseerd? /Beknopte toelichting als prestatie niet (volledig) is gerealiseerd.
	Percentage duurzame energie cumulatief. Streefwaarde 9%	Verantwoording is nog niet mogelijk, omdat de cijfers over 2018 (Bron klimaatmonitor) niet beschikbaar zijn. Op basis van de tussenevaluatie en onze eigen prognose blijft de ambitie van 14% in 2020 haalbaar.
	Percentage energiebesparing cumulatief 2%	Ja, laatst beschikbare cijfer energiebesparing in bedrijfsleven is over 2017: 3,1%.
	Percentage CO2 reductie tov 1990 cumulatief 11%	Nee, 4,5%; het cijfer is gebaseerd op de afname CO2-emissie ten opzichte van 1990. Eerder is wegens gebrek aan gegevens over 1990 gerapporteerd over de ontwikkeling t.o.v. 2010, er zijn nu echter ook provinciale cijfers over 1990. Omdat dit landelijk en internationaal het basiscijfer is, zijn wij in de Energieagenda 2019 - 2030 ook uitgegaan van 1990 als basisjaar. Het meest recente provinciale getal betreft 2016. Om een uitspraak te kunnen doen over 2018 is de landelijke ontwikkeling van 2017 en de eerste drie kwartalen van 2018 evenredig vertaald naar de provincie.
	Fte werkzaam in de duurzame energiesector. Streefwaarde bij bestuursrapportage bijgesteld van 11.800 fte naar 12.500 fte	Ja, in de Nationale Energieverkenning van ECN en PBL is een prognose voor de werkgelegenheid voor 2018 t.o.v. 2016 opgenomen. Die is in Nederland + 25.000 fte. Voor Brabant zal dat 1/6de zijn; dus 4.150 fte. Prognose is (cumulatief) 12,650 (8.500 in 2016 + 4.150)
	Aanpak nul op de meter (NOM) in de bebouwde omgeving (indicator: aantal huizen) Streefwaarde 1000	Gehaald, in 2017 waren er 900 NOM woningen. In 2018 zijn er meer dan 2.000 NOM woningen gerealiseerd (40% nieuwbouw, 25% renovatie en 35% NOM ready). (Bron inventarisatie 25 maart 2019).
	Onze eigen gebouwen zijn verduurzaamd. Streefwaarde aanbesteding gereed	Ja, aanbesteding zonnepanelen op nieuwbouw is rond, realisatie is gestart.
	De provincie stimuleert en ondersteunt Brabantse overheden bij het verduurzamen van hun vastgoed, oa via Energiefonds (indicator: aantal gemeenten) Streefwaarde 20	Ja, de Brabantse Energie Alliantie heeft begin 2018 samen met de BOM een tafel georganiseerd over verduurzaming van gemeentelijk vastgoed. Vanuit ca 20 gemeenten is interesse getoond, maar zijn er nog geen concrete resultaten geboekt. De daadwerkelijke invulling of uitvoering kost tijd en wordt meestal ingevuld door de eigen vastgoedorganisatie van gemeenten.
	Zero Emissie openbaar vervoer Brabant (%) Streefwaarde 9%	Ja, er rijden 57 zero emissie bussen in Brabant (9% van de totale vloot).
	Een dekkend netwerk van publieke laadinfrastructuur voor elektrisch rijden (indicator: aantal laadpunten) Streefwaarde bij bestuursrapportage bijgesteld van 5000 naar 4000	Ja, 4.735 publieke laadpalen in PNB (bron RVO). Er is een grootschalige publieke aanbesteding gerealiseerd om gemeenten te faciliteren. Middels showcases wordt de vraag gestimuleerd; <ul style="list-style-type: none"> • Showcase 'Slim Laden = Voordeel pakken' in Best is gestart en wordt doorontwikkeld. • Showcase 'Slim Laden achter de Grootverbruiker-meter' te Waalwijk (2 sporthallen, 1 zwembad). In Breda, Koppeling van zon-PV op NAC Stadion, 1.900 zonnepanelen.
	Aantal elektrische voertuigen in Brabant Streefwaarde 30.000	Ja, er rijden een kleine 30.000 elektrische voertuigen rond in Brabant.
	Beoordeling of de extra impulsen van de omgevingsdiensten in 2016 en 2017 ertoe hebben geleid dat Energie volwaardig wordt meegenomen bij toezicht, handhaving en vergunningverlening Streefwaarde 1 beoordeling	Ja, Vorig jaar heeft de provincie de omgevingsdiensten de opdracht gegeven om via toezicht energiebesparing te stimuleren bij bedrijven die onder provinciale bevoegdheid vallen. Uit een evaluatie hiervan is een aantal nieuwe inzichten en kansen naar boven gekomen waarmee de vergunningverlening, het toezicht en de handhaving (VTH) nog meer energiebesparing kunnen helpen realiseren, binnen de huidige wettelijke normen voor bedrijven. Om deze kansen te verzilveren is er voor 2018/2019 een extra opdracht uitgezet naar de omgevingsdiensten. De provincie Noord-Brabant is met deze aanpak op het gebied van VTH en energiebesparing één van de koploper-provincies in Nederland.

Beleidsnota	Prestaties met indicatoren	Is de prestatie in 2018 gerealiseerd? /Beknopte toelichting als prestatie niet (volledig) is gerealiseerd.
		Naast VTH stimuleert de provincie op vele andere manieren energiebesparing en duurzame energieopwekking bij bedrijven.
	We hebben met minimaal 20 grootverbruikers afspraken over de energietransitie. Streefwaarde 20	Ja, <ul style="list-style-type: none"> • er is een 'industrie' diner georganiseerd met 40 grootverbruikers van gas; • opvolging diner: in gesprek met ca. 6 bedrijven over verduurzaming van hun productieprocessen (elektrificering); • energiebesparings- en innovatiescans industrie (tenminste 20 bedrijven).
	We bereiden met onze stakeholders minimaal 3 grootschalige projecten (50MW of meer) voor, zoals EnergywebXL, Geothermie BV en zonnepark Nyrstar Streefwaarde 1 besluit op basis van uitgewerkte businesscase	Ja, de uitvoering voor 65 ha zonnepark bij Nystar in Budel is gestart (contractfase is afgerond). De businesscase EnergywegXL is verdragd, planning is gericht op 'Letter of Intent' in april 2019 en eind 2019 een GO/NOGO beslissing. Tevens is de uitvoering van het 'toekomst vast maken' van het Amernet gestart door duurzame en meer decentrale energiebronnen, in combinatie met meer draagvlak bij de afnemers.
	Sustainable Energyfarming. Besparing PJ in agrarische sector Streefwaarde start ontwerpfase uitvoeringspraktijken	Ja, we liggen op koers om van de 8 praktijken minimaal 5 te laten slagen en 0,3 PJ aan besparing te realiseren. Het kenniscluster waterstof is afgerond met de publicatie 'Waterstof; de kern van ons nieuwe energiesysteem', inclusief zes uitdagingen voor Brabant.
	Aantal totaal gerealiseerde MW Windenergie in Brabant streefwaarde bij bestuursrapportage bijgesteld van 330 MW naar 203 MW	Ja, in 2018 is 220 MW opgesteld (uit Monitor Wind op land 2017), 57 MW gaat gebouwd worden (Groene Dijk Etten-Leur, Industrieterrein Moerdijk, Kabeljauwbeek Woensdrecht, De Spinder Tilburg). Naar verwachting zijn deze begin 2020 operationeel. Daarnaast verwachten we dat er voor circa 80 MW aan omgevingsvergunningen wordt afgegeven, waarbij realisatie van de windturbines in de daaropvolgende jaren plaats kan vinden (Windpark Karolinadijk Steenberg, windpark Ecopark Waalwijk, Elzenburg-De Geer Oss, Bedrijventerrein Veghel Meijerijstad, Kempengrens Reusel-De Mierden, De Pals Bladel).

Heeft het gekost wat het mocht kosten?

Bedragen x € 1.000 (exploitatie)	Begr.oorspr. 2018	a.Begr.na wijz. 2018	b.Realisatie 2018	Vershil a-b
Lasten	5.857	7.161	6.606	555
Herkomst middelen				Vershil b-a
Rijk	0	0	0	0
EU	0	0	0	0
Overige programmabaten	181	181	370	189
Baten	181	181	370	189
Saldo lasten en baten	-5.676	-6.980	-6.236	743

Financiële toelichting op de verschillen t.o.v. de begroting

Afwijking lasten t.o.v. begroting na wijziging	x € 1.000
- Energietransitie (tlv investeringsagenda)	221
- Elektrisch rijden laadinfra	220
- Overige afwijkingen	114

Afwijking lasten t.o.v. begroting na wijziging	x € 1.000
Totaal afwijking lasten	555

Toelichting lasten

* Betreft middelen Reserve Energietransitie 3e tranche, deze zijn o.b.v. uitvoeringsprogramma verdeeld over de diverse thema's. Op diverse thema's blijft de realisatie een klein beetje achter bij de raming.

* Elektrisch rijden; kosten mbt laadinfrastructuur vallen lager uit dan begroot.

Afwijking baten t.o.v. begroting na wijziging	x € 1.000
-Overige afwijking baten	189
Totaal afwijking baten	189

5

Mobiliteit

Programma 05 Mobiliteit

Hebben we bereikt wat we wilden bereiken?

Inleiding

Wij willen dat Brabant een fijne plek is om te wonen, werken en recreëren. Waar je vlot op je bestemming kunt zijn. Waar producten slim vervoerd worden. En dat Brabant een internationale top kennis- en innovatieregio blijft voor o.a. Smart Mobility toepassingen. Samen met onze partners werken we aan een veilig, slim en duurzaam mobiliteitsnetwerk voor bewoners, bedrijven en bezoekers langs vier ontwikkellijnen:

1. Verbeteren verbindingen binnen Brabant
2. Versterken (inter)nationale bereikbaarheid stedelijk Brabant
3. Werken aan toekomstbestendig openbaar vervoer
4. Optimaliseren wegbeheer, data en veiligheid

Realisatie op hoofdlijnen 2018

De uitvoering van programma 05 Mobiliteit ligt op schema.

Voor een duurzame bereikbaarheid van Brabant zijn tijdens het **BO-MIRT** met de minister belangrijke afspraken gemaakt over o.a. een geoptimaliseerd voorkeursalternatief N65, een voorkeursalternatief voor de A67 en de schielsprong OV Brabant. Ook is dit jaar het besluit genomen over de start van de MIRT-verkenning A58 Tilburg – Breda.

Daarnaast is er een breed bereikbaarheidspakket overeengekomen voor het bedrijventerrein De Run Veldhoven. De integrale aanpak van de opgave, samen met partners zowel publiek als privaat op basis van wederkerigheid is het voorbeeld van de

toekomstige manier van samenwerken met Rijk (via het mobiliteitsfonds), regio en bedrijfsleven. Een transitie waarin we ook in Brabant in 2018 belangrijke stappen hebben gezet met het vaststellen van de nieuwe begrotingsindeling 2019 en de financieringsstructuur, die het mogelijk maakt om snel en adaptief te kunnen programmeren met de regio's.

Met de vaststelling van de beleidsnota KOPI (Kwaliteit Onderhoud Provinciale Infrastructuur) en de visie op gedeelde mobiliteit, een vastgesteld Provinciaal Inpassingsplan (PIP) N629 Dongen – Oosterhout en PIP N279 Veghel - Asten, de voortgang van de realisatie van het snelfietsroutenetwerk en de gunning van de N69 zijn de laatste belangrijke punten uit het bestuursakkoord 2015-2019 gerealiseerd.

De omgevingsvisie is vastgesteld. Mobiliteit speelt daarin een belangrijke rol. De toekomstige mobiliteitsopgave richt zich op het realiseren van een slim en duurzaam mobiliteitsstelsel. In 2018 hebben we daar op verschillende schaalniveau's aan gewerkt:

- Brabant is coördinator van het Europese New Mobility Services Initiative - onderdeel van de European Innovation Partnership on Smart Cities - waarin met steun van EC gewerkt wordt aan implementatie en opschaling van nieuwe mobiliteitsdiensten mogelijk gemaakt door 'mobiliteit als dienst' en 'autonome mobiliteit' in een smart city context.
- Met het Rijk zijn tijdens het BO-MIRT afspraken gemaakt over een Minder Hinder aanpak / Programma Slimme Bereikbaarheid Zuid-Nederland 2020-2030: In plaats van een aanpak per project komt er een Minder Hinder aanpak voor heel Zuid-Nederland, een pakket van maatregelen om de doorstroming van het wegennet op peil te houden met onder andere een werkgeversaanpak om werknemers te stimuleren anders, of op een ander tijdstip te reizen en de inzet van nieuwe mobiliteitsdiensten;
- In Brabantstad-verband is samen met de B5-steden uitvoering gegeven aan een gezamenlijke agenda slimme en duurzame mobiliteit;
- Via de ontwikkeldagen met de regio's zijn de onderwerpen Smart Mobility en vernieuwing OV op de agenda gezet. De uitkomst hiervan is dat we met elke regio een smart mobility aanpak opzetten, toegespitst op de behoeften en kenmerken van

een regio. Bovendien wordt samen met de regio's invulling gegeven aan de visie 'Gedeelde mobiliteit is maatwerk'.

Inzet verbonden partijen

Verbonden partij

Eindhoven Airport NV
Kleinschalig Collectief Vervoer Noordoost-Brabant

In de bijlagenbundel -bijlage 3a van de Jaarstukken is aangegeven op welke wijze deze verbonden partijen bijdragen aan de doelstellingen van het programma Mobiliteit.

Heeft het gekost wat het mocht kosten?

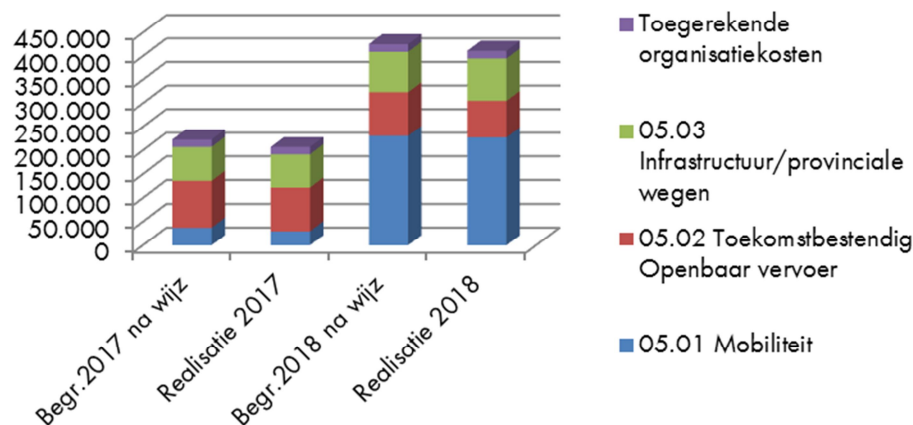
05 Mobiliteit

Bedragen x € 1.000	Begroting 2018	Begroting 2018	Jaarrek. 2018	Vershil
	oorspronkelijk	na wijziging	realisatie	begr.-realisatie
Lasten				
Programmalasten	420.901	409.230	394.995	14.235
Toegerekende organisatiekosten	15.352	16.319	16.410	-91
Totaal lasten	436.253	425.549	411.406	14.144
Baten				
Rijk	100.175	105.016	89.792	-15.224
Europa	0	0	0	0
Overige programmabaten	4.387	4.230	5.327	1.097
Totaal baten	104.561	109.246	95.119	-14.127
Saldo van baten en lasten	-331.692	-316.303	-316.286	17

Er is ongeveer € 14,2 mln minder uitgegeven dan begroot in 2018 en dat resulteert in een onderuitputting van 3,3% ten opzichte van een totaal krediet inclusief toegerekende organisatiekosten van circa € 425 mln. Dit komt o.a. door:

- Positieve afwikkelingsverschillen op oude balansverplichtingen voor circa € 9,9 mln. Bij afrekening kunnen subsidies lager worden vastgesteld dan oorspronkelijk beschikt en leiden tot een positief resultaat. Een bedrag van bijna € 3,5 mln is eerder bij de bestuursrapportage aangekondigd. Een groot project is juist nog in 2018 vastgesteld met een afwikkelingsverschil van € 4,3 mln.
- Op de totale exploitatie begroting van Openbaar Vervoer van meer dan € 90 mln is er sprake van een onderschrijding van € 4,8 mln (5,2%). Een belangrijke oorzaak hiervan is de doorrekening van de korting op de OV-concessie in verband met de stakingsdagen in 2018 (€ 1,4 mln). Daarnaast is de berekende indexatie € 1 mln lager uitgevallen dan aanvankelijk geprognosticeerd.
- Bij Talking Traffic (onderdeel van C-ITS) zijn er problemen met de levering van intelligente verkeerregelinstanties (I-VRI's). De VRI's worden nu begin 2019 geleverd en geplaatst. Hierdoor is er sprake van € 1,8 mln onderbesteding.
- In 2018 is sprake van € 1,2 mln onderbesteding op het uitvoeringprogramma Fiets in de Versnelling. Dit heeft te maken met een afwikkelingsverschil van € 0,3 mln op een balansverplichting, bij het project Zon op infra kost de concretisering van de

Programma Mobiliteit (lasten x € 1.000)

afspraken meer tijd (€ 0,5 mln) en is van het jaarbudget van € 8,0 mln beschikbaar voor de realisatie van snelfietsroutes € 7,5 mln verstrekt via subsidies aan gemeenten.

Daartegenover staat wel een extra last van € 5 mln binnen programma 05 vanwege de verplichting een voorziening te treffen voor de saneringskosten als gevolg van de constatering van bodemverontreiniging door zoutopslag bij een aantal steunpunten. De voorziening wordt getroffen ten laste van de algemene risico reserve en beïnvloed daarmee niet het jaarrekeningresultaat en het saldo van de vrije begrotingsruimte.

Vanaf 2016 worden Rijksbijdragen door middel van een decentralisatie uitkering via het provinciefonds uitgekeerd in plaats van via een Brede Doeluitkering (BDU). In inter provinciaal verband is de afspraak gemaakt de transitorische post met de uitgaven voor OV-concessies in enkele jaren af te bouwen naar nul. De lagere realisatie bij OV-concessie en de afwikkelingsverschillen op balansverplichtingen hebben geleid tot een onderschrijding aan de batenkant door een lagere onttrekking uit de transitorische post. De transitorische post zal in 2019 geheel zijn afgebouwd.

De toegerekende organisatiekosten komen op basis van de werkelijk gerealiseerde uren licht hoger uit dan geraamd.

05.01 Mobiliteit

Hebben we bereikt wat we wilden bereiken?

De provincie wil een slim, veilig en duurzaam mobiliteitsnetwerk realiseren in Brabant in goede onderlinge samenhang dat inspeelt op ketenmobiliteit en dat stad en regio goed verbindt. Dat doen we door het verbeteren van de verbindingen binnen Brabant en het versterken van de (inter)nationale bereikbaarheid van stedelijk Brabant.

Samen met partners zoals gemeenten, Rijkswaterstaat, politie en Openbaar Ministerie bevorderen we de verkeersveiligheid via drie pijlers te weten: gedrag, infrastructuur en handhaving. Onze ambitie daarbij is nul verkeersdoden in Brabant.

Algemeen beeld realisatie 2018

De uitvoering van productgroep 05.01 ligt goed op schema. Via verschillende uitvoeringsprogramma's hebben we in 2018 gewerkt aan de realisatie en ontwikkeling van een slim en duurzaam mobiliteitssysteem. Zo zijn afspraken gemaakt over een duurzame aanpak van belangrijke verbindingen zoals N65 's-Hertogenbosch - Tilburg en A67 Leenderheide - Asten en is de uitvoering van de omlegging N69 gegund. De uitvoering van het MIRT-programma A2 Deil - 's-Hertogenbosch - Vught is gestart en met de minister van Infrastructuur en waterstaat zijn afspraken gemaakt over de versnelde realisatie van het Hooipolderplusplan en over de start van het MIRT-onderzoek A50 corridor Nijmegen - Eindhoven (met focus op het traject knooppunt Paalgraven - knooppunt Bankhoef). Om een alternatief te bieden voor de auto zijn er belangrijke stappen gezet bijvoorbeeld in het realiseren van een snelfietsroutenetwerk en het vaststellen van de visie op gedeelde mobiliteit.

Op het gebied van goederenvervoer hebben we het onderwerp truckparking op de agenda gekregen bij het ministerie en is het belang van een goede spoorontsluiting voor Moerdijk erkend door de minister.

We streven naar een veilig mobiliteitssysteem. Naar aanleiding van ontwikkelingen in het aantal verkeersslachtoffers is in 2018 versneld en extra ingezet op de verkeersveiligheid.

Hebben we daarvoor gedaan wat we wilden doen?

Verbeteren verbindingen binnen Brabant

Goederenvervoer

In 2018 zijn de Quick Wins aan het spoor van Moerdijk gerealiseerd en zijn er via lobby van Brabant afspraken tot stand gekomen met de minister (inclusief financiële middelen) voor een duurzame aanpak van de spoorontsluiting Moerdijk. Daarnaast is met de minister de afspraak gemaakt dat binnen vijf jaar een samenhangend netwerk van truckparkeerplaatsen gerealiseerd wordt in Zuid-Nederland. De eerste vier truckparkings zijn intussen aangemeld voor een bijdrage uit het CEF-fonds van Europa (Connecting Europe Facility). Eén daarvan betreft de uitbreiding van de locatie van Nobis in Asten aan de noordzijde van de A67. Tevens is er een intentie-overeenkomst gesloten met partners in West-Brabant voor een regionale aanpak van de truckparkingproblematiek in deze regio. Om binnenvaart met grotere schepen vanuit Rotterdam naar Tilburg mogelijk te maken voert de provincie samen met partners het project Wilhelminakanaal uit. In 2018 is een besluit genomen over de definitieve oplossing.

Fiets

We hebben flinke stappen gezet in de realisatie van een toekomstbestendige fietsinfrastructuur via een snelfietsroutenetwerk. Er zijn in 2018 vijf bestuursovereenkomsten ondertekend en er is gestart met de realisatie van Tilburg-Waalwijk en Eindhoven-Helmond. In het kader van innovatieve bewegwijzering op de snelfietsroutes is de pilot Wayfinding uitgevoerd met evaluatie in 2019. We versterken de infrastructurele maatregelen van het fietsbeleid met gedrag beïnvloedende maatregelen. Mede door de verplichte inzet van werkgeversbenadering als onderdeel van fietsstimulering bij snelfietsroutes is het aantal gemeentes uitgebreid. B-riders is succesvol overgedragen aan de markt onder de naam GoVélo. Ring-Ring is geïntroduceerd voor Brabanders die privé een fietsapp willen gebruiken..

In Brabantstad zijn meerjarige afspraken gemaakt over de doorontwikkeling van het marketingplatform Ons Brabant Fietst.

Civiel luchtverkeer

In 2018 zijn we gestart met de proefcasus om te komen tot een ontwikkelperspectief van Eindhoven Airport dat in balans is met de omgeving. De oplevering van het advies van de verkenner aan de minister wordt verwacht in de 1^e helft van 2019.

Verkeersdata

Betrouwbare mobiliteitsdata worden steeds belangrijker voor beleidsvorming en monitoring. De doorontwikkeling van het verkeersmodel Brabantbrede Modelaanpak (BBMA) is opgestart en wordt in de eerste helft van 2019 opgeleverd. We maken hierin de bewuste keuze voor kwaliteit boven snelheid.

Versterken internationale bereikbaarheid stedelijk Brabant SmartwayZ.NL en Smart Mobility

Het programma richt zich op het verbeteren van de bereikbaarheid van Zuid-Nederland via het aanpakken van de belangrijkste knelpunten. Het betreft een langjarig programma waarvan de concrete resultaten op het gebied van infrastructuur in de komende jaren zichtbaar worden. In 2018 is een aantal cruciale beslissingen in een goed tempo gerealiseerd. Zo is in de aanpak van de A58, het vaststellen van het ontwerptraacébesluit in de eerste helft van 2019 voorbereid en is de startbeslissing genomen voor een MIRT-verkenning op het middenstuk A58 Tilburg-Breda. Met de minister van Infrastructuur en Waterstaat is het voorkeursalternatief A67 vastgesteld inclusief een no-regret maatregelenpakket voor de korte termijn en monitoringsafspraken voor de lange termijn. Provinciale Staten hebben het Provinciaal Inpassingsplan (PIP) N279 Veghel-Asten vastgesteld. We voeren een onderzoek uit naar de randweg A2/A50.

[Beter Benutten Vervolg](#) is afgerond en de werkwijze is geland in het programma met als voorbeeld het [bereikbaarheidspakket](#) voor het Bedrijventerrein De Run in Veldhoven.

Steeds vaker combineren we infrastructurele maatregelen met Smart Mobility toepassingen om reizigers en de logistieke sector slimmer en efficiënter gebruik te laten maken van het beschikbare netwerk:

1. Connected Automated Driving (CAD):

Voor MobilitymoveZ.NL zijn 6 intentie overeenkomsten getekend die naar projectvoorstellen voor proeven met slimme mobiliteitsoplossingen worden uitgewerkt. Een deel zal in 2019 worden gerealiseerd. Ruim 200 intelligente verkeersregelinstallaties (I-VRI's) Talking Traffic zijn besteld en worden voor medio 2019 geplaatst langs provinciale wegen en in B5-steden. In 2019 kunnen diverse toepassingen worden uitgerold zoals prioritering hulpdiensten en time to green. Vanwege het innovatieve karakter en daarmee samenhangende ontwikkeling van de iVRI's is er lichte vertraging opgelopen.

2. Smart Logistics:

Voor een slimme en duurzame ontwikkeling van de logistieke sector hebben we:

- proeven uitgevoerd van met elkaar communicerende vrachtwagens door het verkeer tijdens de experience week Talking Trucks,

- is de aanbesteding afgerond voor de 1^e bandenspanningsmeter (N279) ihkv verkeerveiligheid en duurzaamheid,
- hebben we een onderzoek uitgevoerd over prioritering van vrachtverkeer met belangrijke lessen voor o.a. toepassing tijdens de ombouw van de N279.

3. Mobility as a Service:

Via Mobility Lab hebben samen met de verkeersonderneming Rotterdam 12 start-ups hun idee kunnen testen in de praktijk. De meerderheid van de start-ups heeft een investeerder gevonden voor doorontwikkeling van het product. Voorbeelden zijn Amber Mobility (elektrische deelauto) en Wijpark voor het gebruik van parkeerplaatsen bij bedrijven buiten kantooruren via een app.

In Mobility Market op de A2 Eindhoven - Weert als onderdeel van het no-regret maatregelenpakket is een prestatiecontract gesloten met een marktpartij die mobiliteitsdiensten aanbiedt gericht op minder reizigers in de spits en afname van CO₂-uitstoot. De komende tijd zorgen we met de uitbreiding van fiets- en OV-voorzieningen in het gebied voor een verdere optimalisatie van de mobiliteitsdienst. Tenslotte zijn we in 2018 gestart met een verkenning of het concept ook in andere deelopgaven goed inzetbaar is.

Verkeersmanagement

Samen met B5-steden en Rijkswaterstaat voert de Verkeerscentrale Zuid-Nederland regelscenario's voor ons uit. Ook hebben we de regionale verkeerskundige teams in alle regio's aan de slag.

Verkeersveiligheid

Ondanks de inspanningen op het gebied van verkeersveiligheid moeten we helaas constateren dat in 2018 meer verkeersslachtoffers zijn gevallen dan in de voorgaande jaren. Naar aanleiding van deze ontwikkeling is een [plan](#) opgesteld om te komen tot een versnelde aanpak met maatregelen op het vlak van infra, gedrag en handhaving. Het betreft o.a. een versnelde aanpak van veiligheidsknelpunten in de provinciale infrastructuur.

Het jaar 2018 stond in het teken van het thema "snelheid". In dat kader zijn snelheid-gerelateerde maatregelen getroffen op de provinciale wegen. Ook is een aantal succesvolle campagnes uitgevoerd zoals de "[snelheidsmeterspaarpot](#)" en "bedankt dat je langzamer rijdt" met een actieve participatie van bewoners én handhaving door politie.

De trajectcontrole op de N639 Baarle-Nassau - Alphen - Chaam is geplaatst en zal begin 2019 operationeel worden. We hebben voorbereidingen getroffen voor het uitbreiden van snelheidsmetingen op provinciale wegen in 2019.

We hebben het verkeerseducatieprogramma voor voorgezet onderwijs Totally Traffic doorontwikkeld voor implementatie bij de kwetsbare doelgroep van het middelbaar beroepsonderwijs.

In 2018 hebben we de verkeersveiligheid van de provinciale infrastructuur verbeterd met het plaatsen van geleiderails op de N324 Oss-Grave en wordt een gevaarlijke kruising op de N322 bij Andel aangepakt.

Ook hebben we bijgedragen aan de totstandkoming van het landelijke Strategische Plan Verkeersveiligheid 2030, dat in december is aangeboden aan de Tweede Kamer en vanaf 2019 (ook) in Brabant geïmplementeerd wordt.

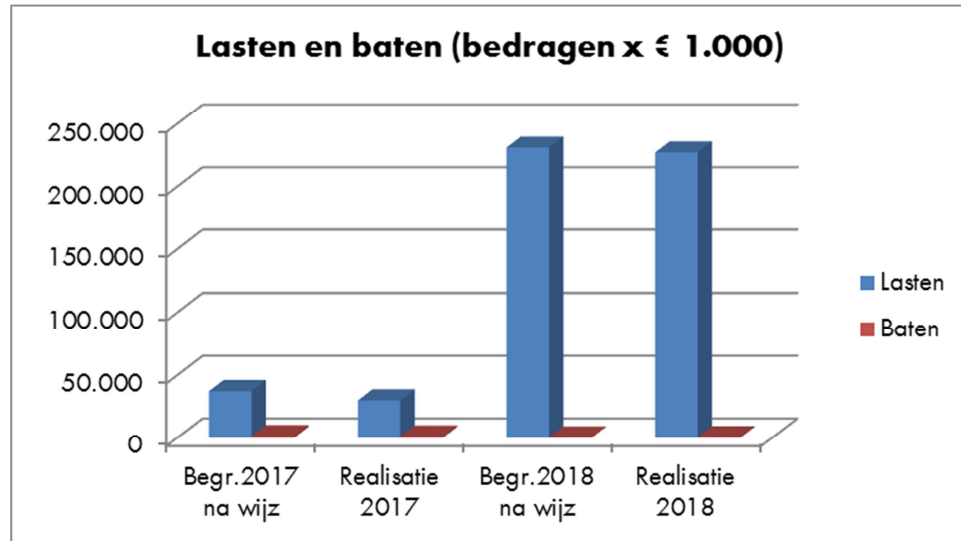
Overzichtstabel

Beleidsnota	Prestaties met indicatoren	Is de prestatie in 2018 gerealiseerd? /Beknopte toelichting als prestatie niet (volledig) is gerealiseerd.
Verkeer en vervoer 05.01 Mobiliteit Provinciaal Verkeers en VervoersPlan		
-	Aantal vastgesteld mobiliteitsagenda's Streefwaarde 4	Gerealiseerd, 4 Regionale Uitvoeringsplannen 2018 (RUP) vastgesteld en subsidies volledig verleend.
-	Wilhelminakanaal geschikt voor klasse IV schepen tot en met haven Loven (Tilburg) Streefwaarde bij bestuursrapportage bijgesteld naar oplevering in 2023	Door uitstel van besluitvorming over de definitieve oplossing van de geohydrologische problematiek door Rijk zijn de voor 2018 geplande overeenkomsten voor fase 1 en fase 1,5 reeds bij de bestuursrapportage doorgeschoven. De oplevering van het totale werk is nu gepland voor 2023.
-	Aantal projecten voorzien van cofinanciering (besluit Robuuste Brabantroute en subsidieregelingen Goederenvervoer en SHK) Streefwaarde 5	Gerealiseerd: 5 projecten voorzien van cofinanciering, waar van 1 ihkv goederenvervoer en 4 ihkv SHK
-	Aantal projecten gerealiseerd door derden (besluit Robuuste Brabantroute en subsidieregelingen Goederenvervoer en SHK) Streefwaarde 5	Deels gerealiseerd: 3 projecten gerealiseerd (Spiering Smart Hub, 1 project Robuuste Brabantroute Deurne, LVO-project Oisterwijk
-	Snelfietsroute Cuijk - Nijmegen (oplevering 2020)	De aanbesteding van de fietsbrug (laatste ontbrekende schakel) is afgerond in 2018; in mei start de bouw van de fietsbrug over de Maas. Oplevering in september 2020.
-	Aantal afgesloten bestuursovereenkomsten voor snelfietsroutes uit het uitvoeringsprogramma Fiets in de Versnelling (cumulatief) streefwaarde 5	Gerealiseerd: in 2018 is de 6e bestuursovereenkomst getekend (Eindhoven - Helmond, Tilburg - Waalwijk, Uden - Nistelrode, Veghel - Uden, Breda - Tilburg en 's-Hertogenbosch - Waalwijk). We liggen goed op schema om de doelstelling van 9 bestuursovereenkomsten voor snelfietsroutes in 2020 al eerder te realiseren. De Staten zijn dit jaar uitgebreid geïnformeerd over de voortgang via een statenmededeling en een besluit over additionele middelen is genomen.
-	% gerealiseerde roudedelen eerste 5 snelfietsroutes (% km cumulatief) streefwaarde 25%	Niet gerealiseerd: er zijn meerdere routes in voorbereiding en deels al gestart. In 2018 is bijna € 8 mln subsidie verleend voor het realiseren van snelfietsroutes. In totaal is er 10% van de eerste 5 snelfietsroutes gerealiseerd met name op het traject Tilburg - Waalwijk en Eindhoven - Helmond. Het genoemde percentage betreft roudedelen die al op voldoende kwaliteitsniveau zijn. De streefwaarden zullen vermoedelijk doorschuiven (100% in 2020 / 2021). In 2019 zullen we dit voorleggen aan de Staten.

Beleidsnota	<i>Prestaties met indicatoren</i>	Is de prestatie in 2018 gerealiseerd? /Beknopte toelichting als prestatie niet (volledig) is gerealiseerd.
-	Aantal uitgevoerde projecten of initiatieven (samen met derden) op het gebied van Smart Mobility. streefwaarde 16	Gerealiseerd: totaal 23 projecten gerealiseerd of in uitvoering (Mobility Lab 12 startups, MobilitymoveZ.NL 6 voorstellen gehonoreerd via aanbesteding, Mobility Market 1 contract gesloten voor A2 Weert-Eindhoven, Smart Logistics 4 projecten in uitvoering).
-	Realiseren geplande aanpak N279-Zuid (Veghel-Asten) oplevering 2023 Streefwaarde PIP	Gerealiseerd: provinciaal inpassingsplan (PIP) is vastgesteld door Provinciale Staten
-	Realiseren geplande aanpak A58 (innovA58). oplevering 2023 streefwaarde bij bestuursrapportage bijgesteld van PIP naar ontwerp tracébesluit	Niet gerealiseerd: de planuitwerking voor het ontwerp tracébesluit (OTB) en de MER-procedure vordert gestaag. Het OTB kan naar verwachting in de 1e helft van 2019 worden vastgesteld door minister IenW. Oplevering in 2023 is nog steeds de planning.
	Dodelijke verkeersslachtoffers op provinciale wegen: aantallen Dodelijke verkeersslachtoffers op provinciale wegen: per reizigerskilometer.	Het definitieve cijfer over 2017 van het aantal dodelijke verkeersslachtoffers is vastgesteld op 98 (tov 113 in 2016), waarvan 12 op provinciale wegen (tov 18 in 2016). In 2018 zijn 16 doden gevallen bij ongevallen op provinciale wegen. Een verklaring voor de stijging is ondermeer een ongeval op de N270 met vijf slachtoffers. De cijfers voor heel Brabant over 2018 zijn nog niet officieel bekend, maar uit politiegegevens blijkt dat het aantal verkeersdoden in 2018 aanzienlijk hoger zal uitkomen ($\pm 30\%$). Naar aanleiding van deze signalen zijn de Staten geïnformeerd over een plan om te komen tot een versnelde aanpak van de verkeersveiligheid via een quick win maatregelenpakket. Het kengetal komt voor 2018 uit op 7,11 ten opzichte van 5,48 in 2017. De stijging houdt direct verband met het aantal verkeersslachtoffers zoals hierboven toegelicht.
-	Minimaal 95% van de BVL-scholen heeft het BVL-label behaald in 2019 streefwaarde 2018: 92%	Gerealiseerd: eind 2018 heeft 95% van de BVL-scholen het BVL-label. De indicator wordt echter wel vertroebeld door fusies van scholen. In het kader van een nieuw uitvoeringsprogramma Brabants Verkeersveiligheidsplan (BVVP) in 2019 zal de indicator hierop worden aangepast.
-	Minimaal 100 middelbare scholen doen mee aan Totally Traffic in 2019 streefwaarde 2018: 100	Gerealiseerd: eind 2018 doen 101 scholen mee aan Totally Traffic. De indicator wordt echter wel vertroebeld door fusies van scholen. In het kader van een nieuw uitvoeringsprogramma Brabants Verkeersveiligheidsplan (BVVP) in 2019 zal de indicator hierop worden aangepast.
-	Percentage van de Brabanders ouder dan 18 jaar, dat bereikt is met de campagne Brabant gaat voor NUL verkeersdoden Streefwaarde 2018: %>2017	Gerealiseerd: eind 2018 is op basis van de effectmeting 42% bereikt met de verkeersveiligheids campagne en is daarmee hoger dan eind 2017 (32%).

Heeft het gekost wat het mocht kosten?

Bedragen x € 1.000 (exploitatie)	Begr.oorspr. 2018	a.Begr.na wijz. 2018	b.Realisatie 2018	Vershil a-b
Lasten	248.907	231.022	227.151	3.871
Herkomst middelen				Vershil b-a
Rijk	0	0	0	0
EU	0	0	0	0
Overige programmabaten	905	481	623	142
Baten	905	481	623	142
Saldo lasten en baten	-248.001	-230.541	-226.528	4.013

Financiële toelichting op de verschillen t.o.v. de begroting

Afwijking lasten t.o.v. begroting na wijziging	x € 1.000
ITS	1.665
Fiets in de Versnelling	1.291
Smart Mobility (Smartwayz)	182
Logistiek	584
Data en verkeersmanagement	199

Afwijking lasten t.o.v. begroting na wijziging	x € 1.000
Regionale uitvoeringsprogramma's	786
A2 Quick Win Deil - 's-Hertogenbosch	-831
Overig	-5
Totaal afwijking lasten	3.871

Toelichting lasten

Er is ongeveer € 3,9 mln minder uitgegeven dan begroot in 2018 en dat resulteert in een onderuitputting van 1,7% ten opzichte van een totaal krediet van circa € 231 mln. Dit komt o.a. door:

ITS

De belangrijkste oorzaak van de onderschrijding is het gevolg van problemen met de levering van de intelligente verkeerregelinstantaties (I-VRI's) in het kader van Talking Traffic. De levering en installaties zal begin 2019 plaatsvinden, hetgeen heeft geleid tot een onderbesteding van € 1,8 mln. Daarnaast blijft de realisatie van de C-ITS werksproren uit het Rijksprogramma achter. De uitvoering ligt hoofdzakelijk bij verschillende regio's. De aanvragen voor de bijdragen zijn vertraagd. Bovendien blijkt de uitvoering van het project Data top 15 op het gebied van verkeersmanagement, waarvoor de provincie aan de lat staat, lastig. De middelen blijven beschikbaar voor C-ITS, het laatste werksproor van Beter Benutten Vervolg. Daartegenover staan extra lasten, gedekt door de reserve, van een verleende begrotingssubsidie voor de realisatie van een systeem van flexibele wisselstroken bij de Efteling.

Fiets in de Versnelling

Voor het uitvoeringsprogramma Fiets in de Versnelling 2016-2020 zijn middelen ter beschikking gesteld. Bij de reguliere uitvoering van het programma is er sprake van een onderbesteding van € 760.000, waarvan € 300.000 het gevolg is van afwikkelingsverschillen op oude balansverplichtingen. Het overige deel heeft te maken met gereserveerde middelen voor het pilotproject 'Zon op infra', dat we samen met een aantal provincies uitvoeren en gericht is op het opwekken van energie via infrastructuur. Het concretiseren van de afspraken naar uitvoeringsprojecten blijkt in de praktijk meer tijd te kosten. Daarnaast was er € 8 mln geraamd voor de realisatie van snelfietsroutes. Er is

voor bijna 7,5 mln beschikt. Middelen blijven beschikbaar voor de uitvoering van het programma.

Smart Mobility

Voor de uitvoering van de Smart Mobility agenda binnen het programma SmartwayZ.NL is bijna € 2 mln geraamd in 2018. De onderschrijding zit met name op het vlak van de reizigersaanpak. De eerste fase is iets later afgerond. De tweede fase is daardoor later opgestart met een onderbesteding tot gevolg. De middelen blijven beschikbaar voor het programma.

Logistiek

Het niet doorgaan van een project Marktplaats Logistiek heeft geresulteerd in het intrekken van een subsidie (€ 160.000). Daarnaast heeft het verlengen van het subsidieprogramma niet geleid tot aanvragen die in aanmerking komen voor de regeling.

Data en verkeersmanagement

Voor het uitvoeren van de structurele taak van het genereren van verkeers- en mobiliteitsdata en verkeersmanagement is € 0,2 mln minder gerealiseerd. Daartegenover staan ook minder baten vanwege lagere bijdragen van de partners. Het zetten van vervolg stappen in gezamenlijk verkeersmanagement met de verschillende betrokken wegbeheerders vraagt meer tijd dan verwacht. Daarnaast zijn de ondersteunende taken voor Smart Mobility pas in de loop van 2018 opgestart en nog niet volledig op stoom.

RUP

Op het budget voor de subsidieregeling van de Regionale Uitvoeringsplannen (RUP) is € 786.000 minder besteed, volledig als gevolg van afwikkelingsverschillen op balansverplichtingen. De middelen blijven beschikbaar voor de financiering van toekomstige projecten.

A2 Quick Win

De provincie draagt totaal € 11,2 mln bij in het Quick Win maatregelenpakket A2 Deil - 's-Hertogenbosch. Concretisering van de governance structuur leidt tot een ander bestedingsritme (€ 0,8 mln overschrijding). De middelen blijven beschikbaar op de begroting.

Overig

Hieronder valt een aantal kleinere afwijkingen in verband met de Rijksmiddelen voor de ontwikkeling van regionaal luchthavenbeleid (voorheen Alderstafel) en de middelen van het samenwerkingsverband Brabantstad.

Afwijking baten t.o.v. begroting na wijziging	x € 1.000
Middelen tbv subsidie CROW	252
Inkomsten verkeersmanagement	-140
overig	30
Totaal afwijking baten	142

Toelichting baten

Middelen tbv subsidie CROW

De provincie heeft namens het IPO een subsidie verstrekt aan het CROW. De extra baten houden verband met de hiervoor beschikbaar gestelde middelen.

Inkomsten verkeersmanagement

Vanwege een onderbesteding voor het uitvoeren van de structurele taak van het genereren van verkeers- en mobiliteitsdata en verkeersmanagement is er ook een lagere bijdrage van de partners.

Hebben we bereikt wat we wilden bereiken?

Inleiding

We zien het OV als een verbindende schakel in het Brabants mobiliteitsnetwerk dat bijdraagt aan de bereikbaarheid, leefbaarheid en duurzaamheid van onze provincie. Daarom werken we samen met de vervoerders, gemeenten, Reizigersoverleg Brabant en verschillende andere (markt)partijen aan een vraaggericht, verbindend en verantwoord openbaar vervoernetwerk dat aansluit bij de wensen van de reiziger.

Hebben we bereikt wat we wilden bereiken?

Algemeen beeld realisatie 2018

De uitvoering van productgroep 05.02 ligt goed op schema. In Brabant maken steeds meer reizigers gebruik van het OV en wordt het OV goed gewaardeerd. We hebben een belangrijke stap gezet in de toekomstige ontwikkeling van het openbaar vervoer in Brabant met de vaststelling van de visie 'Gedeelde mobiliteit is maatwerk'. De kern van de visie gaat over het bieden van passend aanbod voor alle reizigers. Hierbij bieden we ook maatwerk in onze rol als overheid en pakken we de opgave samen met partners op. De visie is breder dan openbaar vervoer, de visie gaat over gedeelde mobiliteit. De visie geeft richting voor de toekomst, maar geeft ook voldoende ruimte aan pilots en experimenten om te kunnen inspelen op innovaties en ontwikkelingen. Hierin speelt Mobiliteit als dienst (onderdeel van het programma SmartwayZ.NL) een belangrijke rol. De doelen van de visie worden verder uitgewerkt in een adaptieve agenda. Met de minister zijn afspraken gemaakt over de verbetering van het OV in Brabant. Onder meer over de ontwikkeling van Eindhoven als Internationale Knoop XL (inclusief een directe verbinding Eindhoven-Düsseldorf), het aanleggen van tunnels onder specifieke overwegen op de lijn Breda - Tilburg, OV-verbinding Breda-Utrecht en optimalisatie van de treinverbinding Dordrecht - Brabant. De afspraken zijn de eerste stappen richting een **robuust (spoor-)netwerk** noodzakelijk om echte stappen te kunnen zetten in het versnellen en intensiveren van het openbaar vervoer in Brabant (trein en bus). Om de besluitvorming rond het (nationale) Toekomstbeeld OV 2040 voor te bereiden heeft de provincie in samenwerking met het Rijk en Brabantstad gewerkt aan een netwerkanalyse op het spoor en openbaar vervoer.

Hebben we daarvoor gedaan wat we wilden doen?

Openbaar Vervoer

We hebben uitvoering gegeven aan het stad- en streekvervoer via de drie vigerende OV-concessies West, Oost en Zuidoost Brabant. Dat doen we vanuit één gemeenschappelijk merknaam met alle partners: Bravo. Samen met vervoerders, gemeenten en Reizigersoverleg Brabant hebben we via de exploitatieplannen ervoor gezorgd dat het aanbod en de dienstregeling steeds zo goed mogelijk aansluit bij de wensen en behoeften van de reiziger. De rendabele lijnen van de pilot Nachtnet zijn geïntegreerd in de dienstregeling. In 2018 is gestart met maatregelen die de reistijd van de HOV-verbinding Veghel - Uden - Nijmegen in de dienstregeling 2019 sterk terugbrengt. Vooruitlopend op de nieuwe visie op gedeelde mobiliteit is daar waar dat mogelijk is meer ruimte gegeven aan de markt en zo is ontheffing verleend aan Flixbus voor een aantal specifieke lijnen.

De reizigers weten het OV in Brabant weer te waarderen en hebben het OV beoordeeld met een 7,6 in Oost en Zuid-Oost en 7,9 in West ten opzichte van een landelijk gemiddelde van 7,7.

Rekening houdend met de stakingsdagen en het mooi weer is dit een heel mooi resultaat. Ook in 2018 hebben we ingezet op de verdere verbetering van de sociale veiligheid. Het eerste jaar volledig cashloos betalen heeft geleid tot een afname van het aantal zware geweldsdelicten en vinden geen overvallen mee plaats. De inzet van BOA's is doorgezet in 2018 en deze worden vanaf 2019 uitgerust met bodycams.

We hebben stappen gezet in een verdere verduurzaming van het openbaar vervoer. Bovenop de afspraken via de concessie van zero-emissie in Zuidoost per 2025 is het besluit genomen over zeven extra zero-emissie bussen op stadslijnen in 's-Hertogenbosch.

Naast de reguliere uitvoering van de OV-concessies is in 2018 al gewerkt aan een verdere ontwikkeling van het OV conform de verschillende vormen van vervoer uit de visie op gedeelde mobiliteit:

BravoDirect:

Alle lijnen van het hoogwaardige OV-netwerk (HOV) zijn, als ruggengraat van het toekomstige OV-netwerk, in 2018 ondergebracht onder één herkenbare [merknaam](#).

Dit netwerk van het openbaar vervoer met hoge kwaliteit, frequentie en een snelle directe verbinding krijgt hiermee een duidelijke positie in het totale netwerk.

BravoFlex:

Vooruitlopend op de adaptieve uitvoeringsagenda als vervolg op de vastgestelde visie hebben we in 2018 diverse pilots en experimenten uitgevoerd of opgestart. Het gaat daarbij om flexibele maatwerk oplossingen in aanvulling op het HOV-netwerk. Onder de naam BravoFlex zijn pilots in Helmond uitgevoerd en in Moerdijk, Eindhoven en Roosendaal opgestart. De pilots hebben verschillende verschijningsvormen op aspecten als tarifiering en aard van de dienst. Dit doen we om zo goed mogelijk maatwerk te bieden per gebied voor de reiziger als onderdeel van of bovenop de bestaande dienstregelingen. Met deze pilots willen we ook leren van de ervaringen voor toekomstige concessies.

BravoSamen:

Onder de naam BravoSamen gaan we binnen de adaptieve uitvoeringsagenda maatschappelijke initiatieven en initiatieven uit de markt op het gebied van mobiliteit samen brengen. In de huidige concessie is een voorbeeld van BravoSamen vanuit de samenleving de buurtbus. In 2018 zijn daarnaast ook experimenten gestart met nieuwe marktpartijen zoals een elektrische deelauto in de gemeente Oisterwijk en een experiment met Amber bij het provinciehuis. Daarnaast hebben we voorbereidingen getroffen voor de uitrol van gedeelde mobiliteit via [Beamerz](#) in 's-Hertogenbosch en Strijp-S in Eindhoven vanaf 2019.

Spoor, HOV en Knooppunten

Voor een toekomstbestendig OV is naast een stevig daily urban system een goede (internationale) bereikbaarheid per spoor, als belangrijke pijler van het OV-netwerk, cruciaal. Vanuit het Programma Hoogfrequent Spoor (PHS) van het Rijk is in 2018 gestart met een dienstregeling van zes keer per uur een intercity op de verbinding Eindhoven - 's-Hertogenbosch - Utrecht - Amsterdam. Het hoogfrequente gebruik van het spoor maakt het belang van de robuustheid van het spoornetwerk in Brabant, maar ook de veiligheid

en leefbaarheid op en rond het spoor, groter. In 2018 zijn ter verbetering van het spoor- en onderliggend netwerk:

- Het ontwerp-tracébesluit (OTB) voor PHS Boxtel – Meteren vastgesteld met naar verwachting een definitief tracébesluit (TB) 1e helft 2019.
- Afspraken gemaakt met het Rijk om te komen tot een besluit en financiering van de aanpak van de spoorzone Gilze en Rijen gericht op het verminderen van overwegen als onderdeel van een bredere aanpak om het spoor in Brabant barrièrevrij te maken.
- Een besluit genomen over de ontwikkeling van Eindhoven tot internationaal knooppunt met als eerste onderdelen:
 - Direct snelle verbinding Eindhoven – Düsseldorf
 - HOV3-verbinding met Eindhoven Airport en Brainport
 - Het realiseren van een fietsstalling aan de Zuidzijde van het station
- Een besluit genomen over een pilot innovatieve OV-verbinding Breda – Utrecht, die van start zal gaan eind 2019.
- Afspraken gemaakt over de verbetering treinverbinding Dordrecht – Breda.
- Een onderzoek opgeleverd over capaciteits- en reizigersgroei busstation Neckerspoel Eindhoven, waaruit aanvullende afspraken moeten volgen voor een vervolgaanpak.
- De P&R-voorziening Maarheeze gerealiseerd.
- De aanpassingen station Oisterwijk gerealiseerd.
- De uitvoering aanpassing busstation Tilburg gestart (oplevering 1^e helft 2019).
- De internationale trein Breda – Brussel is gaan rijden.
- Een overeenkomst gesloten voor aanpassingen aan het spoor voor een directe intercity tussen Roosendaal en Antwerpen.

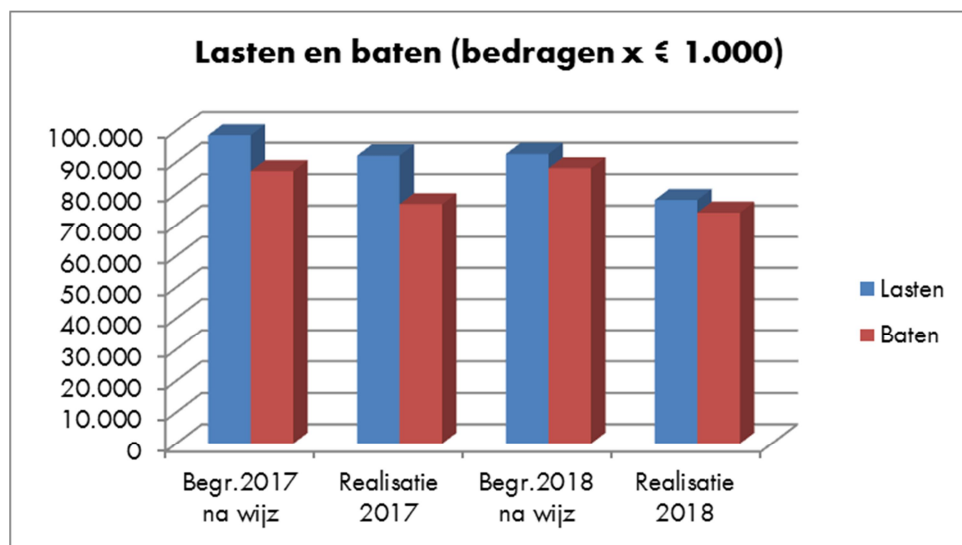
Overzichtstabel

Beleidsnota	Prestaties met indicatoren	Is de prestatie in 2018 gerealiseerd? /Beknorte toelichting als prestatie niet (volledig) is gerealiseerd.
<p>05.02 Openbaar vervoer OV-visie Brabant; ; 2025 PS 43/12 OV-visie</p> <p>-</p> <p>-</p> <p>-</p> <p>-</p> <p>-</p> <p>-</p> <p>-</p> <p>-</p>	<p>Het OV sluit aan bij de vraag van zo veel mogelijk reizigers (indicator: klanttevredenheidscijfer) Streefwaarde >landelijk</p>	<p>Het gemiddeld klanttevredenheidscijfer in 2018 is 7,7 (2017: 7,6) en is daarmee gelijk aan het landelijk gemiddelde. De cijfers van de concessiegebieden Zuidoost, West en Oost zijn respectievelijk 7,6, 7,9 en 7,6.</p>
	<p>De reizigers kunnen veilig reizen met het OV in Brabant Streefwaarde aantal incidentmeldingen < 2017</p>	<p>Het aantal incident meldingen in 2018 is 100 versus 117 in 2017. De cijfers zijn op basis van de nieuw officieel vastgestelde definities voor incidentmeldingen.</p>
	<p>Rituitval obv % uitgevallen ritten tov de dienstregelingen van de concessies. streefwaarde <0,2%</p>	<p>niet gerealiseerd: Brabantbreed is er in 2018 sprake van een werkelijke rituitval van 2,15%. Gecorrigeerd voor de stakingsdagen is de rituitval ongeveer 0,38%. Deze rituitval betreft alle rituitval, terwijl de norm van 0,2% gaat over de rituitval waarbij geen sprake is van overmacht (conform bestek). Het definitieve cijfer van de rituitval wordt dus nog lager, maar het is niet de verwachting dat dan de norm van 0,2% gehaald wordt. De Staten worden hierover separaat geïnformeerd via de trendmonitor. We hebben steeds intensief bijgestuurd door maandelijks toezicht via monitoring en contractbeheeroverleg. Bovendien is met vervoerders afgesproken dat plannen ontwikkeld worden om reizigers tegemoet te komen voor de niet gereden ritten a.g.v. de stakingen.</p>
	<p>Afgelegde reizigerskilometers per gereden buskilometer Streefwaarde 2018> 2017</p>	<p>gerealiseerd: het aantal afgelegde reizigerskilometers per gereden buskilometer is voor Zuid-Oost gestegen van 7,7 naar 7,8 en voor West en Oost gelijk gebleven op respectievelijk 7,4 en 7,0.</p>
	<p>Inzet van zero emissie bussen in de concessie Zuid-Oost obv % tov totaal aantal bussen (100% in 2025) streefwaarde 20%</p>	<p>Gerealiseerd; in Zuidoost is het percentage 22%. Ultimo 2021 komt het percentage uit op 48%, zoals contractueel is vastgelegd. Oorspronkelijk is uitgegaan van een geleidelijke transitie; de vervoerder geeft echter de voorkeur aan een gebundelde instroom van elektrische bussen in de concessie per eind 2020 / begin 2021 gekoppeld aan de uitstroom van 64 stad- en streekbussen die dan te oud worden voor de concessie Zuidoost. Bij de bestuursrapportage zijn de streefwaarden voor 2019 en 2020 hierop aangepast.</p>
	<p>Per concessiegebied een jaarplan sociale veiligheid opstellen met normen en eisen. Streefwaarde 3 jaarplannen</p>	<p>Gerealiseerd; voor de concessies West-, Oost en Zuidoost-Brabant zijn de jaarplannen opgesteld in maart 2018 en is op basis daarvan subsidie verleend aan de concessiehouders.</p>
	<p>Cofinanciering van) projecten die bijdragen aan de uitvoering van de ontwikkelagenda Spoor, HOV en Knooppunten:</p> <p>Aantal projecten voorzien van cofinanciering (subsidieregeling SHK) Streefwaarde bij bestuursrapportage bepaald op 5.</p> <p>Aantal projecten gerealiseerd door derden (subsidieregeling SHK) Streefwaarde 6</p>	<p>Deels gerealiseerd: 4 projecten voorzien van cofinanciering ihkv SHK</p> <p>Deels gerealiseerd: 2 projecten gerealiseerd (1 project Robuuste Brabantroute Deurne, LVO-project Oisterwijk)</p>

Beleidsnota	Prestaties met indicatoren	Is de prestatie in 2018 gerealiseerd? /Beknopte toelichting als prestatie niet (volledig) is gerealiseerd.
-	(Cofinanciering van) projecten die bijdragen aan de ontwikkeling van Vernieuwing OV: aantal projecten voorzien van cofinanciering Streefwaarde : 3 Aantal projecten in uitvoering door derden Streefwaarde 3	Gerealiseerd: 7 projecten in 2018 voorzien van cofinanciering (Bravoflex in Helmond, Roosendaal en Eindhoven, Amber (provincie), deelautoproject Oisterwijk en Beamrz in Strijp-S Eindhoven en Paleiskwartier 's-Hertogenbosch). Gerealiseerd: 7, Bravoflex in Moerdijk en 6 van de bovenstaande pilots (muv Paleiskwartier 's-Hertogenbosch) zijn in 2018 uitgevoerd of opgestart

Heeft het gekost wat het mocht kosten?

Bedragen x € 1.000 (exploitatie)	Begr.oorspr. 2018	a.Begr.na wijz. 2018	b.Realisatie 2018	Vershil a-b
Lasten	97.668	92.599	78.023	14.576
Herkomst middelen				Vershil b-a
Rijk	83.936	85.756	70.668	-15.088
EU	0	0	0	0
Overige programmabaten	2.120	2.287	3.293	1.006
Baten	86.056	88.043	73.961	-14.082
Saldo lasten en baten	-11.612	-4.556	-4.062	495

Financiële toelichting op de verschillen t.o.v. de begroting

Binnen de productgroep 05.02 is er sprake van een onderbesteding van € 13,2 mln op een budget van € 92,6 mln, zijnde 14,2%. Rekening houdend met de afwikkelingsverschillen is de onderuitputting € 4,6 mln (5,0%). De positieve afwikkelingsverschillen veroorzaken dus bijna 10% van de gerealiseerde totale onderbesteding. Daarvan is reeds € 3,5 mln (3,8%) aangekondigd bij de bestuursrapportage.

Afwijking lasten t.o.v. begroting na wijziging	x € 1.000
OV-concessies inclusief kleinschalige mobiliteitsoplossingen	4.759
Ontwikkelagenda Spoor, HOV en Knooppunten	-323
Afwikkelingsverschillen	9.975
Overig	165
Totaal afwijking lasten	14.576

Toelichting lasten

OV-concessies inclusief kleinschalige mobiliteitsoplossingen
Op een budget van € 91 mln is er sprake van een onderbesteding van bijna € 4,8 mln. Dit komt door de doorrekening van de korting vanwege de stakingsdagen medio 2018 in de OV-concessies (€ 1,4 mln). Aan de Staten is toegezegd dit bedrag opnieuw in te zetten voor de verbetering van het OV in Brabant op basis van concrete voorstellen. Daarnaast is de vastgestelde indexatie lager uitgevallen dan aanvankelijk ingeschat (€ 1 mln). De middelen zijn nu nog hoofdzakelijk gekoppeld aan de voormalige doeluitkering. In de loop van 2019 zal deze doeluitkering volledig zijn afgebouwd en zijn de uitgaven voor OV als wettelijk basistaak autonoom op de begroting geraamd.

Ontwikkelagenda Spoor, HOV en Knooppunten

Op basis van de vastgestelde ontwikkelagenda Spoor, HOV en Knooppunten is er een specifieke subsidieregeling. De subsidie voor de aanpassing van het busstation in Tilburg is eerder verleend en veroorzaakt de overschrijding. De dekking is afkomstig uit de reserve en wordt hiermee eerder aangewend.

Afwikkelingsverschillen

Om meer inzicht te krijgen in de oorzaken van de afwijkingen worden de afwikkelingsverschillen op balansverplichtingen in een apart product gepresenteerd. Het gaat hier om verschillen als gevolg van subsidievestigingen voor (incidentele) projecten die geen deel (meer) uitmaken van een lopend uitvoeringsprogramma. Bij de bestuursrapportage is reeds een positief verschil van € 3,5 mln aangekondigd. In december heeft nog juist een afrekening plaatsgevonden van projecten met een afwikkelingsverschil van € 6,4 mln. De middelen vallen via de doeluitkering BDU terug in de reserve en worden op basis van voorstellen ingezet voor het verbeteren van de bereikbaarheid in Brabant.

Afwijking baten t.o.v. begroting na wijziging	x € 1.000
- Bijdrage BDU Rijk	-15.088
- Bijdrage derden Ov concessie	1.008
Overig	-2
Totaal afwijking baten	-14.082

Toelichting baten

Bijdrage BDU Rijk

Specifieke rijksuitkering is in 2016 afgeschaft en omgezet naar een algemene uitkering via het provinciefonds. In interprovinciaal-verband is de afspraak gemaakt om het saldo van de doeluitkering af te bouwen via uitgaven voor OV-concessies, hetgeen medio 2019 het geval zal zijn. Het verschil in de baten wordt veroorzaakt door de onder de lasten toegelichte onderuitputting op OV concessies van ongeveer €5 mln en afwikkelingsverschillen € 9 mln.

Bijdragen derden OV concessie

Er is een extra bijdrage van ruim € 0,5 mln ontvangen van de gemeente Tilburg als bijdrage in de meerkosten van de OV-concessie door het realisatieproject van de aanpassing van het busstation. Daarnaast zijn er inkomsten gerealiseerd uit een aanvullende bijdrage voor het uitvoeren van een pilot voor de lijn Breda - Efteling.

05.03 Infrastructuur/Provinciale wegen

Hebben we bereikt wat we wilden bereiken?

We streven naar een goed functionerend provinciaal wegennet als onderdeel van het totale Brabantse wegennet vanuit de kernwaarden verkeersveiligheid, bereikbaarheid, leefbaarheid en duurzaamheid.

De provincie is verantwoordelijk voor de regionale bereikbaarheid en daarom houdt de provincie de beschikbaarheid van het provinciale wegennet in stand door:

- - het onderhouden en beheren van provinciale infrastructuur,
- - het verbeteren van de verkeersveiligheid van provinciale wegen en fietspaden,
- - het oplossen van kleine knelpunten in het regionale wegennet
- - het verzorgen van gladheidsbestrijding en incident-management
- - het op orde hebben en houden van mobiliteits-, verkeers- en assetmanagementdata.

In totaal bestaat de provinciale infrastructuur o.a. uit circa 550 km aan wegen, 520 km fietspaden en 595 civiele kunstwerken (bruggen, tunnels, viaducten en duikers). Voor de uitvoering van het dagelijks beheer en de gladheidsbestrijding beschikt de provincie over een vijftal steunpunten.

Algemeen beeld realisatie 2018

De realisatie van productgroep 05.03 ligt op schema. In 2018 is met Kwaliteit Onderhoud Provinciale Infrastructuur (KOPI) een meerjarige kwaliteitsvisie op het beheer en onderhoud van de provinciale infrastructuur vastgesteld, zoals opgenomen in het bestuursakkoord. Daarmee hebben we op een integrale manier de ambities op verkeersveiligheid, doorstroming, leefbaarheid en duurzaamheid vastgelegd met het bijbehorende prijs- / kwaliteitsniveau. De beheer- en onderhoudstaak van de provinciale infrastructuur is daarmee beleidsmatig op een structurele manier geborgd. We geven daarin ruim baan aan innovatie om de uitvoering van het werk continu efficiënter en effectiever uit te voeren én verder te verduurzamen.

Bovendien bieden we de mogelijkheid van het realiseren van extra ambities vanuit de regio via slimme programmering van werkzaamheden.

De provinciale infrastructuur verkeert in een goede staat door de uitgevoerde beheer- en onderhoudswerkzaamheden, hetgeen bevestigd wordt door een positieve beoordeling van een evaluatie [onderzoek](#) op het beheer en onderhoud van de provinciale

kunstwerken (viaducten, bruggen en tunnels) uitgevoerd door de Zuidelijke Rekenkamer (ZRK).

Hebben we daarvoor gedaan wat we wilden doen?

In 2018 is het planmatige onderhoud uitgevoerd op de provinciale infrastructuur en is er geen sprake van achterstallig onderhoud. Zo hebben we bijvoorbeeld groot onderhoud uitgevoerd op de N615 Nuenen – Beek en Donk, de N639 Baarle – Chaam en de N269 Randweg Oost in Reusel.

In een aantal gevallen combineren we onderhoudswerkzaamheden met gerichte reconstructie van de inrichting van de weg. Dit kan te maken hebben met leefbaarheid en doorstroming. Zo hebben we het noordelijk deel van de omlegging Baarle (N260) opgeleverd en verwachten we de realisatie van het Belgisch / Nederlandse deel aan de zuidkant in 2019 te kunnen afronden. Ook is de omlegging van de N69 gegund en is het provinciaal inpassingsplan (PIP) N629 Dongen – Oosterhout door Provinciale Staten vastgesteld. De aansluiting van de N629 op de A27 bij Oosterhout is gegund en we verwachten in 2019 te kunnen starten met de uitvoering. Een onderzoek naar de inrichting van het totale wegvak N264 is uitgevoerd. Samen met de regio zijn [afspraken](#) gemaakt over o.a. het aanleggen van een parallelstructuur, het plaatsen van VRI's en het realiseren van komomleidingen.

De studie naar een toekomstbestendige inrichting van de N615 / N272 is opgestart en heeft raakvlakken met de [bundelroute](#) van het programma SmartwayZ.NL en de reconstructie van de N279.

Maar ook in het kader van de verkeersveiligheid hebben we wegen anders ingericht met het plaatsen van geleiderails op de N324 Oss - Grave, een aanpassing van het wegprofiel op de N269 Tilburg – Hilvarenbeek en een planuitwerking voor onderhoud aan de N270 Deurne – Limburgse grens inclusief de aanleg van een parallelstructuur.

Via de wijze van aanbesteden van projecten dagen we de markt steeds maximaal uit om met innovaties en mogelijkheden van verduurzaming te komen. We zetten standaard in op CO2 reductie, het stimuleren van hergebruik en duurzame oplossingen via innovaties. Zo hebben we bij verschillende projecten bijvoorbeeld laag-temperatuur asfalt toegepast en is bij de N272 Beek en Donk – Boxmeer een deklaag toegepast met biobitumen, die vrij komt als reststof bij papierproductie en niet afkomstig is uit de aardolie industrie.

Er zijn ook meer zichtbare toepassingen en ontwikkelingen geweest. Zo is de N605 Gemert Noord-Om opgeleverd met tal van innovaties waaronder een 3D-geprinte brug en een rotonde die later in het wegvak is geschoven en op de N272 zijn vangrails van biobased materialen en markeringen van biohars toegepast. Daarnaast hebben Provinciale Staten het besluit genomen tot het versneld vervangen van de openbare verlichting langs provinciale wegen door LED en is een motie aangenomen over zon op infra bij de vaststelling van het Provinciaal Inpassingsplan (PIP) N629 Dongen - Oosterhout.

Tevens hebben we een conferentie georganiseerd gericht op het delen van ontwikkelingen op het gebied van duurzaamheid en Brabantse infrastructuur en het bij elkaar brengen van overheden, kennisinstellingen en marktpartijen. Op deze manier proberen we met betere plannen de ontwikkelingen in de markt optimaal te benutten ten behoeve van een duurzaam wegeenareaal. Afsproken is om in 2019 concrete afspraken te maken. In 2018 is de omlegging van een energie-neutraal N69 aanbesteed en met de overeenkomst van het maatregelenpakket met gemeente Valkenswaard zijn alle onderdelen uit het Gebiedsakkoord Grenscorridor N69 geregeld.

Door Provinciale Staten is het Provinciaal Inpassingsplan (PIP) voor de N279 Veghel - Asten vastgesteld, waarmee een robuuste en slimme toekomstbestendige oplossing gerealiseerd kan worden om de regio te ontsluiten.

In een aantal gevallen is de provincie ook nauw betrokken bij Rijksinfraprojecten. Mede door lobby en bijdrage van de provincie is met het Rijk de afspraak gemaakt dat het Hooipolder Plusplan eerder dan oorspronkelijk gepland al in 2026 opgeleverd kan

worden. Het Hooipolder-Plusplan bestaat totaal uit zes samenhangende maatregelen die de doorstroming op het knooppunt verbeteren en het sluipverkeer in de omliggende dorpen sterk vermindert. De uitwerking van een plan van de regio voor het onderliggende wegennet vraagt meer tijd en komt in eerste helft 2019.

Rijk en regio hebben ingestemd met een verbeterd voorkeursalternatief voor de N65 met een gedeeltelijke verdiepte ligging, extra capaciteit door de aanleg van onder andere twee ongelijkvloerse kruisingen en een fietstunnel. Samen met de partners streven we naar het snelst mogelijk scenario van realisatie, bedoeld om een samenloop met uitvoering van het Programma Hoogfrequent Spoor bij Vught te voorkomen en de meest geschikte uitvoeringsorganisatie hiervoor.

Naast groot onderhoud voeren we ook dagelijks beheer en onderhoud uit van de provinciale infrastructuur. Dat doen we via een tweetal contracten: Onderhoud Prestatie Contract (OPC) en een prestatiecontract voor elektrotechnische installaties (EPC).

In 2018 is het OPC succesvol van start gegaan en het EPC verlengd.

Op het gebied van calamiteiten- en gladheidsbestrijding kijken we continu naar interessante mogelijkheden van samenwerking en anders organiseren. Zo hebben we o.a. het vervangen van het materiaal van de gladheidsbestrijding samen met Rijkswaterstaat aanbesteed. Onlangs is er een pilot 'Licht als dienst' opgestart. Daarbij verkennen we een concept om de openbare verlichting als dienst in te kopen om maximaal te kunnen profiteren van innovaties en de marktontwikkelingen.

Overzichtstabel

Beleidsnota	Prestaties met indicatoren	Is de prestatie in 2018 gerealiseerd? /Beknopte toelichting als prestatie niet (volledig) is gerealiseerd.
05.03 Infrastructuur/provinciale wegen Provinciaal Verkeers en VervoersPlan		
-	Gebruik van recycled materiaal (asfalt en beton) bij onderhoudswerkzaamheden. streefwaarde > 50%	Deels gerealiseerd: we schrijven aan de markt voor om in hun aanbieding aantoonbaar 50% hergebruik van beton en/of asfalt toe te passen. Dit doen we pas sinds medio 2018 en hebben nog geen realisatieprojecten hierop kunnen beoordelen, anders dan tijdens de aanbestedingsfase.
-	Aantal innovatieve initiatieven of projecten. Streefwaarde 3	Gerealiseerd; 3 projecten zijn gerealiseerd of opgestart. Twee projecten uitgevoerd in het kader van asfalt innovatie: proefvak N268 tussen Oud- Gastel Meir tunnel - Ronde Dinteloordse (uitgevoerd mbt bevorderen geluidsreductie) en proefvak N625 kom Maren

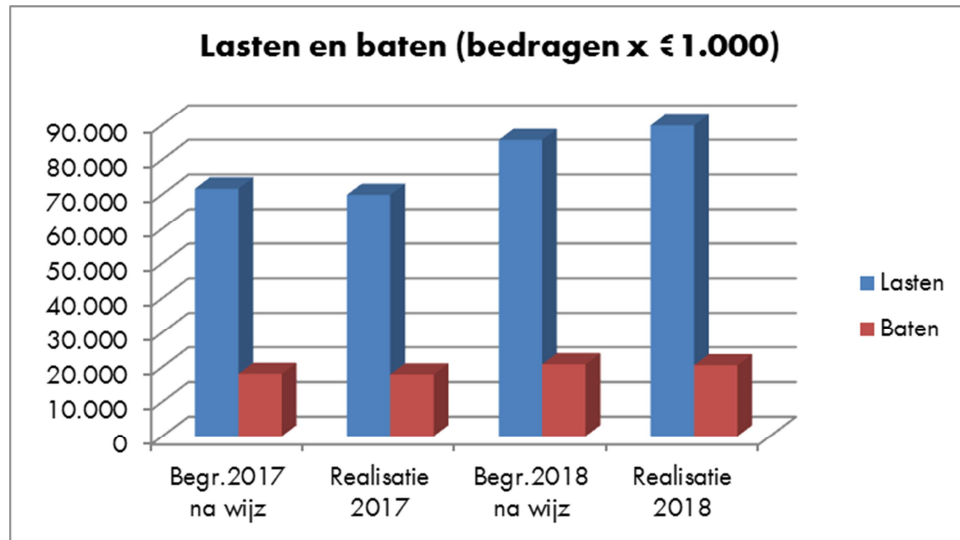
Beleidsnota	Prestaties met indicatoren	Is de prestatie in 2018 gerealiseerd? /Beknopte toelichting als prestatie niet (volledig) is gerealiseerd.
-	Percentage LED openbare verlichting en verkeersregelinstallaties. Streefwaarde realisatie 2020	Kessel (zes proefvakken aangelegd waarbij is gevarieerd met percentages hergebruikt materiaal in combinatie met een lage temperatuur om het asfalt te produceren). Een derde project is in voorbereiding en heeft betrekking op openbare verlichting: samen met een marktpartij is een pilot project gestart om te bezien of het inkopen van licht als dienst voor de marktpartij interessant kan zijn én het voor de provincie mogelijk is om sneller de klimaatdoelstellingen te halen mbt energiebesparing. De projectvoorbereiding is gestart en gericht op realisatie in 2020 conform planning. De marktverkenning en inkoopstrategie zijn bepaald waarin MKB een prominente rol krijgt.

Heeft het gekost wat het mocht kosten?

Bedragen x € 1.000 (exploitatie)	Begr.oorspr. 2018	a.Begr.na wijz. 2018	b.Realisatie 2018	Verschil a-b
Lasten	74.327	85.609	89.821	-4.213
Herkomst middelen				Verschil b-a
Rijk	16.239	19.261	19.124	-137
EU	0	0	0	0
Overige programmabaten	1.361	1.461	1.343	-119
Baten	17.601	20.722	20.467	-255
Saldo lasten en baten	-56.727	-64.887	-69.354	-4.468

Financiële toelichting op de verschillen t.o.v. de begroting

Bij productgroep 05.03 is er sprake van een onderbesteding van bijna € 0,8 mln ten opzichte van een totaalbudget van € 85,6 mln (0,9%). Vanwege de constatering van bodemverontreiniging door zoutopslag bij een aantal steunpunten zijn we verplicht een voorziening te treffen voor de saneringskosten. Op basis van vervolgonderzoeken is de omvang van de voorziening vastgesteld op € 5 mln. De toevoeging aan de voorziening leidt tot een aanvullende last binnen productgroep 05.03 en daarmee komt de uiteindelijke realisatie 4,2 mln hoger uit (4,9%). De voorziening wordt getroffen ten laste van de algemene risico reserve en beïnvloed daarmee niet het jaarrekeningresultaat.

Afwijking lasten t.o.v. begroting na wijziging	x € 1.000
Wegenoverdrachten	514
PPS-A59	77
Beheer en onderhoud incl. gladheidsbestrijding	210
Toevoeging voorziening sanering steunpunten	-5.012
Overig	-2
Totaal afwijking lasten	-4.213

Toelichting afwijkingen lasten

Wegenoverdracht

De overdracht van het wegvak N616 aan Gemert-Bakel heeft door vertraging in de besluitvorming bij de gemeente niet plaatsgevonden. De middelen blijven beschikbaar voor de overdracht in 2019.

PPS-A59

De afwijking heeft te maken met de administratieve afwikkeling van de transitorische post PPS-A59.

Beheer en onderhoud incl. gladheidsbestrijding

De realisatie van de onderhoudsbegroting inclusief de kosten van gladheidsbestrijding valt in 2018 totaal € 210.000 lager uit dan geraamd (1,7%).

De kosten van de gladheidsbestrijding zijn ongeveer € 393.000 hoger uitgevallen. De belangrijkste oorzaak is het relatief hoge aantal acties (curatief en preventief) in het begin van het jaar. Hiervan is reeds melding gemaakt in de bestuursrapportage. De overschrijding is opgevangen binnen de onderhoudsbegroting. De onderbesteding zit met name bij de kosten van elektriciteit (€ 224.000) als gevolg van de teruggave van energiebelasting over een aantal jaren. Door veranderde wetgeving is clustering van openbare verlichting en vri's in het kader van de energiebelasting toegestaan. We zien ook de eerste signalen van de besparing op het energieverbruik door de toepassing van LED bij alle huidige infraprojecten.

Doordat het vernieuwde Onderhoudsprestatiecontract (OPC) begin 2018 van start is gegaan, is nog niet veelvuldig gebruik gemaakt van de binnen dit contract gereserveerde middelen voor innovatie (± € 0,3 mln).

Afwijking baten t.o.v. begroting na wijziging	x € 1.000
Transitorium PPS-A59	-136
overig	-119
Totaal afwijking baten	-255

Toelichting afwijkingen baten

PPS-A59

De afwijking heeft te maken met de administratieve afwikkeling van de transitorische post PPS-A59.

Overig

Op de begroting van het dagelijks onderhoud van de provinciale infrastructuur zijn extra inkomsten gegenereerd. Tegenover minder inkomsten uit werkzaamheden uitgevoerd voor

derden (onderhoud (€ 180.000) en gladheidsbestrijding (€ 25.000)) en minder leges voor vergunningen en ontheffingen (€ 50.000) staan extra inkomsten uit huur en pacht van woningen en gronden in provinciaal bezit. De woningen en gronden worden aangekocht door de provincie en zijn in een aantal gevallen (nog) niet nodig in het kader van reconstructie van provinciale wegen.

Investerings 05.03

Bedragen x € 1.000	Oorspr. raming	Raming 2018	Realisatie 2018	verschil
(investerings)	2018	2018	2018	
Materieel provinciale wegen	580	660	661	-1
Steunpunten en districtskantoren	4.847	152	120	32
N261	0	0	50	-50
Wegeninvesteringen	66.092	40.553	47.309	-6.756
Komomleidingen	1.497	797	813	-16
	73.016	42.162	48.952	-6.790

Toelichting afwijkingen investeringen

Voor de uitvoering van de projecten op de provinciale infrastructuur worden investeringskredieten ter beschikking gesteld. Op basis van wet- en regelgeving moeten dergelijk uitgaven worden gezien als investering en zijn we verplicht de uitgaven te activeren op de balans en vervolgens in een aantal jaren af te schrijven ten laste van de exploitatiebegroting.

Voor het uitvoeren van de taak van groot onderhoud en vervanging van provinciale wegen hebben de Staten een structureel investeringskrediet van € 26 mln per jaar ter beschikking gesteld. Op basis van een planmatige programmering worden onderhoudsprojecten meerjarig gepland. Soms vraagt de weg om een andere inrichting vanuit verkeersveiligheid, doorstroming of leefbaarheid. Dergelijke reconstructie maatregelen proberen we zo veel als mogelijk te combineren met de geplande onderhoudswerkzaamheden. Voor de reconstructie van wegen worden separaat middelen ter beschikking gesteld. Voor de (gecombineerde) werkzaamheden aan de provinciale infrastructuur was in 2018 € 41,35 mln gepland. De realisatie is uitgekomen op € 47,3 mln, een overschrijding van 14%. Een deel van de in totaal goedgekeurde investeringskredieten is vanwege een versnelde uitvoering naar voren gehaald. Een belangrijke oorzaak hiervan hangt samen met de gunstige weersomstandigheden. De ingecalculerde vertraging op de werkzaamheden

als gevolg van de weersomstandigheden heeft niet plaatsgevonden. Daarnaast constateren we dat aannemers aan de voorkant meer inzicht proberen te krijgen in de planning van de opdrachtgevers. Gedurende de tenderfase denkt de aannemer al na hoe het werk in de tijd kan/moet worden uitgevoerd door afstemming en planning van de werkzaamheden. De werkzaamheden worden uitgevoerd met een kortere doorlooptijd en minder vertragingen in een project.

6

Cultuur en samenleving

Programma 06 Cultuur en samenleving

Hebben we bereikt wat we wilden bereiken?

Het programma Cultuur en Samenleving gaat over het laten floreren van hedendaagse cultuur en creativiteit, behoud, ontwikkeling en verbeelding van Brabants erfgoed, het versterken van de sociale veerkracht en beweging stimuleren door sportbeoefening.

Met het programma Cultuur en Samenleving willen we de Brabantse samenleving laten groeien en bloeien. We versterken de Brabantse samenleving samen met de mensen, organisaties en instellingen die zich richten op Cultuur (06.01), Erfgoed (06.02), Sociale veerkracht (06.03) en Sport (06.04). We stimuleren en versterken met dit programma de saamhorigheid, gezondheid, creativiteit, het welzijn en welbevinden en de gedeelde trots en identiteit van alle Brabanders. Vanuit de [Cultuuragenda van Brabant voor 2020](#), nader uitgewerkt in het [Uitvoeringsprogramma Cultuur 2016-2020](#), [Beleidskader Erfgoed 2016 - 2020](#), [Uitvoeringsagenda Versterking Sociale Veerkracht 2017-2020](#) en [De sportagenda Brabant Beweegt 2016-2019](#) wordt een bijdrage geleverd aan de hierboven genoemde doelstelling.

Hebben we bereikt wat we wilden bereiken?

In 2018 is voor alle programma's van Cultuur en Samenleving een evaluatie uitgevoerd. De algemene conclusie: we staan er goed voor, er is veel steun voor de uitvoeringsprogramma's en we liggen goed op koers met de uitvoering.

Cultuur. Deze bestuursperiode is een impuls gegeven aan cultuureducatie en is het aantal deelnemende gemeenten aan het cultuureducatieprogramma Cultuureducatie met Kwaliteit bijna verdubbeld. Ook zijn in deze bestuursperiode door de meerjarige toekenningen meer Rijksmiddelen in Brabant geland. Door inzet van de impuls gelden is een duurzame versterking en verbinding van de cultuursector met andere sectoren gestimuleerd. Brabant C heeft zich de afgelopen jaren doorontwikkeld tot een onderscheidend instrument waarmee deze bestuursperiode 78 (inter)nationaal toonaangevende projecten zijn gerealiseerd.

Erfgoed. Het erfgoedbeleid is nog steeds actueel, sluit aan op provinciale en landelijke ontwikkelingen en de verhaallijnen zijn binnen en buiten de provincie een inspiratiebron. De manier waarop erfgoed samen met partners creatief wordt verbeeld (de Sprong, de

Mars, Goud van Brabant, 75 levens veranderende verhalen van Brabant Remembers, etc.) wordt positief ontvangen en zo ook de manier waarop we innovatief omgaan met erfgoed (koppeling aan jongeren, verduurzaming, marketing/toerisme). De toekomst vraagt om een versterking van de koppeling van erfgoed met gebiedsontwikkeling en maatschappelijke opgaven en om vermaatschappelijking van erfgoed.

Sociale Veerkracht. Deze bestuursperiode is ingezet op een responsieve aanpak om maatschappelijke initiatieven op eigen kracht verder te brengen. Inmiddels zijn meer dan 150 initiatieven ondersteund. Voor deze aanpak is met de community Stèrk Brabant instrumentarium ontwikkeld, waaronder tools voor impactmonitoring. Ook is gestart met de pilot Brabants Outcomes Fund, waarmee doorgroeikapitaal voor sociale ondernemers beschikbaar wordt gesteld.

Sport. Met de inzet van BrabantSport is het gelukt om meer (private) partners aan de sport in Brabant te verbinden. Ook zijn aansprekende sportevenementen ondersteund met nu al een grotere economische spin-off dan was voorzien voor eind 2019. De doelstelling voor uniek sporten (50.000 mensen met beperking in beweging gebracht) wordt naar verwachting na 2019 gerealiseerd.

Inzet verbonden partijen

Verbonden partij

NV Monumenten Fonds Brabant
Stichting Beheer Museumkwartier
Stichting Brabant C Fonds
Stichting Monumentenfonds Brabant

In de bijlagenbundel -bijlage 3a van de jaarstukken is aangegeven op welke wijze deze verbonden partijen bijdragen aan de doelstellingen van het programma Cultuur en samenleving.

Heeft het gekost wat het mocht kosten?

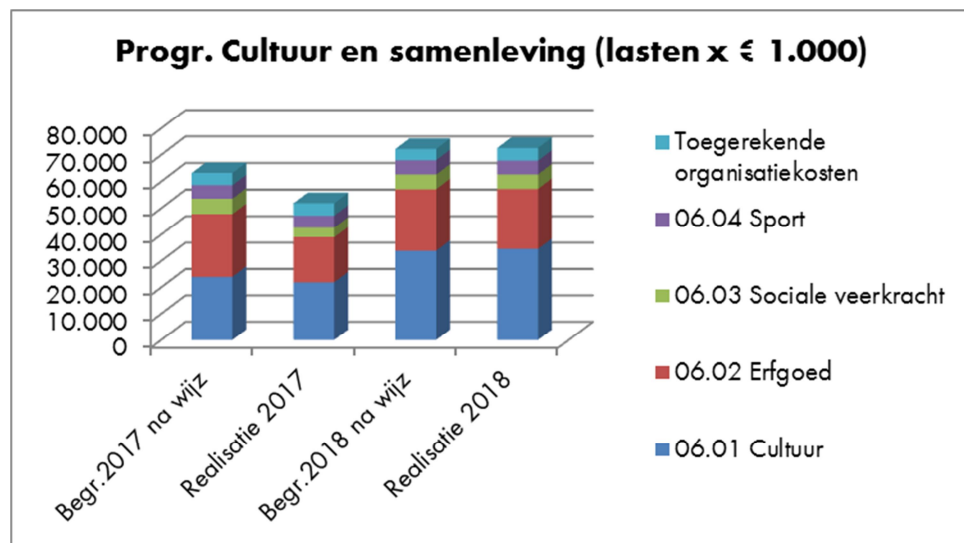
06 Cultuur en samenleving

Bedragen x € 1.000	Begroting 2018 oorspronkelijk	Begroting 2018 na wijziging	Jaarrek. 2018 realisatie	Verskil begr.-realisatie
Lasten				
Programmalasten	56.877	68.025	67.818	208
Toegerekende organisatiekosten	4.353	4.205	4.783	-578
Totaal lasten	61.231	72.230	72.601	-371
Baten				
Rijk	0	0	0	0
Europa	96	396	164	-232
Overige programmabaten	652	709	702	-7
Totaal baten	748	1.105	866	-239
Saldo van baten en lasten	-60.483	-71.125	-71.735	-610

Toelichting

Op basis van besluit bij Perspectiefnota 2018 is € 9 mln aanvullend beschikbaar gesteld voor Brabant C en is t.b.v. de subsidiebeschikking aan Brabant C de begroting 2018 voor dit bedrag opgehoogd. Het verschil tussen de gerealiseerde lasten ten opzichte van de gewijzigde begroting (€ 0,2 mln) is vooral het gevolg van hogere lasten dan geraamd bij programma Cultuur (€ 0,6 mln) en lagere lasten dan geraamd bij Programma Erfgoed (€ 0,5 mln) en programma Sport (€ 0,3 mln). De lagere baten (€ 0,2 mln) betreft vooral een lagere uitgaven en als gevolg daarvan lagere bijdrage uit transitorische post voor Europees programma Demi More (€ 0,17 mln).

De toegerekende organisatiekosten komen op basis van de werkelijk gerealiseerde uren hoger uit dan geraamd.

06.01 Cultuur

Hebben we bereikt wat we wilden bereiken?

Brabant wil een bruisende provincie zijn en blijven, met een levendige cultuur die jong en oud van binnen en buiten Brabant boeit en bindt. We bevorderen een aantrekkelijk cultureel klimaat, met een krachtige culturele infrastructuur en een aanbod waarmee we (inter-)nationaal uitblinken. Met onze Cultuuragenda willen wij samen met belanghebbenden in Brabant een robuust cultuursysteem realiseren met:

- een brede basis. Van daaruit komt cultuur dicht bij de Brabanders en biedt het hen volop mogelijkheden om kennis te maken met cultuur en zich te ontwikkelen;
- verbindingen tussen cultuur en haar omgeving. Denk bijvoorbeeld aan inzet van cultuur en creativiteit ten behoeve van andere maatschappelijke opgaven;
- een toonaangevende top die zorgt dat cultuur bijdraagt aan de ambitie om een innovatieve topregio te zijn.

De ambities uit de Cultuuragenda zijn verder uitgewerkt in het Uitvoeringsprogramma Cultuur 2016-2020.

Eind 2018 is de evaluatie van het Uitvoeringsprogramma Cultuur 2016-2020 “Werk in uitvoering” uitgevoerd. De conclusie van de evaluatie is dat Brabant goed op koers ligt met de uitvoering van het cultuurbeleid. Zo zijn met de inzet op cultuureducatie veel meer scholen bereikt: waar voorheen scholen in 27 gemeenten deelnamen, nemen nu scholen in 47 gemeenten deel! Ook zijn in deze bestuursperiode meer succesvolle Brabantse aanvragen in de verschillende rijksonderzoeken gehonoreerd zowel bij de BIS (landelijke basisinfrastructuur) als bij de fondsen, waardoor meer middelen in Brabant zijn geland dan in de vorige periode (2013-2016). Tot slot heeft Brabant C zich de afgelopen jaren doorontwikkeld tot een onderscheidend instrument waarmee deze bestuursperiode 78 (inter-)nationaal toonaangevende projecten zijn gerealiseerd. Bij de evaluatie is een totaaloverzicht van alle tussenresultaten gepresenteerd ([zie bijlage Statenmededeling evaluatie](#)).

Hebben we daarvoor gedaan wat we wilden doen?

In 2018 is op basis van het uitvoeringsprogramma Cultuur verder tot uitvoering gebracht:

Cultuureducatie vormt de basis voor een goed opgeleide bevolking die zich staande kan houden in de 21e eeuwse samenleving. Daarom is ook in 2018 verder ingezet op de

versterking hiervan. Zo zijn voorbereidingen getroffen voor de uitvoering van een pilot met PABO's die in 2019 wordt uitgevoerd en zijn het afgelopen jaar weer twee gemeenten aangesloten bij het programma Cultuureducatie met Kwaliteit, waarmee het totaal nu op 47 deelnemende gemeenten komt.

Ook is in 2018 voor het eerst een regeling talentenhub opgesteld waarmee we talentontwikkeling in Brabant stimuleren. Hiermee zijn in 2018 zes talentenhubs ondersteund: visuele kunsten, beeldende kunst, muziek, theater/dans/circus, film/AV en letteren. Deze ondersteuning zetten we door in 2019.

In deze bestuursperiode is met de omslag naar meerjarige toekenningen een basis gelegd voor een solide culturele infrastructuur. Wij ondersteunen nu 60 culturele instellingen (waarvan 19 amateurinstellingen) meerjarig in de periode 2017-2020.

In 2018 zijn bkcc en Kunstbalie gefuseerd tot Kunstloc Brabant. Hiermee een logische koppeling tussen (de ondersteuning van) amateurkunst en professionele kunsten gerealiseerd. Ook dit zorgt voor een verdere versteviging van onze culturele infrastructuur.

Verder hebben we in 2018, naast de ondersteuning van philharmonie zuidnederland, een arrangeur aangesteld om in 2018 en 2019 de symfonische muziekvoorziening te verbreden en te vernieuwen. Eind 2018 zijn de eerste resultaten hiervan gepresenteerd (<http://publicaties.brabant.nl/arrangeur/>)

In 2018 heeft de provincie samen met Brabantstad het regioprofiel Cultuur 'Brabantstad maakt het' opgesteld en aangeleverd aan de minister van OCW ter voorbereiding op de nieuwe kunstplanperiode 2021-2024. In het regioprofiel zijn thema's benoemd zoals talentontwikkeling, internationalisering, publieksbereik, cultuureducatie, harmonisatie van regelingen en onderzoek, waar de komende periode in samenwerking met gemeenten (Brabantstad en overigen) en partners uit het cultuurveld op wordt ingezet.

Op basis van de in 2018 uitgevoerde evaluatie zijn bij de PPN 2018 aanvullende middelen beschikbaar gesteld voor Brabant C. Met Brabant C ondersteunen we (internationaal) toonaangevende projecten. Hiermee kan Brabant C zich in 2019 en

verder doorontwikkelen en als partner verbonden blijven aan (inter)nationaal toonaangevende projecten.

Door Brabant DC is verder gewerkt aan het verbinden van creativiteit aan maatschappelijke opgaven en is dit jaar gestart met de voorbereidingen van het Creativity World Forum (CWF) dat in 2019 in Brabant plaatsvindt.

De impulsgeldenregeling is onverminderd populair. Afgelopen jaar zijn 33 projecten ondersteund, 18 kennisvouchers t.b.v. coaching op gebied van cultureel ondernemerschap verstrekt, 38 crowdfundingtrajecten gestart en is bijgedragen aan vijf gemeentelijke makersregelingen.

In 2018 zijn we een beweging gestart in een breed netwerk om de ontplooiing van creativiteit bij kinderen, maar ook bij Brabanders in verdere levensfasen te stimuleren. Tijdens de Dutch Design Week 2018 is hiertoe door een brede vertegenwoordiging van 50 personen uit bedrijfsleven, onderwijs en overheid de Wet op behoud van Creativiteit ondertekend.

Tot slot is in 2018 voor de eerste keer de cultuurmonitor Waarde van Cultuur uitgebracht. De monitor geeft een goed inzicht in het cultureel, sociaal en economisch kapitaal van de culturele sector in Brabant.

Overzichtstabel

Beleidsnota	Prestaties met indicatoren	Is de prestatie in 2018 gerealiseerd? /Beknorte toelichting als prestatie niet (volledig) is gerealiseerd.
06.01 Cultuur Uitvoeringsprogramma Cultuur 2016 – 2020 'Werk in uitvoering	Het versterken van een culturele basisinfrastructuur (amateurs en professionals)en cultureel aanbod voor kunst Indicator: Cult. instellingen die regionaal van belang zijn meerj. ondersteund) Streefwaarde: 56	Gerealiseerd. Er worden 60 instellingen ondersteund waarvan 41 professionele en 19 amateurinstellingen
	Het stimuleren van talentontwikkeling op het gebied van kunst door het bieden van ondersteuning zodat talenten na de kunstvakopleiding een positie verwerven in het Brabantse professionele veld Indicator: Aantal talenten ondersteund via Talenthub Streefwaarde 25	Nog niet bekend. Begin 2018 is de regeling geopend. Talenten zullen worden ondersteund in zogenaamde Talentenhubs. Voor vijf disciplines (visuele kunsten, beeldende kunst, muziek, theater/dans/circus, en letteren) zijn plannen ontwikkeld en zijn de aanvragen gehonoreerd. Één discipline, AV/film, heeft nog geen aanvraag gedaan in 2018. Doordat de Talenthubs in de loop van 2018 zijn gestart, sommige zelfs in de tweede helft van 2018 is er nog geen exact aantal talenten te noemen die door talenthubs worden begeleid.
	Uitvoeren programma taal en media ter bevordering van de geletterdheid van de Brabantse Beroepsbevolking Indicator: % laaggeletterd in Brabantse Beroepsbevolking Streefwaarde: <10,3 % in 2019	Gerealiseerd. Het programma is in uitvoering. Daarnaast is in 2018 een nieuwe meting uitgevoerd. Hieruit blijkt dat in 2018 een percentage van 9% van de Brabantse beroepsbevolking laaggeletterd is.
	Bijdragen aan symfonische muziekvoorziening in Brabant streefwaarde 1 orkest	Gerealiseerd.
	Uitwerking investering in symfonische muziekvoorziening streefwaarde 1	Gerealiseerd. De arrangeur is aangesteld om in de jaren 2018 en 2019 de klassieke en hedendaagse symfonische muziekvoorziening in Brabant te vernieuwen en verbreden. Eind 2018 zijn hiervan de eerste resultaten gepresenteerd.
	Participatie in DC Network om internationale verbindingen te leggen tussen cultuur en andere provinciale opgaven door middel van organisatie bijeenkomsten en versterking netwerken Streefwaarde 5 netwerkbijeenkomsten	Gerealiseerd. Via diverse acties werken we aan het verbreden en versterken van het netwerk BrabantDC (o.a. ontwikkeling online platform, nieuwsbrieven etc). Dit jaar zijn 5 netwerkbijeenkomsten georganiseerd waaronder bijeenkomsten over Brabantse Betekeniseconomie, BrabantDC's Social Impact Day, een bijeenkomst tijdens de CWF2018 in Antwerpen en een netwerkbijeenkomst tijdens de Dutch Design Week.

Beleidsnota	Prestaties met indicatoren	Is de prestatie in 2018 gerealiseerd? /Beknopte toelichting als prestatie niet (volledig) is gerealiseerd.
06.01 Cultuur Uitvoeringsprogramma Cultuur 2016 - 2020 'Werk in uitvoering	Het versterken van een culturele basisinfrastructuur (amateurs en professionals) en cultureel aanbod voor kunst Indicator: Cult. instellingen die regionaal van belang zijn meerj. ondersteund) Streefwaarde: 56	Gerealiseerd. Er worden 60 instellingen ondersteund waarvan 41 professionele en 19 amateurinstellingen
		Dit jaar zijn ook de voorbereidingen begonnen voor het Creativity World Forum (CWF) dat in oktober 2019 in Brabant plaatsvindt.

Heeft het gekost wat het mocht kosten?

Bedragen x € 1.000 (exploitatie)	Begr.oorspr. 2018	a.Begr.na wijz. 2018	b.Realisatie 2018	Vershil a-b
Lasten	23.232	33.908	34.531	-623
Herkomst middelen				Vershil b-a
Rijk	0	0	0	0
EU	0	0	0	0
Overige programmabaten	48	80	70	-10
Baten	48	80	70	-10
Saldo lasten en baten	-23.184	-33.828	-34.461	-633

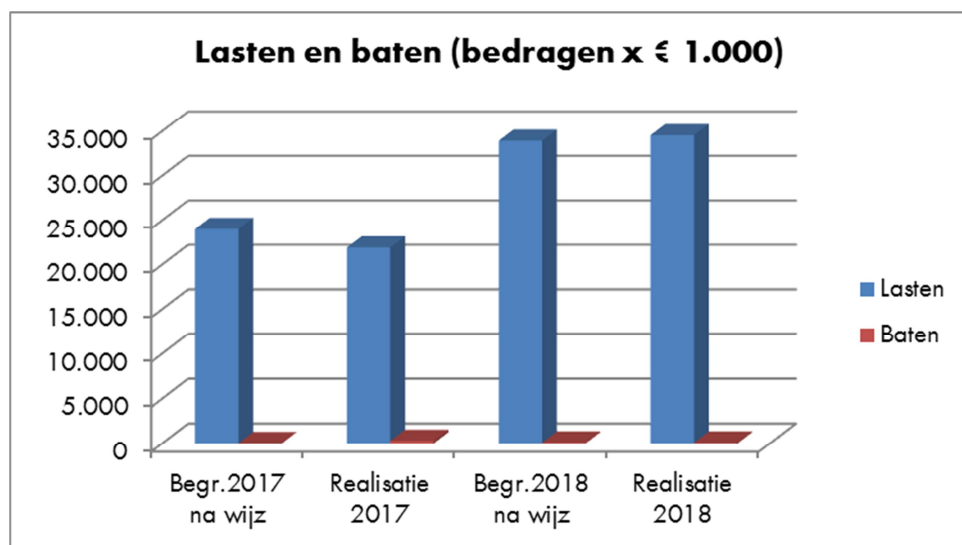
Afwijking lasten t.o.v. begroting na wijziging	x € 1.000
Aanvullende subsidies regeling hedendaagse kunsten	-718
Lagere subsidievestigstelling bkcc en Kunstbalie	120
Overig	-25
Totaal afwijking lasten	-623

Toelichting afwijkingen lasten

Aanvullende subsidies regeling hedendaagse kunsten: eind 2018 is een drietal subsidies verstrekt voor activiteiten 2019/2020. Aangezien het projectsubsidies betrof zijn de lasten in 2018 genomen. De uitgaven waren echter voorzien in 2019 en 2020. Daarmee zijn voor die jaren via begrotingswijziging de ramingen neerwaarts bijgesteld.

Lagere subsidievestigstelling bkcc en Kunstbalie: de exploitatiesubsidies 2017 voor de uitvoeringsorganisaties Brabants kenniscentrum kunst en cultuur (bkcc) en Kunstbalie zijn op basis van de jaarverslagen lager vastgesteld en daarmee een correctie op de eerder genomen lasten voor € 120.000.

Overig: saldo diverse kleinere onder/overschrijdingen

06.02 Erfgoed

Hebben we bereikt wat we wilden bereiken?

De geschiedenis van Brabant doorgeven aan toekomstige generaties. Dát is onze ambitie. Daarom blijven we ons richten op duurzaam behoud van erfgoed door herbestemming of restauratie, op de bescherming van collecties, op de beleving van ons cultureel erfgoed en op de verhalen van Brabant. Dit doen we door middel van:

- de (verbeeldings)kracht van erfgoed/ erfgoed in vier verhalen van Brabant (Bevochten Brabant, Religieus Brabant, Innovatief Brabant en Bestuurlijk Brabant). De verbeeldingskracht heeft meerwaarde voor opgaves als (vrijtijds)economie, natuur, ruimte en leefbaarheid
- beweging stimuleren: we benutten de beweging in de samenleving. We investeren in die initiatieven die van cruciaal belang zijn voor deze verhalen.
- basis op orde: de basis functioneert met kracht, kwaliteit, professionaliteit voor een groter publiek en meer in samenhang.
- Erfgoedfabriek: De Erfgoedfabriek is een ontwikkelprogramma waarmee we een maatschappelijke bijdrage leveren om beeldbepalende erfgoedcomplexen die belangrijk zijn voor de vier verhalen van Brabant, waarvoor de markt geen oplossing heeft, te herontwikkelen en te voorzien van een nieuwe functie c.q. gebruik.

Algemeen beeld realisatie 2018

Het programma ligt goed op koers. Eind 2018 is de [tussenevaluatie Beleidskader Erfgoed 2016-2020](#), de (verbeeldings)kracht van erfgoed uitgevoerd. Het accent in deze tussenevaluatie lag op het leren voor de toekomst en op de samenhang van beleid met de veranderingen in de omgeving. Uit het onderzoek komt de conclusie naar voren dat het erfgoedbeleid goed aansluit op de provinciale en landelijke ontwikkelingen. Daarnaast zijn er kansen benoemd om nog meer te bereiken binnen het huidige beleidskader: de toekomst vraagt om een versterking van de koppeling van (verbeeldings)kracht van erfgoed aan gebiedsontwikkeling en maatschappelijke opgaven en het nog meer betrekken van de samenleving bij de uitvoering van het erfgoedbeleid.

Hebben we daarvoor gedaan wat we wilden doen?

Algemeen

2018 was het Europees jaar van Cultureel Erfgoed. In dit kader hebben wij samen met enkele andere Nederlandse provincies de Future Summit in Berlijn (erfgoed en jongeren)

geïnitieerd. Tevens was juni de maand van de Zuiderwaterlinie met De Sprong als belangrijk event. In september heeft het event De Mars (zie verhaallijn bevochten) plaatsgevonden. Ook het TV-programma Goud van Brabant is een succes. Met dit programma brengen we mensen met elkaar in gesprek over het heden, het verleden en de toekomst. Tot slot is ook ingezet op het thema verduurzaming: in 2018 zijn middelen beschikbaar gesteld aan Monumentenwacht waarmee via 'keukentafelgesprekken' verduurzaming bij monumenteigenaren (extra) bespreekbaar wordt gemaakt.

De vier verhaallijnen van Brabant

Bevochten

In 2018 is er veel inzet gepleegd op deze verhaallijn:

- Zuiderwaterlinie: in het kader van het Europees jaar van erfgoed is veel aandacht geweest voor de Zuiderwaterlinie: tijdens het event De Sprong zijn tientallen parachutisten boven de vijf stellingen uit laagvliegende defensievliegtuigen gesprongen. Om alle schakels langs de linie symbolisch met elkaar te verbinden, liep gedeputeerde Henri Swinkels dit jaar in steeds wisselend gezelschap het wandelpad langs de Zuiderwaterlinie en zijn hiermee inspirerende en soms verborgen verhalen opgehaald. In het najaar is dit gevolgd door De Mars: startend aan de uiteinden van de linie, in Bergen op Zoom en Grave, liepen muziekverenigingen een week lang dagelijks in estafette muziek makend langs de linie. Tot slot hebben de 25 partners van de linie eind 2018 een samenwerkingsovereenkomst getekend met als doel de Zuiderwaterlinie nationaal en internationaal op de kaart te zetten. Alle inzet werpt nu al zijn vruchten af: het wandelpad langs de linie is genomineerd voor Wandelroute van het jaar 2019.
- Brabant Remembers/Crossroads: in 2018 zijn de voorbereidingen voltooid voor de herdenking van 75 jaar bevrijding. In 2019 vertellen we op een creatieve en indringende manier op 75 locaties in Brabant 75 persoonlijke levensveranderende oorlogsverhalen. Ook zijn investeringsbesluiten genomen voor de doorontwikkeling van oorlogsmusea in Brabant.
- Nominatiedossier werelderfgoed Nieuwe Hollandse Waterlinie: in 2018 is het nominatiedossier vastgesteld in provincies Noord-Brabant, Gelderland, Utrecht en

Noord-Holland én in de ministerraad. Begin 2019 is het dossier aangeboden aan de Unesco.

Religieus

In 2018 is een verkenning uitgevoerd voor een kloosternetwerk rond het verhaal van het kloosterleven. Eind november is een inspiratiedag georganiseerd, waarbij betrokken partijen bijeen kwamen en de intentie is uitgesproken voor verdere samenwerking naar 2021 het jaar van het Brabants kloosterleven.

Verder is in november 2018 de intentieovereenkomst voor het landelijk programma Toekomst Religieus Erfgoed ondertekend, op basis waarvan Rijk, provincies, gemeenten, kerkgenootschappen en andere partners zich in 2019-2021 gaan inzetten voor de ontwikkeling van een duurzaam toekomstperspectief voor religieus erfgoed, in het bijzonder door het opstellen van gemeentelijke kerkvisies. Tot slot is ook de tentoonstelling Bagger! in Oss, over Romeinse tempels langs de Maas, mede mogelijk gemaakt.

Innovatief en Bestuurlijk

In samenwerking met studenten van het NHTV (nu BUAS) zijn we aan de gang gegaan met de conceptontwikkeling van industrieel erfgoed. In januari 2019 zijn hiervan de resultaten gepresenteerd. Voor de verhaallijn Bestuurlijk is in 2018 een kapstok opgeleverd (must-need-nice).

Beweging stimuleren

In 2018 is het Erfgoedlab opgericht. Dit is een platform voor herbestemmingsvraagstukken dat aanhaakt op initiatieven met betrekking tot monumenten die een extra impuls kunnen gebruiken. Eigenaren en initiatiefnemers van monumenten die voor een herbestemmingsopgave staan, maar er vanwege de complexiteit niet uitkomen, kunnen een beroep doen op het lab. Hiertoe is ter ondersteuning een voucherregeling opgesteld. De vouchers kunnen ook worden ingezet voor de verkenning van verduurzaming van monumenten.

Basis op orde:

In 2018 is verder gewerkt aan 'de Basis op orde'. Zo is sinds april 2018 de website brabantserfgoed.nl actief en zijn meer dan 1 miljoen collectiestukken opgenomen in de digitale database BrabantCloud.

Erfgoedfabriek

In 2018 zijn acht projecten van de Erfgoedfabriek afgerond of in een volgende herontwikkeling en herbestemmingsfase gebracht. Daarnaast zijn er ook nieuwe initiatieven voor de herontwikkeling van beeldbepalende erfgoedcomplexen binnengekomen. De herontwikkeling en ook doorontwikkeling van monumentaal erfgoed blijft een actueel thema. Via de jongerenlijn GRUTS zijn projecten opgestart en gerealiseerd, zoals de film Trots op Erfgoed, die een impressie geeft van de nieuwe toekomst van herbestemde erfgoedlocaties in Brabant.. 2018 is afgesloten met een congres waarbij de resultaten van 7 jaar Erfgoedfabriek zijn gepresenteerd en een beeld is geschetst van de toekomstige opgave.

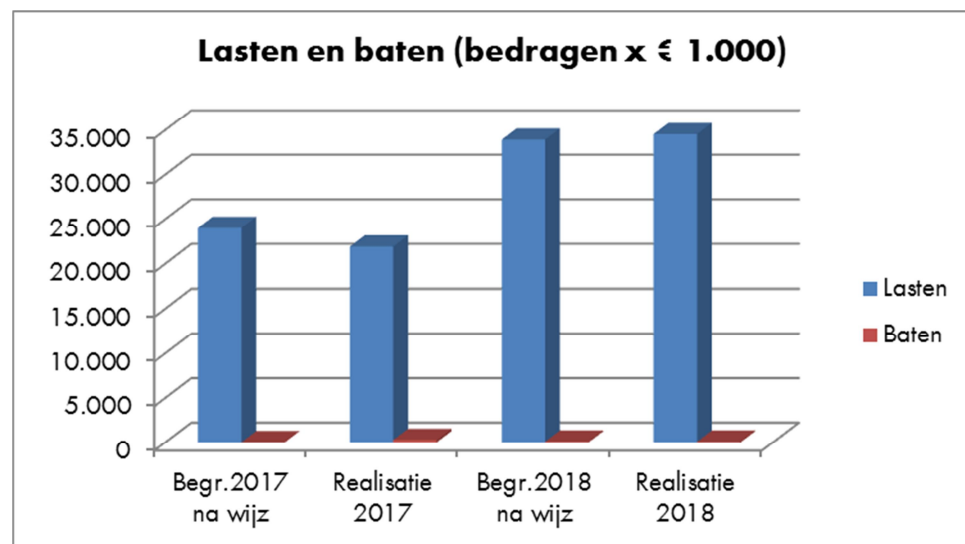
Overzichtstabel

Beleidsnota	Prestaties met indicatoren	Is de prestatie in 2018 gerealiseerd? /Beknopte toelichting als prestatie niet (volledig) is gerealiseerd.
06.02 Erfgoed Beleidskader erfgoed 2016-2020 "De (Verbeeldingskracht)van erfgoed"	De totstandkoming van uitgeschreven verhalen die leiden tot inspiratie/verbeelding en focus binnen de vier verhalen van Brabant Streefwaarde: 3 verhalen en 1 uitwerking	Gerealiseerd, de verhaallijnen Religieus, Bevochten en Innovatief zijn uitgewerkt. Voor Bestuurlijk Brabant is inmiddels een kapstok ontwikkeld om te komen tot onderscheid in must-need-nice. Zie verder de Statenmededeling voortgang verhaallijnen.

Beleidsnota	<i>Prestaties met indicatoren</i>	Is de prestatie in 2018 gerealiseerd? /Beknopte toelichting als prestatie niet (volledig) is gerealiseerd.
	<p>Het faciliteren van Erfgoedcomplexen zodat beeldbepalende erfgoedcomplexen, waarvoor de markt geen oplossing heeft, kunnen worden herontwikkeld en voorzien van een nieuwe functie c.q. gebruik. Indicator: Investeringsvoorstellen door GS ingestemd. Streefwaarde: geen, afspraken gemaakt over informeren Staten over voortgang.</p>	<p>In 2018 is uitvoering gegeven aan de ontwikkelprojecten waarover in 2017 is besloten, zoals Religieus centrum Oudenbosch, Drie-eenheid in Velp, fort Sabina bij Willemstad en ook Marienhage in Eindhoven. Verder is voor een aantal ontwikkelprojecten onze participatie veranderd c.q. beëindigd door de verkoop van KVL te Oisterwijk, Mariadal in Roosendaal en de kapel van Moederhuis te Dongen</p> <p>(zie ook Voortgangsrapportage Erfgoed, Statenmededeling april 2018 en Meerjarenperspectief Ontwikkelbedrijf bij Begroting 2019).</p>
	<p>Initiatieven in beweging gebracht/tot haalbare initiatieven geleid voor programma erfgoedcomplexen. Initiatieven om complexen te herbestemmen die in het kader van programma Erfgoedcomplexen zijn gefaciliteerd om te komen tot een haalbare businesscase. Streefwaarde: geen, afspraken gemaakt over informeren Staten over voortgang.</p>	<p>In 2018 zijn 8 initiatieven voor de herontwikkeling van erfgoedcomplexen verder gebracht. Deze variëren van advies (landgoed Schijf te Rucphen, Kentalis in St Michelgestel), verdieping van planstudies/verkenningen naar de haalbaarheid van een herontwikkeling (Abdij van Berne, fort Isabella te Vugt, landgoed Bieduinen), overeenkomsten om gezamenlijk de planontwikkeling op te pakken (Klooster St Jozeph'sberg te Megen) tot investeringsbeslissingen (klooster Bovendonk te Hoeven, Oud Herlaer in St Michelsgestel).</p> <p>(zie ook Voortgangsrapportage Erfgoed, Statenmededeling april 2018 en Meerjarenperspectief Ontwikkelbedrijf bij Begroting 2019).</p>
	<p>Samenwerking in beheer en toegankelijk maken van collecties voor het publiek. Streefwaarde 1 initiatief om tot samenwerking te komen.</p>	<p>Gerealiseerd. De streekmusea in de Baronie hebben een streeknetwerk gevormd en werken aan het vertellen van een gezamenlijk verhaal op verschillende locaties en willen de collecties daarop afstemmen. Tevens is in samenwerking met Erfgoed Brabant de website www.BrabantsErfgoed.nl ontwikkeld die de basis is voor een brede samenwerking tussen instellingen.</p>
	<p>Groter aantal collecties zijn aangesloten op de Brabant Cloud en Brabant Cloud wordt meer gebruikt door ondernemers en instellingen Streefwaarde: aantal collectiestukken 1.000.000</p>	<p>Gerealiseerd. Op dit moment bevat de Brabant Cloud meer dan 1 miljoen collectiestukken. Langzaam maar zeker groeit het aantal instellingen dat hun collecties toont via de Cloud (60 instellingen).</p>
	<p>Meer nieuwe publieksgroepen in musea in Brabant Streefwaarde 50.000 jongeren in musea.</p>	<p>Gerealiseerd. In 2018 is naast museumschatjes voor het primair onderwijs (50.000 Leerlingen aangemeld), ook gestart met Museumschatjes voor 10.000 leerlingen uit het voortgezet onderwijs. Daarmee zijn in totaal 60.000 leerlingen aangemeld.</p>
	<p>Samenhangend pakket aan instrumenten op het gebied van kennis en onderwijs via de Erfgoed Academie Brabant</p>	<p>Gerealiseerd. Erfgoed Academie Brabant levert meer maatwerk in cursusaanbod, door met colleges en ontmoetingen aan te sluiten op de thema's binnen de 4 verhalen van Brabant en met opleidingen meer jongeren te bereiken.</p>
	<p>Percentage rijksmonumenten (excl. de monumentcategorie met oorspronkelijke functie woonhuis) weergegeven naar de staat van het casco, categorie "matig" en "slecht". (BRON: databank Monumentenmonitor (verplichte indicator IPO)</p>	<p>In 2017 is de nulmeting uitgevoerd en per 1 februari 2018 afgerond. Er is in 2018 geen update uitgevoerd. In 2019 wordt voor 25% van de monumenten een update uitgevoerd. De meting in 2017/2018 leverde de volgende gegevens: 471 objecten zijn als matig beoordeeld (11,5%) 297 objecten zijn als slecht beoordeeld (7,2%) Totaal 18,7%</p>

Heeft het gekost wat het mocht kosten?

Bedragen x € 1.000 (exploitatie)	Begr.oorspr. 2018	a.Begr.na wijz. 2018	b.Realisatie 2018	Verschil a-b
Lasten	22.593	23.228	22.702	526
Herkomst middelen				Verschil b-a
Rijk	0	0	0	0
EU	0	300	132	-168
Overige programmabaten	604	629	631	2
Baten	604	929	763	-166
Saldo lasten en baten	-21.989	-22.300	-21.939	360

Afwijking lasten t.o.v. begroting na wijziging	x € 1.000
Uitgaven t.b.v. Europees programma Demi More	168
Erfgoedfabriek	100
Diverse kleinere onderschrijdingen	258
Totaal afwijking lasten	526

Toelichting afwijkingen lasten

Uitgaven t.b.v. Europees programma Demi more: deels lagere uitgaven op deze post en deels vinden uitgaven in 2019 plaats.

Erfgoedfabriek: onderbesteding ten aanzien van onderdeel beweging stimuleren.

Diverse kleinere onderschrijdingen waarvan de grootste: minderuitgaven t.b.v. cultuurhistorische waardekaarten (€ 60.000), regeling archeologisch onderzoek (€ 56.000), en, beheerslasten gebouw NBM (€ 56.000)

Afwijking baten t.o.v. begroting na wijziging	x € 1.000
Bijdrage Europees programma Demi More	-168
Overig	2
Totaal afwijking baten	-166

Toelichting afwijkingen baten

De lagere uitgaven dan geraamd voor Europees programma Demi More leiden tot een lagere bijdrage uit de transitorische post.

Hebben we bereikt wat we wilden bereiken?

Met het programma Versterken Sociale Veerkracht (VSV) helpt de provincie initiatieven van burgers, sociaal ondernemers, verenigingen, coöperaties of organisaties om hun bijdrage aan een goede kwaliteit van leven in Brabant en aan een duurzame, inclusieve samenleving nu en in de toekomst te vergroten en bestendigen. En al doende leren we, in de praktijk, wat deze initiatieven verder helpt, hoe we deze initiatieven het beste kunnen ondersteunen en op welke manier we de aanwezige veerkracht kunnen benutten voor het realiseren van andere provinciale opgaven.

Binnen het programma VSV zoeken we daarom naar initiatieven van Brabanders die zich inzetten voor dit doel, die gedreven zijn en goed weten hoe ze iets willen verbeteren voor zichzelf én voor anderen. Initiatieven die er toe doen, zo hebben we inmiddels geleerd, hebben een helder doel, binding met en inzicht in de lokale praktijk, tonen eigenaarschap, uitvoeringskracht en beschikken over veel energie. Door aan te sluiten bij deze initiatieven maken we samen impact voor Brabant.

Eind 2018 is de [beleidsevaluatie](#) van het programma Sociale Veerkracht uitgevoerd. Uit dit evaluatieonderzoek wordt duidelijk dat de gekozen werkwijze van de ontwerpende aanpak goed aansluit op de opgave, het programma efficiënt wordt uitgevoerd en positief wordt gewaardeerd. De lessen uit de verkenningsfase zijn benut in de vormgeving van het programma en het netwerk. Inmiddels zijn 300 maatschappelijke initiatieven betrokken, is er sprake van een vitaal netwerk Stérk Brabant en een zich nog steeds ontwikkelend instrumentarium om initiatieven te ondersteunen zoals de Veerkrachtdialoog, impactmonitoring en de Veerkrachtvlogs. Ook partners zijn positief over de rolinvulling van de Provincie. Ze ervaren dat deze aanpak zorgt voor flexibiliteit, bij deze tijd past en dat sneller kan worden ingespeeld op actuele bewegingen in de samenleving. Ook de netwerkvorming, een belangrijk onderdeel van het programma, die onder meer tot uiting komt in de oprichting van Stérk Brabant, wordt breed gewaardeerd door de partners.

Het rapport geeft ook aan dat het op dit moment nog te vroeg is om in de volle omvang iets over de (maatschappelijke) effecten te zeggen. De looptijd van het programma is te kort om al zichtbare effecten te kunnen waarnemen. Er zijn kansen voor meer impact van

het programma bij een verdere inbedding van de werkwijze en perspectief van sociale veerkracht in de aanpak van de maatschappelijke opgaven.

Tot slot wordt in de evaluatie aangegeven dat het de moeite waard is om het programma voort te zetten: het programma heeft betekenis voor alle maatschappelijke thema's en ontwikkelingen die baat hebben bij vitale initiatieven. De responsieve rol en de ontwerpende aanpak is hierbij de basis om de maatschappelijke vraagstukken verder te brengen.

Hebben we daarvoor gedaan wat we wilden doen?

Afgelopen jaar is op basis van de uitvoeringsagenda Sociale Veerkracht 2018/2019 verder gewerkt aan de uitvoering van het programma.

In 2018 is de community [Stérk Brabant](#) verder [doorontwikkeld](#):

- Inspelend op behoefte aan zichtbaarheid van initiatieven, is op de website van Stérk Brabant in april 2018 een plattegrond van Brabant geplaatst waarop de initiatieven geplaatst zijn, met beknopte informatie en contactgegevens. Dit is de Initiatievenkaart. Deze kaart blijft in ontwikkeling.
- Door het sterk groeiend aantal initiatieven groeide bij Stérk Brabant de behoefte aan een systeem dat initiatieven in staat stelt zelf nieuwe connecties of beschikbare ondersteuning te vinden. Daarvoor is in mei 2018 een digitale community gestart. Initiatieven en ondersteunende organisaties kunnen hiervan lid worden en gebruik maken van het "vraag en aanbod forum", een kennisbank die nog in ontwikkeling is, etc.
- Door de sterke groei van initiatieven was er ook behoefte aan focus op de opgave. Hiertoe is samen met het PON een nieuw afwegingskader ontwikkeld om initiatieven gericht te kunnen selecteren passend in de werkzame bestanddelen van het programma. Dit nieuwe afwegingskader is in het najaar van 2018 geïmplementeerd. Per kwartaal wordt een analyse opgesteld die inzicht geeft in de ontwikkeling en het gebruik van de ondersteuning vanuit Sterk Brabant.

In 2018 is een 'menukaart voor impactmonitoring' ontwikkeld die we aanbieden aan initiatieven. Met impactmonitoring kunnen initiatieven beter aantonen welke maatschappelijke waarde ze realiseren. Op de menukaart staan onder andere:

- Serie workshops waarin initiatieven onder begeleiding tot een impactplan komen. In het tweede kwartaal van 2018 is de eerste serie gestart met 7 initiatieven. In het najaar 2018 heeft nog een tweede serie workshops met 6 initiatieven plaatsgevonden.
- QuickScan: een oefening voor de initiatieven om te leren meten. Hierin krijgen de initiatieven begeleiding bij het beantwoorden van vragen als 'wat heb je al aan data en wat kan je hier al uit afleiden?'
- Impactspel: een spel dat geïnteresseerden bekend maakt met de denkwijze en meerwaarde van impactmeten en een workshop voor een korte kennismaking.

Begin 2018 is de verkenning Brabantse betekenis-economie opgeleverd. Eén van de adviezen uit de verkenning is om doorgroeikapitaal te realiseren voor sociale

ondernemers. In navolging van dit advies is eind 2018 gestart met de pilot Brabant Outcomes Fund (BOF). Deze methode van financieren richt zich op een nieuwe financieringswijze, die niet alleen financieel succes waardeert, maar juist in combinatie met maatschappelijke impact en duurzame resultaten. De pilot is gestart met een uitvraag naar initiatieven. Inmiddels hebben 82 initiatieven zich aangemeld. Daarnaast is gebouwd aan een netwerk met maatschappelijke financiers om het fonds mede vorm te geven.

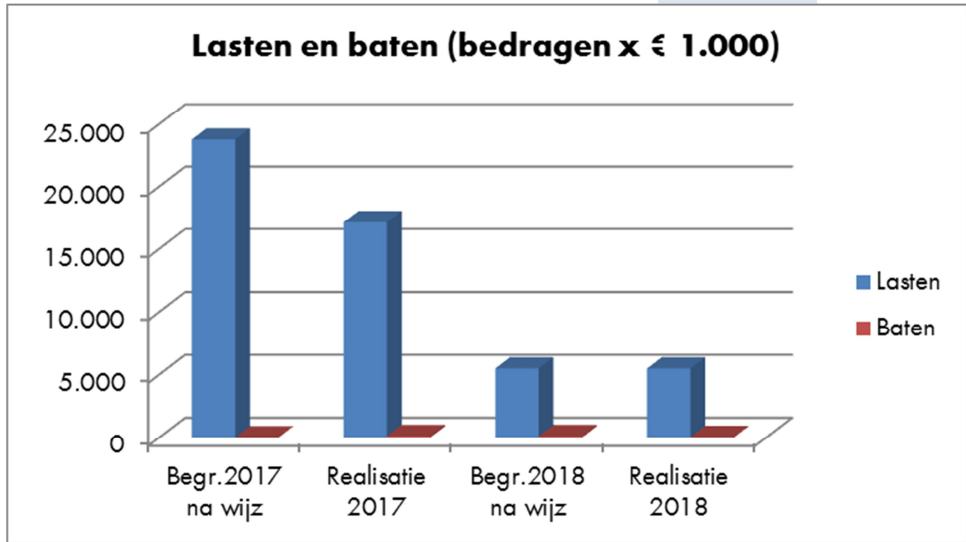
Vanuit het programma Sociale Veerkracht werken we samen met andere programma's in crossovers. Een voorbeeld hiervan is de samenwerking met het programma Sociale Innovatie Energie en Enpuls B.V. In 2018 is gestart met de inrichting van de Pilot Energietransitie voor Brabanders met een smalle beurs, die bestaat uit een Community of Practice in aansluiting op pilotprojecten van en binnen gemeenten.

Overzichtstabel

Beleidsnota	Prestaties met indicatoren	Is de prestatie in 2018 gerealiseerd? /Beknopte toelichting als prestatie niet (volledig) is gerealiseerd.
Sociale veerkracht	Ondersteuningsstructuur Mix en Match is operationeel Operationele ondersteuningsstructuur Streefwaarde: 1	Gerealiseerd. Mix en matchpoint <u>Stèrk Brabant</u> is eind 2017 ingericht en is vanaf 2018 operationeel. Er worden nu 300 initiatieven ondersteund. De voortgang per initiatief is zichtbaar in het volgsysteem van Stèrk Brabant. Daarnaast zijn contacten opgebouwd met partijen die met expertise kunnen en willen bijdragen aan de versterking van maatschappelijke initiatieven in Brabant zoals: - Organisaties als Social Enterprise NL, Social Finance NL, Koninklijke Nederlandse Heidemaatschappij voor kennis over sociaal ondernemen, financiering en sociaal inbedden - Kennisinstellingen als PON, Tilburg University en TU/e voor kennisontwikkeling en inzet van nieuwe methodieken zoals social design en impact monitoring - Netwerkgroepen zoals Vereniging Kleine Kernen en Stichting 't Heft.
	Brabantbreed lerend netwerk Streefwaarde: 1	Gerealiseerd. Uit het <u>onderzoek impactmonitoring</u> blijkt dat er een uitgebreid netwerk is rondom sociale veerkracht: • waarmee veel mensen zich verbonden voelen; • waar veel mensen behoefte aan hebben; en • dat netwerkpartners belangrijk vinden voor samenwerking en kennisuitwisseling. Ook is in 2018 een verder vervolg gegeven aan de samenwerking met TU/e en Tilburg University rondom wetenschappelijk onderzoek en methodiekontwikkeling en participeren we in Europese netwerken en projecten zoals SEED en ITHACA rondom zorginnovatie.
	Pilot impactmonitoring Streefwaarde: 1	Gerealiseerd. De pilot is afgerond: de eerste bevindingen over de effecten van het programma en de ontwerpde aanpak zijn in de rapportage van Advance Impact/ Erasmus Universiteit opgeleverd. Dit heeft verschillende inzichten opgeleverd die in de vervolgstappen van programma VSV worden verwerkt en/of worden meegenomen (zoals impactmonitoring) om structureel te borgen in de provinciale organisatie en programma's.

Heeft het gekost wat het mocht kosten?

Bedragen x € 1.000 (exploitatie)	Begr.oorspr. 2018	a.Begr.na wijz. 2018	b.Realisatie 2018	Verschil a-b
Lasten	5.729	5.479	5.473	6
Herkomst middelen				Verschil b-a
Rijk	0	0	0	0
EU	96	96	32	-64
Overige programmabaten	0	0	0	0
Baten	96	96	32	-64
Saldo lasten en baten	-5.633	-5.383	-5.441	-58

06.04 Sport

Hebben we bereikt wat we wilden bereiken?

Brabant sociaal en economisch sterker maken door sport. Dit willen we langs verschillende lijnen bereiken:

- Via de Brabantse regionale loketten en hun netwerkpartners willen we mensen met een beperking (meer) laten sporten/bewegen;
- We willen het landelijk aandeel topsporters en talenten in Brabant verhogen en ook de ondersteuning van toptalenten optimaliseren;
- We ondersteunen aansprekende sportevenementen. Dit doen we om de verbondenheid en saamhorigheid te verhogen, mensen te prikkelen om (meer) te bewegen, een (nog) positiever imago van de provincie Brabant te creëren én de additionele bestedingen in Brabant te verhogen;
- We zetten in op technologie en innovatie. Hierdoor kunnen mensen beter en meer bewegen, worden betere sportprestaties bereikt én groeit de bedrijvigheid.

Naast en binnen onze inzet op de vier sportlijnen, zien we landelijk en binnen de provincie een toenemende netwerkvorming rondom sport. Eind juni 2018 is het Nationaal Sportakkoord gesloten door vele partners, waaronder VWS, NOC*NSF, de VNG, bedrijfsleven en de 'actieve' sportprovincies (ook Brabant). Daarnaast intensiveren de Brabantstad-partners hun samenwerking op het gebied van evenementen en urban sports, en werkt BrabantSport met een aantal toonaangevende bedrijven aan een publiek-privaat fonds voor de sport.

De Sportagenda loopt tot en met 2019. Over een vervolg zal nieuwe besluitvorming plaats moeten vinden.

De uitvoering van de Sportagenda ligt voor een groot deel op koers. In 2018 zijn twee van de voor eind 2019 vastgestelde doelen (KPI's) behaald: de economische spin-off van de ondersteunde sportevenementen (doel: €15-20 mln.; realisatie: €18 mln.) en het aantal grote (Europese) sportinnovatieprojecten (doel en realisatie: 5).

Daarnaast hebben zich meer (private) partners aan de sport in Brabant te verbonden.

Zoals bij BURAP 2018 gemeld, verwachten we de KPI voor uniek sporten (50.000 mensen met beperking in beweging gebracht) eind 2019 nog niet te hebben behaald. Dit komt omdat de aanlooptijd van projecten en activiteiten langer is dan voorzien en we mede afhankelijk zijn van de inzetmogelijkheden van onze partners (regionale loketten/gemeenten, zorginstellingen, evenementenorganisatoren etc.). De uitvoering schuift hierdoor op in de tijd.

Ook de KPI voor talentontwikkeling (waardering ondersteuning door topsporters/talenten met het cijfer 8) wordt niet gehaald. Hiervoor zijn geen duidelijk aanwijsbare oorzaken te noemen. De geplande inspanningen zijn gepleegd.

Een verdere toelichting op de resultaten is te vinden in de [evaluatie van de Sportagenda](#).

Hebben we daarvoor gedaan wat we wilden doen?

- In 2018 hebben we in Brabant 12 internationale evenementen ondersteund, waaronder de volgende aansprekende incidentele evenementen: Champions Trophy Hockey (Breda), EK Veldrijden ('s-Hertogenbosch) en EK Cross (Tilburg). Daarnaast is samen met Utrecht de start van de Vuelta 2020 binnengehaald.
- In mei 2018 is de aftrap gegeven van de communicatiecampagne Uniek Sporten Brabant. Eind 2018 bleek uit monitoringonderzoek dat de bekendheid van het sportaanbod en de loketondersteuning onder de doelgroep en de zorgprofessionals die deze begeleidt, licht is toegenomen.
- In 2018 zijn twee nieuwe innovatieprojecten van start gegaan: het gaat om de Europese projecten Vitality Living Lab (OP Zuid) en Inno4Sports (Interreg Europe).
- Vanuit de sportlijn talentontwikkeling zijn conform planning 24 talentenprogramma's ondersteund.
- BrabantSport heeft in 2018 meer commitment van andere partners gerealiseerd: per eind 2018 zijn 40 bedrijven aangesloten. Daarnaast is er commitment van de B5-steden: BrabantSport heeft in 2018 een coördinerende rol verworven in de uitvoering van de gezamenlijke Brabantstad-ambitie ten aanzien van internationale sportevenementen en urban sports & culture.

Overzichtstabel

Beleidsnota	Prestaties met indicatoren	Is de prestatie in 2018 gerealiseerd? /Beknopte toelichting als prestatie niet (volledig) is gerealiseerd.
"Brabant Beweegt", Sportagenda 2016-2019		
Aangepast/uniek Sporten	Aantal mensen met een beperking dat langdurig aan het bewegen/sporten is geholpen Streefwaarde: 50.000 in 2019	Deels gerealiseerd: 27.300 mensen met beperking aan het bewegen geholpen In de BURAP en de evaluatie is aangegeven dat we iets achterlopen op de planning en verwachten dat we de doelstelling van 50.000 eind 2019 nog niet gerealiseerd hebben. Dit komt doordat de aanlooptijd van projecten en activiteiten langer is dan voorzien en de uitvoering dus opschuift in de tijd. We blijven ons inzetten voor een zo hoog mogelijk resultaat, maar blijven ook mede afhankelijk van de inzetmogelijkheden van onze partners (regionale loketten/gemeenten, zorginstellingen, evenementenorganisatoren etc.).
Sportevenementen	Aantal ondersteunde sportevenementen. Streefwaarde 10 Resultierend in: - Additionele bestedingen voor stad/regio en voor Brabant; Streefwaarde €15-20 mln cumulatief in 2019 - Een gevoel van verbondenheid en saamhorigheid; Streefwaarde >90% (meting 2019) - Een sterker innovatief imago van Brabant; Streefwaarde > 80% (meting 2019) - Een prikkel om meer te bewegen Streefwaarde >33% (meting 2019)	Gerealiseerd. In 2018 zijn 9 jaarlijks terugkerende sportevenementen en 3 incidentele kampioenschappen (Champions Trophy Hockey in Breda, Het EK Veldrijden in Den Bosch en het EK Cross in Tilburg) ondersteund. In 2018 werd reeds de cumulatieve streefwaarde voor 2019 omtrent de additionele bestedingen (€15-20 mln.) behaald met op dit moment een bedrag van €18 mln. Tussenstand van de overige KPI's is: Saamhorigheid: 80% (-) Innovatief imago: 83% (+) Beweegprikkel: 26% (-)
	Ondersteuning van sportevenementen voor mensen met een beperking: streefwaarde 1	Gerealiseerd. Naast het jaarlijkse internationale sportevenement WK Rolstoeldansen in Cuijk, is in 2018 ook het WK Zitvolleybal in Brabant (Eindhoven) ondersteund.
Talentontwikkeling	Sporttalenten geven Brabant gemiddeld een 8 als antwoord op de vraag hoe aantrekkelijk deze provincie is om je als sporter te ontwikkelen (indicator: Tevredenheidscijfer sporttalenten) streefwaarde 8 in 2019. Het Brabantse aandeel in de landelijke populatie topsporters/topsporttalenten is toegenomen (indicator: Brabants aandeel (%) in landelijk totaal topsporters/topsporttalenten) streefwaarde meer dan 16% in 2019.	Niet gerealiseerd. De activiteiten zijn verlopen conform planning, maar de gestelde KPI is niet behaald: tevredenheidscijfer is 7,1 in plaats van 8. Hieraan kunnen echter geen duidelijke conclusies worden verbonden: de onderzoeksaanpak is gewijzigd, waardoor de uitkomsten in mindere mate vergelijkbaar zijn.
Innovatie en technologie	Het cluster Sport & Technologie is betrokken bij Europese projecten die ten doel hebben via innovatieve toepassingen mensen meer te laten bewegen en bedrijven nieuwe marktkansen te bieden (indicator: aantal clusterbrede (Europese) innovatieprojecten). Streefwaarde 2	Gerealiseerd, de teller staat inmiddels op 5 clusterbrede innovatieprojecten. In 2018 gingen conform planning 2 projecten van start: Stad in Actie (ontwikkeling innovaties voor bewegen in de openbare ruimte van de stad) en Inno4Sports (excellente innovaties voor sport en vitaliteit van regio's in Europa bij elkaar brengen en samenwerken aan innovatieagenda's voor de toekomst met meer verbinding met andere domeinen en met de Europese programma's).

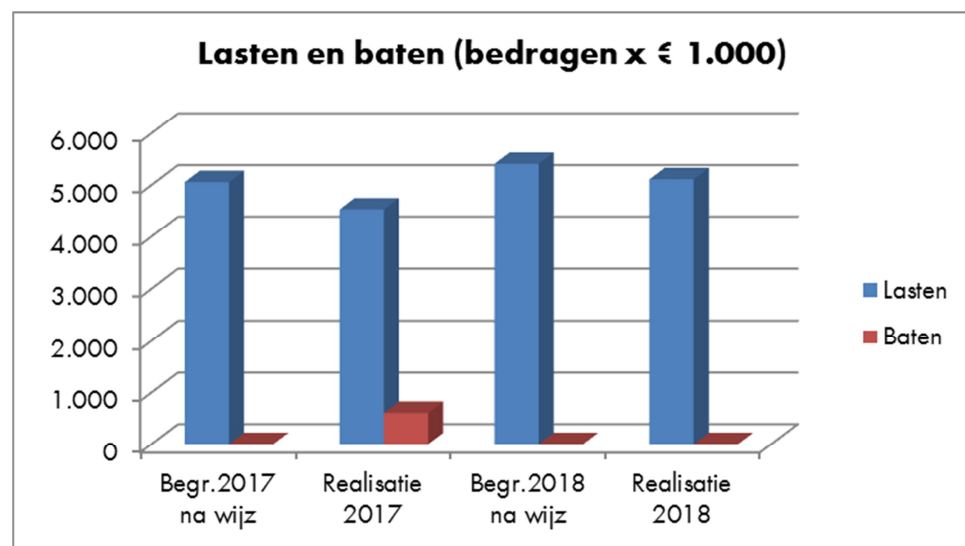
Heeft het gekost wat het mocht kosten?

Bedragen x € 1.000 (exploitatie)	Begr.oorspr. 2018	a.Begr.na wijz. 2018	b.Realisatie 2018	Vershil a-b
Lasten	5.323	5.409	5.111	299
Herkomst middelen				Vershil b-a
Rijk	0	0	0	0
EU	0	0	0	0
Overige programmabaten	0	0	0	0
Baten	0	0	0	0
Saldo lasten en baten	-5.323	-5.409	-5.111	299

Afwijking lasten t.o.v. begroting na wijziging	x € 1.000
Lagere subsidievaststelling BMX-baan Rucphen	350
Saldo overige over- en onderschrijdingen	-51
Overig	
Totaal afwijking lasten	299

Toelichting

Vanwege het niet aanleggen van de beoogde BMX-baan in Rucphen is de eerder beschikte subsidie van € 350.000 op nihil vastgesteld en zijn de eerder genomen lasten gecorrigeerd. Overig verschil van € 51.000 overschrijding betreft het saldo van diverse kleinere over- en onderschrijdingen op het Programma Sport.

Algemeen financieel beleid

Algemeen financieel beleid

De lasten en baten van de provincie worden toegeedeeld aan de verschillende programma's in de begroting. De begroting en de jaarstukken van de provincie bestaan uit zes programma's. Naast de lasten en baten van de programma's kent de provincie nog algemene lasten en baten die geen directe relatie met een programma hebben. Tot deze algemene lasten en baten behoren de algemene dekkingsmiddelen en de centrale stelposten.

Algemene dekkingsmiddelen

Tot de algemene dekkingsmiddelen worden gerekend:

- de opbrengst opcenten motorrijtuigenbelasting;
- de algemene uitkering uit het provinciefonds;
- de dividenden;
- het saldo van de financieringsfunctie;
- overige algemene dekkingsmiddelen.

Specificatie algemene dekkingsmiddelen	bedragen x € 1.000			
	Begroting oorspr.	a.Begroting na wijz.	b.Realisatie	Vershil a en b
Lasten				
Financieringsfunctie	12.135	10.968	10.920	48
Overige algemene dekkingsmiddelen	0	0	974	-974
	12.135	10.968	11.894	-926
Baten				
Opbrengst opcenten motorrijtuigenbelasting	249.500	257.000	256.354	-646
Uitkering provinciefonds	210.575	224.407	224.841	434
Decentralisatie-uitkeringen via provinciefonds	13.807	18.689	20.389	1.700
Dividenden/verkoopopbrengst	30.881	32.043	32.124	81
Financieringsfunctie	83.885	105.900	106.443	543
Overige algemene dekkingsmiddelen	10	10	11.466	11.456
	588.656	638.049	651.617	13.568
Saldo	576.522	627.081	639.723	12.642

Toelichting lasten

De lasten op de financieringsfunctie ad € 10,9 mln betreffen hoofdzakelijk afschrijvingen wegens disagio.

De lasten overige algemene dekkingsmiddelen ad € 0,974 mln betreft de benodigde toevoeging aan de voorziening overige leningen i.v.m. de afdekking van de risico's van de leningen aan Go cartridge, Den Gouberg, Kredietunie Brabant, Kredietunie Noord-oost, Snoertse Plak, EIF-MKB en stichting groenfonds.

Toelichting baten

Op basis van de halfjaarcijfers 2018 is de MRB-raming naar boven bijgesteld van € 249,5 mln. naar € 257 mln. als gevolg van de autonome groei van het wagenpark. De uiteindelijke jaaropbrengst bedraagt € 256,4 mln. wat een nadelig resultaat inhoudt van ruim 0,2%. Deze afwijking heeft te maken met een lichte daling van de belastingcapaciteit in het tweede half jaar.

Eind 2018 stonden in Noord-Brabant ca. 1.400.000 (eind 2017 1.378.000) personenauto's geregistreerd en ca. 111.700 (eind 2017 110.000) motoren. Dat betekent een toename van ca.22.000 auto's ten opzichte van 2017. Er is sprake geweest van een lichte autonome groei van het wagenpark.

Algemene uitkering provinciefonds

De algemene uitkering uit het provinciefonds is geraamd op € 224,4 mln. Uit de decembercirculaire blijkt dat de uitkering 2018 uitkomt op € 224,8 (incl. afrekening 2017). Deze lichte positieve afwijking is het gevolg van het actualiseren van de verdeelmaatstaven en het bijstellen van de uitkeringsfactor.

Decentralisatie-uitkeringen (DU) via provinciefonds

Naast de algemene uitkering omvat het provinciefonds diverse decentralisatie-uitkeringen die samenhangen met specifieke beleidsafspraken, veelal vastgelegd in convenanten met het Rijk. In totaal gaat het om een volume van € 20,4 mln. De hieraan gerelateerde uitgaven worden verantwoord op de functionele productgroepen.

Het verschil tussen de bijgestelde begroting en de realisatie wordt verklaard door de volgende bijgestelde uitkeringen bij de decembercirculaire 2018

- hydrologische maatregelen € 297.000
- MKB Innovatiestimulering (tranche 2017 en 2018) € 890.000
- SmartWayz € 413.223
- vakantieparken € 100.000

Dividenden en verkoopopbrengsten

De dividenden en verkoopopbrengsten zijn als volgt te specificeren:

	bedragen x € 1.000			
	begr.oorspr.	begr.na wijz.	realisatie	verschil
Dividend en verkoopopbrengst	(a)	(b)	(b)	(b-a)
Dividend aandelen Ned Waterschapsbank	27	27	0	-27
Dividend aandelen NV BNG	46	101	101	0
Dividend Eindhoven Airport NV	0	0	113	113
Dividend op aand.in de NV Delta nutsbed.	7	7	0	-7
Dividend netwerkbedrijf Enexis	30.800	31.907	31.907	0
Dividend Oikocredit	0	0	2	2
Opbrengst aandelenverkoop Essent	0	0	0	0
	30.881	32.043	32.124	81

Financieringsfunctie

De gerealiseerde baten op de financieringsfunctie ad € 106,4 mln bestaat voor het grootste deel uit renteopbrengsten en daarnaast voor ruim € 40 mln uit boekwinst op de verkoop van obligaties.

Overige algemene dekkingsmiddelen

Vanwege de vrijval voorziening ontwikkelbedrijf/grondexploitatie zijn de baten € 3,8 mln hoger dan geraamd. De in voorgaande jaren ontvangen rijksmiddelen voor Green deal proeftuinen ad € 2.595.226 en voor Rijks-EHS-lenteakkoord ad € 4.982.342 worden toegevoegd aan het rekeningresultaat.

Stelposten

Overhead en stelposten

	bedragen x € 1.000			
	Begroting oorspr.	a.Begroting na wijz.	b.Realisatie	Verschil a en b
<u>Lasten</u>				
Onvoorzien	1.308	1.308	0	1.308
- in te zetten begrotingsruimte	39.337	0	0	0
- overhead	61.067	63.891	59.281	4.609
- voorz.dubieuze debiteuren	0	0	172	-172
	101.712	65.199	59.454	5.745
<u>Baten</u>				
	0	0	0	0
Saldo	-101.712	-65.199	-59.454	5.745

Onvoorzien

In de begroting wordt jaarlijks een stelpost voor onvoorzien lasten van € 1.308.402 opgenomen. Gedurende het begrotingsjaar 2018 is hierop geen beroep gedaan.

In te zetten begrotingsruimte

In de oorspronkelijke begroting 2018 was een vrije begrotingsruimte een bedrag van € 39.336.960 opgenomen. Bij de bestuursrapportage 2018 (PS 44/18) is dit bedrag voor 2018 afgeraamd en toegevoegd aan de vrije begrotingsruimte voor de jaarschijven 2020 t/m 2022.

Organisatiekosten (bedrijfsvoering) en overhead

De kosten van de bedrijfsvoering worden gesplitst in 1) directe personeelskosten op programma-activiteiten en 2) overhead.

1 Van de bedrijfsvoeringskosten is in totaal € 62,6 mln aan organisatiekosten aan de zes programma's toegerekend. Zie de financiële tabel bij elk programma. Geraamd was € 59,6 mln. Het verschil ad € 3 mln betreft een grotere directe capaciteitsinzet van personeel op de verschillende programma's.

2 De overheadkosten ad € 59,3 mln zijn gedefinieerd als alle kosten die samenhangen met de sturing en ondersteuning van de medewerkers in het primaire proces. T.o.v. de raming komen de overheadkosten € 4,6 mln lager uit dan geraamd.

Paragraaf 1

Bedrijfsvoering

Paragraaf Bedrijfsvoering

Hebben we bereikt wat we wilden bereiken?

Inleiding

We werken aan een opgavegestuurde netwerkorganisatie die denkt en handelt vanuit de opgaven van Brabant, op basis van duidelijke rollen en toegevoegde waarde van de provincie als bestuurslaag tussen Rijk en gemeenten, midden in de samenleving. Dat doen we resultaatgericht, integraal en in samenwerking met onze partners.

Programma 'Beweging in de organisatie'

In 2018 hebben we de projecten en resultaten uit het programma 'Beweging in de organisatie' geborgd in en geïntegreerd met de reguliere (bedrijfsvoerings)programma's. Er is dus geen afzonderlijk programma meer. De wijziging van de topstructuur is begin 2018 afgerond. De nieuwe directie stuurt als collectief en continu op de organisatieontwikkeling aan de hand van vier ambities: een ijzersterke organisatie, medewerkers in hun kracht, een tevreden bestuur en de ontwikkeling van Brabant én op het samenspel tussen deze ambities.

Opgavegestuurd werken

De organisatie heeft in 2018 een begin gemaakt met een transitie naar minder en meer passende programma's. Dit maakt het in samenhang agenderen, programmeren en acteren vanuit één gemeenschappelijk verhaal waarin de opgaven centraal staan, beter mogelijk. Bij de nieuwe bestuursperiode zal deze transitie worden geëffectueerd.

Professionals met ruimte

Beweging in de organisatie betekent ook iets voor de provinciale medewerkers. Eind 2018 zijn stappen gezet richting een netwerk voor Brabant waar medewerkers van (overheids)organisaties nog beter uitwisselbaar zijn om samen te werken aan de opgaven van Brabant. Ook hebben we onze contacten met het onderwijs geïntensiveerd en dragen studenten nadrukkelijk bij aan de opgaven van Brabant, onder andere door een nieuw stagebeleid en de studentchallenges die wij organiseren.

We blijven met behulp van ons strategisch personeelsbeleid sturen op de kwaliteit en de inzet van talenten van medewerkers op de juiste plek in de organisatie. Het proces strategische personeelsplanning is verder ontwikkeld. Ook blijven we werken aan een goed samenspel tussen de aansturing van programma's (programmamanagers) en de ontwikkeling en coaching van onze medewerkers (door de H-managers;

leidinggevend). De focus ligt daarbij op flexibel inzetbare medewerkers zodat er ruimte is om in te kunnen spelen op veranderende opgaven en taken. We hebben ruimte gecreëerd voor instroom van medewerkers met frisse inzichten en competenties die nu en in de toekomst nodig zijn. Als maatschappelijk betrokken organisatie zorgen we ervoor dat er binnen onze organisatie plaats is voor mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt en kansen voor studenten en scholieren om hun eerste werkervaringen op te doen.

Een organisatie die ondersteunt

Het op een vernieuwende wijze samenwerken met buiten vraagt ook een andere ondersteuning vanuit de organisatie. Dat vraagt om continu investeren in processen en instrumenten (zoals software en regelgeving) die het samenwerken in het netwerk ondersteunen. Ook in 2018, waarin we hebben gewerkt aan de doorontwikkeling van de brede inkoopfunctie, doorontwikkeling en vereenvoudiging SAP Finance, digitalisering van P&C-cyclus en -producten, voorbereidingen op de wet Normalisatie rechtspositie ambtenaren en stappen hebben gezet om te komen tot de sourcing van ICT. In 2018 zijn we aanvullend gestart met het opstellen van een brede datavisie waaruit in 2019 een datastrategie zal volgen.

In de tweede helft van 2018 zijn we in het kader van 'Fit for Future' (dossier Digitalisering) voortvarend aan de slag gegaan om de werkzaamheden op het gebied van dataficering en digitalisering ten behoeve van de organisatie uit te voeren, met als belangrijkste doel om daarmee de knelpunten van morgen te voorkomen. Inmiddels zijn de eerste resultaten opgeleverd, andere werkzaamheden lopen door in 2019 of worden in 2019 opgepakt. We geven nadrukkelijk invulling aan deze werkzaamheden middels samenwerking met partners en hebben aansluiting op de opgaven om met de resultaten gezamenlijk beleidsdoelen te realiseren.

Organisatiekostenbudget

Het organisatiekostenbudget (OKB) is het budget dat beschikbaar is om personele capaciteit te betalen en om de provinciale organisatie te laten functioneren. In 2018 hebben we de uitvoering van onze taken binnen het beschikbare budget gerealiseerd. Hiermee liggen we op koers om de meerjarige taakstelling uit het bestuursakkoord te realiseren.

Hebben we daarvoor gedaan wat we wilden doen?

Beleidsnota	Prestaties met indicatoren	Is de prestatie in 2018 gerealiseerd? /Beknopte toelichting als prestatie niet (volledig) is gerealiseerd.
Organisatieontwikkeling	Beweging in en verfrissing van de organisatie genereren: <ul style="list-style-type: none"> - Instroom, doorstroom binnen Brabant en uitstroom. Streefwaarde 20% - Dalende gemiddelde leeftijd ten overstaande van het vorige jaar Streefwaarde: gemiddelde leeftijd < 49,6 jaar 	De streefwaarde van 20% mobiliteit is gerealiseerd. Per 31-12-2018 bedraagt de gemiddelde leeftijd 49,9 jaar. Zonder verfrissing en verjonging zou deze afgelopen jaar verder zijn gestegen.
	Flexibiliteit: de verhouding vast/flexibel personeel heeft een verhouding van 85/15 Streefwaarde: 15% flexibele inzet capaciteitsbudget	Gerealiseerd. Het verhoudingspercentage 85/15 is exact gerealiseerd.
	Minimale aantal fte voor leer-/werk- en participatiebanen Streefwaarde: 25 fte	Gerealiseerd. <u>Leer/werk-banen:</u> Beroeps Begeleidende Leerweg plekken, plaatsen beschikbaar voor praktijkstages voor studenten (met name MBO-niveau). Het aantal leerwerkbanen is 4 (fte), op dit moment daadwerkelijk bezet met 3,2 fte met 4 personen. <u>Participatiebanen:</u> Mensen met een indicatie (WSW Wajong). Per 31-12-2018 66,78 fte (à 25,5 uur p/w).
	In 2018 gaan we verder met het Lean (slim en efficiënt) organiseren van de bedrijfsvoeringsprocessen. Streefwaarde 50% van de processen geraakt door leantraject of - activiteit	Tenminste 50% van de bedrijfsvoeringsprocessen zijn meegenomen in een Lean-traject of -proces. Dit hebben we onder andere gerealiseerd doordat de medewerkers binnen de facilitaire processen de Lean-training hebben afgerond, waardoor alle betrokken medewerkers met Lean in aanraking zijn gekomen.
	Tijdige afhandeling subsidies Streefwaarde: 93% tijdig afgehandelde subsidies Streefwaarde bij bestuursrapportage bijgesteld van 95% naar 93%	In 2018 hebben we 91% van de subsidies binnen de termijn afgehandeld. Het streven om minimaal 93% van de subsidiecases binnen de termijn af te handelen is niet gehaald. We leggen de prioriteit bij de afhandeling van subsidieaanvragen, zodat onze subsidieaanvragers tijdig duidelijkheid hebben en hun projecten kunnen starten. Het percentage van afhandeling van nieuwe subsidieaanvragen lag met 95% hoger dan de streefwaarde van 93%, echter het percentage afhandeling van de overige subsidiecases lag daaronder (89%).
	Tijdige afhandeling facturen Streefwaarde: 95% tijdig betaalde facturen	In 2018 hebben we 93% van de facturen binnen de termijn van 20 dagen betaald. De gemiddelde betaaltermijn is ten opzichte van 2017 verbeterd van 10,7 dagen naar 9 dagen.
	In 2018 voldoen we als organisatie aan de nieuwe Europese privacywetgeving voor gegevensbescherming	Gerealiseerd. Tot 25 mei 2018 heeft het accent gelegen op het voldoen aan de Algemene Verordening Gegevensbescherming (AVG): inrichten governance, privacy- visie en -beleid, privacy-verklaring en gedragsregels. De provincie beschikt over een verwerkingsregister, procedures voor datalekken en verwerkingsovereenkomsten. Vanaf tweede helft 2018 is de aandacht verschoven naar het borgen en houden van toezicht evenals follow-up trainingen en bewustwording van medewerkers wat uiteraard een continu proces is en nooit klaar is om te kunnen blijven voldoen aan de wetgeving. We hebben in 2018 ook de wettelijke functies van een FG (Functionaris Gegevensbescherming) en CISO (Chief Information Security Officer) ingevuld.

Heeft het gekost wat het mocht kosten?

90 Bedrijfsvoering

Bedragen x € 1.000	Begroting 2018 oorspronkelijk	Begroting 2018 na wijziging	Jaarrek. 2018 realisatie	Vershil begr-realiseratie
Capaciteitsbudget	95.556	98.919	99.642	-723
Budget 'overige personeelskosten'	4.917	4.685	4.300	385
Budget 'overige bedrijfsvoeringskosten'	17.651	20.258	18.503	1.755
Vitale organisatie	500	500	269	231
Saldo van baten en lasten	118.624	124.362	122.714	1.649

Financiële toelichting op de verschillen t.o.v. de begroting

Capaciteitsbudget

In 2018 is het capaciteitsbudget met € 0,7 mln overschreden. Conform de uitgangspunten van het organisatiekostenbudget is gestuurd op realisatie binnen het totaal beschikbare organisatiekostenbudget, deze overschrijding wordt dus gedekt door de onderschrijdingen op de overige personeelskosten en bedrijfsvoeringskosten.

Overige personeelskosten

Binnen de overige personeelskosten is sprake van een onderbesteding van bijna € 0,4 mln. De gerealiseerde kosten voor werving en selectie zijn lager uitgevallen dan begroot in verband met de focus op de interne mobiliteit. Ook de kosten voor vergaderfaciliteiten zijn lager uitgevallen dan begroot.

Overige bedrijfsvoeringskosten

In verband met de taakstelling op het organisatiekostenbudget hebben we scherp gestuurd op de bedrijfsvoeringskosten, waardoor er bij de budgetten voor communicatie, juridische zaken en facilitaire voorzieningen diverse beperkte onderschrijdingen zijn.

In de tweede helft van het jaar zijn we aan de slag gegaan met Fit for Future. Van het beschikbare budget voor 2018 is circa € 0,4 mln niet tot besteding gekomen, onder andere doordat bij aanbesteding inkoopvoordelen zijn gerealiseerd.

Investeringsbedrijfsvoering

Bedragen x € 1.000	Oorspr. raming	Raming	Realisatie	verschil
(investerings)	2018	2018	2018	
Provinciehuis (Incl Gevelplaten en buitenterrein)	340	742	391	351
ICT en automatisering	1.300	1.081	83	998

Toelichting afwijkingen investeringen

Provinciehuis

In 2018 zijn in verband met de afronding van Huis van Brabant enkele projecten uitgevoerd, zoals de verbouwing van de keuken en aanpassingen aan het voorplein.

ICT en automatisering

Vanuit doelmatigheid en effectiviteit is besloten om enkele investeringen te combineren met aanpassingen aan de werkplekken (2019-2020) en de resultaten die voortkomen vanuit Fit for Future.

Paragraaf 2

Provinciale heffingen

Provinciale heffingen

De provincie kent verschillende soorten inkomsten. Eén van die soorten betreft de inkomsten uit provinciale heffingen.

Tot de provinciale heffingen behoren:

- opcenten motorrijtuigenbelasting;
- grondwaterheffing;
- nazorgheffing in kader Leemtewet;
- leges.

De provincie kent geen kwijtscheldingsbeleid voor provinciale heffingen.

Opcenten motorrijtuigenbelasting

De opbrengst uit de opcenten motorrijtuigenbelasting vormt de belangrijkste bron van inkomsten voor de provincie. Op grond van artikel 222 van de Provinciewet worden provinciale opcenten geheven. De opbrengst wordt tot de algemene dekkingsmiddelen gerekend. Dit betekent dat aan de besteding geen voorwaarden zijn verbonden.

De raming en de realisatie van de opcenten wordt bepaald door de uitkomst van het aantal personenauto's en motoren maal het tarief. Het tarief is een percentage waarmee de hoofdsom van de motorrijtuigenbelasting – die van rijkswege wordt geheven op personenauto's en motoren – wordt vermeerderd. De meeropbrengst die dit oplevert is voor de provincie.

Naast het tarief hebben mutaties in het wagenpark effect op de totale opbrengst van de opcenten. De mutaties zijn te onderscheiden in volume-effect, gewichtseffect en effect van de milieubelasting van de auto.

Door het Rijk wordt elk jaar het maximumniveau van de opcentenheffing vastgesteld. De provincie bepaalt zelf in hoeverre zij de vrije capaciteit (verschil wettelijk maximum -/- provinciaal opcententarief) wil benutten. De datum waarop provincies hun opcenten kunnen wijzigen is met ingang van 1 januari van enig jaar.

Op basis van de halfjaarcijfers 2018 is de MRB-raming naar boven bijgesteld van € 249,5 mln. naar € 257 mln. vanwege de autonome groei van het wagenpark. De uiteindelijke jaaropbrengst bedraagt € 256,4 mln. wat een nadelig resultaat inhoudt van

ruim 0,2%. Deze afwijking heeft te maken met een lichte daling van de belastingcapaciteit in het tweede half jaar.

Eind 2018 stonden in Noord-Brabant ca. 1.400.000 (eind 2017 1.378.000) personenauto's geregistreerd en ca. 111.700 (eind 2017 110.000) motoren. Dat betekent een toename van ca. 22.000 auto's ten opzichte van 2017. Er is sprake geweest van een lichte autonome groei van het wagenpark.

Provinciale lastendruk m.b.t. opcenten motorrijtuigenbelasting

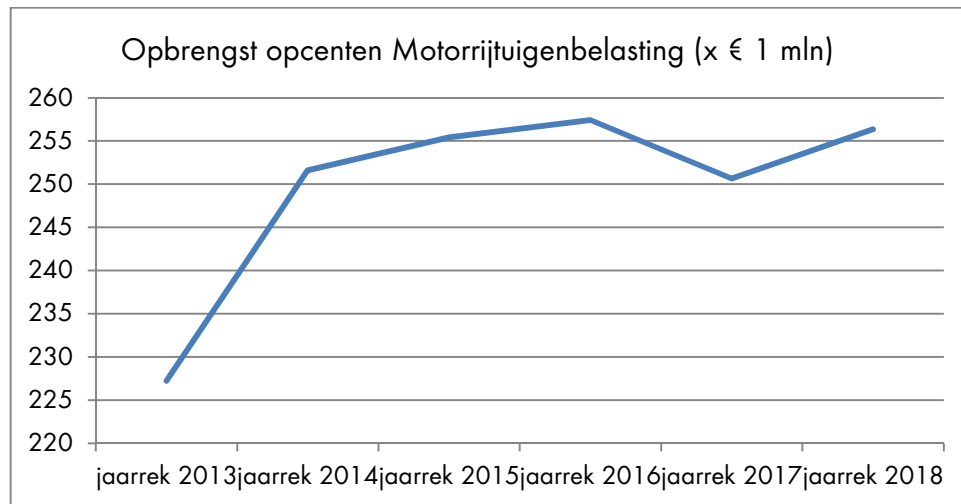
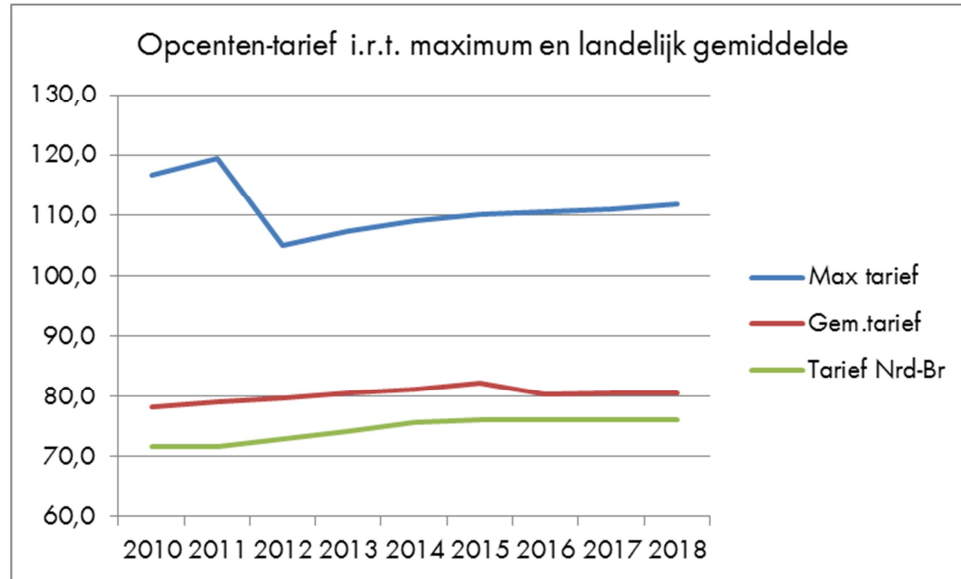
Het door het Rijk vastgestelde maximale opcententarief is per 1 januari 2018 wettelijk bepaald op 111,8 opcenten en wordt jaarlijks geïndexeerd.

In de heffingsverordening opcenten Motorrijtuigenbelasting is voor 2018 het tarief vastgesteld op 76,1 opcenten (PS 66/17). Conform de afspraken bij het bestuursakkoord wordt dit tarief niet gewijzigd.

In onderstaande tabel is een vergelijking opgenomen van de vastgestelde opcententarieven van alle provincies.

		Vastgesteld tarief per per 1 jan 2018	Onbenutte belastingcapaciteit uitgedrukt in percentages per 1 januari 2018
1	Drenthe	92,0	17,7%
2	Zuid-Holland	90,4	19,1%
3	Groningen	89,3	20,1%
4	Gelderland	89,2	20,2%
5	Zeeland	82,3	26,4%
6	Overijssel	79,9	28,5%
7	Flevoland	79,0	29,3%
8	Limburg	77,9	30,3%
9	Noord-Brabant	76,1	31,9%
10	Utrecht	72,6	35,1%
11	Friesland	70,0	37,4%
12	Noord-Holland	67,9	39,3%
	Gemiddeld tarief	80,6	
	Maximaal tarief	111,8	

In de rangorde van opcentenheffing van hoog naar laag komt de provincie Noord-Brabant uit op een 9^e plaats. In 2018 is de lastendruk m.b.t. de opcenten op de motorrijtuigenbelasting in relatieve zin onder het landelijk gemiddelde gebleven.

Onbenutte belastingcapaciteit

De onbenutte belastingcapaciteit is het verschil tussen de theoretische opbrengst op basis van het wettelijk vastgestelde maximumtarief en de opbrengst gebaseerd op het tarief van de provincie.

De onbenutte belastingcapaciteit bedraagt rekening houdend met het maximale tarief van 111,8 opcenten voor het jaar 2018 van ruim € 120 miljoen.

Er is een relatie tussen de opcentenheffing (omvang wagenpark in aantallen en gewicht) en de algemene uitkering uit het Provinciefonds. In het verdeelmodel van het fonds telt de belastingcapaciteit (tegen een algemeen rezentarief) mee als een (negatieve) inkomstenmaatstaf. Anders gezegd: een relatief grotere belastingcapaciteit (zoals in Noord-Brabant) leidt tot een naar verhouding lagere provinciefondsuitkering.

Grondwaterheffing en Nazorgheffing in kader van leemtetwet

Product-groep	Bedragen x € 1.000	Begroting	Jaarstukken
		na wijz. 2018	Realisatie 2018
03.01 Grondwaterheffing		3.955	3.955
03.02 Nazorghef. Vergun.houders ivm. Leemtetwet		0	0
		<u>3.955</u>	<u>3.955</u>

Grondwaterheffing

De grondwaterheffing wordt geheven over de hoeveelheid onttrokken grondwater. De bestedingsmogelijkheden van de heffing zijn limitatief in de Grondwaterwet opgenomen, te weten de kosten van onderzoek, metingen en schadevergoedingen in verband met de onttrekking van grondwater. De financiële verantwoording verloopt via de voorziening grondwaterheffing. Voor 2018 zijn de inkomsten grondwaterheffing geraamd op € 3,8 miljoen. De heffing vindt plaats op grond van de Grondwaterheffingsverordening die voor het laatst is gewijzigd op 9 december 2011 (PS 44/11). De baten uit de grondwaterheffing zijn in de begroting 2018 opgenomen bij productgroep 03.01 Water.

Nazorgheffing in kader Nazorgregeling Wet milieubeheer gesloten stortplaatsen (

Op grond van de Wet milieubeheer is de provincie verantwoordelijk voor de nazorg van alle stortplaatsen waar na de peildatum 1 september 1996 nog afval is/wordt gestort. Om het eeuwigdurend milieuhygiënisch beheer door de Provincie van deze stortplaatsen te verzekeren is, conform in de wettelijke regeling, een Nazorgfonds (een aparte rechtspersoon) ingesteld.

De exploitant van een stortplaats die onder deze wettelijke regeling valt moet een nazorgplan opstellen en dat voorleggen aan de provincie. Op basis van het nazorgplan wordt een doelvermogen bepaald. Om het doelvermogen op te bouwen wordt aan de stortplaatsbeheerder een heffing opgelegd die in het fonds wordt gestort. Hiermee is in april 2000 een start gemaakt.

De heffing vindt plaats op grond van de vastgestelde verordening Nazorgheffing Noord-Brabant die voor het laatst is gewijzigd op 25 februari 2011 (Statenvoorstel 86/11).

Op grond van de Wet milieubeheer is de opbrengst van de nazorgheffing uitsluitend bestemd voor de uitvoering van de nazorg van gesloten stortplaatsen.

De provincie fungeert als ontvanger voor het Nazorgfonds. De gelden worden belegd in externe fondsen, conform het vastgestelde beleggingsstatuut. De beleggingsresultaten worden verrekend met de door de exploitanten te betalen heffingen. Het Nazorgfonds heeft een eigen begroting die door het Algemeen bestuur van het fonds wordt vastgesteld.

Op dit moment zijn er in Brabant negen (baggerspecie)stortplaatsen waarop de wettelijke regeling van toepassing is:

1. De Kragge, Bergen op Zoom
2. Gulbergen, Nuenen
3. Spinder, Tilburg
4. Meerendonk, 's-Hertogenbosch
5. Zevenbergen
6. Haps
7. Vlagheide, Schijndel
8. Nyrstar, Budel
9. Baggerdepot Dintelsas

In 2014 is een definitieve afrekening gemaakt voor de stortplaatsen Nyrstar en Dintelsas. Deze zijn gesloten, de provincie voert daar de nazorg uit en draagt ook het financieel risico. De bijdragen van de stortplaatsen van Deponie Zuid BV, te weten de locaties Haps, Tilburg en Bergen op Zoom zijn contant gemaakt, aan de provincie overgemaakt en ten gunste gebracht van het Nazorgfonds. Voor wat betreft de stortplaatsen Gulbergen(Nuenen), Meerendonk ('s-Hertogenbosch), Vlagheide (Schijndel) en Zevenbergen zijn de nazorgheffingen gestort in het Nazorgfonds. Bij sluiting zal, op basis van een definitief nazorgplan, een definitieve afrekening worden opgemaakt.

Voor de goede orde: alle tot nu toe aan de niet gesloten stortplaatsen opgelegde heffingen betreffen geen definitieve afrekening.

Voor de stortplaatsen Kragge, Haps en Spinder wordt ieder jaar bekeken of de eerder betaalde bijdragen voldoende zijn. Afhankelijk van de situatie vindt er dan een bijstorting in of teruggave uit het Nazorgfonds plaats. Voor de overige stortplaatsen is er voldoende zekerstelling.

[Leges](#) zijn vergoedingen door derden voor het verlenen van individuele diensten door de provincie aan particulieren en bedrijven. Deze diensten betreffen vooral de verlening van vergunningen en ontheffingen. De tarieven zijn maximaal kostendekkend en staan vermeld in de tarieventabel behorend bij de legesverordening Provincie Noord-Brabant.

De provincie Noord-Brabant heeft in 2013 de uitvoering van vergunningverlening, toezicht en handhaving overgedragen aan de drie omgevingsdiensten. Met de omgevingsdiensten zijn afspraken gemaakt over de uit te voeren werkzaamheden in het VTH-domein. Op basis van deze opdracht ontvangen zij een jaarlijkse bijdrage. De kosten die hierin begrepen zijn voor de verwerking van de verschillende vergunning-, melding- en ontheffingsprocedures vormen de basis voor de legesopbrengsten, zoals opgenomen in de tabel. De omgevingsdiensten brengen all-in tarieven in rekening, loon en materiële kosten worden derhalve niet gesplitst. Vanuit de provincie zelf worden hier geen extra (overhead)kosten aan toegerekend.

De legesopbrengsten zijn als volgt te specificeren:

Legesopbrengsten		bedragen x € 1.000	
Product-groep	Leges	Begroting na wijz. 2018	Jaarstukken Realisatie 2018
03.02	Grondwater-onttrekking	178	78
03.02	Ontgrondingenwet	281	77
03.02	Wet algemene bepaling omgevingsrecht	837	1.349
03.02	Natuurbeschermingswet	1.399	863
05.03	Vergunningen/ontheffingen wegeverordening	192	143
Totaal		2.887	2.511

Leges Waterwet (grondwateronttrekking)

De realisatie blijft achter ten opzichte van de begroting. Dit ondanks de toename van de activiteiten in de bouwsector.

Uit de realisatiecijfers blijkt dat we waarschijnlijk te hoge aantallen ramen. We gaan dit onderzoeken en willen de effecten hiervan meenemen in het begrotingsjaar 2020.

Onderdeel	Aantal Raming	Aantal realisatie
Onttrekking:		
4.1a t/m 200.000 m3	10	15
4.1a1 t/m 500.000 m3	13	2
4.1a2 meer dan 500.000 m3	9	2
	32	19
drinkwater & industriële toepassingen		
4.1b t/m 500.000 m3	0	0
4.1b1 t/m 1.000.000 m3	2	1
4.1b2 meer dan 1.000.000 m3	1	0
	3	1

Leges Ontgrondingenwet

De realisatie blijft achter ten opzichte van de begroting, zowel in aantallen als de legesopbrengsten. Ook de samenstelling van de vergunningen is anders dan in de begroting is meegenomen. We gaan dit onderzoeken en willen de effecten hiervan meenemen in het begrotingsjaar 2020.

Onderdeel	Aantal Raming	Aantal realisatie
Ontgrondingen:		
5.5.1a tot 15.000 m3	0	0
5.5.1b 15.001 m3 t/m 25.000 m3	4	2
5.5.1c 25.001 m3 tot 50.000 m3	6	3
5.5.1d 50.001 m3 tot 100.000 m3	3	2
5.5.1e 100.001 m3 tot 500.000 m3	1	0
5.5.1f 500.001 m3 en meer	1	0
5.5.2 wijzigen vergunning	3	5

Onderdeel	Aantal Raming	Aantal realisatie
5.5.3 wijzigen vergunning met extra hoeveelheid specie	0	0
5.5.4 intrekken vergunning	2	0
5.5.5 machtiging ingevolge artikel 12	2	0
5.5.6 cultuurtechnische verbetering zonder specieafvoer	2	0
5.5.7 natuurprojecten zonder specieafvoer	1	0
	25	12

Leges Wet algemene bepalingen omgevingsrecht (Wabo)

Het aantal gerealiseerde Wabo-aanvragen blijft, in beperkte mate, achter bij de raming. De gerealiseerde opbrengsten zijn echter beduidend hoger dan de raming. Gevolg hiervan is dat de gemiddelde legesopbrengst per procedure hoger uitkomt dan was geraamd.

Onderdeel	Aantal Raming	Aantal realisatie
Bouwkosten:		
5.1.1.1a lager dan € 20.000	64	36
5.1.1.1b tussen €20.000 en € 50.000	48	22
5.1.1.1c tussen €50.000 en € 100.000	35	13
5.1.1.1d tussen €100.000 en € 400.000	30	28
5.1.1.1e tussen €400.000 en € 1.000.000	18	7
5.1.1.1f tussen € 1 mln. en € 5 mln.	11	8
5.1.1.1g tussen € 5 mln. en € 25 mln.	2	3
5.1.1.1h meer dan € 25 mln.	0	0
5.1.1.2 beoordelen bodemrapport	5	4
5.1.1.3 beoordelen advies agrarische adviescommissie	0	0
5.1.1.4 toetsing ontheffing ihkv exploitatieplan	0	0
5.1.2 a-g binnenplanse ontheffing (bestemmingsplan)	11	18
5.1.3 a/c slopen / wijzigen beschermd monument	0	0
5.1.3 b/d slopen beschermd stads- & dorpsgezicht	0	0
5.1.4 slopen	8	0

Onderdeel	Aantal Raming	Aantal realisatie
5.1.5 kappen	8	3
5.1.6 a-b handelsreclame	1	0
5.1.7 omgevingsvergunning aanhaken op Vwb, N2000	9	0
5.1.8 omgevingsvergunning aanhaken op Wnb, FF-activiteiten	10	3
5.1.9/10 andere en overige activiteiten	2	6
5.1.12 geringe wijziging	0	1
	<u>262</u>	<u>152</u>

Leges Wet Natuurbescherming

In 2017 werd de nieuwe Wet natuurbescherming van kracht. Hierdoor werd het aantal procedures dat onder provinciale verantwoordelijkheid kwam uitgebreid. De ingeschatte aantallen in de begroting 2018 werden in 2017 ingeschat. Zowel het aantal procedures als de opbrengsten blijven achter bij deze raming. We gaan monitoren in hoeverre dit een structureel karakter heeft en waarna we eventueel de begrotingen vanaf 2020 hierop aanpassen.

Leges Natuurbeschermingswet

Onderdeel	Aantal Raming	Aantal realisatie
6.1.1 vergunningverlening gebiedsbescherming art. 2.7	300	211
6.1.2 ontheffingverlening beheer- en schadebestrijding art 3.3/3.4/3.8/3.9/3.10	38	11
6.1.3.a ontheffingverlening onderzoek/onderwijs art. 3.3/3.4/3.8/3.9/3.10	23	0
6.1.3.b ontheffingverlening ruimtelijke ingrepen art. 3.3/3.4/3.8/3.9/3.10	73	70
6.1.3.c ontheffingverlening soortenbescherming overige aanvragen art 3.3/3.4/3.8/3.9/3.10	0	0
6.1.3.d ontheffingverlening soortenbescherming betrekking hebbend op belang één particuliere aanvrager art 3.3/3.4/3.8/3.9/3.10	0	0
6.1.4.a aanvraag compensatie herplantplicht art 4.5	35	12

Onderdeel	Aantal Raming	Aantal realisatie
6.1.4.b ontheffingverlening herplantplicht art 4.5	31	19
6.1.4.c ontheffing herplantplicht art 4.5	5	0
6.1.4 d Ontheffing vellingstermijn art 8.7 Verordening natuurbescherming		0
	<u>505</u>	<u>323</u>

Leges Vergunningen/ontheffingen wegenverordening

De leges die in rekening worden gebracht voor het behandelen van aanvragen van vergunningen en ontheffingen op grond van de Verordening wegen Noord-Brabant 2010 en de wegenverkeerswetgeving zijn berekend op basis van de werkelijke hoeveelheid ambtelijke uren - en daaraan gekoppelde uurtarieven - die nodig zijn om een aanvraag te behandelen. Het uitgangspunt is dat kostendekkende tarieven worden gehanteerd. In 2018 zijn de volgende aantallen gerealiseerd:

Wegenverkeerswet en legesverordening	Aantal Raming	Aantal Realisatie
Ontheffing wedstrijd voertuigen meer gemeente / verklaring geen bezwaar in één gemeente (art 148/10 WVV 1994)	35	36
Ontheffing voertuig of -combinatie (art 9.1 RV)	2.505	3.173
- ontheffingen	5	30
- <i>exceptioneel vervoer via RDW</i>	2.500	3.143
Ontheffing (art 87 RVV 1990)	30	2
Vergunning veranderen wegen (art 4 Verordening wegen)	323	267
Vergunning gebruik wegen (art 4 Verordening wegen)	75	27
Aanvraag niet nadrukkelijk benoemd	35	1
	<u>3.003</u>	<u>3.506</u>

Het aantal verleende vergunning en ontheffingen in 2018 is hoger dan de geraamde aantallen en hoger dan in 2017 (3.012). De stijging is met name te verklaren door het aantal ontheffingen voor exceptioneel vervoer verleend door de Rijksdienst Wegverkeer (RDW). Het aandeel van de ontheffingen voor exceptioneel vervoer via RDW stijgt al een aantal jaren in verband met het uitbreiden van de bevoegdheden van de RDW via het

vergroten van de beslisruimte inzake provinciale wegen. De RDW voert deze uit en betaalt deze leges uit aan de provincie, een jaar na realisatie. De totale inkomsten uit leges over 2018 bedragen € 142.965 tov een raming € 192.165. Omdat de stijging zich met name in een categorie met een laag tarief heeft voorgedaan, zijn de totale inkomsten uit deze leges lager.

Kostendekkendheid van de leges

Bij het opstellen van de begroting is een gedetailleerde opzet gemaakt over de te verwachten uitvoeringskosten vergunningverlening. Daarbij is tevens in beeld gebracht welk type procedures legesplichtig zijn en voor welke procedures dat niet geldt.

De volgende variabelen zijn van belang:

1. Het benodigd aantal uren per procedure
2. Het uurtarief dat hierbij van toepassing is
3. Het verwacht aantal procedures ==> zegt niets over de "kostprijs" van een procedure, maar over het totaal van de geraamde legesopbrengsten.

Aantal uren

De benodigde ureninzet wordt opgesteld in samenwerking met "inhoudelijke" experts van de omgevingsdiensten. Hierbij wordt bedoeld op experts op het gebied van de Waterwet, Ontgrondingenwet, Wabo en Wet natuurbescherming. De uren die in beeld gebracht worden hebben enkel betrekking op uren van medewerkers van de Brabantse omgevingsdiensten, daar vindt immers de uitvoering plaats. Het betreft enkel uren van medewerkers in het primaire proces. Er worden geen uren van provinciale medewerkers opgenomen in deze opzet.

Uurtarief

Bij de opzet die wordt gemaakt voor de begroting wordt gerekend met (gemiddelde) uurtarieven van de omgevingsdiensten. In deze tarieven zit een opslag voor de overhead van de omgevingsdiensten. Vanuit de provincie wordt hier geen verdere opslag aan toegevoegd.

Aantal procedures

De vergelijking tussen het geraamde aantal en gerealiseerde aantal procedures is opgenomen in de paragraaf heffingen van de jaarrekening 2017.

Een exacte calculatie achteraf op realisatiebasis is niet te maken. Voornaamste reden is dat de (overigens zeer gedetailleerde) uitvoeringsinformatie van de omgevingsdiensten niet exact aansluit op de informatie die nodig is om dit te kunnen bepalen. Bij de eindverantwoording (relatie opdrachtgever-opdrachtnemer provincie versus omgevingsdiensten) wordt op vele facetten ingezoomd. Dat geldt ook voor het benodigd aantal uren per vergunningprocedure.

Indien aan de orde leiden de ervaringscijfers uit 2018 tot een (normatieve) bijstelling in de opzet voor het eerstvolgende begrotingsjaar (2020). De definitieve cijfers over de uitvoering van 2018 zijn op dit moment nog niet bekend. De analyses vinden momenteel plaats.

Vooraf bij de procedures die betrekking hebben op de Wet natuurbescherming wordt nauwkeurig gemonitord hoeveel uren er nodig zijn. Reden hiervan is dat de provincie nog relatief weinig ervaringscijfers heeft over deze Wet die is ingegaan op 1-1-2017.

Paragraaf 3

Weerstandsvermogen en risicobeheersing

Weerstandsvermogen en risicobeheersing

Uitgangspunten risicobeleid

Algemeen beeld van de paragraaf

Brabant is een ondernemende provincie. Om kansen te benutten zal de provincie een bepaalde mate van risicobereidheid moeten hebben. Anderzijds dienen overheden op een verantwoorde manier met de publieke middelen om te gaan en de risico's goed te beheersen. Het gaat dus steeds om de juiste afweging tussen maatschappelijk rendement en risico en de daarbij behorende beheersmaatregelen. Risicomanagement is daarbij een belangrijk instrument. Niet alleen een instrument om risico's te beheersen zodat de provinciale doelen gehaald worden, maar ook om de bestuurlijke afweging tussen strategische keuzes, risicoprofiel, risicobereidheid en het beschikbare weerstandsvermogen te ondersteunen. De provincie deed en doet al veel aan risicomanagement. Maar het overheidslandschap wijzigt en de samenleving verandert daarom is besloten om een extra impuls te geven aan de doorontwikkeling en actualisatie van het beleid voor risicomanagement. In 2014 hebben GS daartoe een beleidsnota risicomanagement en weerstandsvermogen vastgesteld.

Wat is weerstandsvermogen?

Weerstandsvermogen is een maatstaf om te beoordelen of de provincie in staat is om nadelige gevolgen van risico's op te vangen zonder dat daarbij de continuïteit in de uitvoering van taken in gevaar komt. De term weerstandsvermogen verwijst niet naar een exact bedrag, maar vertegenwoordigt een verhouding tussen de beschikbare weerstandscapaciteit en de benodigde weerstandscapaciteit. De resultaten van het risicomanagementproces geven inzicht in de onderkende restrisico's waarvoor geen (dekkings-)maatregelen zijn getroffen en die van materiële betekenis kunnen zijn op de financiële positie van de provincie. Het weerstandsvermogen geeft antwoord op de vraag in hoeverre een provincie in staat is om de restrisico's op te vangen.

In het BBV (Besluit begroting en verantwoording provincies en gemeenten) wordt het weerstandsvermogen gedefinieerd als de verhouding tussen:

- a. de weerstandscapaciteit, zijnde de middelen en voorzieningen waarover de provincie beschikt om niet begrote kosten te dekken;

- b. alle risico's waarvoor geen (dekkings-)maatregelen zijn getroffen en die van materiële betekenis kunnen zijn in relatie tot de financiële positie.

In de paragraaf weerstandsvermogen wordt inzicht gegeven in de verhouding tussen de weerstandscapaciteit en de risico's.

Wat wil de provincie bereiken?

Belangrijkste procesontwikkelingen

Vanaf de begroting 2015 kent de paragraaf weerstandsvermogen een andere opzet. In de paragraaf worden de belangrijkste risico's gepresenteerd die financieel afgedekt zijn in de risicoreserve. Daarnaast wordt ook het weerstandsvermogen uitgedrukt in de vorm van een ratio. Deze ontwikkelingen volgen logisch uit de toezegging n.a.v. de begroting 2014 om risicomanagement te optimaliseren en het beleid vast te leggen in een nota risicomanagement. De nota risicomanagement en weerstandsvermogen is 4 juli 2014 aan uw staten voorgelegd. Hiermee is een eerste stap gezet voor het optimaliseren van risicomanagement. Risicomanagement is een uitvoerende taak van GS. Hiertoe worden de risico's twee keer per jaar opgehaald vanuit de organisatie om op basis daarvan tot de toprisico's te komen. Indien risico's financiële gevolgen hebben die niet binnen het budget van het project of programma passen dan is afdekking (in de risicoreserve of afzonderlijke reserves) aan de orde en worden u Staten betrokken in de besluitvorming en krijgen de risico's een vertaling in de paragraaf weerstandsvermogen. Het beleid voor risicomanagement en weerstandsvermogen wordt in 2019 geactualiseerd.

Beleidsdoelstelling

Risicomanagement helpt bestuur, management en medewerkers bij het realiseren van provinciale doelen, door kansen (of mogelijkheden) te benutten en risico's te beheersen. Risicomanagement biedt geen 100% garantie dat gebeurtenissen met een negatief gevolg niet meer zullen optreden, of dat alle kansen worden benut. Het geeft wel de zekerheid dat de provincie vooraf de benutting van kansen en de beheersing van risico's zorgvuldig heeft afgewogen. Voor het monitoren van risico's is de ratio weerstandsvermogen een belangrijke indicator. Een stabiel meerjarig beeld van deze indicator geeft aan dat risicomanagement zorgvuldig plaatsvindt en tot stand komt volgens een gestructureerd risicomanagementsysteem. Er wordt geen absolute norm gesteld voor de bepaling van de

ratio. De provincie is zelf verantwoordelijk voor het formuleren van de beleidslijn en normering. Het hanteren van een bandbreedte voorkomt dat elk nieuw risico of wijziging in bestaand risico leidt tot het treffen van financiële maatregelen.

De bandbreedte voor de ratio weerstandsvermogen als indicator is 0,75 tot 1,25. Onder de 0,75 zijn maatregelen nodig de beschikbare weerstandscapaciteit aan te vullen. Boven de 1,25 kan besloten worden de niet benodigde weerstandscapaciteit terug te laten vloeien naar de algemene middelen. Besluitvorming over het aanvullen of afnemen van de weerstandscapaciteit vindt plaats bij de integrale afweegmomenten.

Wat gaat de provincie daarvoor doen?

Risicomangement is een doorlopend proces. In de paragraaf weerstandsvermogen wordt bij de jaarstukken en de begroting gerapporteerd over de belangrijkste uitkomsten van het risicomangementproces en ontwikkelingen. We brengen in beeld wat de belangrijkste restrisico's zijn, wat het beschikbare weerstandscapaciteit is en welke conclusie we kunnen trekken op basis van de ratio weerstandsvermogen. We richten ons in deze paragraaf hoofdzakelijk op de uitgavenkant van de begroting. Ontwikkelingen m.b.t. de inkomsten van het Rijk en het verloop van de belastinginkomsten komen aan bod in de budgettaire nota's. De expliciete risico's verbonden aan de inkomstenkant voor het lopende jaar, zullen betrokken worden in het proces van risicomangement door GS en daar waar nodig een vertaling krijgen in de paragraaf weerstandsvermogen.

Inventarisatie weerstandscapaciteit:

De weerstandscapaciteit bestaat uit de middelen en mogelijkheden waarover de provincie beschikt of kan beschikken om niet begrote kosten (restrisico's) te dekken. De mogelijkheden om tegenvallers op te kunnen vangen, kunnen worden gekwalificeerd als:

- incidenteel (middelen die slechts éénmalig ingezet kunnen worden) en;
- structureel (elk jaar kan deze capaciteit opnieuw worden ingezet).

Voor het jaar 2018 bedraagt de weerstandscapaciteit € 173,6 mln. Binnen deze middelen kunnen restrisico's opgevangen worden, zonder dat hiervoor beleidswijzigingen noodzakelijk zijn.

Tabel weerstandscapaciteit

<i>Bedragen x € mln.</i>	<i>Incidentele weerstandscapaciteit</i>	<i>Structurele weerstandscapaciteit</i>	<i>Totaal op jaarbasis</i>	<i>theoretische ruimte</i>
Risicoreserve	€ 97,7*		€ 172,3	
Reserve ontwikkelbedrijf				
- stimulering woningbouw	€ 3,8			
- ontwikkelbedrijf	€ 70,7**			
Post onvoorzien		€ 1,3	€ 1,3	
Onbenutte belastingcapaciteit***				€ 125
Totaal			€ 173,6	€ 125

* De stand van de risicoreserve (volgens bijlage 4) is € 19,8 mln. hoger i.v.m. toekomstige risico's waarvoor de storting reeds is verwerkt in de stand en een onttrekking die nog niet in de raming is opgenomen.

** inclusief de gevormde voorzieningen

*** De onbenutte belastingcapaciteit geeft een theoretische ruimte van ruim € 125 mln. Dit levert een theoretische ruimte op vanaf jaar t+1

Inventarisatie risico's

De totstandkoming van de belangrijkste risico's is een resultante van de risicobeheersing zoals deze tot nu toe heeft plaatsgevonden en gaat uit van de restrisico's die zijn afgedekt in de risicoreserve aangevuld met een aantal specifieke risico's afgedekt uit de reserve ontwikkelbedrijf (incl. de hieruit getroffen voorzieningen).

In deze paragraaf volstaan we met het benoemen van de belangrijkste restrisico's afgedekt in de risicoreserve en reserve ontwikkelbedrijf (inclusief voorzieningen). We benoemen van de individuele risico's met een totaal tot ca 80% van de risico's. In de bijlage bij de jaarrekening is een totaaloverzicht opgenomen.

Onderwerp	Restrisico jaarrekening 2018 (x € 1 mln.)	Restrisico begroting 2019 (x € 1 mln.)	Toelichting
<i>Deelnemingen</i>	€ 40,4	€ 40,3	Het restrisico is gebaseerd op individuele risico-inschatting. Het restrisico is bepaald op 100% van de balanswaarde (incl. vz grondbedrijf), met uitzondering van de ORR.
<i>Leningen</i>	€ 62,6	€ 57,0	Elke lening is apart beoordeeld op risico. Het restrisico is de som van de afzonderlijke risicobeoordelingen van de leningen.
<i>Garanties</i>	€ 22,5	€ 23,3	Het restrisico is de uitkomst van individuele inschatting van risico en afdekking
<i>Maatregelen woningbouw</i>	€ 3,8	€ 3,4	De risico's betreffen resterende risico's van de maatregelen woningbouw, bestaande uit Brabantse investeringsfondsen en startersmaatregelen
<i>Logistiek Park Moerdijk (LPM)</i>	€ 7,5	€ 8,0	Risico op de ontwikkeling van Logistiek Park Moerdijk (LPM)
<i>Juridische en bedrijfsvoeringsrisico's</i>	€ 14,8	€ 14,8	Juridische en procesrisico's zijn inherent aan beleidsuitvoering en bedrijfsvoering. De inschatting van het restrisico is vooralsnog een becijferd risico van 3% van de netto structurele exploitatieomvang
PPS A-59	€ 5,7	€ 5,7	Restant bedrag voor de afdekking van risico's in het project. Betreft een bestaand risico, maar is overgebracht naar de risico reserve i.v.m. nieuwe regelgeving
<i>Landbouw ontwikkelingsgebied en (LOG)</i>	€ 2,0	€ 2,0	Het restrisico op schadeclaims door de inperking van ontwikkelmogelijkheden van de landbouw ontwikkelingsgebieden.
Subtotaal	€ 159,4	€ 154,5	84,7% (begroting 2019 82,4%)
Overige risico's	€ 28,8	€ 32,9	15,3% (begroting 2019 17,6 %)
Totaal risico's	€ 188,2	€ 187,4	100 %

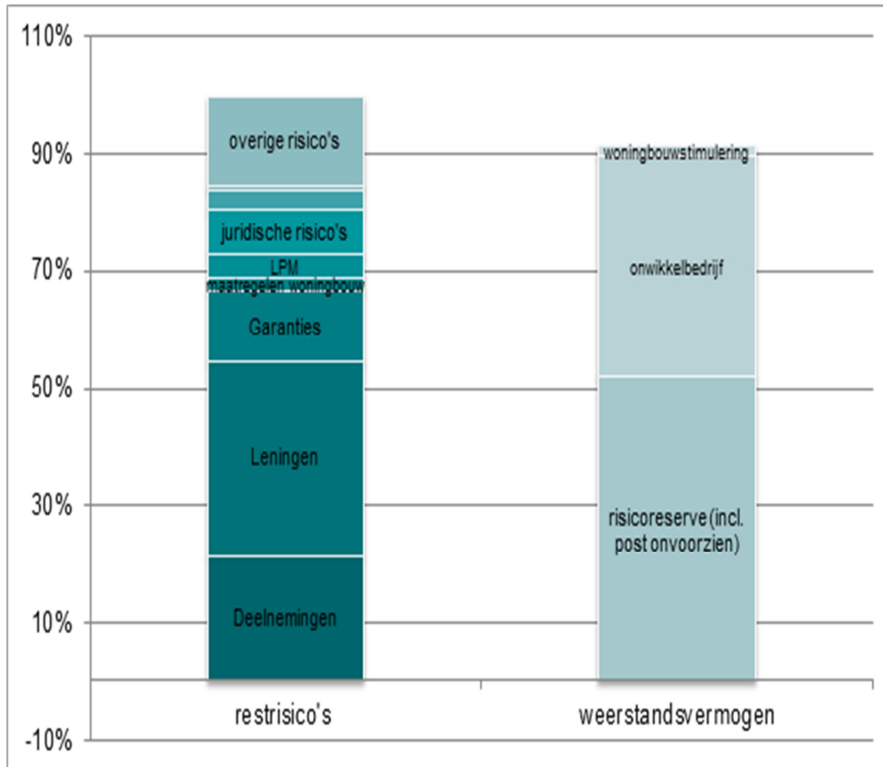
De belangrijkste mutaties in de restrisico's stand jaarrekening t.o.v. begroting 2019

Deelnemingen:

- Toename van de bruto balanswaarde voornamelijk door een agiostorting voor CV ORR II (€ 15,5 mln.) en OLSP Holding (€ 1,2 mln.). Deze agiostortingen zijn (grotendeels) afgedekt met een voorziening en hebben dus maar beperkt invloed op het restantrisiko.

Leningen/overige risico's:

- Verstrekking van een lening aan Cleantechfonds voor € 5 mln.
- Verstrekking van een lening aan Stichting groenfonds voor € 10 mln
- Overige mutaties betreffen verlagingen van het risico door aflossingen of het treffen danwel vrijval van een voorziening ten laste van de risicoreserve. De voorzieningen vallen buiten de telling van de restrisico's.

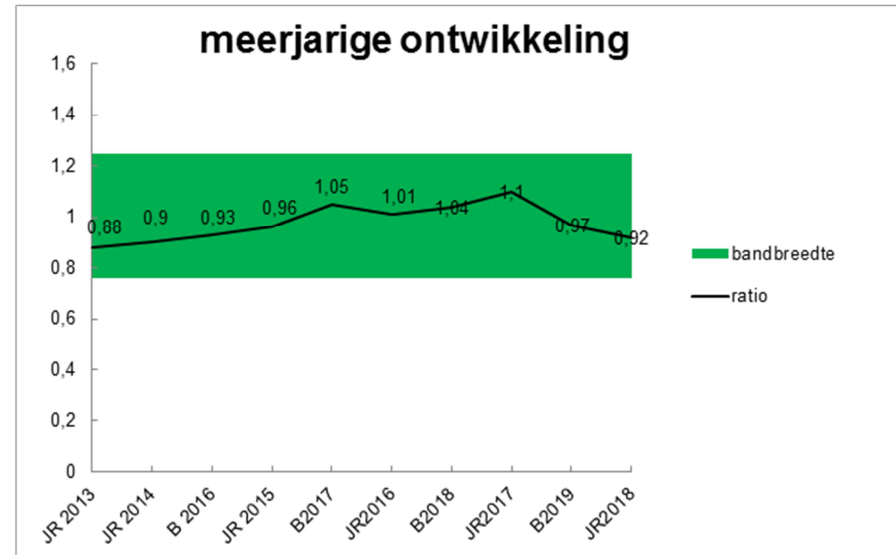

Ratio weerstandsvermogen

De benodigde weerstandscapaciteit 2018 is een uitkomst van het hele proces van risico inventarisatie conform het hierboven beschreven proces, waarbij het totaal van de restrisico's de omvang van de benodigde weerstandscapaciteit bepaald. Het benodigde weerstandsvermogen voor 2018 is berekend op € 188,2 mln.

$$\text{Ratio weerstandsvermogen} = \frac{\text{Beschikbare weerstandscapaciteit}}{\text{Benodigde weerstandscapaciteit}} = \frac{173,6}{188,2} = 0,92$$

De ratio weerstandsvermogen uitgedrukt in een verhoudingsgetal komt hiermee voor de jaarrekening 2018 op: 0,92.

Conclusie

Op basis van de ratio weerstandsvermogen kan worden geconcludeerd dat de risico's kunnen worden opgevangen binnen de beschikbare weerstandscapaciteit.

Een nader gespecificeerd risicoprofiel waarin de specificatie van de restrisico's en de afdekking van deze risico's is aangegeven, is opgenomen in bijlage 14 van de bijlagenbundel op blz 96.

De voorgeschreven kengetallen over de financiële positie zijn eveneens in deze bijlage opgenomen op blz 97 en verder.

Paragraaf 4

Onderhoud kapitaalgoederen

Onderhoud kapitaalgoederen - Onderhoud wegen

Om kapitaalvernietiging en/of onveilige situaties te voorkomen, moeten kapitaalgoederen worden onderhouden. De Staten stellen voor de kapitaalgoederen die de provincie in eigendom heeft, het te handhaven kwaliteitsniveau en de bijbehorende budgetten vast. In de paragraaf Onderhoud kapitaalgoederen beschrijven we de uitvoering van het vastgestelde beleid.

Het provinciale (fiets-)wegennet bestaat uit 550 kilometer hoofdrijbaan en 520 kilometer fietspaden. Langs onze wegen ligt circa 1.100 hectare berm met ongeveer 52.000 bomen. Tevens behoren tot deze provinciale wegen 595 kunstwerken (waarvan 150 bruggen en viaducten en tunnels), 115 rotondes, 80 verkeersregel-installaties en staan er ruim 7.100 provinciale lichtmasten langs onze wegen. Voor de uitvoering beschikt de provincie over een vijftal steunpunten.

De provincie is verantwoordelijk voor de regionale bereikbaarheid en is wettelijk verplicht haar wegen te onderhouden. De provincie houdt de beschikbaarheid van het provinciale wegennet in stand door:

- het onderhouden en beheren van provinciale infrastructuur,
- het verbeteren van de verkeersveiligheid van provinciale wegen en fietspaden,
- het oplossen van kleine knelpunten in het regionale wegennet
- het verzorgen van gladheidsbestrijding en incident-management
- het op orde hebben en houden van mobiliteits-, verkeers- en assetmanagementdata.

We zorgen voor een goed functionerend provinciaal wegennet als onderdeel van het totale Brabantse wegennet vanuit de kernwaarden verkeersveiligheid, bereikbaarheid, leefbaarheid en duurzaamheid.

Hebben we bereikt wat we wilden bereiken?

In 2018 hebben we de geplande onderhoudswerkzaamheden uitgevoerd. De provinciale infrastructuur ligt er hierdoor gemiddeld goed bij en er is geen sprake van achterstallig onderhoud. Zo kon op een veilige wijze gebruik gemaakt worden van het provinciale wegennet en was een vlotte doorstroming van het verkeer zoveel mogelijk gewaarborgd. Met de vaststelling van een meerjarige kwaliteitsvisie (Kwaliteit Onderhoud Provinciale Infrastructuur (KOPI)) is bovendien de beheer- en onderhoudstaak van de provinciale infrastructuur beleidsmatig op een structurele manier geborgd voor de toekomst. De

ambities op verkeersveiligheid, doorstroming, leefbaarheid en duurzaamheid en het bijbehorende prijs- / kwaliteitsniveau zijn op een integrale manier vastgelegd. We benutten daarin maximaal de beschikbare kennis en expertise uit de markt op het gebied van duurzaamheid en innovaties.

Tenslotte heeft de Zuidelijke Rekenkamer (ZRK) een evaluatie [onderzoek](#) uitgevoerd op het beheer en onderhoud van de provinciale kunstwerken (viaducten, tunnels, etc) met een positieve beoordeling.

Hebben we daarvoor gedaan wat we wilden doen?

De provinciale infrastructuur wordt gewaarborgd door alle onderdelen en objecten van die infrastructuur op een goede wijze in stand te houden door:

- Dagelijks beheer en onderhoud bestaande uit o.a. inspecties, de uitvoering van een tweetal prestatiecontracten (OPC en EPC) en calamiteiten- en gladheidsbestrijding (exploitatie);
- Groot onderhoud en vervanging via het planmatig programmeren en realiseren van onderhouds- en vervangingsprojecten op provinciale infrastructuur (investeringen).

We streven daarbij naar een efficiënte en effectieve uitvoering van de beheer- en onderhoudstaak. We maken daarvoor gebruik van kennis en expertise uit de markt en zoeken naar interessante vormen van samenwerking. Zo is voor het dagelijkse onderhoud in 2018 het meerjarige onderhoudsprestatiecontract (OPC) van start gegaan en is het elektrotechnische prestatiecontract (EPC) verlengd.

We hebben intensief samengewerkt met RWS op het gebied van incident-management (o.a. gebruik RWS-verkeerscentrale voor aansturing inspecteurs en operationele inzet van RWS-inspecteurs op de N261 en N279) en gladheidsbestrijding (gezamenlijke aanbesteding van de uitvoering van de gladheidsbestrijding, vervanging materieel en de inkoop van strooizout alsmede gezamenlijk gebruik van steunpunten). Opties van verdere samenwerking met o.a. RWS zijn verkend.

De aanleiding voor provinciale infrastructurele projecten is in de basis primair groot onderhoud of vervanging. Steeds vaker maken we echter werk met werk en combineren we onderhoud met reconstructie van wegvakken via een slimme programmering van projecten. Door gecombineerde werkzaamheden heeft de provincie via beheer en

onderhoud de veiligheid, bereikbaarheid en leefbaarheid van de provinciale wegen verder verbeterd o.a. via kleine reconstructies en het gebruik van stiller asfalt.

In 2018 is in het kader van onderhoud o.a. het volgende uitgevoerd:

- planstudie N395 Oirschot – Hilvarenbeek uitgevoerd
- onderhoud N615 Nuenen – Beek en Donk uitgevoerd
- onderhoud N324 Grave – Oss uitgevoerd
- onderhoud N639 Baarle – Chaam uitgevoerd
- onderhoud N269 Randweg Oost in Reusel uitgevoerd

Duurzaamheid en leefbaarheid

Bij onderhoud zetten we ook maximaal in op duurzaamheid en de verbetering van de leefbaarheid langs provinciale wegen. Dat doen we voornamelijk via de wijze van aanbesteden van de projecten. Standaard dagen we de markt maximaal uit om te komen met innovaties en toepassingen van duurzaamheid gericht op o.a. reductie van CO₂. Zo hebben we bij verschillende onderhoudsprojecten hergebruik van materialen gestimuleerd, laag temperatuur asfalt en vormen van stiller asfalt toegepast en gekozen voor biobased materialen.

Daarnaast voeren we ook zelf projecten, pilots en experimenten uit. Zo is het besluit genomen om de openbare verlichting langs provinciale wegen versneld te vervangen door LED. In 2018 is de projectvoorbereiding gerealiseerd.

Bereikbaarheid

We voeren de taak uit conform de principes van belangengestuurd onderhoud in een assetmanagementorganisatie. Dat betekent dat aan belangrijke en drukke verbindingen hogere doorstromingseisen worden gesteld (o.a. uitvoering van werken in verkeersluwe periodes en extra tools t.b.v. incident-management). Tegelijkertijd zetten we de beschikbare middelen zo efficiënt en effectief mogelijk in. Door een meerjarenplanning op basis van toestand afhankelijk onderhoud wordt de kwaliteit van het wegennet in stand gehouden. Zo voorkomen we achterstallig onderhoud en combineren we onderhoud met reconstructie van wegvakken voor het verbeteren van de doorstroming (bijvoorbeeld N260 Omlegging Baarle).

Veiligheid

De provinciale wegen en fietspaden worden zo veel als mogelijk ingericht conform CROW richtlijnen Duurzaam Veilig. In dat kader is in 2018 extra belijning op de fietspaden aangebracht, is op de N324 Grave-Oss geleiderail geplaatst en wordt een gevaarlijk kruispunt op de N322 bij Andel aangepakt.

Wegenoverdrachten

Soms zijn er argumenten om het eigenaarschap van wegvakken over te dragen. In 2018 zijn delen van de N284 bij Reusel en de N625 bij Den Bosch overgedragen. De geplande overdracht van de N616 aan Gemert-Bakel is verdragd en vindt plaats in 2019.

Aandachtspunten

Bij enkele provinciale steunpunten is recentelijk bodemverontreiniging door zoutopslag geconstateerd. Vervolgonderzoek is nodig voor het bepalen van de exacte omvang en de daarmee samenhangende saneringskosten.

Heeft het gekost wat het mocht kosten?

Onderhoud wegen				
Bedragen x € 1.000 (exploitatie)	Begr.oorspr. 2018	a.Begr.na wijz. 2018	b.Realisatie 2018	Vershil a-b
Dagelijks onderhoud wegen c.a.	12.194	12.294	12.083	210

De realisatie van de onderhoudsbegroting inclusief de kosten van gladheidsbestrijding valt in 2018 totaal € 210.000 lager uit dan geraamd (1,7%). De kosten van de gladheidsbestrijding zijn ongeveer € 393.000 hoger uitgevallen. De belangrijkste oorzaak is het relatief hoge aantal acties (curatief en preventief) in het begin van het jaar. Hiervan is reeds melding gemaakt in de bestuursrapportage. De overschrijding is opgevangen binnen de onderhoudsbegroting. De onderbesteding zit vooral bij de kosten van elektriciteit (€ 224.000) als gevolg van de teruggave van energiebelasting over een aantal jaren. Door veranderde wetgeving is clustering van openbare verlichting en vri's in het kader van de energiebelasting toegestaan. We zien ook de eerste signalen van de besparing op het energieverbruik door de toepassing van LED bij alle huidige infraprojecten. Doordat het vernieuwde Onderhoudsprestatiecontract (OPC) begin 2018 van start is gegaan, is nog niet veelvuldig gebruik gemaakt van de binnen dit contract gereserveerde middelen voor innovatie (± € 0,3 mln).

Naast uitgaven voor het dagelijkse beheer en onderhoud voert de provincie ook groot onderhoud en vervangingsprojecten uit. Op basis van wet- en regelgeving betreffen deze uitgaven investeringen. Investeringsuitgaven dienen te worden geactiveerd en vervolgens afgeschreven gedurende meerdere jaren. De investeringen in wegen worden verantwoord onder productgroep 05.03.

Onderhoud provinciale gebouwen en installaties

Hebben we bereikt wat we wilden bereiken?

De provincie streeft naar een schone, open en transparante werkplek met een flexibele invulling. Het onderhoud van de provinciale gebouwen en installaties is er op gericht de bestaande voorzieningen op een doelmatige en veilige manier in stand te houden. Deze activiteiten gelden ook voor de ruimten die aan derden verhuurd worden.

De uitvoering van de onderhoudswerkzaamheden vindt plaats op basis van meerjarenplanningen, de zogenaamde onderhoudsboeken.

Hebben we daarvoor gedaan wat we wilden doen?

Onderhoudsboeken

In 2017 zijn de onderhoudsboeken (2017-2022) geactualiseerd. De onderhoudsboeken zijn daarmee in lijn gebracht met het nieuwe huisvestingsconcept. Van achterstallig onderhoud is geen sprake.

Onderhoudsboek hoofdgebouw en onderhoudsboek nieuwbouw

In het onderhoudsplan zijn zowel het jaarlijkse als meerjaarlijks onderhoud opgenomen. Het onderhoud bestaat voor een belangrijk deel uit het jaarlijks onderhoud, zoals het periodiek onderhoud aan de liften, het beveiligingssysteem en de klimaatinstallatie. Dat is nodig om de bedrijfszekerheid en het comfort van de gebouwen en de installaties te waarborgen, de veiligheid te garanderen en de uitstraling van de gebouwen in stand te houden. Het meerjaarlijks onderhoud heeft betrekking op het niet-reguliere en groot onderhoud aan gebouwen, installaties, apparatuur en inrichting.

In 2018 is de keuken op parkeerkuilniveau en het terras van de Bois le Duczaal gerenoveerd. De ingang van de bezoekersparkeerplaats is aangepast en we zijn gestart met de vervanging van de brandmeldings- en ontruimingsinstallatie in de nieuwbouw. Daarnaast is tijdens de storm op 18 januari 2018 één van de lichtstraten beschadigd. Deze is inmiddels vervangen, hiervoor is een (dekkende) uitkering van de verzekering ontvangen.

Onderhoudsboek museum

Het Noordbrabants Museum aan de Verwerstraat te 's-Hertogenbosch is provinciaal eigendom. De provincie verhuurt ruimten in het complex aan de Stichting Beheer Museumkwartier, die deze ruimten weer onderverhuurt aan o.a. de Stichting Het Noordbrabants Museum en Stichting Erfgoed Brabant. Het provinciaal Depot Bodemvondsten is ook gevestigd op deze locatie. De beheersstichting coördineert tevens het groot onderhoud en de vervangingsinvesteringen op basis van een meerjaren-onderhoudsplan. Om deze kosten te dekken is in 2018 € 400.000 in de onderhoudsvoorziening gestort.

Heeft het gekost wat het mocht kosten?

Onderhoud gebouwen	Begr.oorspr.	a.Begr.na wijz.	b.Realisatie	Vershil a-b
Bedragen x € 1.000 (exploitatie)	2018	2018	2018	
Provinciehuis	395	495	495	0
Noordbrabants museum	344	404	404	0
Totaal	739	899	899	0

Onderhoud vaarwegen

Hebben we bereikt wat we wilden bereiken?

De uitvoering van de (beheer) maatregelen aan provinciale vaarwegen zoals de Mark, de Dintel, de Roosendaalsche en Steenbergsche Vliet, de Roode Vaart en het Mark Vlietkanaal is in medebewind opgedragen aan het Waterschap Brabantse Delta. De onderhoudstoestand van deze vaarwegen behoeft de komende jaren aandacht om de basis op orde te houden.

Hebben we daarvoor gedaan wat we wilden doen?

De provincie voert zelf geen beleidsprestaties i.c. werkzaamheden uit aan de vaarwegen. De uitvoering van het vaarwegbeheer door Waterschap Brabantse Delta is gebaseerd op een financiële overeenkomst tussen provincie Noord-Brabant en waterschap Brabantse Delta waarin een kostenverdeelsleutel is opgenomen. In het beheer en onderhoud van de West-Brabantse kanalen worden knelpunten geconstateerd. In de begroting 2019 hebben Provinciale Staten extra middelen toegekend om deze knelpunten de komende jaren aan te pakken. Waterschap Brabantse Delta past hiertoe het meerjaren-onderhoudsprogramma aan.

Heeft het gekost wat het mocht kosten?

Onderhoud vaarwegen	Begr.oorspr.	a.Begr.na wijz.	b.Realisatie	Vershil a-b
Bedragen x € 1.000	2018	2018	2018	
(exploitatie)				
Onderhoudsbijdrage aan waterschap	1.358	1.358	1.256	102

Onderhoud kapitaalgoederen

Paragraaf 5 Treasury

Treasury

Inleiding

Treasury omvat de financiering van beleid en het uitzetten van geldmiddelen die niet direct nodig zijn. De treasuryfunctie richt zich als zodanig op de financiële vermogenswaarden, de financiële geldstromen, de financiële posities en de hieraan verbonden risico's.

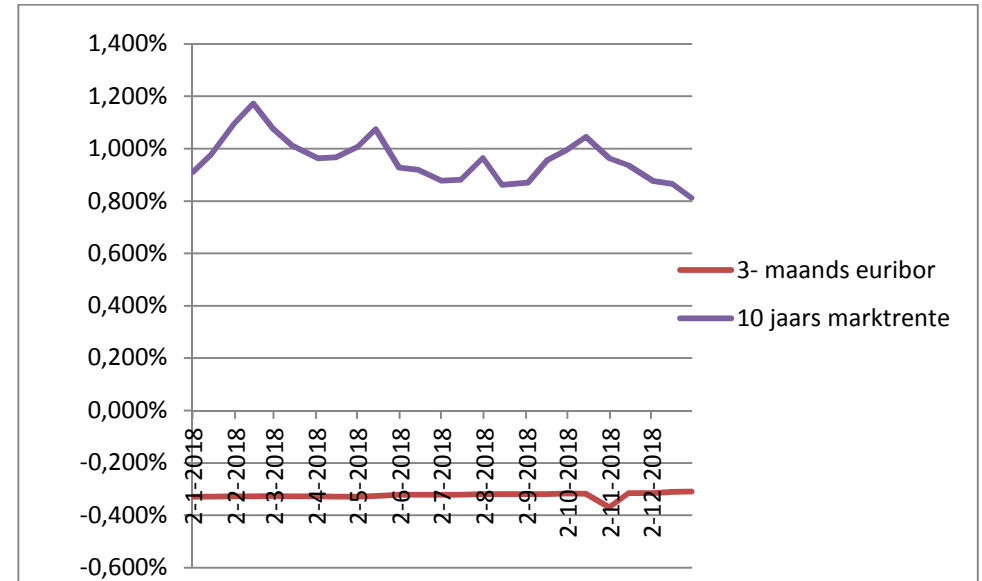
Belangrijkste doelstellingen voor de provincie zijn:

- Onze beschikbare middelen in het kader van de immunisatieportefeuille, de investeringsagenda en eventuele andere overtollige middelen moeten veilig zijn belegd, dat wil zeggen tegen de laagst mogelijke risico's;
- De beleggingen uit de immunisatieportefeuille moeten minimaal het doelrendement van € 122,5 miljoen structureel opleveren;
- Er moeten voldoende liquiditeiten beschikbaar zijn op het juiste moment ten behoeve van – onder andere – de provinciale investeringen.

Ontwikkelingen treasury

Belangrijkste ontwikkelingen

Eind 2018 is het opkoopprogramma van de Europese Centrale Bank (ECB) beëindigd. Het opkoopprogramma werd in 2015 door de ECB geïnitieerd om de eurozone door de gevolgen van de economische crisis van 2008 te helpen en het vertrouwen in de euro te vergroten. Gedurende het driejarige programma heeft de ECB in totaal € 2.575 miljard aan staatsobligaties en bedrijfsleningen opgekocht. Hiermee werd gepoogd om middelen bij de financiële instellingen vrij te spelen, zodat er meer leningen verstrekt konden worden aan bedrijven en huishoudens. Het uiteindelijke doel van de programma was het aanjagen van de inflatie en het aanwakkeren van de economische groei in de eurozone. In 2018 schommelde de kapitaalmarktrente rond de 1% met een uiteindelijke daling naar 0,8% ultimo van het jaar. De piek lag in februari van het jaar op 1,17%. De korte rente (referentie is de driemaands-euribor) is in 2018 op vrijwel hetzelfde niveau negatief gebleven op -0,32%. Een ommekeer wordt door deskundigen niet voorzien: verwachtingen variëren van een geringe daling of een lichte stijging, maar een negatieve korte rente blijft ook in 2019.

Grafiek 1: Renteontwikkeling 2018

Vanwege de lage rentestand is in 2015 gestart met het uitzetten van leningen in het kader van de publieke taak: "**Vermogen voor Brabant**". In 2018 zijn 5 leningen aan gemeenten in Zuid-Oost Brabant verstrekt voor het financieren van zonnepanelen voor particulieren. In totaal zijn nu de volgende leningen verstrekt:

Begunstigde	Initieel	Stand ultimo 2018
BNG bank (2 hybride leningen)	€ 149,8 miljoen	€ 149,8 miljoen
NWB Bank (1 hybride lening)	€ 50 miljoen	€ 50 miljoen
De Efteling	€ 15 miljoen	€ 10,5 miljoen
Safariresort De Beekse Bergen	€ 41,5 miljoen	€ 41,5 miljoen
Ministerie van Defensie	€ 22 miljoen	€ 5 miljoen
Zonnepanelen Zuidoost Brabant	€ 24,4 miljoen	€ 18,3 miljoen
Totaal	€ 302,7 miljoen	€ 275,1 miljoen

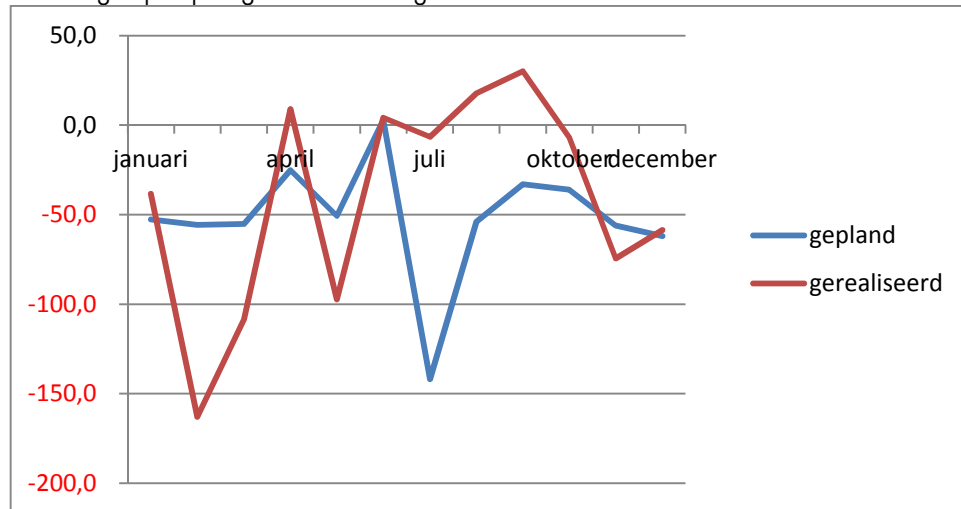
Alle uitgevoerde transacties zijn gedaan binnen de regels van de huidige Verordening Treasury.

De langdurig lage rentestand heeft effect op het doelrendement van € 122,5 miljoen. Het blijft moeilijk om dit te halen. Als buffer hebben we hiervoor de dividend- en rentereserve ingesteld. In 2018 is € 12,2 miljoen toegevoegd zodat ultimo 2018 het saldo van de buffer €181,6 miljoen bedraagt. Daarnaast bestaat deze reserve uit een egalisatiedeel waarin boekwinsten van verkochte obligaties uitgesmeerd worden over de komende jaren. Ultimo 2018 bedraagt het saldo van dit egalisatiedeel € 133,7 miljoen.

In 2018 is onze liquiditeitspositie afgenomen met € 493 miljoen (gepland was een daling van € 619 miljoen). Het verschil van € 126 miljoen ten opzichte van de prognose werd o.a. veroorzaakt door:

- De BOM heeft een deel van haar middelen gesteld bij de provincie vanwege negatieve rente op haar banktegoeden voor € 51 miljoen;
- Lagere uitgaven voor Natuur, PAS en infrastructuur (€ 76 miljoen);
- Uitgestelde betaling t.b.v. Programma Hoog frequent Spoor € 113,5 miljoen;
- Meer leningen aan decentrale overheden dan gepland (-/- € 93,1 miljoen)

In het afgelopen jaar geeft dat het volgende beeld:

Grafiek 2: maandelijks verloop van het saldo van inkomsten en uitgaven over 2018

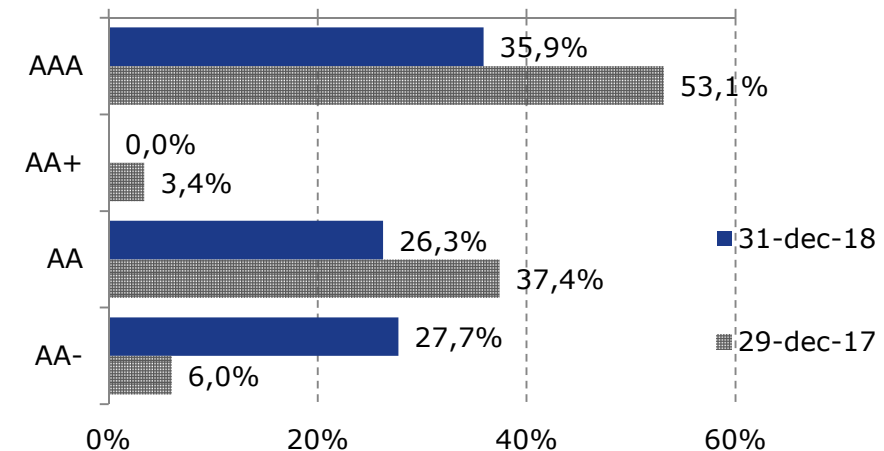
2018 kent twee pieken in negatieve zin in februari/maart en mei vanwege de verstrekking van leningen aan decentrale overheden hoge verkopen. In juli was de bijdrage aan de PHS gepland, die niet is doorgegaan en wordt verschoven naar 2019.

Overige ontwikkelingen

- Op 23 oktober 2018 hebben GS het gewijzigde Treasury Statuut Provincie Noord-Brabant vastgesteld naar aanleiding van de door PS (17/17) in 2017 vastgestelde Verordening treasury Noord-Brabant;
- In 2018 is het Treasury Committee vier keer bijeen geweest (in 2017: 3 keer);
- De beleggingsdoelstelling over 2018, minimaal € 122,5 miljoen inkomsten genereren, is gehaald.

Obligatieportefeuilles

De provincie Noord-Brabant bezit twee obligatieportefeuilles: een immunisatieportefeuille en een investeringsagendaportefeuille. Beide portefeuilles bestaan uit obligaties van Europese landen en banken met een minimale kredietwaardigheid van AA-minus, zoals door PS is bepaald in de laatste wijziging van de Verordening treasury Noord - Brabant. Opmerkelijk is dat met deze "verruiming" het risicoprofiel van de Immunisatieportefeuille in 2017 is verbeterd.

Grafiek 3: ratings van de obligaties in 2018 en 2017 in de immunisatieportefeuille

Immunisatieportefeuille

Het doel van de immunisatieportefeuille is een rendement te genereren, door het jaarlijks ontvangen van een vaste rente, ter compensatie van de wegvallende dividendstromen van Essent. Het risico van deze portefeuille is laag.

De verdeling van de immunisatieportefeuille naar tegenpartij per 31 december 2018 wordt weergegeven in de figuur 1. De boekwaarde van de uitzettingen op dat moment was € 2.972 miljoen. Deze beleggingen zijn inclusief langjarige deposito's bij de Nederlandse Staat via Schatkistbankieren voor € 341 miljoen, leningen aan decentrale overheden (€ 1.305,6 miljoen) en leningen in het kader van de publieke taak (€275 miljoen) en een aandeelhouderslening aan Enexis van € 108 miljoen. Daarnaast ontvangen we een dividend voor ons aandeel in Enexis. Een deel van de nominale waarde van de uitzettingen heeft betrekking op de *Dividend - en rentereserve*. Het gerealiseerde rendement over 2018 bedraagt € 135,6 miljoen (2017: € 134,4 miljoen) en is als volgt opgebouwd (zie ook "algemeen financieel beleid"):

	Bedragen x € 1 miljoen	
	<u>2018</u>	<u>2017</u>
Dividend Enexis	31,9	31,8
Aandeelhouderslening Enexis	7,8	7,8
Rente obligaties	8,3	22,8
Effect verkopen en effect switches *)	38,7	30,8
Rente schatkistbankieren	8,2	8,2
Rente gemeenteleningen	16,2	8,8
Rente leningen publieke taak	8,2	7,6
Financieringsresultaat	16,3	15,3
Incidentele meevallers: vrijval escrow	<u>0,0</u>	<u>1,2</u>
TOTAAL	135,6	134,4

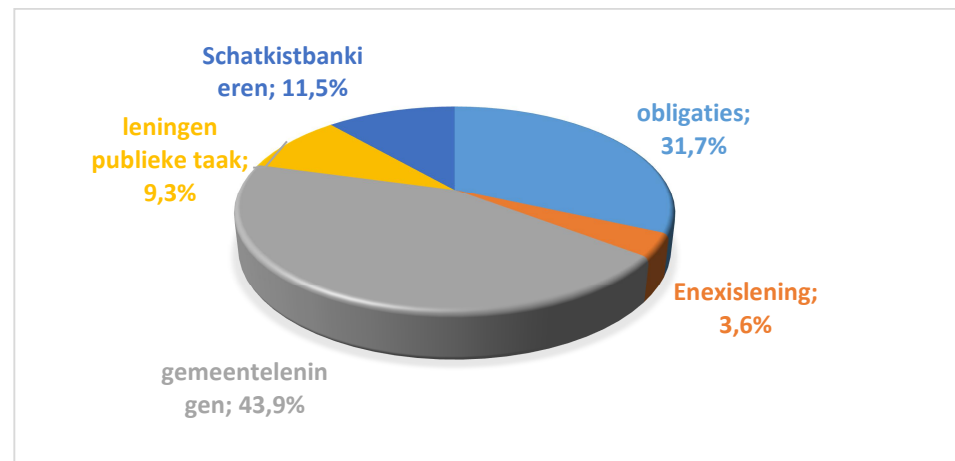
Tabel II gerealiseerd rendement 2018 immunisatieportefeuille

Hierdoor bedraagt het totale overschot € 13,1 miljoen ten opzichte van het doelrendement van € 122,5 miljoen.

*) de totale boekwinst op de verkochte obligaties in 2018 bedraagt € 40,1 miljoen (2017: € 163,1 miljoen). Dit is vooral de toekomstige rente die vrijvalt en een stukje extra vanwege de negatieve rentestand. Deze wordt toegedeeld aan de jaren 2017 t/m 2023. Administratief wordt de rente toegevoegd aan de Dividend - en rentereserve en

laten we ieder jaar een stukje vrijvallen in de verhouding van de eerder berekende rente van de obligaties die verkocht zijn.

Per einde 2018 zijn de beleggingen als volgt verdeeld over de verschillende beleggingsvormen. Vooral de leningen aan decentrale overheden (2017: 34,3%) zijn relatief toegenomen ten koste van de obligatieportefeuille (2017: 36,6%).

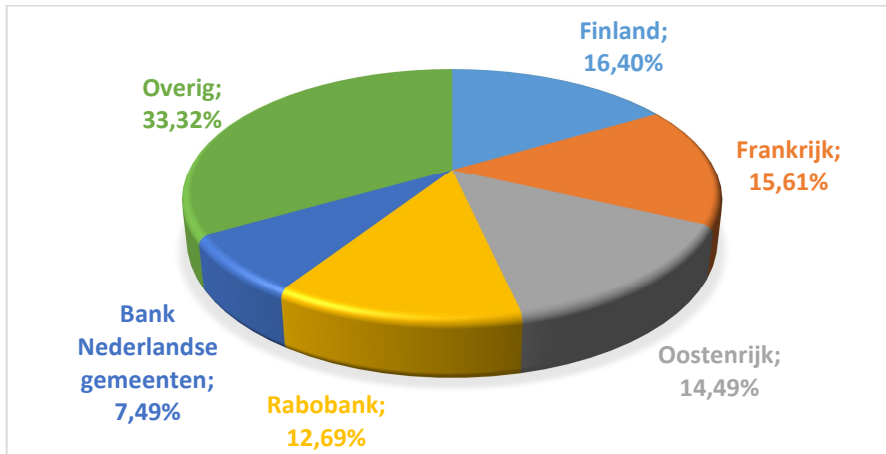

Figuur 1: grafiek immunisatieportefeuille per ultimo 2018

Investeringsagendaportefeuille

Het doel van de investeringsagendaportefeuille is dat op de gewenste tijdstippen de middelen die nodig zijn voor de realisatie van de investeringsagenda, ook beschikbaar zijn. Het risico van deze portefeuille is laag. De boekwaarde van de obligaties per 31-12-2018 bedraagt € 184,8 miljoen (2017: € 185,6 miljoen). In 2018 zijn er in deze portefeuille geen obligaties verkocht. Er waren in 2018 geen obligaties met een negatief rendement.

Het verschil tussen de stand van de reserve en de obligatieportefeuille is - zoals wettelijk voorgeschreven - gestald bij de Schatkist. De toekomstige netto (na aftrek van de betaalde agio) rentebaten bedragen € 30,2 miljoen over de periode 2019 t/m 2026. Hiermee wordt het beoogde bedrag van € 1 miljard gehaald. Er is zelfs een klein overschot dat te zijner tijd toekomt aan het doelrendement van de immunisatieportefeuille.

Figuur 2 Investeringsagendaportefeuille

Beleid en beheersing van risico's

Het Treasury statuut geeft de risico's aan die intern beheerst moeten worden: markt- (waaronder rente- en valutarisico), krediet- en liquiditeitsrisico's. Voor elk risico geven we aan hoe de provincie hiermee is omgegaan in het afgelopen jaar.

Renterisico's – Wettelijke verplichtingen

De Wet Fido, die met ingang van 1 januari 2001 in werking is getreden, stelt twee concrete normen aan het financieringsbeleid van de provincie, te weten de kasgeldlimiet en de renterisiconorm. Aan beide normen wordt door de provincie voldaan.

Kasgeldlimiet – kortlopende schulden

De kasgeldlimiet bepaalt het bedrag dat de provincie maximaal als gemiddelde netto-vlootende schuld per kwartaal mag hebben. Dat bedrag is een percentage van de jaarlijkse begroting. Voor de provincies is dat percentage vastgesteld op 7,0%. Gedurende 2018 is de gemiddelde netto-vlootende schuld ruim onder de kasgeldlimiet gebleven. In de bijlagenbundel (bijlage 9) zijn overzichten opgenomen van de Modelstaat A waarin de liquiditeitspositie per kwartaal is weergegeven.

Renterisiconorm – langlopende schulden

Aangezien in 2018 geen (her)financiering heeft plaats gevonden en er ook geen sprake is geweest van renteherzieningen op lopende vaste geldleningen is de renterisiconorm niet relevant.

In het bijlagenbundel is in bijlage 9 de Modelstaat B opgenomen, betreffende de berekening van het renterisico over het jaar 2018.

Valutarisico's

De valutarisico's (risico's die zijn ontstaan door schommelingen in wisselkoersen) worden uitgesloten doordat alleen uitgezet en belegd wordt in euro's.

Kredietrisico's

In het kader van beperking van het kredietrisico, het risico op terugbetaling van de hoofdsom en betaling van de rente, wordt alleen belegd in vastrentende waarden van financiële ondernemingen en/of landen met minimaal een AA-minus rating (door minimaal twee ratingagencies bepaald) of in waardepapier van financiële ondernemingen met een staatsgarantie van een land met een AA-minus rating. De financiële onderneming waarin wordt belegd zonder staatsgarantie moet gevestigd zijn in een land met minimaal een AA rating. Deze regels zijn strenger dan de regels in de Wet Fido en de Ruddo. In 2018 zijn er geen beleggingen in portefeuille die niet voldoen aan deze eisen, zoals die zijn opgenomen in de Verordening treasury Noord-Brabant.

Met de wijziging van de Wet Fido op 10 december 2013 mogen de decentrale overheden uitsluitend overtollige middelen beleggen bij de schatkist of uitlenen aan andere decentrale overheden, waar de provincie geen toezichtrelatie mee heeft. Daarnaast is het mogelijk om te beleggen in projecten met een publiek doel. Ook hierbij moet het risico minimaal zijn. In het aangepaste Treasury Statuut hebben Gedeputeerde Staten regels vastgelegd voor de beheersing van die risico's.

Liquiditeitsrisico's

Hiermee wordt bedoeld het risico dat wij niet kunnen voldoen aan onze betalingsverplichtingen (facturen, subsidies en dergelijke). Dit is geminimaliseerd door de aanwezige liquide middelen zoveel mogelijk af te stemmen op de prognose van ontvangsten en uitgaven. Dat doen we op dag-, week-, maand- en jaarbasis. Vanaf 2014 zijn onze mogelijkheden om gebruik te maken van flexibele spaarproducten en

deposito's beperkt door "verplicht schatkistbankieren". De deposito's met een looptijd van 1 dag t/m 6 jaar geven bij het Rijk geen rendement op dit moment. Vanwege de negatieve rentestand is het uitzetten van kasgeldleningen aan decentrale overheden geen optie.

Provinciefinanciering

Provinciefinanciering betreft het aantrekken en uitzetten van financiering ten behoeve van het uitvoeren van de publieke taken van de provincie en de risicobeheersing daarvan.

Leningenportefeuille

Opgenomen leningen

In 2018 zijn geen nieuwe langlopende leningen opgenomen. De laatste opgenomen lening is in 2013 geheel afgelost.

Bijlage 6 van de bijlagenbundel geeft een specificatie van de opgenomen leningen. In deze specificatie staat een bedrag van € 14,3 miljoen met betrekking tot een renteverplichting in het kader van PPS A59. Formeel staat de lening op naam van de aannemer (Poort van Den Bosch), maar de provincie heeft het renterisico voor deze verplichting aan de aannemer (variabele rente) afgedekt via een renteswap (3,475%).

Onder derivaten komen wij daarop terug.

Daarnaast staat er een bedrag van € 2,6 miljoen als schuldrelatie met ministerie van Economische Zaken. Dit heeft betrekking op een aandelentransactie. De provincie heeft aandelen BOM overgenomen van het ministerie voor hetzelfde bedrag. Er is - tot nu toe - niets betaald. In zeer uitzonderlijke situaties kan dit leiden tot een betalingsverplichting die in de overeenkomst is opgenomen. Deze situatie heeft zich tot nu toe niet voorgedaan.

Verstekte leningen voor publieke taak (excl. Leningen aan decentrale overheden)

In 2018 is voor € 95,9 miljoen aan nieuwe leningen verstrekt. Dit is inclusief € 18,3 miljoen geleend aan zes gemeenten in Zuidoost Brabant voor de financiering van Zonnepanelen aan particulieren in het kader van de belegging van de immunisatieportefeuille. En inclusief € 35,8 miljoen in het kader van de fondsen. Na aflossing (€ 38,2 mln.) van de bestaande en de nieuw verstrekte leningen, resteerde er per balansdatum ruim € 612,6 miljoen (ultimo 2017: € 558,4 miljoen) aan leningen u/g. Dit is exclusief de voorzieningen die zijn getroffen. Het risico van deze leningen wordt continu gemonitord. Voor een specificatie van deze leningen wordt verwezen naar bijlage 3b van de bijlagenbundel.

Derivaten

De provincie heeft in juni 2004 een renteswap afgesloten bij de Rabobank ter volledige afdekking van het rente fluctuatierisico dat zich voordeed bij het project PPS-A59. De looptijd van de renteswap is van 1 januari 2006 tot 1 januari 2021. Het project PPS-A59 waarin de provincie samenwerkt met het consortium Poort van Den Bosch heeft tot doel het aanleggen en beheren van een deel van de autosnelweg A59. Het gebruik van een renteswap ter beperking van financiële risico's past binnen de voorwaarden die het treasury statuut stelt en het ministerie van BZK heeft met deze werkwijze ingestemd. Er bestaat op dit moment geen bijstortverplichting voor de provincie.

De marktwaarde van de renteswap is gerelateerd aan het niveau van de lange rente. Per 31 december 2018 was die marktwaarde -/- € 617.385 (2017: -/- € 1.297.648).

Uitzettingen

De beleggingen in de beide portefeuilles, inclusief de verstrekte leningen aan openbare lichamen en deposito's bij de schatkist, bedragen in overeenstemming met de balans € 3.185,0 miljoen.

Aansluiting met de balans	bedrag
Kosten verbonden aan het sluiten van geldleningen en het saldo agio en disagio	29.713.876
Leningen aan:	
- openbare lichamen (excl. Moerdijk, Nuenen, Tilburg, Helmond en Geertruidenberg)	1.305.525.273
- deelnemingen (Enexis, BNG en NWB, zie bijlage 3b)	307.698.628
- in het kader van de publieke taak	75.262.437
Uitzettingen met rentetypische looptijd \geq 1 jaar:	
- in schatkist	340.700.000
- in Nederlands schuldpapier *)	279.655.215
- overige uitzettingen	<u>846.439.000</u>
	<u>3.184.994.429</u>

*) excl. Twee leningen aan De Hoven en Havenmeester (totaal € 1.330.518)

Het effectieve rendement over de immunisatieportefeuille wordt begroot op circa 3,50% op jaarbasis rekening houdend met de aangescherpte beleggingsrichtlijnen voor de

verkoopopbrengsten Essent. Hierbij is het uitgangspunt dat gestreefd wordt naar uitzettingen met een hoge mate van zekerheid. Het daadwerkelijk gerealiseerde couponrendement over 2018 voor alle beleggingen in de immunisatieportefeuille bedraagt 3,16% (2017: 3,37%) en voor de investeringsagendaportefeuille 2,44% excl. het effect van de verkochte obligaties en switches (2017: 3,38%). Door de ontwikkelingen zoals het verplicht schatkistbankieren bij de Nederlandse Staat en de lage stand van de marktrente op zowel korte als lange termijn, staan deze rendementen onder grote druk.

Per 31 december 2018 zijn de middelen als volgt uitgezet:

Vorm	Bank/Instelling	Per 1/1/2018	Per 31/12/2018
Obligaties Immunisatieportefeuille*	Divers	933.781.061	968.305.950
Obligaties Investeringsagendaportefeuille*	Divers	185.621.153	184.835.391
Langlopende leningen aan decentrale overheden		875.170.528	1.305.759.071
zerobond obligatie i.c.m. Oiko Credit *	NL- Staat	2.500.215	2.500.215
Aandeelhouderslening Enexis	Enexis	107.898.628	107.898.628
Leningen aan NWB / BNG		199.712.807	199.732.735
Overige leningen publieke taak		53.500.000	75.262.437
Lange termijn deposito's bij de schatkist	Rijk - min. Financiën	340.700.000	340.700.000
* nominale waarde + (dis)agio = boekwaarde		2.698.884.392	3.184.994.428

De specificatie van de beleggingen en de langlopende leningen zijn in de toelichting op de balans opgenomen onder financiële vaste activa en immateriële vaste activa (voor zover er sprake is van (dis)agio). De toename in 2018 van de beleggingen met ruim € 486 miljoen wordt veroorzaakt door de obligaties die in 2017 zijn verkocht.

Participatie in Oikocredit

In november 2012 is besloten een participatie te nemen in het Oikocredit Nederland Fonds. Door middel van deze participatie geven Gedeputeerde Staten invulling aan de ethisch-sociale aspecten van het treasury beleid. De participatie wordt uitgevoerd in combinatie met een hoofdsomgarantie met een looptijd van 10 jaar. Provinciale Staten zijn hierover op 14 december 2012 geïnformeerd.

Begin 2013 is de participatie genomen in het Oikocredit Nederland Fonds met een nominale waarde van € 427.813. Het risico bij deze uitzetting is erg laag en deze uitzetting past volledig binnen de regels van de wet Fido en de Ruddo.

Renteschema

De commissie BBV adviseert onderstaand renteschema in de paragraaf treasury van begroting en jaarstukken op te nemen. Hiermee wordt inzicht gegeven in de rentelasten van externe financiering, het renteresultaat en de wijze van de renteberekening.

Renteschema	€
a. De externe rentelasten over de korte en lange financiering	€ 1.231
b. De externe rentebaten	-/- € -66.186.936
Saldo rentelasten en rentebaten	-/- € -66.185.704
c1. De rente die aan de grondexploitatie moet worden doorberekend	-/- € 0
c2. De rente van projectfinanciering die aan het betreffende taakveld moet worden toegerekend	-/- € 0
c3. De rentebaat van doorverstrekte leningen indien daar een specifieke lening voor is aangetrokken (=projectfinanciering), die aan het betreffende taakveld moet worden toegerekend	-/- € 0
Aan taakvelden toe te rekenen externe rente	-/- € 0
d1. Rente over eigen vermogen	€ 0
d2. Rente over voorzieningen	€ 0
Totaal aan taakvelden toe te rekenen rente	€ 0
e. De aan taakvelden toegerekende rente (renteomslag)	-/- € 0
f. Renteresultaat op het taakveld treasury	-/- € -66.185.704

Paragraaf 6

Verbonden partijen

Verbonden partijen

Visie en beleid ten aanzien van verbonden partijen

Verbonden partijen zijn privaatrechtelijke of publiekrechtelijke organisaties waarin de provincie een bestuurlijk en een financieel belang heeft.

Onder bestuurlijk belang wordt verstaan: een zetel in het bestuur of het hebben van stemrecht. Met een financieel belang wordt bedoeld dat de provincie middelen ter beschikking heeft gesteld die ze kwijt is in geval van faillissement van de verbonden partij en/of als financiële problemen bij de verbonden partijen kunnen worden verhaald op de provincie.

De provincie Noord-Brabant kan besluiten om een bestuurlijk en financieel belang te houden in organisaties die een bijdrage leveren aan het publiek belang.

Het beleid ten aanzien van verbonden partijen is uitgewerkt in de [Nota Samenwerkingsrelaties en Verbonden Partijen](#) die op 3 februari 2017 is vastgesteld (PS 86/16). Hierin is het beleid met betrekking tot verbonden partijen geactualiseerd en is toegelicht op welke wijze de provincie de publieke belangen in deze verbonden partijen wil behartigen. Hierin staan ook de overwegingen genoemd om een bestuurlijk en financieel belang aan te gaan, te wijzigen of te beëindigen. In de nota is vastgelegd om vierjaarlijks de gehele deelnemingenportefeuille te evalueren. De evaluatie van de deelnemingenportefeuille, op basis van de nota samenwerkingsrelaties en verbonden partijen is tevens vastgesteld op 3 februari 2017 ([PS 86/16](#)).

Op 2 juni 2006 zijn door Provinciale Staten afspraken over de benoeming van commissarissen op voordracht van de provincie vastgesteld. ([PS 36/06](#)).

Financiën verbonden partijen

Het financiële risico van de verbonden partijen is gelijk aan de omvang van het provinciaal aandeel in de deelneming (zie ook de paragraaf weerstandsvermogen), danwel gelijk aan de (jaarlijkse) bijdrage die de verbonden partij van de provincie ontvangt.

De provincie zal naar verwachting in 2018 over het jaar 2017 dividend ontvangen uit de volgende verbonden partijen: Eindhoven Airport NV en Enexis Holding NV. Het ontvangen dividend wordt als algemeen dekkingsmiddel in de begroting opgenomen.

Hieronder zijn de meest belangwekkende ontwikkelingen bij de verbonden partijen opgenomen.

Havenbedrijf Moerdijk

In oktober 2016 is met Havenbedrijf Rotterdam (HbR) een traject gestart om via een Joint Fact Finding de mogelijkheden voor samenwerking tussen Havenbedrijf Moerdijk (HbM) en Havenbedrijf Rotterdam (HbR) nader te verkennen. De afspraken zijn vastgelegd in Memoranda of Understanding (MoU). De verkenning (Joint Fact Finding) heeft als doel om de gedeelde belangen ingeval van samenwerking te identificeren en te bewerken en om een gedeeld beeld op te stellen over de inhoud en organisatievorm van de toekomstige samenwerking. De aandeelhouders van HbM hebben ingestemd met de procesinrichting. Hierover bent u op 29 mei 2018 geïnformeerd met een [Statenmededeling](#). Op basis van de uitkomsten van de verkenning is door de betrokken partijen besloten om een volgende stap te zetten genaamd de pre termsheet fase. Partijen zien voordeel in een strategische samenwerking. Partijen zijn, in een pril stadium, in overleg om tot concrete uitwerking van de samenwerking te komen.

Brabantse Ontwikkelings maatschappij (BOM Holding BV)

De BOM heeft als doel het stimuleren en begeleiden van samenwerkingsverbanden om innovaties om te zetten in producten of diensten. Daarnaast begeleidt BOM buitenlandse bedrijven naar en in Brabant, investeert zij in kansrijke, innovatieve ondernemingen en ontwikkelt zij bestaande en nieuwe duurzame werklocaties. Ook is een aantal fondsen bij de BOM ondergebracht, namelijk: het Innovatiefonds Brabant, het Energiefonds Brabant, het Breedbandfonds Brabant, het Biobased Brabant Fonds en het Cleantech fonds. De BOM draagt bij aan het innovatieve deel van de Brabantse economie. Zij doet dat door innovatieve MKB-bedrijven te ondersteunen met kennis, toegang tot markten en risicodragend kapitaal.

Busines Park Aviolanda

BPA heeft in 2018 een nieuw ondernemingsplan vastgesteld, waarin de nieuwe koers op hoofdlijnen is opgetekend. Daarin staan business development en de ontwikkeling van het

innovatiecluster aerospace & maintenance centraal, in plaats van grondexploitatie en vastgoedontwikkeling. BPA is in 2018 gestart met de zoektocht naar een strategisch partner, die mede-aandeelhouder wil worden en bereid is te investeren in zowel de ontwikkeling van het ecosysteem als in vastgoed op het businesspark, zoals de beoogde wide-body hangaars.

OLSP Holding BV (Pivot Park)

In 2018 is de governance van Pivot Park herijkt. OLSP Holding en OLSP Vastgoed zijn per 31-12-2018 gefuseerd waarmee per 1-1-2019 Pivot Park Holding is ontstaan. Met de gewijzigde governance is ook het bestuur gewijzigd van een one tier board in een two tier board. In de nieuwe situatie is er sprake van een directeur en een driehoofdige RvC. Om de financiële toekomst van het Pivot Park veilig te stellen hebben Provinciale Staten besloten om een aanvullend krediet ter beschikking te stellen van maximaal 13,9 miljoen (voor zowel Pivot Park als OLSP Vastgoed). Het financiële risico van Pivot Park is door

deze besluitvorming voor de korte en middellange termijn weggenomen. Echter voor nieuwbouw zal Pivot Park nog naar aanvullende financiering moeten zoeken.

In 2018 is samenwerking parkschap Nationaal Park de Biesbosch en Stichting Monumentenfonds beëindigd.

In de bijlagen van de jaarstukken is de 'Uitwerking Paragraaf Verbonden Partijen' opgenomen. In deze bijlage is meer uitgebreide informatie opgenomen per verbonden partij over het beleid. Tevens wordt in deze bijlage nader ingegaan op het Innovatiefonds, Energiefonds, Brabant C fonds, Groen Ontwikkelfonds, Leisure ontwikkelfonds en Brabant Startup fonds. Specifieke informatie over het Groen Ontwikkelfonds Brabant is ook opgenomen in hoofdstuk 3 onder productgroep 03.04 en Brabant C fonds is ook opgenomen in hoofdstuk 6 onder productgroep 06.01.

								Bedragen x € 1.000	
1	Gemeenschappelijke regelingen (GR)	Vestigings plaats	Portefeuille (eigenaar/beleid)	Bestuurlijk belang	Aandeel	Nominale waarde	Agio	Gestort	Balans-waarde
1.1	Havenschap Moerdijk	Moerdijk	Van Merrienboer/ Pauli	Lid AB, lid DB	50,00%				
1.2	Zuidelijke Rekenkamer	Eindhoven	Programmaraad	Lid AB, lid DB	50,00%				
1.3	Kleinschalig collectief vervoer Brabant-Noordoost	Uden	Van der Maat	Lid AB, lid DB	6,25%				
1.4	Omgevingsdienst Midden- en West Brabant	Tilburg	Van den Hout	Lid AB, lid DB	44,00%				
1.5	Omgevingsdienst Zuidoost Brabant	Eindhoven	Van den Hout	Lid AB, lid DB	44,00%				
1.6	Omgevingsdienst Brabant Noord	's-Hertogenbosch	Van den Hout	Lid AB, lid DB	41,00%				

								Bedragen x € 1.000	
2	Vennootschappen en coöperaties	Vestigings plaats	Portefeuille (eigenaar/beleid)	Bestuurlijk belang	Aandeel	Nominale waarde	Agio	Gestort	Balans-waarde
2.1	Enexis NV	's-Hertogenbosch	Spierings	Stemrecht/voordrachtsrecht Lidmaatschap RvC/lid AHC	30,80%	46.144		46.144	
2.2	CBL Vennootschap BV	's-Hertogenbosch	Pauli	Stemrecht/Lid AHC	30,80%	6		6	6
2.3	Vordering op Enexis BV	's-Hertogenbosch	Pauli	Stemrecht/Lid AHC	30,80%	6		6	6

2	Vennootschappen en coöperaties	Vestigings plaats	Portefeuille (eigenaar/beleid)	Bestuurlijk belang	Aandeel	Nominale waarde	Agio	Bedragen x € 1.000	
								Gestort	Balans- waarde
2.4	Verkoop Vennootschap BV	's-Hertogenbosch	Pauli	Stemrecht/Lid AHC	30,80%	6		6	6
2.5	CSV Amsterdam BV	's-Hertogenbosch	Pauli	Stemrecht/Lid AHC	30,80%	6		6	6
2.6	Publiek Belang Elektriciteitsproductie BV	's-Hertogenbosch	Pauli	Stemrecht/Lid AHC	30,80%	pm			
2.7	Brabant Water NV	's-Hertogenbosch	Pauli/Van den Hout	Stemrecht/voordrachtsrecht Lidmaatschap RvC/lid AHC	31,60%	88		88	
2.8	Eindhoven Airport NV	Eindhoven	Pauli/Van der Maat	Stemrecht/voordrachtsrecht Lidmaatschap RvC	24,50%	1.112		556	
2.9	BOM Holding BV	Tilburg	Van Merrienboer/ Pauli	Stemrecht/voordrachtsrecht Lidmaatschap RvC	100,00%	0	31.327	31.328	31.328
2.10a	Ontwikkelingsmij. Ruimte voor Ruimte, BV ORR	's-Hertogenbosch	Pauli/Van Merrienboer	Stemrecht/voordrachtsrecht Lidmaatschap RvC	100,00%	30	89	119	
2.10b	CV ORR I	's-Hertogenbosch	Pauli/Van Merrienboer	Stemrecht, Commanditair vennoot	99,00%	743	4.958	5.700	
2.10c	CV ORR II	's-Hertogenbosch	Pauli/Van Merrienboer	Stemrecht, Commanditair vennoot	99,00%	743	19.500	20.243	25.108
2.11a	Tuinbouw Ontwikkelingsmaatschappij, BV TOM	's-Hertogenbosch	Van Merrienboer	Stemrecht/voordrachtsrecht Lidmaatschap RvC	50,00%	9		9	
2.11b	CV TOM	's-Hertogenbosch	Van Merrienboer	Stemrecht, Commanditair vennoot	49,75%	448		448	
2.12	Business Park Aviolanda BV	Woensrecht	Pauli	Stemrecht/voordrachtsrecht Lidmaatschap RvC	60,00%	11	6.477	6.488	6.488
2.13	Nederlandse Waterschapsbank NV	Den Haag	Van Merrienboer	Stemrecht	0,12%	22		8	
2.14	NV Bank voor Nederlandse Gemeenten	Den Haag	Van Merrienboer	Stemrecht	0,07%	100		100	
2.15	PZEM NV	Middelburg	Van Merrienboer	Stemrecht	0,05%	4		4	
2.16	OLSP Holding BV	Oss	Van Merrienboer	Stemrecht	100,00%	18	1.230	1.248	1.230
2.16	OLSP Vastgoed BV	Oss	Van Merrienboer	Stemrecht	70,70%	20	4.480	4.500	4.500
2.17	Green Chemistry Campus BV	Bergen op Zoom	Pauli	Stemrecht/voordrachtsrecht Lidmaatschap RvC	60,00%	11	2.300	2.311	2.300
2.18	Groen Ontwikkelfonds Brabant BV	's-Hertogenbosch	Pauli/Van den Hout	Stemrecht	100,00%	0		0	0
2.19	NV Monumenten Fonds Brabant	's-Hertogenbosch	Pauli/Swinkels	Stemrecht	72,00%	2.058		2.058	2.058
2.20	Brabant Startup fonds BV (BSF)	Tilburg	Pauli	Stemrecht	100,00%	0		0	0
2.21	Breedbanfonds Brabant (BBFB)	's-Hertogenbosch	Pauli	Stemrecht	100,00%	0		0	0

3	Verenigingen en stichtingen	Vestigings plaats	Portefeuille (eigenaar/beleid)	Bestuurlijk belang	Aandeel	Nominale waarde	Agio	Bedragen x € 1.000	
								Gestort	Balans-waarde
3.1	Interprovinciaal overleg IPO (vereniging)	Den Haag	Pauli	Lid van het bestuur	%				
3.2	INPA Huis van de Nederlandse Provincies (vereniging)	Brussel	Van de Donk	Lid van het bestuur	8,33%				
3.3	Stichting Brabant C Fonds	's-Hertogenbosch	Swinkels	Benoeming, schorsing en ontslag leden RvT	100,00%				
3.4 a	Brabantse Investeringsfondsen Nieuwbouwwoningen (Havenmeester)	's-Hertogenbosch	Van Merrienboer	Lid van het bestuur	50,00%				
3.4 b	Brabantse Investeringsfondsen Nieuwbouwwoningen (Hoven Noord)	's-Hertogenbosch	Van Merrienboer	Lid van het bestuur	50,00%				
3.5	Stichting Beheer Museum Kwartier	's-Hertogenbosch	Swinkels	Benoeming, schorsing en ontslag één lid van RvT	75,00%				
3.6	Stichting Leisure Ontwikkelfonds Brabant	Oisterwijk	Pauli	Lid van het bestuur	50,00%				

4	Overige verbonden partijen	Vestigings plaats	Portefeuille (eigenaar/beleid)	Bestuurlijk belang	Aandeel	Nominale waarde	Agio	Bedragen x € 1.000	
								Gestort	Balans-waarde
4.1	Fonds Nazorg Gesloten Stortplaatsen	's-Hertogenbosch	Van Merrienboer/ Van den Hout	GS vormen AB, twee gedeputeerden vormen DB	%	22		8	

5	Investeringsfondsen voor Brabant	Fondsomvang		Revolverendheid	Multiplier	Portefeuille
		(bedragen x € 1 mln)	Looptijd			
5.1	Innovatiefonds Brabant	125	2037	Nominaal	>=3	Pauli
5.2	Energiefondsen	60	2037	Nominaal	>=4	Spierings
5.3	Brabant C fondsen	34	2022	Beperkt (oplopend van 15 naar 32% in 2021)	>=3	Swinkels
5.4	Groen Ontwikkelfonds voor Brabantse Natuur	240	2029	Niet of nauwelijks	>=2	Van den Hout
5.5	Leisure Ontwikkelfonds Brabant	5	2027	Beperkt (33-66%)	>=2	Pauli
5.6	Brabant Startup fondsen	10	2033	50%	>=3	Pauli

Bedragen x € 1.000				Eigen	Eigen	Vreemd	Vreemd	Resultaat	Dividend
1	Gemeenschappelijke regelingen (GR)	Lening	Garantstelling	vermogen per 1-1	vermogen per 31-12	vermogen per 1-1	vermogen per 31-12	na belasting	
1.1	Havenschap Moerdijk		240.000	97.265	97.265	131.600	133.700		
1.2	Zuidelijke Rekenkamer			70	104	178	220	37	
1.3	Kleinschalig collectief vervoer Brabant-Noordoost			1.212	773	621	316	64	
1.4	Omgevingsdienst Midden- en West Brabant			1.708	1.685	6.650	6.450		
1.5	Omgevingsdienst Zuidoost Brabant			1.577	1.577	6.966	6.866		
1.6	Omgevingsdienst Brabant Noord			5.375	2.670	18.583	18.489	374	

Bedragen x € 1.000				Eigen	Eigen	Vreemd	Vreemd	Resultaat	Dividend
2	Vennootschappen en coöperaties	Lening	Garantstelling	vermogen per 1-1	vermogen per 31-12	vermogen per 1-1	vermogen per 31-12	na belasting	
2.1	Enexis NV			380.800	4.024.000	3.860.000	3.691.000	243.000	30.800
2.2	CBL Vennootschap BV			147	137	17	22	-10	
2.3	Vordering op Enexis BV	107.899		9	-2	356.320	356.324	-11	
2.4	Verkoop Vennootschap BV			151	112	6	30	-39	
2.5	CSV Amsterdam BV			870	746	53	45	-124	
2.6	Publiek Belang Elektriciteitsproductie BV			1.620	1.605	18	24	-15	
2.7	Brabant Water NV			609.107	609.100	438.726	439.000	25.000	
2.8	Eindhoven Airport NV			86.252	86.252	35.602	35.602	12.032	113
2.9	BOM Holding BV	102.335		51.617	51.581	93.992	95.989	1.994	
2.10a	Ontwikkelingsmij. Ruimte voor Ruimte, BV ORR			153	363	279	73	55	
2.10b	CV ORR I			7.950	8.008	1.540	488	59	
2.10c	CV ORR II		50.000	-14.497	1.696	21.945	16.778	693	
2.11a	Tuinbouw Ontwikkelingsmaatschappij, BV TOM			-12.305	-13.750	39.686	34.200		
2.11b	CV TOM	17.165	3.340	-15.556	-12.323	43.047	39.703	-1.400	
2.12	Business Park Aviolanda BV	1.811		11.893	11.954	14.368	13.090	61	
2.13	Nederlandse Waterschapsbank NV	50.000		1.628.000	1.628.000	85.495.000	85.495.000	123.000	
2.14	NV Bank voor Nederlandse Gemeenten	149.800		4.220.000	4.220.000	135.805.000	135.805.000	393.000	101
2.15	PZEM NV			1.374.318	1.374.318	931.161	931.161	313.603	
2.16	OLSP Holding BV	7.152		-2.451	-4.397	13.359	15.252	-1.946	
2.16	OLSP Vastgoed BV	9.400		-2.361	-5.646	10.900	13.990	-3.285	
2.17	Green Chemistry Campus BV	1.445		1.268	754	2.790	2.827	-551	
2.18	Groen Ontwikkelfonds Brabant BV			0	0	293	293		
2.19	NV Monumenten Fonds Brabant	7.254		668		8.744			
2.20	Brabant Startup fonds BV	1.000		0	0	10.000	10.000		

Bedragen x € 1.000				Eigen vermogen per 1-1	Eigen vermogen per 31-12	Vreemd vermogen per 1-1	Vreemd vermogen per 31-12	Resultaat na belasting	Dividend
2	Vennootschappen en coöperaties	Lening	Garantstelling						
2.21	Breedbanfonds Brabant (BBFB)	5.077							

Bedragen x € 1.000				Eigen vermogen per 1-1	Eigen vermogen per 31-12	Vreemd vermogen per 1-1	Vreemd vermogen per 31-12	Resultaat na belasting	Dividend
3	Verenigingen en stichtingen	Lening	Garantstelling						
3.1	Interprovinciaal overleg IPO (vereniging)		420	138		9.177		138	
3.2	INPA Huis van de Nederlandse Provincies (vereniging)			171		147		-27	
3.3	Stichting Brabant C Fonds			558	558	4.408	4.408	27	
3.4	Brabantse Investeringsfondsen Nieuwbouwwoningen a (Havenmeester)			3.394		7		663	
3.4	Brabantse Investeringsfondsen Nieuwbouwwoningen (Hoven b Noord)			1.041		6		49	
3.5	Stichting Beheer Museum Kwartier			100		865			
3.6	Stichting Leisure Ontwikkelfonds Brabant				2.883		665		

Bedragen x € 1.000				Eigen vermogen per 1-1	Eigen vermogen per 31-12	Vreemd vermogen per 1-1	Vreemd vermogen per 31-12	Resultaat na belasting	Dividend
4	Overige verbonden partijen	Lening	Garantstelling						
4.1	Fonds Nazorg Gesloten Stortplaatsen	50.000		107.114	101.709	24.512	25.680	-2.905	

Stoplichtenmodel Verbonden Partijen

Toelichting op stoplichtenmodel:

- Groen -> Er zijn geen noemenswaardige aandachtspunten of risico's op het gebied van beleid, governance of financiën bij de betreffende Verbonden Partij.
- Oranje -> Er zijn aandachtspunten of risico's bij de Verbonden Partij die om aandacht of inzet vragen, maar dit heeft geen hoge urgentie en de risico's zijn beperkt. Dit kan bijvoorbeeld gaan om wisselingen in bestuur, statuten die herzien (moeten) worden of om licht tegenvallende resultaten.
- Rood: Er zijn grote aandachtspunten bij de Verbonden Partij die soms directe actie vereisen, bijvoorbeeld omdat financiële risico's niet zijn afgedekt, het bestuur of

toezichthouder niet functioneert, of er geen publiek belang (meer) is. Er kunnen ook tegenvallende resultaten zijn.

- Indien een Verbonden Partij oranje of rood scoort, wordt dit onderaan de tabel toegelicht.

1 Gemeenschappelijke Regelingen

- 1.1 Havenschap Moerdijk
- 1.2 Zuidelijke Rekenkamer
- 1.3 Kleinschalig Collectief Vervoer Noordoost-Brabant
- 1.4 Omgevingsdienst Midden-en West-Brabant
- 1.5 Omgevingsdienst Zuidoost Brabant
- 1.6 Omgevingsdienst Brabant Noord

Beleid	Governance	Financiën	Aandeelhouderschap	WNT
			Actief	Voldoet
			Monitorend	Voldoet
			Monitorend	Voldoet
			Actief	Voldoet
			Actief	Voldoet
			Actief	Voldoet

2 Vennootschappen en coöperaties

- 2.1 Enexis
- 2.2 CBL Vennootschap BV
- 2.3 Vordering op Enexis BV
- 2.4 Verkoop Vennootschap BV
- 2.5 CSV Amsterdam BV
- 2.6 Publiek Belang Elektriciteitsproductie BV
- 2.7 Brabant Water NV
- 2.8 Eindhoven Airport NV
- 2.9 Brabantse OntwikkelingsMaatschappij (BOM)
- 2.10 Ontwikkelingsmaatschappij Ruimte voor Ruimte (ORR)
- 2.11 Tuinbouw Ontwikkelingsmaatschappij (TOM)
- 2.12 Businesspark Aviolanda (BPA)
- 2.13 Nederlandse Waterschapsbank NV
- 2.14 Bank Nederlandse Gemeenten NV (BNG)
- 2.15 PZEM NV
- 2.16 Oss Life Science Park Holding BV (Pivot Park)
Oss Life Sciences Park Vastgoed
- 2.17 Green Chemistry Campus BV
- 2.18 Groen Ontwikkelfonds Brabant BV

			Actief	Overgangsregime
			Actief	NVT
			Actief	NVT
			Actief	NVT
			Actief	NVT
			Actief	NVT
			Actief	Overgangsregime
			Actief	NVT
			Actief	Overgangsregime
			Actief	NVT
			Actief	Voldoet
			Actief	NVT
			Monitorend	NVT
			Monitorend	NVT
			Monitorend	Voldoet
			Actief	Voldoet
			Actief	Voldoet
			Actief	Voldoet
			Actief	Voldoet

	Beleid	Governance	Financiën	Aandeel-houderschap	WNT
2.19 Monumenten Beheer Brabant				Actief	Voldoet
2.20 Brabant Startup Fonds				Actief	Voldoet

3 Verenigingen en Stichtingen

3.1 Inter Provinciaal Overleg (IPO)				Monitorend	Voldoet
3.2 Huis van de Nederlandse Provincies				Monitorend	Voldoet
3.3 Stichting Brabant C Fonds				Actief	Voldoet
3.4 Brabantse Investeringsfondsen Nieuwbouwwoningen (BIFN)				Actief	NVT
3.5 Stichting Beheer Museumkwartier				Actief	Voldoet
3.6 Stichting Leisure Ontwikkelfonds Brabant				Actief	Voldoet

4 Overige Verbonden Partijen

4.1 Fonds Nazorg Gesloten Stortplaatsen				Actief	Voldoet
---	--	--	--	--------	---------

Toelichting bij rode en oranje scores:

1.6 Omgevingsdienst Brabant Noord; Financiën: Na enkele verlieslatende jaren is zowel de begrotingen 2018 als 2019 op orde gebracht. Kostendekkende (en dus hogere) uurtarieven maken hiervan deel uit. In combinatie met een toereikend weerstandsvermogen is de financiële basis van de ODBN op orde. Tegelijkertijd is de dienst nog onvoldoende 'in control'. Daarom is een Meerjarig Ontwikkelplan (MJOP) vastgesteld dat de komende jaren wordt uitgevoerd. Hieruit zal blijken of het lukt om de dienst in financieel goed vaarwater te brengen.

2.1 Enexis, Governance: In 2019 zijn de herbenoeming van een lid van Raad van Commissarissen en een of meer leden van de aandeelhouderscommissie aan de orde.

2.7 Brabant Water, Financiën: Geschil met de gemeente Tilburg en Goirle m.b.t. de overnamesom voor TWM ligt al enige tijd voor bij de rechter en de uitkomst kan financieel substantiële gevolgen hebben voor Brabant Water N.V.

2.11 TOM, Financiën: Ondank de positieve ontwikkelingen in de markt zal er aan het einde van de looptijd een verlies overblijven voor de aandeelhouders. Het provinciale aandeel in dit verlies is afgedekt.

2.12 BPA, Governance: Financiën: De doorontwikkeling van het businesspark vraagt om uitbreiding van de clusterontwikkelingsactiviteiten en ontwikkeling van nieuw vastgoed. Hiervoor is inbreng van extra vermogen nodig, vermoedelijk zowel vreemd als eigen vermogen.

2.16 OLSP, Governance: In 2018 is het bestuur gewijzigd van een one tier board in een two tier board. In de nieuwe situatie is er sprake van een directeur en een driehoofdige RvC. Financiën: Door het besluit van Provinciale Staten van 20 januari 2017 (dossier 92/16) om € 13,9 miljoen ter beschikking te stellen van de Pivot Park organisatie, waartoe Pivot Park behoort, maakt echter dat de financiële zorgen van Pivot Park voor de korte en middellange termijn zijn weggenomen.

2.17 GCC, Financiën: Vertragingen bij de governance hebben effect gehad op de bouw en ontsluiting van de campus. Hierdoor kan huurders nog niet alle gewenste faciliteiten worden geboden. Dit heeft effect op de inkomsten die de campus genereert, waardoor de financiële groei vertraging oploopt. Daarnaast ontwikkelt de biobased markt zich minder snel dan verwacht. Op dit moment wordt hard gewerkt aan het bijstellen van het huidige business plan en een doorkijk op de lange termijn, met als doelstelling om uiterlijk in 2025 financieel op eigen benen te staan.

2.19 Monumenten Beheer Brabant (vh.NV Monumentenfonds), Beleid: Monumenten Beheer Brabant is in het najaar van 2017 gestart met de nieuwe rol "beweging stimuleren". Medio 2018 is voor deze nieuwe rol het ondernemingsplan "ErfgoedLAB Brabant" vastgesteld. Eind 2019 zal een evaluatie hiervan plaatsvinden. Op grond van deze evaluatie zal eind 2019/ begin 2020 worden besloten of deze nieuwe rol structureel wordt belegd bij Monumenten Beheer Brabant.

4.1 fonds nazorg gesloten stortplaatsen, Financiën: In 2018 is de egalisatiereserve negatief geworden doordat het netto resultaat van de belegde voorziening in het Nazorgfonds langere tijd is achtergebleven bij de jaarlijkse oprenting van de voorziening (5,06%). Op basis van de voorlopige jaarcijfers van het Nazorgfonds bedraagt het tekort per ultimo 2018 € 1,2 miljoen.

In samenhang met de uitkomsten van de ALM studie zal dit risico worden meegenomen in het proces van risicomanagement. In dat kader zal ook de hoogte van de nodige voorziening voor deze startplaatsen moeten worden geëvalueerd.

Paragraaf 7

Ontwikkelbedrijf en grondbeleid

Ontwikkelbedrijf en Grondbeleid

Provinciaal grondbeleid

Met de inzet van het Provinciaal grondbeleid beoogt de provincie (tijdig) gronden (en gebouwen) beschikbaar te krijgen voor realisering van door haar beoogde doelen. Het bereiken van de maatschappelijke doelstelling staat hierbij voorop. Inzet is om tegen aanvaardbare prijzen deze doelen te bereiken. De wettelijke kaders en de mate van het bereiken van de doelstelling zijn hierin leidend.

De Provincie voert grondbeleid uit door regulerend optreden en door het zelf verwerven, ontwikkelen en verkopen van gronden. Waar wenselijk geacht gebeurt dit ook anticiperend. Maar ook via participaties zoals deelnemingen in externe Ontwikkelmaatschappijen (zoals de ORR en TOM). De verschillende vormen kennen verschillende voor- en nadelen en risicoprofielen. Per situatie wordt de afweging gemaakt over de toe te passen vorm en uitvoeringswijze.

Ontwikkelbedrijf

Het ontwikkelbedrijf draagt bij aan de realisatie van verschillende beleidsdoelstellingen. Bij de projecten van het ontwikkelbedrijf gaat het om het daadwerkelijk mogelijk maken van de beoogde (her)ontwikkeling. Om dit mogelijk te maken heeft het ontwikkelbedrijf verschillende instrumenten tot haar beschikking, waaronder: de aankoop van grond of gebouwen, de participatie in een project of deelneming en het verstrekken van een lening of garantstelling.

Uitbreiding doelstelling en inzet Ontwikkelbedrijf

Begin 2018 is door PS een geactualiseerd beheerstatuut van het ontwikkelbedrijf vastgesteld. Van uitvoering van vastgoedprojecten naar provinciale partner in gebiedsontwikkelingen en ruimtelijk fysieke projecten is de beweging die bij het ontwikkelbedrijf zichtbaar is. Het nieuwe beheerstatuut biedt de mogelijkheid deze rol verder in te vullen.

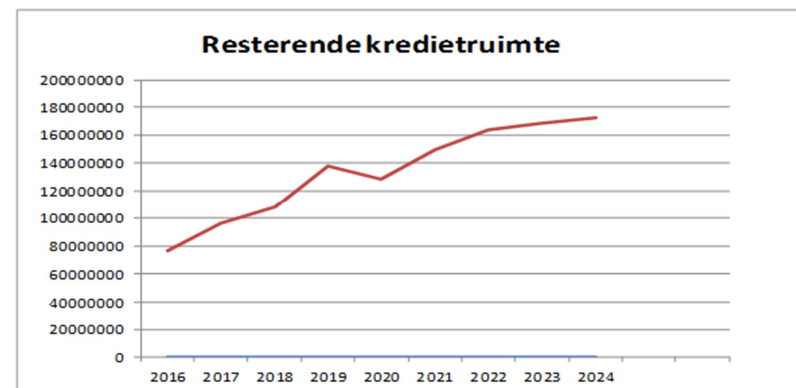
Het Ontwikkelbedrijf heeft de laatste jaren meer kennis en ervaring opgedaan met lagere overheden en vooral ook met marktpartijen wanneer het gaat om projecten in het ruimtelijke fysieke domein. Zij weet waar de kennis en toegevoegde waarde van de (markt)partijen zit. Waar de beleidsinzet ligt en op welke wijze deze kan worden verbonden. Maar ook hoe een samenwerking tot stand kan worden gebracht om tot

succesvolle invulling te komen van het project en bijbehorende ambitie. Met andere woorden procesmanagement dat leidt tot dealmaking.

De verkenningen waar het ontwikkelbedrijf in betrokken is worden per definitie integraal aangevlogen. Belangrijke thema's waarin het ontwikkelbedrijf in 2018 actief is geweest zijn: campussen en werklocaties, erfgoed, energie, ondermijning en binnenstedelijke transformatie.

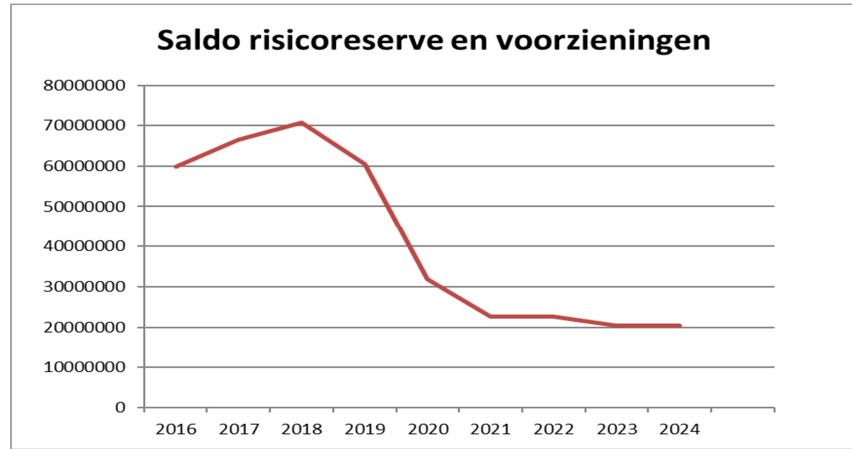
Investeringskrediet en Risicoreservee Ontwikkelbedrijf

De resterende ruimte in het investeringskrediet van het Ontwikkelbedrijf bedraagt ultimo 2018 € 108,1 mln. Bij de inschatting van de resterende ruimte is rekening gehouden met de geraamde toekomstige inkomsten en uitgaven van alle projecten en zijn de afgegeven garantstellingen volledig meegenomen.

De risico's in de projecten worden afgedekt door de Risicoreserve van het Ontwikkelbedrijf. Ultimo 2018 bedraagt deze € 70,6 mln. Dit is onderverdeeld in een risicoreservering van € 30,2 mln en een voorziening van € 25 mln. Beiden voor bestaande projecten en een vrije ruimte van € 14 mln. Beide voor de bestaande projecten. (zie voor een nadere uitwerking paragraaf risicomangement). Sinds vaststelling van het nieuwe beheerstatuut Ontwikkelbedrijf op 23 februari jl. door PS hanteert het Ontwikkelbedrijf op het niveau van de totale risicoreserve dezelfde systematiek als het concern. Hierbij wordt uitgegaan van de verhouding tussen de beschikbare en de benodigde weerstandcapaciteit; de ratio van het weerstandsvermogen.

De beschikbare weerstandscapaciteit bedraagt € 45,6 mln. (€ 70,6 - € 25 mln). De benodigde weerstandscapaciteit bedraagt € 30,2 mln. De ratio weerstandsvermogen komt daarmee op 1,51. Deze ratio is ruim voldoende om de risico's binnen het Ontwikkelbedrijf op te vangen.

Grondbeleid overige beleidsvelden
Natuurnetwerk Brabant

Conform de doelstellingen zoals opgenomen in Brabant Uitnodigend Groen wordt t/m 2027 in totaal circa 15.000 ha natuurnetwerk en 1.775 ha (700 km) Ecologische Verbindingszones gerealiseerd. Hiertoe zijn in 2018 NNB gronden verworven en/of ingericht en verkocht. In de Westelijke Langstraat, De Peelvenen, Kempenland-West, Groote Heide-Leenderbos door de provincie, daarbuiten door het Groen Ontwikkelfonds Brabant (GOB), in samenspraak met de Manifestpartners.

Infrastructuur

In o.a. het meerjaren investeringsprogramma Kwaliteit (Onderhoud) Provinciale Infrastructuur wordt aangegeven welke infrastructurele projecten er zullen worden uitgevoerd. Ten behoeve van deze doelstelling zijn in 2018 gronden en opstallen gekocht. Deze aankopen zijn gefinancierd uit beleidsmiddelen mobiliteit.

Aan-, verkoop en beheer gronden.

Naast het kopen van 376 ha en het verkopen 532 ha gronden zijn in 2018 zijn zo'n 4.200 ha beheert. Dit betreffen gronden die gekocht, verkocht c.q. in beheer zijn in het kader van met name infra, natuur (PAS), ruimte voor ruimte, erfgoed en mobilisatiecomplexen.

Beheer gronden

Categorie	ha
Gronden via een overeenkomst	1.800
Ingerichte natuur, niet te verpachten	1.000
Infra structureel bestaande wegnnet	1.000
Overige gronden	400
Totaal	4.200

Verdere toelichting

Meer uitgebreide toelichting over bovenstaande onderwerpen is verder te vinden in:

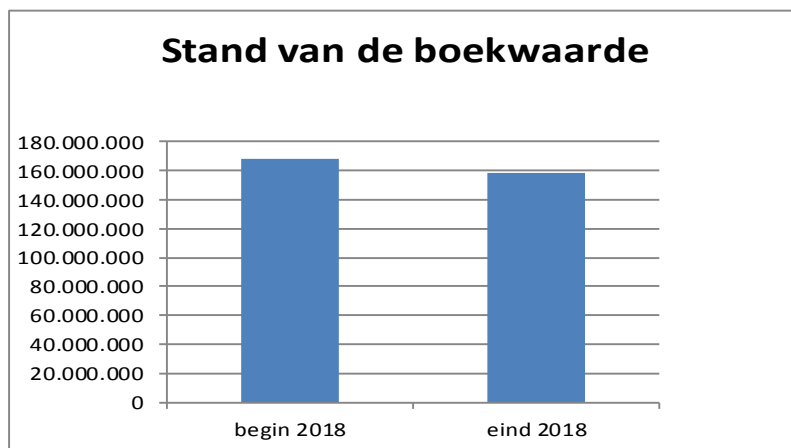
- Meerjarenperspectief ontwikkelbedrijf (bijlage bij begroting)
- Bijlage deelnemingen (O.a. OLSP, TOM, ORR, BPA, LPM, GOB)
- Betreffende begrotingshoofdstukken:
 - 02.01 Ruimtelijke ontwikkeling (RvR) en 02.02 Agrofood (glastuinbouw)
 - 03.04 GOB (Groen Ontwikkelfonds Brabant)
 - 04.02 Economisch programma (bedrijventerreinen/campussen)
 - 05.03 Infrastructuur/Provinciale wegen
 - 06.01 Cultuur en samenleving (erfgoed)

BBV en risicomanagement grondportefeuille Ontwikkelbedrijf

Als gevolg van aanpassingen in het Besluit begroting en verantwoording (BBV) dient er een methodiek te worden vastgesteld voor de te hanteren rente- en disconteringsvoet in exploitatieplannen, als volgt: de te hanteren rente- en disconteringsvoet wordt gebaseerd op marktconforme rente voor de financiering van het betreffende plan (projectfinanciering); de marktconformiteit wordt vervolgens bepaald op basis van (fictieve) offertestelling bij een voor de overheid gangbare externe financierer.

Jaarlijks worden alle grondexploitaties geactualiseerd. Hierbij wordt conform richtlijnen prudent te werk gegaan, wat betekent dat verliezen worden genomen zodra ze worden

voorzien en winst pas wordt genomen als deze daadwerkelijk wordt gerealiseerd. Daarnaast wordt op basis van risicoanalyse een risicoreservering/voorziening opgenomen of bijgesteld.

Kortheidshalve wordt voor de opbouw van de boekwaarde verwezen naar het meerjarenperspectief van het Ontwikkelbedrijf.

Stand van de reserve en voorziening

Risicoreserve Ontwikkelbedrijf					
Programmagegroting	Thema		Saldo 1-1-2018	Mutatie 2018	Saldo 31-12-2018
02 Ruimte	Bedrijventerreinen	projecten	8.000.000	-500.000	7.500.000
		deelherring: kapitaalbreng	6.488.160	0	6.488.160
	Glastuinbouw	deelherring: lening	12.000	-12.000	0
		deelherring: geldlening	7.282.408	148.714	7.431.122
	Grote Erfgoedcomplexen	projecten	1.363.400	-7.000	1.356.400
		geldleningen	2.576.015	1.475.917	4.051.932
	Kenniseconomie	deelherring	0	110.000	110.000
	Werklocaties	garantstelling	0	60.000	60.000
		geldlening	0	0	2.500.000
	Cultuur	garantstelling	0	0	300.000
	Economisch Vestigingsklimaat	geldlening	155.000	0	155.000
	Regionaal sociaal beleid	geldlening	453.500	-106.625	346.875
	Overig	Voorbereiding/verkenningen	0	1.321.362	1.321.362
	Subtotaal afgedekt			26.330.483	2.490.368
Subtotaal resterende ruimte voor risicoafdekking			10.008.041		14.009.418
Totaal			36.338.525		45.630.269

Voorzieningen Ontwikkelbedrijf					
Programmagegroting	Thema		Saldo 1-1-2018	Mutatie 2018	Saldo 31-12-2018
02 Ruimte	Glastuinbouw	garantstelling	16.471.514	0	16.471.514
		lening	3.340.000	540.000	3.880.000
	Economisch vestigingsklimaat	lening	510.000	690.000	1.200.000
	Grote Erfgoedcomplexen	projecten	5.930.000	-3.800.000	2.130.000
Kenniseconomie	deelherring: kapitaalbreng	3.897.915	-2.574.196	1.323.719	
Totaal			30.149.429	-5.144.196	25.005.233

Egalisatiereserve Ontwikkelbedrijf					
Programmagegroting	Thema		Saldo 01-01-2018	Mutatie 2018	Saldo 31-12-2018
02 Ruimte	Diverse	projecten	31.640	58.447	90.088
Totaal			31.640	58.447	90.088

Woningbouwstimuleringsmaatregelen

Een specifiek taak voor het ontwikkelbedrijf is het uitvoering geven aan de stimuleringsmaatregelen woningbouw die 2009 zijn vastgesteld. De resterende lopende maatregelen (Investeringsfondsen en Startersleningen) zijn in 2018 verder afgebouwd. Startersleningen en de Investeringsfondsen zullen in 2019 verder worden afgebouwd. Een meer gedetailleerd inzicht in de voortgang van de afbouw van het totale pakket aan maatregelen is opgenomen in het eerder genoemde Meerjarenperspectief van het Ontwikkelbedrijf.

Financiën

Voor de uitvoering van de maatregelen is in 2009 door Provinciale Staten een revolverend investeringskrediet vastgesteld van € 250 mln met een reserve van € 45 mln voor afdekking van de risico's. Alle regelingen zijn gesloten, waardoor er geen nieuwe investeringen worden gedaan.

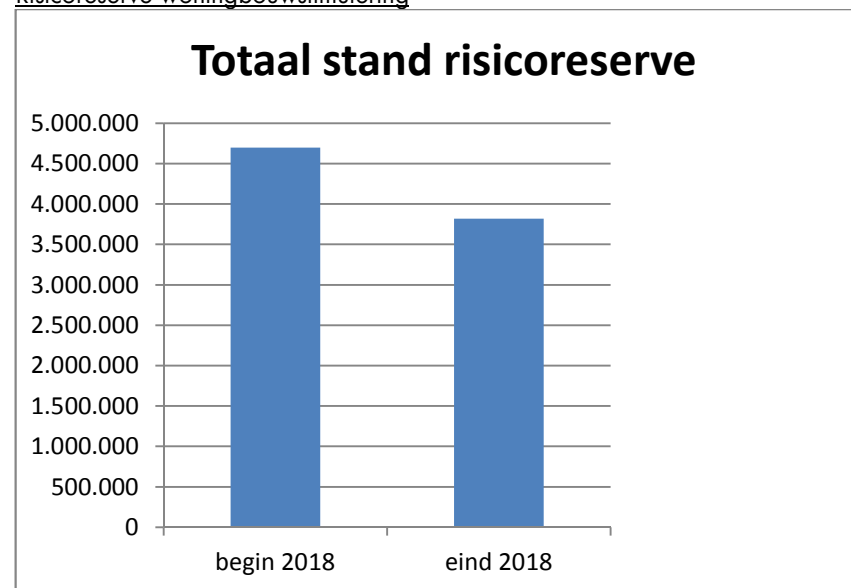
Investeringskrediet

De hoogte van het uitstaande investeringskrediet bedraagt ultimo 2018

€ 14,6 mln. In 2019 zullen de investeringsfondsen naar verwachting geheel zijn afgebouwd en bestaat het resterende krediet alleen uit het saldo van de uitstaande Startersleningen.

Risicoreserve woningbouwstimulering

Toelichting

In 2018 is voor de beheersvergoeding van de startersleningen € 0,06 mln onttrokken aan de risicoreserve. Voor de investeringsfondsen is € 0,135 mln gestort in de risicoreserve i.v.m. herwaardering van het investeringsfonds de Hoven. Daarnaast is € 0,9 mln. Onttrokken uit de risicoreserve woningbouwstimulering en gestort in de risicoreserve van het Ontwikkelbedrijf. De stand van de reserve per ultimo 2018 € 3,8 miljoen. Op basis van de jaarrekeningen van de investeringsfondsen is geconstateerd dat er geen risicoafdekking meer nodig is en daarmee de risicoreserve Woningbouwstimulering kan worden opgeheven. Een deel van de risicoreserve zal worden ingezet voor de beheersvergoeding Startersleningen. Het resterende deel zal worden toegevoegd aan de risicoreserve van het Ontwikkelbedrijf.

Meerjarenperspectief Ontwikkelbedrijf

Voor een meer gedetailleerd inzicht in de activiteiten en resultaten van het ontwikkelbedrijf zie hiervoor de separate bijlage bij de begroting 'Meerjarenperspectief Ontwikkelbedrijf'.

Paragraaf 8

Investeringsagenda

Investeringsagenda

Hebben we bereikt wat we wilden bereiken?

De Investeringsagenda richt zich op het duurzaam versterken van de structuur van onze provincie op een aantal onderscheidende kwaliteiten. We concentreren ons daarbij op het bijzondere leef- en vestigingsklimaat van Brabant vanuit de opvatting dat dit past bij het nieuwe profiel en de ambities van onze provincie.

Voor de Investeringsagenda is in totaal een bedrag van maximaal € 1 miljard gereserveerd uit de middelen die beschikbaar zijn gekomen bij de verkoop van de aandelen Essent. Dit bedrag is op dit moment nog niet geheel beschikbaar. De komende jaren wordt door rentetoevoegingen dit bedrag bereikt.

De Investeringsagenda is ingevuld via drie tranches:

- de eerste tranche bestaat uit 5 investeringsvoorstellen voor een bedrag van oorspronkelijk € 278,9 mln;
- in de tweede tranche zijn het Groen Ontwikkefonds Brabant, het Innovatiefonds, het Energiefonds en het Breedbandfonds ingesteld tot een totaal bedrag van € 475 mln. (PS 42/13);
- in het Bestuursakkoord 2015 - 2019 'Brabant in Beweging' is ook de derde tranche benoemd tot een bedrag van € 293 mln, waarvan €35 mln gedekt wordt door ambitiebijstellingen 1^e tranche en een revolverende inzet economische structuurversterking.

Hebben we daarvoor gedaan wat we wilden doen?

Voor de inhoudelijke toelichting op de realisatie van de onderscheidene investeringsvoorstellen verwijzen wij naar de desbetreffende productgroepen. In de eerste tranche Investeringsagenda zijn vijf voorstellen gehonoreerd. Deze voorstellen zijn ondergebracht binnen het begrotingsprogramma waar ze inhoudelijk de grootste relatie mee hebben c.q. aan de doelstellingen waarvan ze het meest bijdragen.

Het betreft de volgende investeringsvoorstellen:

a. Energietransitie (04.04)

Een kans voor innovatie en duurzaamheid. Hiervoor is door PS € 71,2 mln (PS 59/10) beschikbaar gesteld. De provincie investeert in drie clusters (solar, biobased economy en elektrisch rijden/slimme netwerken) om hier een internationale concurrentiepositie te verkrijgen. De beschikbare middelen zijn volledig gealloceerd en t/m 2017 bijna volledig gerealiseerd.

b. Landschappen van allure (03.03)

Mooie, groene landschappen. Met het investeringsproject 'Landschappen van allure' wil de provincie - samen met regionale partijen - drie gebieden (de Brabantse Wal, Het Groene Woud en de Maashorst) ontwikkelen tot hoogwaardige landschappen. PS hebben hiervoor € 56,2 mln (PS 79/10) beschikbaar gesteld. De beschikbare middelen zijn volledig gealloceerd en t/m 2017 bijna volledig gerealiseerd. Eventuele restantmiddelen zijn gereserveerd voor de projecten Bossche Buitens en Van A naar Beter.

c. Brabant C (06.01)

Het Brabant C Fonds versterkt en vergroot het kunst- en cultuuraanbod van Brabant. Provinciale Staten hebben hiervoor een bedrag van € 25 mln beschikbaar gesteld/gereserveerd (PS 33/14). De beschikbare middelen zijn nagenoeg volledig aan Brabant C beschikbaar gesteld. Bij de perspectiefnota 2018 is aanvullend een bedrag van € 9 mln beschikbaar gesteld. De aanvullende middelen zijn niet beschikbaar gesteld uit en daarmee geen onderdeel van de Investeringsagenda.

d. Sportplan 2017 (06.04)

Sport draagt bij aan een bruisend leef- en vestigingsklimaat. PS hebben € 40 mln beschikbaar gesteld om de sportinfrastructuur te versterken (PS 77/10). We streven naar meer naam en faam als (top)sportprovincie, het vergroten van de economische spin-off van sport en meer kans om te gaan sporten voor Brabanders met een beperking, ouderen en de Brabantse jeugd (participatie). De beschikbare middelen zijn volledig gealloceerd. In 2018 is een bedrag van € 1,94 mln gerealiseerd.

e. Grote erfgoedcomplexen (06.01)

Het op ambitieuze en ondernemende wijze samenwerken met partners aan het behoud van Brabantse erfgoedcomplexen. Het accent ligt op kloosters, kastelen, militaire complexen en industrieel erfgoed. PS hebben hiervoor een bedrag van € 61,5 mln beschikbaar gesteld, waarvan € 2,5 mln voor apparaatskosten (PS 78/10). Bij het bestuursakkoord 2016 - 2019 is de ambitie met € 20 mln bijgesteld, zodat € 39 mln beschikbaar is. In 2018 is € 5,66 mln gerealiseerd. Een bedrag van € 11,8 mln is gereserveerd voor projecten die in voorbereiding zijn. Zodra definitieve besluitvorming over deze projecten heeft plaatsgevonden, zullen de middelen bij een volgend P&C-moment op de begroting geraamd worden.

In de tweede tranche zijn vier fondsen ingesteld. Deze fondsen zijn in 2017 geëvalueerd. Daaruit blijkt dat de fondsen bijdragen aan de uitvoering van het bestuursakkoord en voorzien in een maatschappelijke behoefte. De invoering en de uitvoering van de fondsen is effectief.

De fondsen zijn ondergebracht in het begrotingsprogramma waaraan zij het meeste bijdragen

f. Groen Ontwikkelfonds Brabant (03.04)

Om de volledige EHS en daaraan gekoppelde ecologische verbindingzones te realiseren is op 1 mei 2014 het GOB opgericht. De omvang van het fonds bedraagt € 240 mln en de looptijd is 15 jaar. De middelen zijn volledig gealloceerd.

g. Innovatiefonds Brabant (04.01)

Om innovaties en technologische groei te versterken participeert het fonds in innovatieve MKB-bedrijven en consortia van bedrijven en kennisinstellingen. De omvang van het fonds bedraagt € 125 mln en de looptijd is 24 jaar. Het fonds is sinds 2014 operationeel en ondergebracht bij de Brabantse Ontwikkelings Maatschappij (BOM). De middelen zijn volledig gecommitteerd in de vorm van leningen en daarmee gealloceerd.

h. Energiefonds Brabant (04.01)

Het fonds heeft als doel om energiebesparing en opwekking van duurzame energie aan te jagen en te versnellen door bij te dragen aan financiering van bewezen duurzame energietechnieken. De omvang van het fonds bedraagt € 60 mln en de looptijd is 24 jaar. Het fonds is sinds 2014 operationeel en ondergebracht bij de BOM. De middelen zijn volledig gecommitteerd in de vorm van leningen en daarmee gealloceerd.

i. Breedbandfonds Brabant (04.01)

Middels Statenvoorstel 30/18 hebben PS d.d. 29/6/2018 ingestemd om het Breedbandfonds Brabant te beëindigen en de vrijvallende middelen uit het Breedbandfonds ad € 45,1 mln. te oormerken voor een Investeringsagenda Digitalisering. Hiervan is € 4 mln op de begroting geraamd voor uitvoeringskosten de komende jaren en voor het realiseren van kleine projecten. € 41 mln is geormerkt ten behoeve van toekomstige financieringsvragen die bijdragen aan de digitalisering van Brabant, conform de verkenning 'Brabant digitaliseert'.

Vanuit het Breedbandfonds is nog € 3,91 mln aan leningen verstrekt. Zodra deze afgelost zijn, kunnen de middelen opnieuw ingezet worden.

In het bestuursakkoord Beweging in Brabant zijn in de 3^e tranche middelen gelabeld voor de onderwerpen/thema's: transitie agrofood, energietransitie, energieneutrale woningen, ecologische structuurversterking, deltaprogramma, economische structuurversterking en cultuur en leefbaarheid.

j. Transitie Agrofood (02.02)

De beschikbare middelen zijn volledig gealloceerd op basis van het Uitvoeringsprogramma Agrofood en het aangenomen besluit op 7 juli 2017

'Versnelling transitie veehouderij (incl. Stalderingsloket)'. Op basis van het Uitvoeringsprogramma Agrofood en het aangenomen besluit 'Versnelling transitie veehouderij (incl. Stalderingsloket)' waren de beschikbare middelen volledig gealloceerd.

In 2018 is een bedrag van € 5,27 mln gerealiseerd. Er resteert nog een bedrag van € 1,15 mln dat nog niet op de begroting is geraamd. Deze middelen zijn gereserveerd voor POP3 (toekomstbedrijven) en project Translab.

k. Energietransitie en Energieneutrale woningen (04.04)

In 2018 is een bedrag van ruim € 4 mln gerealiseerd. Bij besluitvorming over de Energieagenda 2019 - 2030 (PS 86/18) is het restant bedrag van ca € 11 mln dat nog niet op de begroting geraamd is, gereserveerd voor de uitvoering van de Energieagenda.

l. Ecologische structuurversterking

In 2018 is een bedrag van ruim € 6,5 mln gerealiseerd. De € 7 mln is in de uitwerking van de bestuursopdracht Connecting Delta bestemd voor ecologische structuurversterking in de Zuidwestelijke Delta. Bij de 2^e begrotingswijziging 2019 wordt voorgesteld deze € 7 mln overeenkomstig de oorspronkelijke doelstelling gereserveerd te houden voor het deelprogramma Biodiversiteit & Leefgebieden.

m. Deltaprogramma

De beschikbare middelen zijn volledig gealloceerd en gerealiseerd.

n. Economische structuurversterking

Van de beschikbare middelen is ongeveer € 132 mln gealloceerd. De gealloceerde middelen zijn inclusief diverse risicoafdekkingen van ruim € 14 mln (€ 6 mln t.b.v. de MKB+ faciliteit, € 2 mln t.b.v. HTSM, € 1,66 mln t.b.v. One Logistics en € 4,66 mln t.b.v. Nationale plan Photon Delta). De projectvoorstellen m.b.t. Agrifood Innovation-aanpak om aanspraak te kunnen maken op het restant bedrag (ad € 18 mln) hebben nog niet het gewenste niveau van uitwerking. Het proces om te komen tot meer uitgewerkte/concretere voorstellen is in volle gang. Momenteel vinden nadere verkenningen plaats hoe we gezamenlijk met onze partners tot goede proposities kunnen komen (zie Statenmededeling Stand van zaken Uitvoering programmajijn Smart cross-over agrofood hightech).

o. Cultuur en leefbaarheid

In 2018 is ruim € 5,5 mln gerealiseerd. Alle beschikbare, nog niet gerealiseerde middelen zijn op de begroting geraamd.

In de navolgende tabel wordt voor ieder investeringsvoorstel aangegeven wat het oorspronkelijk vastgestelde krediet is, welke aanpassingen daar in de loop van de tijd op zijn geweest, hoeveel daarvan tot het voorgaande begrotingsjaar gerealiseerd is en wat

er voor de komende jaren gepland is. Op deze wijze bieden wij via deze paragraaf inzicht en overzicht in het verloop van de investeringsagenda als geheel.

Financieel meerjarenoverzicht van de investeringsvoorstellen uit de drie tranches van de investeringsagenda (besluiten zijn meegenomen tot en met 1 maart 2019)

Investeringsvoorstel (bedragen x € 1 mln)	Oorspr. bedrag	Max. beschikbaar	Realisatie t/m 2017	Realisatie 2018	Raming 2019 e.v.	Gealloceerd, nog niet geraamd	Nog niet gealloceerd
Energietransitie ¹⁾	€ 71,20	€ 59,20	€ 48,70	€ 0,29	€ 0,82	€ 9,35	€ 0,04
Landschappen van allure ²⁾	€ 56,15	€ 53,90	€ 52,83	€ 0,05	€ 0,03	€ 0,99	€ 0,00
Brabant C / BCH	€ 50,00	€ 35,00	€ 34,72	€ 0,00	€ 0,00	€ 0,00	€ 0,28
Sportplan 2016	€ 40,00	€ 38,40	€ 33,47	€ 1,94	€ 2,70	€ 0,30	€ 0,00
Grote erfgoedcomplexen	€ 61,50	€ 39,00	€ 17,16	€ 5,66	€ 4,38	€ 11,80	€ 0,00
Apparaatskosten 1 ^e tranche	-	€ 7,44	€ 7,44	€ 0,00	€ 0,00	€ 0,00	€ 0,00
Totaal 1^e tranche	€ 278,85	€ 232,94	€ 194,32	€ 7,94	€ 7,93	€ 22,44	€ 0,32
Groen Ontwikkelfonds Brabant ³⁾	€ 240,00	€ 235,00	€ 152,22	€ 0,19	€ 1,65	€ 80,94	€ 0,00
Innovatiefonds Brabant ⁴⁾	€ 125,00	€ 150,70	€ 2,57	€ 2,73	€ 0,00	€ 145,40	€ 0,00
Energiefonds Brabant ⁴⁾	€ 60,00	€ 60,00	€ 2,66	€ 0,44	€ 0,00	€ 56,90	€ 0,00
Breedbandfonds Brabant/agenda digitalisering	€ 50,00	€ 50,00	€ 1,09	-/-€ 0,08	€ 4,00	€ 44,99	€ 0,00
Apparaatskosten 2 ^e tranche ⁶⁾	€ 19,00	€ 4,00	€ 0,96	€ 0,24	€ 0,96	€ 1,20	€ 0,64
Totaal 2^e tranche	€ 494,00	€ 499,70	€ 159,50	€ 3,52	€ 6,61	€ 329,43	€ 0,64
Transitie agrofood	€ 15,00	€ 14,40	€ 4,12	€ 5,27	€ 3,85	€ 1,15	€ 0,00
Energietransitie	€ 20,00	€ 19,20	€ 5,48	€ 3,41	€ 4,03	€ 4,17	€ 2,11
Energieneutrale woningen	€ 8,00	€ 7,70	€ 0,08	€ 0,94	€ 2,25	€ 0,04	€ 4,39
Ecologische structuurversterking	€ 50,00	€ 48,00	€ 0,48	€ 6,52	€ 34,00	€ 7,00	€ 0,00
Deltaprogramma ⁵⁾	€ 30,00	€ 28,80	€ 28,80	€ 0,00	€ 0,00	€ 0,00	€ 0,00
Economische structuurversterking ⁶⁾	€ 150,00	€ 144,00	€ 78,88	€ 11,74	€ 16,11	€ 18,46	€ 18,81
Cultuur en leefbaarheid	€ 20,00	€ 19,20	€ 3,43	€ 5,55	€ 10,17	€ -0,07	€ 0,13
Apparaatskosten 3 ^e tranche	-	€ 11,70	€ 5,85	€ 2,93	€ 2,93	€ 0,00	€ 0,00
Totaal 3^e tranche	€ 293,00	€ 293,00	€ 127,12	€ 36,36	€ 73,34	€ 30,75	€ 25,43

1) Exclusief Clean Tech fonds, deze is in 2013 betaald uit de algemene middelen. Restant € 9,4 miljoen is gealloceerd voor afdekking lening aan Biobasedfonds bij de BOM.

2) Restant van € 870.000 is gealloceerd voor dekking van leningen en garantstellingen.

3) Het gedeelte dat nog niet is opgenomen in realisatie en raming is geïnvesteerd in grond en dus gealloceerd totdat de grond wordt verkocht of ingezet als ruilgrond.

4) Bedragen zijn volledig gecommiteerd in de vorm van leningen aan de desbetreffende fondsen daarmee dus ook gealloceerd. De bedragen die in de realisatie en ramingen zijn opgenomen hebben betrekking op de verliesvoorziening en dekking van de fondsmanagementkosten. In geval van Innovatiefonds is er een positief beleggingsresultaat gehaald in 2015 dat in 2016 is verantwoord.

5) N.a.v. GS-besluit 5-2-2019 wordt 5 mln vanuit de risicoreserve (terug) gestort in de reserve Deltaprogramma. Deze zijn nog niet geraamd, maar wel gealloceerd.

6) Het risico dat de revoluerende inzet van minimaal € 20 mln (van de € 150 mln. economische structuurversterking) niet gerealiseerd wordt, is afgedekt door de maximaal beschikbare middelen voor apparaatskosten 2e tranche met € 20 mln te verlagen tot € 4ml

Paragraaf 9

Europese programma's

Europese programma's

Hebben we bereikt wat we wilden bereiken?

Wij willen optimaal en op een strategische manier gebruik blijven maken van de kansen die Europa ons biedt om provinciale beleidsdoelen te bereiken. De Europese Commissie stelt voor de nieuwe programmaperiode 2014 - 2020 miljarden aan Europese middelen beschikbaar om de doelstellingen die staan beschreven in de Europa 2020 strategie te verwezenlijken.

De doelstellingen zoals aangegeven in o.m. het Economisch Programma Brabant 2020, het nieuwe bestuursakkoord "Brabant in beweging" en de Smart Specialisation Strategy (RIS3) sluiten perfect aan bij de doelstellingen uit de Europa 2020 strategie (slimme, duurzame en inclusieve groei) en biedt kansen om met behulp van de Europese cofinanciering de Brabantse doelstellingen te verwezenlijken.

Het zogenoemde multiplier effect van elke geïnvesteerde euro maken de Europese middelen tot belangrijke impuls gelden voor de provincie. De Europese middelen zijn een katalysator bij het stimuleren van vooral het bedrijfsleven en Triple Helix partners om te innoveren en innovatiekracht te verbinden met belangrijke en actuele maatschappelijke opgaven.

Om optimaal gebruik te maken van de kansen die Europa biedt zet de provincie Noord-Brabant zich voor de lopende zeven jaar sterk in op:

- 1) Subsidie instrumenten
 - a. Majeure Europese programma's
 - b. Uitbreiding andere Europese financieringsbronnen
- 2) Bancaire instrumenten
- 3) Beleidsinstrumenten

Ad) 1a Majeure Europese programma's

De provincie Noord-Brabant is betrokken bij de volgende Europese majeure programma's: als management Autoriteit van OPZuid, gemandateerd management Autoriteit voor POP3 en strategisch partner voor Interreg spelen wij gedurende de gehele programmaperiode 2014-2020 een belangrijke rol bij het beheer, de vormgeving, uitvoering en lancering van de verschillende Europese programma's.

Dit gebeurt in goede afstemming met de interne en externe partners. De geplande openstellingen als de uitputting van de verschillende programma's lopen op schema. In de tabel met beleidsprestaties is dit verder uitgewerkt.

- OPZuid

Europa stelt € 114 miljoen beschikbaar voor het OPZuid programma. Dit is een gezamenlijk programma voor de drie zuidelijke provincies. Binnen het OPZuid richten we ons op verbetering van het regionale concurrentievermogen en de werkgelegenheid door middel van de speerpunten innovatiebevorderingen op basis van de "Smart Specialisation Strategy" RIS3 en de overgang naar een koolstofarme economie.

- Interreg

Interreg zet in op "grensvervaging" en bevordering van samenwerking tussen regionale gebieden in verschillende landen. Interreg A is gericht op grensoverschrijdende samenwerking met België, Duitsland, Frankrijk en Engeland en verwacht wordt € 40 miljoen voor de vier Interreg A-programma's te genereren. De nadruk ligt hierbij op de thema's innovatie, duurzaamheid en grensoverschrijdend arbeidsmarktbeleid. De Interreg-programma's zijn een belangrijk instrument bij de verwezenlijking van de internationale ambities van Brabant, zoals o.a. die zijn verwoord in het Internationaliserings Plan Brabant (IPB).

- Plattelandsontwikkelingsprogramma (POP3)

Vanuit Europa is er voor het POP3 een bedrag van € 55,74 miljoen beschikbaar voor de provincie Noord-Brabant. Dit programma richt zich op verduurzaming en innovatie van de landbouw en de daarmee verbonden thema's zoals transitie agrofood, water, natuur, milieu en plattelandsontwikkeling. Innovatie vormt hier een rode draad in POP3, en wel vanuit de landbouw met slimme cross-overs naar andere sterke sectoren (de zogenaamde RIS3-strategie) en samenhangende beleidsthema's. Bovendien richten we ons bij de POP3-openstellingen op projecten die leiden tot daadwerkelijke transitie van de agrarische sector. Met deze elementen wordt aangesloten op de thema's van het nieuwe bestuursakkoord: Brabant Innoveert, Brabant Vergroent en Brabant Verduurzaamt.

Ad) 1b Uitbreiding andere Europese financieringsbronnen

Naast de majeure programma's waarin de provincie een duidelijk rol heeft toebedeeld is er proactief gezocht en ingezet op andere Europese programma's en fondsen.

Horizon 2020

In de houtskoolschets Zuid-Nederland spreken de drie provincies zich nadrukkelijk uit voor een gemeenschappelijke inzet op Horizon 2020. Ook vanuit het IPO wordt geopperd om een verkenning uit te voeren naar de synergie tussen EFRO en Horizon. In de loop van 2019 zal dit verder handen en voeten worden gegeven.

Ad) 2 Bancaire instrumenten

Europees Fonds voor Strategische Investerings (EFSI)

Het Europees Fonds voor Strategische Investerings (EFSI) is de kern van het investeringsplan van de commissie Juncker, om een investeringsimpuls van € 500 miljard te genereren in de Europese lidstaten. Het is de inzet van de Nederlandse provincies om, samen met partners, te komen tot projecten waarbij EFSI-middelen kunnen worden ingezet.

Mede op basis van een ex ante kapitaalmarktonderzoek (waarin Brabant heeft bekeken hoe het EFSI hulp kan bieden aan Brabantse MKB bedrijven), heeft PS in september 2017 besloten in te zetten op de inrichting van een Brabantse MKB-plus faciliteit.

Met deze faciliteit krijgen snelgroeiende kleine en middelgrote ondernemingen toegang tot kapitaal (equity) en vreemd vermogen (debt) om zo een schaalprong (scale up) te kunnen maken. Hierdoor wordt financiering mogelijk gemaakt van bijvoorbeeld nieuwe fabrieken, die bijdragen aan grootschalige marktintroductie van technologie gedreven innovatieve producten.

In 2017 en 2018 hebben met het Europees Investeringsfonds (EIF) en het Nederlands Investeringsagentschap (NIA)/Invest-NL (in opbouw) nadere besprekingen plaatsgevonden over de aansluiting van Brabant - als eerste provincie - bij het nationale Groei- co-investeringsprogramma. Deze aansluiting is formeel per eind augustus 2018 gerealiseerd in de vorm van de Brabantse mkb-plusfaciliteit. Hiermee kunnen Brabant, EIF en Invest-NL (in opbouw) durfkapitaal (equity) verstrekken aan Brabantse scale ups.

Ook hebben in 2017 en 2018 verkenningen met de Europese Investeringsbank (EIB) en het NIA/Invest-NL (in opbouw) plaatsgevonden ten aanzien van de leningen kant van de faciliteit (debt). Dit heeft ertoe geleid dat de provincie nu samen met Invest-NL (in opbouw) een opzet aan het uitwerken is. Doelstelling is om hiervoor in het eerste of tweede kwartaal 2019 een overeenkomst te hebben getekend.

Mijlpaal 2018: sinds eind augustus 2018 is de aandelenkant van de mkb-plusfaciliteit in de lucht. Rijk, EIFB en Brabant kunnen sindsdien durfkapitaal (equity) verstrekken aan Brabantse midden en kleinbedrijven die willen groeien en opschalen.

Ad) 3 Beleidsinstrumenten

• Vanguard initiatief

Het Vanguard initiatief is een initiatief waarin ruim 30 Europese regio's samenwerken. Het initiatief is gericht op een "slimme" revival van de Europese maakindustrie (Smart Industries). Brabant participeert actief in dit Europese Samenwerkingsproject, gezien het grote belang van de Smart Industrie-agenda in onze regio. Brabant werkt hierbij nauw samen met een aantal andere provincies waaronder Gelderland, Overijssel, Limburg en Zeeland, het rijk en regio's in Europa (waaronder: Vlaanderen en Baden Württemberg). Concreet is het initiatief bericht op:

- a. Beleidsbeïnvloeding in Brussel, zodanig dat binnen en/of naast bestaande Europese fondsen, maar ook in regelgeving, hoge prioriteit wordt gegeven aan baanbrekende projecten op het gebied van Smart Industries, vooral ook na 2020. Resultaat is concrete ondersteuning in 2018 vanuit de EC voor projecten waarin Brabant betrokken is.
- b. Kennisdeling en samenwerking op het gebied van Smart-Industries met andere regio's ("brengen en halen"). Het is voor het Brabants bedrijfsleven wezenlijk om goed aangesloten te zijn op ontwikkelingen in andere, toonaangevende regio's binnen Europa, op het gebied van Smart Industries. Er zijn concrete samenwerkingsprojecten met Vlaanderen, Baden Württemberg en Lombardije opgestart.

Mijlpaal 2018: Bij de presentatie van de EU-conceptverordeningen hebben we als Noord-Brabant kunnen oogsten van het intensieve Vanguard Lobby-traject. In de nieuwe Interreg verordening wordt een luik voorgesteld waarbij ondernemers door heel Europa met elkaar kunnen samenwerken.

- Monitoring Europese programma's

Jaarlijks monitort Stimulus Programmamanagement van de provincie Noord-Brabant - in samenwerking met ERAC - de verlening van Europese subsidies aan projecten met begunstigen die zijn gevestigd in Zuid-Nederland. Deze gegevens worden ieder half jaar geactualiseerd en laten zien dat vanaf het begin van de huidige programmaperiode 2014-2020 voor 2.550 projecten Europese subsidie is toegekend aan ontvangers in Brabant.

Mijlpaal 2018: De totale verleende subsidie aan deze projecten bedraagt €512.816.399 in Brabant. De totale investering uit deze projecten bedraagt (minimaal) € 1 miljard. Uit deze investeringen mag 11.966 fte werkgelegenheid worden verwacht in Brabant.

- Nieuwe programmaperiode 2020-2027

In de aanloop naar de volgende programmaperiode staan de provincies aan de lat om samen met de steden, triple helix organisaties, kennisinstellingen en overige stakeholders te komen tot een integrale strategie op landsdelig niveau, uitmondend in een doorontwikkelde RIS 3.

Als eerste product is hiervoor een houtskoolschets gerealiseerd op landsdelig niveau. Hierin beschrijven de drie Zuidelijke provincies de ambities voor de nieuwe programmaperiode. Tevens is hierin een eerste verkenning gemaakt van de relevante maatschappelijke opgaven en transitie. In 2019 zullen we met behulp van Entrepreneurial Discovery het innovatiepotentieel van bedrijven en kennisinstellingen in kaart brengen. Dit vormt de basis van onze doorontwikkelde RIS3 strategie

Mijlpaal 2018: Vastgestelde houtskoolschets in de GS'en van Zeeland, Limburg en Noord-Brabant. De drie provincies werken nu verder aan de doorontwikkeling van de RIS3 strategie.

Hebben we daarvoor gedaan wat we wilden doen?

- Er is optimaal (100%) gebruik gemaakt van de Europese middelen uit de huidige Europese programma's 2007-2013 (majeure programma's, OPZuid, Interreg en POP3)

- Voor de majeure programma's zijn de openstellingen in 2018 conform planning geweest in 2018. De openstellingen zijn afgestemd met de partners en sluiten aan bij de doelstellingen van de Agenda van Brabant en de RIS3;
- De provinciale cofinanciering is middels de Comply or Explain gedachte gematcht aan de Europese middelen; (Bij elk nieuw project wordt de "financiële trap" afgelopen 1) is een bijdrage noodzakelijk? 2) Is het mogelijk revolventerend te investeren? 3) Kunnen Europese Programma's of andere regelingen gebruikt worden? 4) Is er nog incidentele ruimte in de exploitatiebegroting?)
- De monitoringsrapportage "periodieke inventarisatie Europese Euro's" is geactualiseerd tot peildatum 1 oktober;
- Op basis van bovenstaande inventarisatie is een analyse gemaakt waar de "kansen voor Europese financieringsinstrumenten" voor Brabant liggen. De uitkomsten zijn gepresenteerd aan de interne en externe partners;
- Op basis van de uitkomsten van een ex-ante kapitaalmarktonderzoek is besloten om met het Rijk en EIB/EIF een faciliteit in te richten ten behoeve van kleine en middelgrote snelgroeiende ondernemingen ('scale-up's');
- In de aanloop naar de nieuwe Europese programmaperiode 2020 - 2027 heeft Brabant de lead om met haar partners te komen tot een integrale strategie op landsdelig niveau, uitmondend in een doorontwikkelde RIS 3.

Heeft het gekost wat het mocht kosten?

De Operationele programma's voor OP Zuid-Nederland (OP Zuid), Plattelands ontwikkelingsprogramma (POP3) en Interreg met hun doelstellingen dragen volledig bij aan de "het bestuursakkoord" met de daaronder vallende programma's waarbij het zwaartepunt op economie, landbouw en ecologie ligt.

Het Europese beleid kent een cyclus van zeven jaar. De huidige programmaperiode loopt van 2014 tot en met 2020. De beschikbare EU-middelen zijn bekend inclusief de percentages waarin ze als cofinanciering kunnen bijdragen aan ons provinciaal beleid en de verwachte kosten die zijn gemeoid voor de uitvoering van de programma's (zoals de afhandeling van de aanvragen en de monitoring). Bij de match van de provinciale cofinanciering aan de Europese middelen wordt het principe van comply-or-explain toegepast.

Programma's	Financiële inzet Europese programma's 2014-2020 (€ mln.)	Bijgestelde ambitie inzet Europese programma's 2014-2020 (€ mln.)	Beschikbare middelen a.g.v. dotaties reserve (€ mln.)	Dekking toekomstige jaren (€ mln.)	Uitgaven t.l.v. reserve t.m. 2018 (€ mln.)	Stand reserve per 31-12-2018 (€ mln)
OP Zuid	27	27	28	2	25	5
POP3	30	35	42		16	26
Interreg A	34	25	25		9	16
Uitvoering	12	16	12	2	6	8
<i>Totaal</i>	<i>103</i>	<i>103</i>	<i>107</i>	<i>4</i>	<i>56</i>	<i>55</i>

Er zijn meer beschikbare middelen aan de reserve toegevoegd dan begroot omdat er middelen uit de reguliere begroting zijn toegevoegd

Paragraaf 10

Burgerjaarverslag

Burgerjaarverslag

Algemeen

In het Burgerjaarverslag rapporteren wij over de kwaliteit van:

- a. de provinciale dienstverlening;
- b. de procedures op het vlak van burgerparticipatie.

Als referentiekader wordt hiervoor het dienstverleningshandvest van de provincie gehanteerd.

Relatiebeheer

Bestuur

Voor de beleidsthema's mobiliteit en ruimte worden elk halfjaar regionale ontwikkeldagen gehouden. Bestuurders van gemeenten, provincie, waterschappen en Rijkswaterstaat werken dan samen aan de strategische opgaven voor mobiliteit en ruimte. Dit is een voorbeeld hoe we als 1-overheid samenwerken om maatschappelijke problemen aan te pakken. Deze werkwijze sluit aan bij de Brabantse omgevingsvisie en de bedoeling van de aanstaande Omgevingswet.

Regionaal accountmanagers zijn de verbindende schakel van de provincie met de regio en de gemeenten. Ze adviseren met als doel een sterke samenwerking in de regio, gericht op realisatie van de ambities van Brabant, de regio en gemeenten. Daarvoor verdiepen, verstevigen en beheren we actief langdurige en waarde creërende relaties en samenwerking tussen partners en provincie voor de realisatie van gemeentelijke, regionale en provinciale opgaven.

Het directieteam van de provincie wil bijdragen aan een goede samenwerking met de regio. De directeuren hebben zich daarom ieder verbonden aan een van de vier regio's. Samen met de regionaal accountmanagers sluiten ze aan bij bestuurlijke overleggen.

Marcel van Bijnen heeft als algemeen directeur een ontmoeting voor alle gemeentesecretarissen georganiseerd. Die vond plaats op 14 november 2018.

Natuur, Water en Milieu

In het kader van het Convenant Bodem en Ondergrond doet de provincie onderzoek naar bodemverontreinigingen op locaties waar in het verleden bodembedreigende activiteiten hebben plaatsgevonden zoals een chemische wasserij. Zo ook in het centrum van Etten-Leur. Daar bleek in het begin van de jaren tachtig een bodemverontreiniging te zijn ontstaan met oplosmiddelen die gebruikt werden in een chemische wasserij.

De gemeente en de eigenaar van het perceel waren niet op de hoogte van de aanwezige verontreiniging in de grond en het grondwater. Halverwege de jaren 80 zijn er vier woningen gerealiseerd op de plek van de bodemverontreiniging. Uit onderzoek bleek de bodemverontreiniging de binnenlucht van één van de woningen te beïnvloeden. De verontreiniging moest dus aangepakt worden.

De provincie stond in dit geval aan de lat voor de aanpak. Ze kon dat niet alleen en had de medewerking van de grondeigenaar, de bewoners, de omgeving en de gemeente nodig.

Het was al snel duidelijk dat de er veel gegraven moest gaan worden, ook in de woning, en dat de sanering dus ingrijpend zouden zijn op het dagelijkse leven van de bewoners en de omgeving.

Samen met de bewoners, de GGD en de Gemeente werd er gezocht naar de beste situatie voor de bewoners. De bewoners besloten om tijdelijk te verhuizen. De Gemeente regelde een andere woning en de Provincie de verhuizing. Er zijn ook twee bedrijven die (veel) last hebben ondervonden van de saneringswerkzaamheden. Voor één bedrijf is het achter-terrein onbereikbaar geworden. Het buurtbedrijf en de eigenaar van de panden boden een helpende hand om een werkbare situatie voor iedereen te creëren.

Er werden meerdere bewonersavonden georganiseerd om de omwonenden op de hoogte te brengen van de bodemverontreiniging en de voorgenomen aanpak. In overleg met vertegenwoordiging van de buurt werden de benodigde afsluitingen van straten bepaald, de rijroute van het benodigde vrachtverkeer en de ontheffingen voor parkeren, omdat er tijdelijk een aantal parkeerplaatsen zou verdwijnen.

Door de inspanningen, input en medewerking van alle betrokkenen verliep de sanering vlot. Na een periode van een aantal maanden zijn de bewoners terug naar hun huis gekeerd.

Economie

Vanuit Internationalisering zijn afspraken gemaakt met de Brabantse

Ontwikkelingsmaatschappij over handelsmissie. Doelgroep, Brabantse MKB bedrijven op het gebied van Agrofood, High Tech, Life Tech, Medische Technologie en Automotive.

Met de Duitse regio's Saksen, Niedersachsen en Thüringen zijn nauwere bestuurlijke relaties aangeknoopt.

De relaties met de kennisinstellingen in Brabant zijn geformaliseerd in de Brabant Innovatie Dagen die jaarlijks georganiseerd worden in Japan, Israël en de Verenigde Staten.

Mobiliteit

Voor het meten van de kwaliteit van het openbaar vervoer en de waardering door de reiziger wordt jaarlijks de OV-klantbarometer uitgevoerd. De algemene waardering voor het openbaar vervoer in 2018 is 7,6 voor Oost en Zuid-Oost en 7,9 voor West ten opzichte van een landelijk gemiddelde van 7,7. In 2017 was de waardering voor alle concessiegebieden 7,6.

In het licht van de bestuurlijke vernieuwing werken we sinds 2017 met ontwikkeldagen. Daarin werken nauw samen met de gemeenten aan de programmering van mobiliteitsprojecten. De oplossingsrichting benaderen we gebiedsgericht en multimodaal en we hebben daarbij niet alleen oog voor het mobiliteitsvraagstuk.

Er is een samenwerkingsverband met de B5-steden via het programma BrabantStad. In 2018 hebben we een gezamenlijk agenda voor de ontwikkeling van slimme en duurzame mobiliteit in Brabant opgesteld. De komende jaren geven we uitvoering aan de afspraken.

Provincie Huis

In ons Huis voor Brabant ontvangen we - naast de vele bezoekers voor evenementen, vergaderingen en rondleidingen - ook individuele bezoekers. In 2018 bedroeg het aantal individuele gasten dat wij ontvingen aan de koffiebar in de centrale hal ongeveer 48.000. Dit betekent dat wij buiten het reces om ongeveer 240 gasten per dag bedienen. Dit staat los van het daadwerkelijke aantal bezoekers; zij die geen drankje gebruiken aan de koffiebar, worden hier niet meegeteld. Het totale aantal gasten op jaarbasis bedraagt ca. 100.000.

Gedurende het jaar worden er rondleidingen in het Provincie Huis georganiseerd. Met een rondleiding worden Brabanders en andere bezoekers op een plezierige manier in contact gebracht met de organisatie en het gebouw. Rondleidingen worden het gehele jaar op aanvraag georganiseerd voor groepen. In 2018 zijn ruim 4000 personen rondgeleid.

In 2018 hebben weer vele evenementen plaatsgevonden in het provinciehuis. Deze variëren van kleinschalige, interne bijeenkomsten, via collectieve personeelsactiviteiten en beleidsevenementen op alle thema's van de provincie, tot strategische netwerk evenementen vanuit ons Bestuur. Rijp en groen door elkaar betreft dit ongeveer 350 evenementen in 2018, waarbij wij opgeteld circa 32.360 gasten/bezoekers mochten begroeten.

Betrokkenheid/participatie

Bestuur

De provincie heeft in 2018 het initiatief *What If Lab* gestart. Het doel van dit What If Lab was, om in het kader van de verkiezingen, thema's die bij de Brabander leven op te halen en vervolgens te onderzoeken op welke innovatieve wijze het gesprek hierover met de Brabander kan worden gevoerd. In een periode van een half jaar zijn design thinkers en creatief designers aan de slag gegaan met maatschappelijke vraagstukken. Daarvoor is eerst onderzoek gedaan naar de thema's die voor Brabanders belangrijk zijn. Een jury heeft twee bureaus/designers uitgekozen die prototypes mochten ontwerpen. De prototypes moesten de verbinding tussen de politiek en de Brabander leggen en daarmee het gesprek over de thema's op gang brengen. De prototypes zijn gepresenteerd en getest tijdens de Dutch Design Week. Met name de gele bepaalbakken bleken een succes te zijn: mensen konden voor een tegen een stelling stemmen, door hun afval in de linker of rechter prullenbak te doen.

Een ander voorbeeld van een initiatief op het gebied van burgerparticipatie zijn *Innovation Games*. Negen dagen lang werkten acht teams, bestaande uit bevoegde Brabanders, young professionals en betrokken ambtenaren, aan zes maatschappelijke vraagstukken (de challenges). Het meest innovatieve concept kon de Innovation Games Brabant 2018 winnen. Alle deelnemers startten elke dag met een mini-masterclass Design Thinking. Aan het einde van het traject pitchten de deelnemers hun concepten voor de jury, die werd aangevoerd door de Commissaris van de Koning Wim van de Donk. De challenges waren "Energietransitie voor woningeigenaren met een smalle beurs", "First time voters naar de stembus trekken", "Duurzaam verbouwen door particuliere woningbezitters", "Georganiseerde misdaad voorkomen met behulp van data", "Gezondheid en welbevinden de Bredase wijk Doornbos Linie" en "Medicijnresten in het afvalwater". Het laatste team won de Innovation Games met het motto #ikslirketnietlanger.

Hoe ziet de toekomst van de Amercentrale in Geertruidenberg en het omliggende Amergebied eruit? Bij de verkenning van dit vraagstuk worden de inwoners bij betrokken en verkennen samen met Energiebedrijf RWE, gemeente en provincie, experts en politici, de ideeën en mogelijkheden. Inmiddels zijn verschillende toekomstscenario's ontwikkeld. De toekomstscenario's houden rekening met energievoorziening, economie, recreatie en natuur in het Amergebied.

Economie

Bij de realisatie van 100 MW aan windenergie in de A16-zone participeren bewoners van de gemeenten Breda, Drimmelen, Moerdijk en Zundert op twee manieren: via het planproces om tot een gedragen plan voor de windmolens te komen en door rechtstreeks van de komst van de windmolens te profiteren. Dat laatste is de lokale participatie. Via een aandelenconstructie komt 25% van de opbrengst van de windmolens direct ten goede aan de lokale energietransitie: de dorpsmolens, terwijl er €0,50 per MWh wordt besteed aan energiebesparende maatregelen van direct omwonenden. De gemeenten hebben deze zogenaamde burenregeling ontwikkeld en zijn momenteel hard bezig met het opstellen van Lokale Energieagenda's.

Op Zuid-Nederlandse schaal neemt de regionale economische samenwerking in hoog tempo toe. De Regionale Innovatiestrategie voor Slimme Specialisatie (RIS3) die de provincies Noord-Brabant, Limburg en Zeeland gezamenlijk opgesteld hebben, wordt door bedrijven, kennisinstellingen en overheden omarmd. Er zijn nieuwe netwerken ontstaan van bedrijven, kennisinstellingen, steden, provincies en uitvoeringsorganisaties die resulteren in mooie, al dan niet grensoverschrijdende projecten. De provincie ondersteunt dit soort projecten met o.a. OPZuid-, POP3- en INTERREG subsidie.

Cultuur en Samenleving

Vanuit programma Versterken Sociale Veerkracht is de community *Stérk Brabant* doorontwikkeld (www.sterkbrabant.nl). Inmiddels zijn 300 maatschappelijke initiatieven betrokken, is er sprake van een vitaal netwerk Stérk Brabant en een zich nog steeds participatief ontwikkelend instrumentarium om initiatieven te ondersteunen zoals de Veerkrachtdialogen, impactmonitoring en de Veerkrachtvlogs. Op deze manier helpen wij als responsieve provincie maatschappelijke initiatieven sterker te maken en hun impact te bevorderen. Deze responsieve rolinvulling wordt als positief ervaren zo blijkt ook uit de beleidsevaluatie die eind 2018 is opgesteld (zie statenmeldingen).

De inzet voor cultuureducatie is in 2018 voortgezet. Inmiddels nemen 336 scholen deel aan *De Cultuurloper*. De Cultuurloper is een programma dat scholen helpt om een goed cultuur-educatieprogramma te bieden voor hun leerlingen. Het rijk, de provincie en de gemeenten dragen bij in de kosten. In 2018 zijn twee extra gemeenten aangehaakt, in totaal nemen nu 47 gemeenten deel aan het programma. In totaal kunnen 57 Brabantse gemeenten deelnemen aangezien de vijf grote steden van Brabant een apart programma hebben.

Medio 2018 is de *Wet op behoud van Creativiteit* gestart. De creativiteit die je als kind hebt, is het waard te behouden en ontplooien. Daarvoor is het van belang dat er een groot netwerk ontstaat dat het belang van creativiteit onderschrijft en helpt ontwikkelen.

En eind 2018 zijn er al 50 zogenaamde 'wethouders' die zich zullen inzetten voor de uitvoering van deze Wet. Deze 'wethouders' komen uit alle hoeken en lagen van de samenleving zoals bijvoorbeeld onderwijs, bedrijfsleven, cultuur en gemeenten. De provincie wil zoveel mogelijk mensen begeleiden naar passend sport- en beweegaanbod onder de noemer '*Uniek Sporten Brabant*'. Op 1 november 2018 kwamen een kleine 100 vertegenwoordigers uit het Brabants netwerk rondom Uniek Sporten naar de Maaspoort in 's-Hertogenbosch om elkaar te inspireren, te informeren en krachten te bundelen. Aanwezig waren de zeven regionale sportloketten, Fonds Gehandicaptensport, NOC*NSF, gemeenten, sportaanbieders, zorginstellingen en andere zorgleveranciers, en het speciaal onderwijs. Sporten en bewegen is belangrijk voor iedereen. Een beperking mag daarbij geen belemmering zijn. Aan de hand van inspiratiesessies is gesproken over de stappen naar een inclusieve samenleving, de behoefte om het sport- en zorgdomein nauwer met elkaar te verbinden, voorbeelden om de openbare ruimte beter geschikt te maken om te bewegen, de ontwikkeling en beschikbaarheid van sporthulpmiddelen, het project Health to work waarbij mensen in de Sociale Werkvoorziening gestimuleerd worden om te bewegen, en de kansen voor een (nog) betere samenwerking in het netwerk.

Betrouwbaarheid/transparantie

Tot slot komt in deze paragraaf aan de orde of en in hoeverre de provincie zich een betrouwbare partner toont. In het provinciale dienstverleningshandvest zijn normen over de kwaliteit van de provinciale dienstverlening vastgelegd. De realisatie van deze normen wordt door de provinciale organisatie continu gemonitord. Onderstaand worden per categorie de realisaties voor 2018 weergegeven en toegelicht.

Telefonische bereikbaarheida. Telefonische bereikbaarheid via het algemeen nummer van de Provincie.

Telefonische bereikbaarheid wordt onder meer gemeten aan de hand van het aantal geslaagde contactpogingen, dat wil zeggen het aantal binnen 30 seconden opgenomen/beantwoorde telefoongesprekken.

Het percentage van geslaagde contactpogingen in 2018 heeft betrekking op 27.885 contactpogingen.

Telefonische bereikbaarheid	2018	2017	2016
Geslaagde contactpogingen	93,8%	93,2%	78%*

* in 2016 hebben wij de mislukte contactpogingen van medewerkers onderling via de vaste toestelnummers meegerekend als contactpogingen. Vanaf 2017 wordt de indicator gemeten alleen op basis van contactpogingen van buiten de organisatie.

b. Kwalitatief onderzoek ontvangst PH

Sinds 2017 meten wij de kwaliteit van ontvangst in het Provincie Huis. In dat onderzoek vragen wij onze bezoekers oordeel te geven op drie onderdelen: bezoekerparkeerplaats, de centrale hal en de ontvangst. De resultaten van het onderzoek in 2018 zijn weergegeven in de onderstaande tabel. Ter vergelijking zijn ook de cijfers uit 2017 weergegeven.

Onderdeel onderzoek ontvangst Provinciehuis	Cijfer 2018	Cijfer 2017	Belangrijkste geënquêteerde opmerkingen/aanbevelingen
Bezoekersparkeerplaats	7,9	7,5	Draai naar bezoekersparkeerplaats is nog lastig.
De centrale hal	8,2	7,9	Grote kille hal met weinig groen. Geen comfortabele barkrukken.
De ontvangst	8,7	8,2	Een voorbeeld voor velen met heerlijke koffie en zeer kundig, vriendelijk personeel.

De cijfers laten duidelijke verbetering zien ten opzichte van vorig jaar op de drie onderdelen. De ingang van de bezoekersparkeerplaats is in 2018 mede dankzij de opmerkingen en aanbevelingen uit 2017 verbeterd/ aangepast. Daar waar mogelijk zullen de tips, die wij van onze bezoekers krijgen ook in 2019 leiden tot concrete verbeteringen voor de ontvangst in het Provinciehuis.

Afhandeling subsidies

Subsidie is voor de provincie een belangrijk instrument om beleidsdoelen te realiseren. Er wordt bijvoorbeeld subsidie verstrekt aan projecten en initiatieven op het gebied van cultureel erfgoed, verkeer en vervoer, economie en innovatie, natuur, milieu en woningbouw. Subsidie kan veel vormen aannemen: de concrete invulling wordt steeds afgestemd op de concrete opgave en doelstellingen die de provincie op een bepaald beleidsterrein wil bereiken.

Subsidies	2018	2017	2016	2015	2014
Aantal aanvragen	2.651	2.967	2.830	3.842	3.639
Binnen termijn	2.422 (91%)	2.625 (88%)	2.383 (84%)	2.563 (67%)	2.561 (70%)
- afgehandeld	2.039	2.212	1.777	1.951	1.437

Subsidies	2018	2017	2016	2015	2014
- in behandeling	383	413	606	612	1.124
Buiten termijn	229 (9%)	342 (12%)	447 (16%)	1.279 (33%)	1.078 (30%)
- afgehandeld	182	294	370	606	881
- in behandeling	47	48	77	673	97

Nadere toelichting

Het overzicht heeft betrekking op subsidieaanvragen, meldingen, tussenrapportages en subsidievaststellingen.

Door steeds kritisch te zijn op tijdige afhandeling van subsidies en de inzet van voldoende capaciteit is het percentage van afhandeling binnen de termijn weer verder verbeterd ten opzichte van 2017.

Afwijking doelstelling

Het streven voor 2018 was om minimaal 93% van de subsidiecases binnen de termijn af te handelen, deze doelstelling is niet helemaal gehaald. Het percentage van afhandeling van nieuwe subsidieaanvragen lag hoger (95%) dan het percentage van 93%, echter het percentage afhandeling van de overige subsidiestukken lag daaronder (89%). We leggen de prioriteit bij de afhandeling van subsidieaanvragen, zodat onze subsidieaanvragers tijdig duidelijkheid hebben en hun projecten kunnen starten.

Afhandeling vergunningen, ontheffingen en goedgekeurde verklaringen

Door het verlenen dan wel onthouden van vergunningen reguleert de provincie het doen en laten binnen de verschillende beleidsterreinen op individueel niveau. Het betreft hier vergunningen, ontheffingen en meldingen waarbij het vergunningverleningsproces door de provinciale organisatie zelf wordt uitgevoerd, onder meer op het terrein van ruimtelijke ordening en verkeer en vervoer.

Vergunningen	2018	2017	2016	2015	2014
Aantal aanvragen	3.707	3.684	3.585	3.549	2.329
Binnen termijn	3.273 (88%)	3.305 (90%)	3.218 (90%)	3.207 (90%)	2.163 (93%)
- afgehandeld	3.014	2.771	3.052	3.042	1.968
- in behandeling	259	534	166	165	195
Buiten termijn	434 (12%)	379 (10%)	367 (10%)	342 (10%)	166 (7%)
- afgehandeld	336	329	323	318	146
- in behandeling	98	50	44	24	20

Afhandeling facturen

Tot en met 2010 is voor tijdige betaling van (correcte) facturen de norm van 30 kalenderdagen gehanteerd. In het gewijzigde dienstverleningshandvest is die norm aangescherpt tot 20 kalenderdagen. In onderstaand overzicht wordt daarom de realisatie voor de norm van 20 kalenderdagen gepresenteerd.

Facturen	2018	2017	2016	2015	2014
Aantal facturen	20.180	19.937	21.029	22.496	22.420
Betaald binnen de termijn	18.781 (93,07%)	18.626 (93,4%)	19.488 (93%)	19.798 (88%)	19.715 (88%)
Betaald buiten de termijn	1.399 (6,93%)	1.301 (6,53%)	1.541 (7%)	2.698 (12%)	2.705 (12%)
Gemiddelde betaaltermijn (in dagen)	9,05	10,92	9,7	11,8	15,4

Nadere toelichting

In 2018 hebben we 93% van de facturen binnen de termijn van 20 dagen betaald. De gemiddelde betaaltermijn is ten opzichte van 2017 verbeterd van 10,7 dagen naar 9 dagen.

Afhandeling bezwaarschriften en administratieve beroepen

Het is mogelijk om bezwaar te maken tegen door de bestuursorganen van de provincie genomen besluiten. Daarnaast staat in een beperkt aantal gevallen de mogelijkheid open om administratief beroep bij de provincie aan te tekenen tegen specifieke besluiten van bestuursorganen van gemeenten. De provincie Noord-Brabant werkt met een externe, onafhankelijke hoor- en adviescommissie (HAC).

Bij de afhandeling van bezwaarschriften past de provincie 'mediation' toe. Dat wil zeggen, bij het in behandeling nemen van een bezwaarschrift wordt eerst (telefonisch) contact met de bezwaarmaker gezocht om te onderzoeken of het geschil ook op een andere manier kan worden opgelost. Deze interventie leidt in bijna 50% van de gevallen tot intrekking van het bezwaarschrift.

Bezwaar- en beroepschriften	2018	2017	2016	2015	2014
Aantal bezwaar- en beroepschriften	273	293	371	329	221

Bezwaar- en beroepschriften	2018	2017	2016	2015	2014
Binnen termijn afgehandeld	252 (92%) 184	261 (89%) 208	331 (89%) 258	270 (82%) 166	205 (93%) 126
in behandeling	68	53	73	104	79
Buiten termijn afgehandeld	21 (8%) 16	32 (11%) 25	40 (11%) 38	59 (18%) 48	16 (7%) 9
in behandeling	5	7	2	11	7

Nadere toelichting:

Het aantal ingekomen bezwaarschriften is licht gedaald (7%) ten opzichte van het vorige jaar. Voor deze afname is geen oorzaak aan te wijzen. De succesvolle aanpak van bemiddeling is ook in 2018 gecontinueerd. Er wordt contact gelegd met partijen om te achterhalen welke belangen er spelen en of men samen op informele wijze tot een oplossing kan komen. In 2018 werd na de inzet van een bemiddelingstraject bijna 50% van het aantal bezwaren ingetrokken. Onze "passende aanpak" blijft succesvol en wordt dan ook voortgezet.

Jaarrekening 2018

Jaarrekening 2018

Overzicht van lasten en baten met toelichting

In het overzicht van lasten en baten zijn op productgroepniveau (het autorisatieniveau) de lasten en baten van de oorspronkelijke begroting, de lasten en baten van de begroting inclusief de door PS vastgestelde begrotingswijzigingen en de realisatie van de lasten en

baten opgenomen. De verschillen tussen begroting ná wijziging en de realisatie zoals vermeld in de blauw gearceerde kolommen, zijn toegelicht in de verschillenanalyse.

Overzicht van baten en lasten	Lasten 2018			Baten 2018			Saldo vóór begrotingswijzigingen	Saldo ná begrotingswijzigingen	Saldo gerealiseerde lasten en baten
	Bedragen x € 1.000	Begroting vóór wijziging.	Begroting ná wijziging	realisatie	Begroting vóór wijziging.	Begroting ná wijziging			
	a	b	c	d	e	f	d-/a	e -/b	f -/c
01 Programma Bestuur									
01.01 Provinciebestuur	9.372	9.702	9.772	2	2	198	-9.369	-9.699	-9.574
01.02 Bestuurlijke samenwerking	1.958	4.048	3.401	0	178	213	-1.958	-3.870	-3.188
01.03 Interbestuurlijk toezicht	70	70	39	0	0	0	-70	-70	-39
Organisatiekosten	5.996	5.876	6.549			87	-5.996	-5.876	-6.462
Totaal programma Bestuur	17.396	19.696	19.761	2	180	498	-17.394	-19.516	-19.263
02 Programma Ruimte									
02.01 Ruimtelijke ontwikkeling van het mozaïek	32.087	10.262	9.582	13.667	8.170	7.199	-18.420	-2.092	-2.383
02.02 Agrofood 2020; Brabant Quality	10.102	12.486	11.971	0	180	360	-10.102	-12.306	-11.611
Organisatiekosten	9.140	10.600	11.665				-9.140	-10.600	-11.665
Totaal programma Ruimte	51.329	33.348	33.218	13.667	8.350	7.559	-37.662	-24.999	-25.659
03 Programma Natuur, water en milieu									
03.01 Water	27.959	22.319	19.133	4.200	5.146	5.329	-23.759	-17.173	-13.804
03.02 Milieu	35.720	49.462	45.428	2.150	8.364	12.748	-33.570	-41.098	-32.680
03.03 Natuur en landschap	57.818	110.283	98.653	4.681	3.550	2.130	-53.137	-106.733	-96.523
03.04 GOB	1.100	57.796	56.002	0	8.805	3.866	-1.100	-48.991	-52.136
Organisatiekosten	14.588	15.052	14.154				-14.588	-15.052	-14.154
Totaal programma Natuur, water en milieu	137.186	254.912	233.369	11.031	25.865	24.073	-126.155	-229.048	-209.296

Overzicht van baten en lasten	Bedragen x € 1.000	Lasten 2018			Baten 2018			Saldo vóór begrotingswijzigingen	Saldo ná begrotingswijzigingen	Saldo gerealiseerde lasten en baten
		Begroting vóór wijziging.	Begroting ná wijziging	realisatie	Begroting vóór wijziging.	Begroting ná wijziging	realisatie			
04 Programma Economie										
04.01 Algemeen economisch beleid		16.935	32.015	30.965	0	8.843	12.433	-16.935	-23.173	-18.532
04.02 Economisch programma Brabant		15.590	37.309	27.713	0	350	30	-15.590	-36.959	-27.683
04.04 Duurzame energie en energietransitie		5.857	7.161	6.606	181	181	370	-5.676	-6.980	-6.236
Organisatiekosten		7.281	7.571	9.222				-7.281	-7.571	-9.222
Totaal programma Economie		45.663	84.057	74.506	181	9.374	12.833	-45.481	-74.683	-61.673
05 Programma mobiliteit										
05.01 Mobiliteit		248.907	231.022	227.151	905	481	623	-248.001	-230.541	-226.528
05.02 Openbaar vervoer		97.668	92.599	78.023	86.056	88.043	73.961	-11.612	-4.556	-4.062
05.03 Infrastructuur/ provinciale wegen		74.327	85.609	89.821	17.601	20.722	20.467	-56.727	-64.887	-69.354
Organisatiekosten		15.352	16.319	16.410			68	-15.352	-16.319	-16.342
Totaal programma Mobiliteit		436.253	425.549	411.406	104.561	109.246	95.119	-331.692	-316.303	-316.286
06 Programma Cultuur en samenleving										
06.01 Cultuur		23.232	33.908	34.531	48	80	70	-23.184	-33.828	-34.461
06.02 Erfgoed		22.593	23.228	22.702	604	929	763	-21.989	-22.300	-21.939
06.03 Sociale veerkracht		5.729	5.479	5.473	96	96	32	-5.633	-5.383	-5.441
06.04 Sport		5.323	5.409	5.111	0	0	0	-5.323	-5.409	-5.111
Organisatiekosten		4.353	4.205	4.783				-4.353	-4.205	-4.783
Totaal programma Cultuur en samenleving		61.231	72.230	72.601	748	1.105	866	-60.483	-71.125	-71.735
Algemeen financieel beleid										
Algemene dekkingsmiddelen										
- Heffing opcenten motorrijtuigenbelasting		0	0	0	249.500	257.000	256.354	249.500	257.000	256.354
- Algemene uitkeringen		0	0	0	224.381	243.096	245.230	224.381	243.096	245.230

Overzicht van baten en lasten	Lasten 2018			Baten 2018			Saldo vóór begrotingswijzigingen	Saldo ná begrotingswijzigingen	Saldo gerealiseerde lasten en baten
	Begroting vóór wijziging.	Begroting ná wijziging	realisatie	Begroting vóór wijziging.	Begroting ná wijziging	realisatie			
- Dividend	0	0	0	30.881	32.043	32.124	30.881	32.043	32.124
- Financieringsfunctie	12.135	10.968	10.920	83.885	105.900	106.443	71.750	94.932	95.523
- Overige algemene dekkingsmiddelen	0	0	974	10	10	11.466	10	10	10.492
Overhead	61.067	63.891	59.278				-61.067	-63.891	-59.278
verschil kostenplaatsen			3				0	0	-3
Stelposten (exclusief onvoorzien)	39.337	0	172	0	0	0	-39.337	0	-172
Onvoorzien	1.308	1.308	0				-1.308	-1.308	0
	113.847	76.167	71.348	588.656	638.049	651.617	474.810	561.882	580.269
Bedrag van de heffing voor vennootschapsbelasting	0	0	0						
A: Totaal generaal van de lasten	862.904	965.961	916.208						
B: Totaal generaal van de baten				718.848	792.169	792.565			
Gerealiseerde totaal saldo van baten en lasten (B -/ - A)							-144.056	-173.792	-123.643

	Toevoegingen aan reserves			Onttrekkingen aan reserves			Saldo vóór begrotingswijzigingen	Saldo ná begrotingswijzigingen	Saldo gerealiseerd
	Vóór begrotingswijzigingen	Ná begrotingswijzigingen	Gerealiseerd	Vóór begrotingswijzigingen	Ná begrotingswijzigingen	Gerealiseerd			
C: Toevoegingen aan reserves	369.189	691.120	705.998				-369.189	-691.120	-705.998
D: Onttrekkingen aan reserves				513.246	864.912	851.117	513.246	864.912	851.117
Saldo toevoegingen en onttrekkingen (D -/ - C)							144.056	173.792	145.119

	Toevoegingen aan reserves			Onttrekkingen aan reserves			Saldo vóór begrotingswijzigingen	Saldo ná begrotingswijzigingen	Saldo gerealiseerd
	Vóór begrotingswijzigingen	Ná begrotingswijzigingen	Gerealiseerd	Vóór begrotingswijzigingen	Ná begrotingswijzigingen	Gerealiseerd			
Totaal generaal van de lasten + toevoegingen aan reserves (A+C)	1.232.094	1.657.081	1.622.206						
Totaal generaal van de baten + onttrekkingen aan reserves (B+D)				1.232.094	1.657.081	1.643.682			
				Geraamd resultaat			0	0	
				Gerealiseerd resultaat					21.475

Toelichting overzicht van lasten en baten / Verschillenanalyse overzicht van lasten en baten

Toelichting rekeningresultaat

Programma Bestuur		Begr.na wijz.	realisatie	verschil
	Lasten	19.696	19.761	-64
	Baten	180	498	318
			Verschil	Verschil
			Lasten	Baten
01.01	Provinciebestuur			
	In de voorziening Appa zijn de pensioenverplichtingen van de provinciaal bestuurders opgenomen. De jaarlijkse actuariële herberekening, op basis van de levenskansen en rekenrente, van de pensioenverplichtingen leidt tot een storting van bijna € 0,6 mln			-592
	De onderschrijving bij PS/Griffie heeft met name betrekking op lagere kosten voor onderzoeken door PS en reis- en verblijfkosten PS leden			314

Toelichting rekeningresultaat

Programma Bestuur		Begr.na wijz.	realisatie	verschil
	Lasten	19.696	19.761	-64
	Baten	180	498	318
			Verschil	Verschil
			Lasten	Baten
			208	
	Daarnaast zijn er diverse kleinere onderschrijdingen op de budgetten voor bestuurskosten GS en CdK en de budgetten voor Kennis&Onderzoek en BrabantKennis.			
	In 2018 hebben we een overdracht pensioenkapitaal in het kader van een van de bestuurders ontvangen. Deze overdracht is meegenomen in de storting in de voorziening Appa.			184
	Daarnaast zijn diverse vergoedingen van derden ontvangen voor werkzaamheden door de Commissaris van de Koning en GS-leden.			11
01.02	Bestuurlijke samenwerking			
	De onderschrijding bij bestuurlijke samenwerking heeft betrekking op lagere gerealiseerde uitgaven voor de samenwerkingsverbanden BrabantStad en Vlaams Nederlandse Delta.		260	
	De lagere kosten t.b.v. bestuursstructuur komt voornamelijk door de lagere kosten voor (Veer)Krachtig Bestuur. De kosten voor het programma Veerkrachtig Bestuur bestaan voor het grootste deel uit diverse vormen van ondersteuning aan gemeenten om te komen over een visie op de eigen toekomst. Het benodigde budget hiervoor is van jaar tot jaar moeilijk te voorspellen, omdat dit afhankelijk is van ontwikkelingen en processen in de gemeenten en de regio's. Daarnaast heeft in 2018 de verrekening van het batig saldo 2017 van het IPO plaatsgevonden.		387	
	Voor de samenwerkingsverbanden Brabantstad en Vlaams Nederlandse Delta zijn bijdragen van de partners ontvangen, die hoger uitvielen dan eerder geraamd.			35
01.03	Interbestuurlijk toezicht			
	De lasten vallen licht lager uit dan geraamd.		32	
	De toegerekende organisatiekosten vallen t.o.v. de raming hoger uit a.g.v. meer inzet van personeel.		-673	87
		Totaal Programma Bestuur	-64	318

Programma Ruimte	Begr.na wijz.	realisatie	verschil
	Lasten	33.348	131
	Baten	8.350	-791
		Verschil	Verschil
		Lasten	Baten
02.01 Ruimtelijke ontwikkeling van het mozaiek			
Afwikkeling subsidies: Het betreft lagere vaststelling van in de vorige bestuursperiode beschikte subsidies voor de doorontwikkeling van de kanaalzone Helmond (Samen investeren in Brabantstad) (€ 3,9 mln) en de subsidieregeling ruimtelijke ontwikkeling Brainport Oost (€ 0,9 mln).		4.805	
Voorziening kapitaalverstrekking/leningen aan deelnemingen		-4.034	
In 2018 is de lening aan Ruimte voor ruimte omgezet naar kapitaalverstrekking. Per saldo wordt € 4,0 mln toegevoegd aan de voorzieningen kapitaalverstrekking deelnemingen/leningen aan deelnemingen. De ophoging van de voorziening houdt verband met de kapitaalverstrekking tot een bedrag van € 15,5 mln aan Ruimte voor Ruimte en € 1,2 mln aan OLSP en met de actualisering van de voorziening op basis van de informatie van de verschillende verbonden partijen ultimo 2018. De ophoging van de voorzieningen wordt gedekt uit de algemene risicoreserve			
Vrijval voorziening kapitaalverstrekking aan deelnemingen ontwikkelbedrijf			2.574
De onttrekking aan de voorziening kapitaalverstrekking deelneming ad € 2,6 mln betreft de vrijval van de voorziening voor OLSP. Deze vrijval is toegevoegd aan de risicoreserve ontwikkelbedrijf.			
Overige per saldo		-90	
In de raming van de baten was de vrijval van de voorziening KVL ad € 3,8 mln opgenomen.			-3.800
De realisatie van deze vrijval tot dit bedrag is verantwoord bij de algemene middelen in het onderdeel algemeen financieel beleid.			
Meer inkomsten grondexploitaties diverse projecten			255
02.02 Agrofood 2020; Brabant Quality			
Subsidies i.h.k.v. POP3: Er zijn minder subsidies afgeven dan eerder is geprognosticeerd. Dit komt door een grote achterstand bij RVO (Rijksdienst Voor Ondernemend Nederland) waardoor controles (en daarmee uitbetalingen) veel langer hebben geduurd dan was voorzien.		1.277	

Programma Ruimte	Begr.na wijz.	realisatie	verschil	
	Lasten	33.348	33.218	131
	Baten	8.350	7.559	-791
			Verschil	Verschil
			Lasten	Baten
Hogere benodigde risicovoorziening i.v.m. verstrekte geldlening aan TOM ten laste van de hiervoor gereserveerde middelen in de risicoreserve ontwikkelbedrijf.			-540	
Lagere vastgestelde subsidies dan geraamd			90	
Bijdragen We Are Food: betreft meerinkomsten in het kader van programmaliijn We Are Food onder andere t.b.v. de publiekscampagne.				125
Overige lasten en baten			-311	55
De toegerekende organisatiekosten vallen t.o.v. de raming hoger uit a.g.v. meer inzet van personeel.			-1.066	
	Totaal Ruimte		131	-791

Programma Natuur, water en milieu	Begr.na wijz.	realisatie	verschil	
	Lasten	254.912	233.369	21.544
	Baten	25.865	24.073	-1.792
			Verschil	Verschil
			Lasten	Baten
03.01 Water				
Deltaprogramma: Zoetwatervoorzieningen Hoge Zandgronden: Betreft doorlopende subsidieregeling voor de waterschappen waarbij aanvragen over de jaargrens zijn gevallen en in 2019 gerealiseerd worden. Dit leidt tot een overschrijding van €0,7 mln.			692	
STUW realisatie loopt achter (voornamelijk op verdroging) vanwege uitvoeringsdruk waterschappen ten aanzien van PAS, wateroverlast en inzet op STUW/Kaderrichtlijn Water. Dit leidt tot een overschrijding van € 0,5 mln.			525	
Vertraging subsidieverleningsproces POP3 projecten waterkwaliteit leidt tot een overschrijding van € 1,5 mln.			1.507	

Programma Natuur, water en milieu	Begr.na wijz.	realisatie	verschil	
	Lasten	254.912	233.369	21.544
	Baten	25.865	24.073	-1.792
			Verschil	Verschil
			Lasten	Baten
Het ophalen van haalbare ven herstelprojecten samen met externe partners heeft langer geduurd en resulteert in het openstellen van een subsidieregeling medio 2019.			412	
Overige lasten			50	
Binnen programma Water is €0,2 mln meer inkomsten binnen gekomen dan oorspronkelijk geraamd. Met name met betrekking tot 'Ruimtelijke adaptatie & Design thinking (DDW)' en tot cofinanciering Rijkswaterstaat in omgevingswet gerelateerde projecten.				182
03.02 Milieu				
Door vertraging in de uitvoering van de bodemsaneringen verlopen de realisaties niet volgens planning. Dit leidt tot een onderschrijding van € 2,3 mln.			2.327	
Er zijn voor € 0,6 mln minder opruimingssubsidies drugsdumpingen aangevraagd dan voorzien. Dit bedrag zal worden overgeheveld en worden ingezet voor de subsidieregeling 'Opruiming drugsafval' in 2019.			636	
De onderbesteding is voor het grootste deel het gevolg van een positief jaarrekeningresultaat van de omgevingsdiensten. De omgevingsdiensten betalen feitelijk terug wat in het voorafgaande jaar teveel betaald is door de deelnemers. De oorzaak van het positieve verschil zit met name bij de omgevingsdienst Midden- en West Brabant (OMWB), door een flink hogere omzetvolume.			5.153	
Voor het IPO BOOG krijgt de provincie jaarlijks €0,4 mln beschikbaar vanuit het Rijk. Vervolgens vindt een afrekening plaats op basis van de werkelijk gemaakte kosten. In 2018 was het IPO BOOG niet volledig belegd, wat leidt tot een onderschrijding van €0,2 mln.			201	
Een aantal MER-procedures is vertraagd waardoor deze niet hebben geleid tot een adviesverzoek aan de MER-commissie.			207	
De provincie fungeert als doorgeefluik voor de Interim bedrijvenregeling m.b.t. bodemsaneringen vanuit het Rijk. De gemaakte kosten waren niet geraamd. Dit leidt tot een overschrijding van € 3,7 mln. Deze kosten worden teruggevorderd bij het Rijk.			-3.729	

Programma Natuur, water en milieu		Begr.na wijz.	realisatie	verschil
	Lasten	254.912	233.369	21.544
	Baten	25.865	24.073	-1.792
			Verschil	Verschil
			Lasten	Baten
			-1.200	
	Overige lasten per saldo		439	
	De terugvordering van het Rijk van de gemaakte kosten voor de interim bedrijvenregeling m.b.t. bodemsaneringen waren niet geraamd.			4.313
	Overige baten per saldo			72
03.03	Natuur en landschap			
	Aan de zogenoemde 'transitie DLG-projecten' is minder uitgegeven dan verwacht. De eindafrekening met de aannemer voor Groote Peel heeft vertraging opgelopen, voor Weerijs-Zuid zijn minder kosten gemaakt en voor De Hilver schuift een uitbetaling aan de gemeente voor de restopgave door naar 2019.		1.278	
	Voor de POP-openstelling voor het PAS en de N69 zijn beschikkingen doorgeschoven naar 2019 voor € 5,3 mln. Het PAS-project dat beschikt is, is voor een lager bedrag beschikt dan is aangevraagd. Hierdoor vloeit er een bedrag € 2,1 mln. terug naar de PAS-reserve. Voor de Leader openstelling voor de N69 zijn in 2018 minder beschikkingen afgegeven dan gepland. Deze worden doorgeschoven naar 2019.		7.417	
	De subsidieregeling natuur- en landschapsbeheer wordt door onder andere RVO (Rijksdienst Voor Ondernemend Nederland) uitgevoerd. De provinciale uitgaven komen € 1 mln hoger uit dan geraamd.		-1.060	

Programma Natuur, water en milieu	Begr.na wijz.	realisatie	verschil	
	Lasten	254.912	233.369	21.544
	Baten	25.865	24.073	-1.792
			Verschil	Verschil
			Lasten	Baten
De aanvragers voor subsidie natuurcompensatie hebben langer de tijd nodig om een voldoende onderbouwde aanvraag in te dienen. De oorspronkelijke openstelling van de regeling liep tot 3 december 2018. Om aanvragers de gelegenheid te geven om toch gebruik te laten maken van deze regeling wordt de regeling dan ook met een jaar verlengd naar 3 december 2019. Daarmee dient ook het beschikbare budget voor deze subsidieregeling met een jaar verlengd te worden en overgeheveld te worden naar 2019.			1.147	
Eind 2018 zijn er nog diverse aanvragen ontvangen voor de subsidieregeling natuur onderdeel PAS die niet meer beschikt zijn in 2018, maar doorschuiven naar 2019. Hierdoor is een deel van het budget van 2018 niet benut.			-3.817	
De uitvoeringskosten van PAS-herstelmaatregelen en NNB door waterschap De Dommel (€1,5 mln) zijn bij nader inzien verantwoord op de post 'PAS en Natura 2000' in plaats van ten laste van het 'Programmabudget realisatie NNB'. De raming wordt in 2019 hierdoor bijgesteld.			1.652	
De Catalogus groenblauwe diensten is vernieuwd en per 26 oktober 2018 goedgekeurd door de Europese Commissie (EC). Door de late goedkeuring door de EC konden er in 2018 geen nieuwe gebiedscontracten meer worden afgesloten voor De Peel - Boven Dommel en Baronie III. Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO) voert de regeling uit op basis van gebiedscontracten. RVO kent de aanvragen per jaar toe welke als prestatie in onze begroting zijn opgenomen. De verplichtingen en eventuele voordelen vanuit de contracten komen voor 50% ten laste of gunste van de contractpartners (gemeenten en waterschappen).			2.252	-1.220
Biodiversiteit: Het budget voor de openstelling van de subsidieregeling was € 7,5 mln. Dit bedrag is niet helemaal benut. Er is voor € 6,8 mln aan subsidies verleend. Daarnaast zijn er voordelige afwikkelingsverschillen door lager vastgestelde projecten vanuit vorige openstellingen. Het geld vloeit terug naar de reserve en is beschikbaar voor nieuwe openstellingen.			1.486	
Binnen de productgroep hebben zich verspreid over de diverse producten onderbesteding voorgedaan zoals Gebiedsimpuls N69 tlv SIF (€ 0,4 mln), BrUG; uitwerking Natuur + Samenleving (€ 0,4 mln), Kleine landschapselementen (€ 0,1 mln) Werkbudget uitvoeringsnota "Uitnodigend Groen" (€ 0,1 mln) en diverse kleine posten (0,4 mln)			1.276	
Overige baten per saldo				-200

Programma Natuur, water en milieu		Begr.na wijz.	realisatie	verschil
	Lasten	254.912	233.369	21.544
	Baten	25.865	24.073	-1.792
			Verschil	Verschil
			Lasten	Baten
03.04	Groen ontwikkelfonds Brabant			
	De grondposities (aankoop, verkoop en doorlevering) laten zich moeilijk ramen. Bij de bestuursrapportage wordt op basis van de meest recente grondmutaties ramingen bijgesteld. In de tweede helft van 2018 heeft nog een aantal aankopen van gronden plaatsgevonden die niet voorzien waren bij de bestuursrapportage 2018, waardoor een overschrijding optreedt (gedekt door GOB fonds en rijkmiddelen). Bij verkoop worden boekwinsten gerealiseerd. In de tweede helft van 2018 hebben nog een aantal mutaties plaatsgevonden welke niet voorzien waren bij de bestuursrapportage 2018, waardoor er per saldo minder baten zijn gerealiseerd.		-1.862	-4.703
	Lenteakkoord voordelig afwikkelingsverschil. Een aantal deelprojecten van het Lenteakkoord is met andere Natuurnetwerkmiddelen gefinancierd. De projecten Bruggerhuizen en Westelijke Langstraat worden via het PAS gerealiseerd en grondaankopen in Noord polder Ossendrecht via het Rijksdeel Verwerving NNB. Het voordelig afwikkelingsverschil op de lasten heeft geleid tot een lagere onttrekking uit de transitoria 'Doeluitkering Rijks EHS; Lenteakkoord'.		3.657	-235
	De toegerekende organisatiekosten vallen t.o.v. de raming lager uit a.g.v. minder inzet van personeel.		898	
Totaal Programma Natuur, water en milieu			21.544	-1.792

Programma Economie		Begr.na wijz.	realisatie	verschil
	Lasten	84.057	74.506	9.550
	Baten	9.374	12.833	3.459
			Verschil	Verschil
			Lasten	Baten
04.01	Algemeen economisch beleid			
	Algemeen Econ. Beleid; Verschil ad € 1,3 mln. wordt grotendeels veroorzaakt door lagere proceskosten in het kader van Circulaire Economie, Biobased Economie en communicatie kosten.		1.328	

Programma Economie	Begr.na wijz.	realisatie	verschil
	Lasten	84.057	9.550
	Baten	9.374	3.459
		Verschil	Verschil
		Lasten	Baten
Subsidie BOM; M.b.t. 2017 is er een positief ontwikkelingsverschil van € 0,6 mln. Wordt voorgesteld om dit bedrag over te hevelen (BA-middelen) t.b.v. uitvoering meerjarenplan BOM.		620	
Deeln./VP; Betreft risicoafdekking BOM holding; geraamde ophoging voorziening is niet benodigd		1.074	
Europese programma's; -Efro bijdrage OP Zuid bijdrage is € 3 mln. hoger dan geraamd, dit betreft een budgettair neutrale boeking (zie ook baten), -Cofinanciering Interreg; De werkelijke kosten m.b.t. Interreg zijn hoger dan geraamd, hier staat een onttrekking uit reserve Cofinanciering Europese Programma's tegenover.		-2.995	3.319
Uitvoeringskosten Eur. Programma's betreft met name uitvoeringskosten POP3 die lager uitvallen dan geraamd.		1.510	
Cofinanciering Interreg/Op Zuid; De werkelijke kosten m.b.t. Interreg zijn hoger dan geraamd, hier staat een onttrekking uit reserve Cofinanciering Europese Programma's tegenover		-420	
Overige per saldo		-66	272
04.02 Economisch programma Brabant			
Innoveren met topsectoren: -Uitgaven m.b.t. HTSM zijn ruim € 3 mln. lager dan begroot. Dit wordt veroorzaakt doordat de begrote uitgaven voor agrofood en de resterende middelen voor de Fabriek van de Toekomst in 2018 nog niet tot besteding zijn gekomen. De verwachting is dat deze in het voorjaar 2019 gerealiseerd worden. - Uitgaven m.b.t. Maintenance zijn € 1 mln. lager dan begroot. Dit komt omdat de activiteiten en werkzaamheden voor logistics and warehousing services van de F35 in 2018 reeds met de partners zijn opgelijnd, maar de financiële afwikkeling pas in 2019 plaats vindt.		4.186	
Arbeidsmarkt; € 1,7 mln. lager dan begroot. Dit komt doordat: a) De bijdragen aan Kennispact MBO Brabant (voorheen Kennispact 3.0) zeer efficiënt zijn ingezet en de daartoe gereserveerde (bestuursakkoord-)middelen ad € 0,65 mln. niet aangesproken hoefden te worden. b) Dat er naar verwachting € 1 mln. nodig is voor de uitwerking van het bestuurlijk Pact arbeidsmarkt en wel voor de volgende onderwerpen: duurzame inzetbaarheid, modernisering onderwijs, benutting arbeidsreserve en anticyclisch werken. Deze uitwerkingen zullen echter pas in 2019 gerealiseerd worden.		1.741	

Programma Economie		Begr.na wijz.	realisatie	verschil
	Lasten	84.057	74.506	9.550
	Baten	9.374	12.833	3.459
			Verschil	Verschil
			Lasten	Baten
			928	
	Ruimte voor bedrijvigheid; Afhandeling van deze FES-middelen m.b.t. voor Aviolanda Woensdrecht is door het Rijk aan provincie overgedragen en afhankelijk gesteld van de oplevering van een robuust ontwikkelplan wat zorgdraagt voor het verstevigen, door ontwikkelen en creëren van nieuwe business. Dit ontwikkelplan en de realisatie hiervan hebben meer tijd nodig, maar zijn aanstaande en vragen een extra impuls die met de vooralsnog niet benutte FES-gelden kan worden gegeven.			
	In verband met de verstrekking van de lening aan Pivot park dient een voorziening te worden opgenomen		2.300	
	Overige per saldo		440	-320
04.04	Duurzame energie en energietransitie			
	Betreft middelen Reserve Energietransitie 3e tranche, deze zijn o.b.v. uitvoeringsprogramma verdeeld over de diverse thema's. Op diverse thema's blijft de realisatie een klein beetje achter bij de raming.		221	
	Elektrisch rijden; kosten mbt laadinfrastructuur vallen lager uit dan begroot.		220	
	Overige per saldo		114	188
	De toegerekende organisatiekosten vallen t.o.v. de raming hoger uit a.g.v. meer inzet van personeel.		-1.651	
	Totaal Programma Economie		9.550	3.459

Programma Mobiliteit		Begr.na wijz.	realisatie	verschil
	Lasten	425.549	411.406	14.144
	Baten	109.246	95.119	-14.127
			Verschil	Verschil
			Lasten	Baten
05.01	Mobiliteit			

Programma Mobiliteit	Begr.na wijz.	realisatie	verschil	
	Lasten	425.549	411.406	14.144
	Baten	109.246	95.119	-14.127
			Verschil	Verschil
			Lasten	Baten
De belangrijkste oorzaak van de onderschrijding bij ITS is het gevolg van problemen met de levering van de intelligente verkeersregelinstanties (I-VRI's) in het kader van Talking Traffic.			1.665	
Voor het uitvoeringsprogramma Fiets in de Versnelling 2016-2020 zijn middelen ter beschikking gesteld. Bij de reguliere uitvoering van het programma is er sprake van een onderbesteding van € 760.000, waarvan € 300.000 het gevolg is van afwikkelingsverschillen op oude balansverplichtingen. Het overige deel heeft te maken met gereserveerde middelen voor het pilotproject 'Zon op infra', dat we samen met een aantal provincies uitvoeren en gericht is op het opwekken van energie via infrastructuur. Het concretiseren van de afspraken naar uitvoeringsprojecten blijkt in de praktijk meer tijd te kosten. Daarnaast was er € 8 mln geraamd voor de realisatie van snelfietsroutes. Er is voor bijna € 7,5 mln beschikt. Middelen blijven beschikbaar voor de uitvoering van het programma.			1.291	
Voor de uitvoering van de Smart Mobility agenda binnen het programma SmartwayZ.NL is bijna € 2 mln geraamd in 2018. De onderschrijding zit met name op het vlak van de reizigersaanpak. De 1e fase is iets later afgerond. De 2e fase is daardoor later opgestart met een onderbesteding tot gevolg. De middelen blijven beschikbaar voor het programma.			182	
Het niet doorgaan van een project Marktplaats Logistiek heeft geresulteerd in het intrekken van een subsidie (€ 160.000). Daarnaast heeft het verlenen van het subsidieprogramma niet geleid tot aanvragen die in aanmerking komen voor de regeling.			584	
Voor het uitvoeren van de structurele taak van het genereren van verkeers- en mobiliteitsdata en verkeersmanagement is € 0,2 mln minder gerealiseerd. Daartegenover staan ook minder baten vanwege lagere bijdragen van de partners. Het zetten van vervolg stappen in gezamenlijk verkeersmanagement met de verschillende betrokken wegbeheerders vraagt meer tijd dan verwacht. Daarnaast zijn de ondersteunende taken voor Smart Mobility pas in de loop van 2018 opgestart en nog niet volledig op stoom.			199	
Op het budget voor de subsidieregeling van de Regionale Uitvoeringsplannen (RUP) is € 786.000 minder besteed, volledig als gevolg van afwikkelingsverschillen op balansverplichtingen. De middelen blijven beschikbaar voor de financiering van toekomstige projecten.			786	

Programma Mobiliteit	Begr.na wijz.	realisatie	verschil	
	Lasten	425.549	411.406	14.144
	Baten	109.246	95.119	-14.127
			Verschil	Verschil
			Lasten	Baten
De provincie draagt totaal € 11,2 mln bij in het Quick Win maatregelenpakket A2 Deil - 's-Hertogenbosch. Concretisering van de governance structuur leidt tot een ander bestedingsritme			-831	
De provincie heeft namens het IPO een subsidie verstrekt aan het CROW. De extra baten houden verband met de hiervoor beschikbaar gestelde middelen.				252
Vanwege een onderbesteding voor het uitvoeren van de structurele taak van het genereren van verkeers- en mobiliteitsdata en verkeersmanagement is er ook een lagere bijdrage van de partners.				-140
Overige per saldo			-5	30
05.02 Openbaar vervoer				
Op het budget van OV-concessies ad € 91 mln is er sprake van een onderbesteding van bijna € 6,1 mln. Dit komt door de doorrekening van de korting vanwege de stakingsdagen medio 2018 in de OV-concessies (€ 1,4 mln). Aan de Staten is toegezegd dit bedrag opnieuw in te zetten voor de verbetering van het OV in Brabant op basis van concrete voorstellen. Daarnaast is de vastgestelde indexatie lager uitgevallen dan aanvankelijk ingeschat (€ 1 mln). De middelen zijn nu nog hoofdzakelijk gekoppeld aan de voormalige doeluitkering. In de loop van 2019 zal deze doeluitkering volledig zijn afgebouwd en zijn de uitgaven voor OV als wettelijk basistaak autonoom op de begroting geraamd.			4.759	
Op basis van de vastgestelde ontwikkelagenda Spoor, HOV en Knooppunten is er een specifieke subsidieregeling. De subsidie voor de aanpassing van het busstation in Tilburg is eerder verleend. De dekking is afkomstig uit de reserve en wordt hiermee eerder aangewend			-323	
Om meer inzicht te krijgen in de oorzaken van de afwijkingen worden de afwikkelingsverschillen op balansverplichtingen in een apart product gepresenteerd. Het gaat hier om verschillen als gevolg van subsidievestigingen voor (incidentele) projecten die geen deel (meer) uitmaken van een lopend uitvoeringsprogramma. Bij de bestuursrapportage is reeds een positief verschil van € 3,5 mln aangekondigd. In december heeft nog juist een afrekening plaatsgevonden van een groot project met een afwikkelingsverschil van bijna € 4,3 mln. De middelen vallen via de doeluitkering BDU terug in de reserve en worden op basis van voorstellen ingezet voor het verbeteren van de bereikbaarheid in Brabant.			9.975	

Programma Mobiliteit	Begr.na wijz.	realisatie	verschil	
	Lasten	425.549	411.406	14.144
	Baten	109.246	95.119	-14.127
			Verschil	Verschil
			Lasten	Baten
Specifieke rijksuitkering BDU is in 2016 afgeschaft en omgezet naar een algemene uitkering via het provinciefonds. In IPO-verband is de afspraak gemaakt om het saldo van de doeluitkering af te bouwen via uitgaven voor OV-concessies, hetgeen medio 2019 het geval zal zijn. Het verschil in de baten wordt veroorzaakt door de onder de lasten toegelichte onderuitputting op OV concessies van ongeveer €5 mln en afwikkelingsverschillen € 9 mln.				-15.088
Er is een extra bijdrage van ruim € 0,5 mln ontvangen van de gemeente Tilburg als bijdrage in de meerkosten van de OV-concessie door het realisatieproject van de aanpassing van het busstation. Daarnaast zijn er inkomsten gerealiseerd uit een aanvullende bijdrage voor het uitvoeren van een pilot voor de lijn Breda - Efteling.				1.008
Overige per saldo			165	-2
05.03 Infrastructuur/provinciale wegen				
De overdracht van het wegvak N616 aan Gemert-Bakel heeft door vertraging in de besluitvorming bij de gemeente niet plaatsgevonden. De middelen blijven beschikbaar voor de overdracht in 2019.			514	
Administratieve afwikkeling van de transitorische post PPS-A59.			77	-136
De realisatie van de onderhoudsbegroting inclusief de kosten van gladheidsbestrijding valt in 2018 totaal € 210.000 lager uit dan geraamd (1,7%).			210	
Storting in de voorziening sanering bodemvervuiling steunpunten			-5.012	
Overige per saldo			-2	-119
De toegerekende organisatiekosten vallen t.o.v. de raming hoger uit a.g.v. meer inzet van personeel.			-91	68
	Totaal Programma Mobiliteit		14.144	-14.127
Programma Cultuur en samenleving	Begr.na wijz.	realisatie	verschil	
	Lasten	72.230	72.601	-371

	Baten	1.105	866	-239
			Vershil Lasten	Vershil Baten
06.01 Cultuur				
Aanvullende subsidies regeling hedendaagse kunsten: eind 2018 is een drietal subsidies verstrekt voor activiteiten 2019/2020. Aangezien het projectsubsidies betref zijn de lasten in 2018 genomen. De uitgaven waren echter voorzien in 2019 en 2020			-718	
De exploitatiesubsidies 2017 voor de uitvoeringsorganisaties bkcc en Kunstbalie zijn op basis van de jaarverslagen lager vastgesteld en dat leidt daarmee tot een correctie op de eerder genomen lasten voor € 120.000.			120	
Overige per saldo			-25	-10
06.02 Erfgoed				
Uitgaven t.b.v. Europees programma Demi more: deels lagere uitgaven op deze post en deels vinden uitgaven in 2019 plaats.			168	-168
Erfgoedfabriek: onderbesteding ten aanzien van onderdeel beweging stimuleren			100	
Diverse kleinere onderschrijvingen: zoals mindere uitgaven t.b.v. cultuurhistorische waardekaarten (€ 60.000), regeling archeologisch onderzoek (€ 56.000), en, beheerslasten gebouw NBM (€ 56.000)			257	2
06.03 Sociale veerkracht				
Overige verschillen per saldo			6	-63
06.04 Sport				
Vanwege het niet aanleggen van de beoogde BMX-baan in Rucphen is de eerder beschikte subsidie van € 350.000 op nihil vastgesteld en zijn de eerder genomen lasten gecorrigeerd.			350	
Overige per saldo			-51	
De toegerekende organisatiekosten vallen t.o.v. de raming licht hoger uit a.g.v. meer inzet van personeel.			-578	
Totaal Programma Cultuur en samenleving			-371	-239

Algemeen financieel beleid		Begr.na wijz.	realisatie	verschil
	Lasten	76.167	71.348	4.819
	Baten	638.049	651.617	13.568
			Verschil	Verschil
			Lasten	Baten
31.02	Algemene dekkingsmiddelen			
	Op basis van de halfjaarcijfers 2018 is de MRB-raming naar boven bijgesteld van € 249,5 mln. naar € 257 mln. als gevolg van de autonome groei van het wagenpark. De uiteindelijke jaaropbrengst bedraagt € 256,4 mln. wat een nadelig resultaat inhoudt van ruim 0,2%. Deze afwijking heeft te maken met een lichte daling van de belastingcapaciteit in het tweede half jaar.			-646
	De algemene uitkering uit het provinciefonds is geraamd op € 224,4 mln. Uit de decembercirculaire blijkt dat de uitkering 2018 uitkomt op € 224,8 (incl. afrekening 2017). Deze lichte positieve afwijking is het gevolg van het actualiseren van de verdeelmaatstaven en het bijstellen van de uitkeringsfactor.			434
	Naast de algemene uitkering omvat het provinciefonds diverse decentralisatie-uitkeringen die samenhangen met specifieke beleidsafspraken, veelal vastgelegd in convenanten met het Rijk. In totaal gaat het om een volume van € 20,4 mln. De hieraan gerelateerde uitgaven worden verantwoord op de functionele productgroepen.			
	Het verschil tussen de bijgestelde begroting en de realisatie wordt verklaard door de volgende bijgestelde uitkeringen bij de decembercirculaire 2018			1.700
	- hydrologische maatregelen € 297.000			
	- MKB Innovatiestimulering (tranche 2017 en 2018) € 890.000			
	- SmartWayz € 413.223			
	- vakantieparken € 100.000			
	De opbrengst dividenden komt licht hoger uit.			81
	Het voordeel op de financieringsfunctie heeft als belangrijkste oorzaak de boekwinsten bij de verkoop van obligaties.		48	543
	De lasten overige algemene dekkingsmiddelen ad € 0,974 mln betreft de benodigde toevoeging aan de voorziening overige leningen i.v.m. de afdekking van de risico's van de leningen aan Go cartridge, Den Gouberg, Kredietunie Brabant, Kredietunie Noord-oost, Snoertse Plak, EIF-MKB en stichting groenfonds.		-974	
	Vrijval voorziening OB/Grondexploitaties			3.879

Algemeen financieel beleid		Begr.na wijz.	realisatie	verschil
	Lasten	76.167	71.348	4.819
	Baten	638.049	651.617	13.568
			Verschil	Verschil
			Lasten	Baten
				7.578
De in voorgaande jaren ontvangen rijksmiddelen voor Green deal proeftuinen ad € 2.595.226 en voor Rijks-EHS-lenteakkoord ad € 4.982.342 worden toegevoegd aan het rekeningresultaat.				
31.03	<u>Stelposten/overhead/vpb</u>			
	In de begroting wordt jaarlijks een stelpost voor onvoorziene lasten van € 1.308.402 opgenomen. Gedurende het begrotingsjaar 2018 is hierop geen beroep gedaan.		1.308	
	De overheadkosten die zijn gedefinieerd als alle kosten die samenhangen met de sturing en ondersteuning van de medewerkers in het primaire proces.		4.609	
	Door een strakke sturing zowel op de realisatie van de provinciale taken binnen het beschikbare capaciteitsbudget, als op de overige bedrijfsvoeringskosten (zie ook paragraaf bedrijfsvoering blz. XX), komen de kosten t.o.v. de begroting €4,6 mln lager uit.			
	Ophoging voorziening dubieuze debiteuren		-172	
	Bedrag van de heffing voor de vennootschapsbelasting		0	
	Door de inwerkingtreding van de Wet modernisering Vennootschapsbelastingplicht overheidsondernemingen worden overheidslichamen met ingang van het eerste boekjaar dat aanvangt op of na 1 januari 2016 Vpb-plichtig over hun ondernemersactiviteiten. Op basis van de inventarisatie van deze activiteiten komt de geraamde en de gerealiseerde af te dragen Vpb uit op € 0			
		Totaal Algemeen financieel beleid	4.819	13.568

Reserves	Begr.na wijz.	realisatie	verschil
Stortingen	691.120	705.998	-14.878
Onttrekkingen	864.912	851.117	-13.795
		Verschil stortingen	Verschil onttrekkingen
		-14.878	-13.795
	Totaal reserves	-14.878	-13.795
	Totaal generaal	34.874	-13.399
	Rekeningresultaat	21.475	

De stortingen in de reserves komen € 14,8 mln hoger uit dan geraamd. Dit betreft hoofdzakelijk de toevoeging aan de risicoreserve wegens vrijval van voorzieningen, die vanuit de risicoreserve waren gevormd.

De onttrekkingen aan de reserves zijn € 13,8 mln lager dan geraamd in de begroting. Aan de reserves zijn provinciale uitgaafposten gekoppeld. Uitgaven op deze begrotingsposten worden gedekt uit de desbetreffende reserves. Voor zover het uitgaafniveau achterblijft bij de raming, blijft ook de onttrekking achter bij de in de begroting geraamde onttrekking.

Balans met toelichting

Grondslagen voor resultaatbepaling en waardering

De jaarrekening is opgesteld met inachtneming van de voorschriften die het Besluit begroting en verantwoording provincies en gemeenten (**BBV**) en de verordening ex artikel 216 Provinciewet waarin door provinciale staten de uitgangspunten voor het financiële beleid en de regels voor het financieel beheer en de inrichting van de financiële organisatie zijn vastgesteld.

Volgens het BBV is het gemodificeerd stelsel van baten en lasten van toepassing.

De jaarrekening geeft volgens de normen van het BBV een zodanig inzicht dat een verantwoord oordeel kan worden gevormd over de financiële positie en over de baten en lasten.

De jaarrekening en de toelichtingen geven getrouw, duidelijk en stelselmatig de baten en lasten van het begrotingsjaar, evenals het saldo ervan weer. De jaarrekening geeft tevens een getrouw, duidelijk en stelselmatig inzicht in de financiële positie aan het einde van het begrotingsjaar.

De begrotingscijfers bestaan uit de oorspronkelijke begroting en alle door Provinciale Staten vastgestelde begrotingswijzigingen betreffende het verslagjaar.

De waardering van de activa en passiva en de bepaling van het resultaat vindt plaats op basis van historische kosten. Tenzij bij het desbetreffende onderdeel anders is vermeld, worden de activa en passiva opgenomen tegen nominale waarde.

De baten en lasten worden tenzij anders vermeld, toegerekend aan het jaar waarop zij betrekking hebben.

De lasten als gevolg van voorlopige subsidie toekenningen worden genomen op het moment van het beschikken (afgeven van de beschikking), tenzij:

- a. De hoogte van de subsidie expliciet is verbonden aan de te leveren prestaties (p x q subsidies), voorbeeld hiervan is een vast bedrag aan subsidie per aangelegd bushokje;
- b. De subsidie op basis van de subsidiebeschikking expliciet toe te rekenen is aan volgende begrotingsjaren (bijvoorbeeld (1) een subsidie jeugdzorg toegekend in 2013, maar voor exploitatiejaar 2014.

- c. Per balansdatum reeds een betrouwbare schatting kan worden gemaakt van de eventueel terug te vorderen subsidie (dit corrigeren op de last). Dan wordt een vordering te opgenomen in de jaarverslaggeving (inclusief correctie op de lasten) indien op een betrouwbare wijze kan worden ingeschat welk deel van de toegekende subsidies zal worden ingetrokken dan wel lager zal worden vastgesteld. Indien blijkt dat dit bijvoorbeeld op basis van de afgelopen jaren geen constant beeld oplevert en derhalve geen betrouwbare inschatting gemaakt kan worden, dan wordt de vordering uit voorzichtigheid nog niet verantwoord.

In januari 2019 heeft de Commissie BBV de handreiking “Verantwoorden van subsidies” gepubliceerd. In de handreiking gaat de Commissie BBV in op de vraag wanneer de subsidie als last bij de subsidiegever en als bate bij de subsidieontvanger dient te worden verantwoord.

In de handreiking geeft de Commissie BBV aan dat de verwerkingswijze afhangt van het type subsidie en de gestelde voorwaarden, waarbij de Commissie BBV - bij voorwaardelijke subsidieverstrekingen (exploitatie- en investeringssubsidies) - aangeeft dat de subsidielast op basis van toerekeningsbeginsel verantwoord dient te worden. Dit betekent dat de subsidielast (gedeeltelijk) verantwoord dient te worden in het jaar waarin door de subsidieontvanger de prestatie (waarvoor de subsidie voor is verstrekt) is geleverd en (gedeeltelijk) aan de gestelde voorwaarden is voldaan.

Zoals hierboven toegelicht, zijn de verstrekte (voorwaardelijke exploitatie- en investerings)subsidies in de jaarrekening 2018 van de provincie Noord-Brabant verantwoord op basis van het voorzichtigheidsprincipe. Deze verwerkingswijze wijkt derhalve af van de verwerkingswijze zoals opgenomen in de handreiking “Verantwoorden van subsidies” d.d. 21 januari 2019 van de Commissie BBV.

Omdat decentrale overheden de begroting 2018 niet meer aan kunnen passen, heeft de Commissie in de handreiking “Verantwoorden van subsidies” aangegeven dat de wijze van verwerken zoals opgenomen in de handreiking “Verantwoorden van subsidies” in ieder geval vanaf verslagjaar 2019 toegepast dient te worden. Daarnaast beschikken wij op grond van de geldende kaders en met subsidieontvangers gemaakte afspraken niet over de benodigde informatie om de subsidielasten op basis van het toerekeningsbeginsel te bepalen.

Wanneer de handreiking voor 2019 ongewijzigd blijft, dient in de jaarrekening 2019 een stelselwijziging voor de verantwoording van de subsidielasten naar het toerekeningsbeginsel plaats te vinden. Een wijziging naar de verwerkingswijze op basis van het toerekeningsbeginsel betreft een complexe en omvangrijke transitie met ingrijpende impact op de bedrijfsvoering. Voor de financiële verantwoording geldt dat de post nog te betalen subsidies op basis van het toerekeningsbeginsel naar verwachting aanzienlijk lager zal uitvallen en het eigen vermogen hoger. De daadwerkelijke financiële impact kan – vanwege het ontbreken van de benodigde informatie – op dit moment echter nog niet worden bepaald.

Baten en winsten worden slechts genomen voor zover zij op balansdatum zijn gerealiseerd. Verliezen en risico's die hun oorsprong vinden voor het einde van het begrotingsjaar, worden in acht genomen indien zij voor het opmaken van de jaarrekening bekend zijn geworden.

Dividenden zijn verantwoord in het jaar waarin het besluit tot toekenning van het dividend door de algemene vergadering van de vennootschap is genomen.

Personeelslasten worden in principe toegerekend aan het boekjaar waarop ze betrekking hebben. Als gevolg van het formele verbod op het opnemen van voorzieningen c.q. schulden uit hoofde van jaarlijks terugkerende arbeidskosten gerelateerde verplichtingen van vergelijkbaar volume worden sommige personele lasten echter toegerekend aan de periode waarin uitbetaling plaatsvindt. Daarbij moet worden gedacht aan componenten zoals ziektekostenpremie ten behoeve van gepensioneerden, overlopende vakantiegeld- en verlofaanspraken en dergelijke.

Voor arbeidskosten gerelateerde verplichtingen van een jaarlijks vergelijkbaar volume wordt geen voorziening getroffen of op andere wijze een verplichting opgenomen.

Uitgaven ten laste van bestemmingsreserves worden op de exploitatie verantwoord, uitgaven ten laste van voorzieningen worden direct ten laste van de desbetreffende balanspost gebracht. Toevoegingen aan en bijdragen van reserves worden verantwoord bij de resultaatsbestemming. De toevoeging aan en vrijval van voorzieningen wordt in de rekening van baten en lasten verantwoord.

Aan investeringen wordt geen overhead toegerekend.

Vaste activa

De vaste activa zijn gewaardeerd tegen de verkrijgings- of vervaardigingsprijs. Specifieke investeringsbijdragen van derden worden op de desbetreffende investering in mindering gebracht; in die gevallen wordt op het saldo afgeschreven.

Immateriële vaste activa

De immateriële vaste activa worden gewaardeerd tegen de verkrijgingsprijs c.q. de vervaardigingsprijs verminderd met de afschrijvingen.

De obligaties worden gewaardeerd tegen nominale waarde omdat ze aangehouden worden tot einde looptijd. Wat bij aankoop meer (of minder) wordt betaald wordt als agio (of disagio) geactiveerd en afgeschreven over de looptijd van de betreffende obligaties.

Bijdragen aan investeringen van derden worden niet geactiveerd. Investeringsbijdragen van de provincie aan gemeenten en andere instellingen worden niet geactiveerd maar ineens ten laste van de exploitatie gebracht conform het besluit van PS bij Voorjaarsnota 2010.

Materiële vaste activa

De materiële vaste activa zijn gewaardeerd tegen verkrijgingsprijs of vervaardigingsprijs. Specifieke investeringsbijdragen van derden worden op de desbetreffende investeringen in mindering gebracht.

Afschrijvingen geschieden onafhankelijk van het resultaat van het boekjaar.

Bijdragen aan investeringen van derden worden niet geactiveerd.

Op geactiveerde investeringen in de openbare ruimte met een maatschappelijk nut kan extra worden afgeschreven.

Een actief dat buiten gebruik wordt gesteld, wordt op het moment van buitengebruikstelling voor de resterende boekwaarde afgeschreven.

Tot en met 2014 was binnen de investeringen in materiële vaste activa voor het merendeel van de investeringen sprake van de lineaire afschrijvingsmethodiek. Voor enkele investeringen gold een afwijkende afschrijving op basis van annuïteiten. Omwille van de eenvoud en de eenduidigheid is bij burap 2015/begroting 2016 besloten om voor alle

investeringen de lineaire afschrijvingsmethode te hanteren. De met deze keuze samenhangende meerjarig financiële budgettaire neutrale effecten zijn in de begroting 2015 e.v. verwerkt.

Afschrijvingsbeleid

De materiële vaste activa met economisch nut en de investeringen in de openbare ruimte met maatschappelijk nut worden afgeschreven rekening houdend met de actuele regelgeving en overeenkomstig de normen gangbaar in het maatschappelijk verkeer.

De materiële vaste activa met economisch nut worden lineair afgeschreven in maximaal:

- a. 25 jaar : bedrijfsgebouwen
- b. 25 jaar : vervoermiddelen
- c. 15 jaar: machines apparaten en installaties;
- d. 15 jaar: meubilair.

Activa met economisch nut en een verkrijgingprijs van minder dan € 250.000 worden niet geactiveerd, uitgezonderd gronden en terreinen. Deze laatst genoemden worden altijd geactiveerd.

De materiële vaste activa in de openbare ruimte met maatschappelijk nut worden lineair afgeschreven in maximaal:

- a. 15 jaar wegen
- b. 15 jaar infra-projecten.

Financiële vaste activa

De financiële vaste activa zijn gewaardeerd tegen de oorspronkelijke verkrijgingprijs (de inkoopprijs en de bijkomende kosten), de jaarlijkse aflossingen, afschrijvingslasten en afwaarderingen wegens duurzame waardeverminderingen.

Duurzame waardeverminderingen van vaste activa worden onafhankelijk van het resultaat van het boekjaar in aanmerking genomen. Zo nodig is een voorziening voor verwachte oninbaarheid op de boekwaarde in mindering gebracht.

De kapitaalverstrekkingen aan de deelnemingen zijn gewaardeerd tegen verkrijgingprijs. Indien de waarde van de aandelen onverhoopt structureel mocht dalen tot onder de verkrijgingprijs vindt afwaardering plaats.

Uitzondering hierop zijn de deelnemingen NV BNG, NV Waterschapsbank, Enexis Holding NV, Publiek belang elektriciteitsproductie NV, NV Brabant Water, NV Delta

Nutsbedrijf, NV Eindhoven Airport, BV TOM en CV TOM. De kapitaalverstrekking aan deze deelnemingen is op € 0 gewaardeerd.

Verstrekke leningen zijn opgenomen tegen nominale waarde. Zo nodig is een voorziening voor verwachte oninbaarheid in mindering gebracht.

Vlottende activa

De voorraden worden gewaardeerd tegen verkrijgingprijs of lagere marktwaarde.

De onderhanden werken grondexploitatie zijn opgenomen tegen de verkrijgings- of vervaardigingsprijs, verminderd met de opbrengst wegens verkopen. Indien de boekwaarde de marktwaarde van de grond overschrijdt, wordt een afwaardering naar de lagere marktwaarde verantwoord/wordt een voorziening voor het verwachte negatieve resultaat getroffen.

De overige uitzettingen met een rentetypische looptijd korter dan één jaar (obligaties) worden gewaardeerd tegen nominale waarde of duurzaam lagere waarde. De nominale waarde van de beleggingsportefeuille wordt bepaald door de aflossingsbedragen van de obligaties zoals deze na afloop van betreffende looptijd van de effecten plaatsvinden.

De vorderingen worden gewaardeerd tegen de nominale waarde. De voorziening wordt op peil gehouden door een jaarlijkse schatting van oninbaarheid.

De liquide middelen worden tegen nominale waarde opgenomen.

De overlopende activa zijn gewaardeerd tegen nominale waarde. Zo nodig is een voorziening voor verwachte oninbaarheid in mindering gebracht.

Vaste passiva

De reserves zijn gewaardeerd tegen de nominale waarde. Toevoegingen en onttrekkingen vinden plaats op basis van besluiten van Provinciale Staten en geschieden altijd in het kader van resultaatbestemming.

De voorzieningen zijn met uitzondering van de voorziening APPA en de risicovoorziening algemeen, gewaardeerd op het nominale bedrag van de daaraan ten grondslag

liggende verplichtingen c.q. de voorziene verliezen.

De voorziening APPA en risicovoorziening algemeen zijn opgenomen tegen contante waarde.

De vaste schulden, schulden met een rentetypische looptijd van één jaar of langer, worden gewaardeerd tegen de nominale waarde minus de aflossingen.

Vlottende passiva

De vlottende passiva worden gewaardeerd tegen de nominale waarde.

Niet in de balans opgenomen verplichtingen

Borg- en Garantstellingen: Voor zover leningen door de provincie gewaarborgd zijn, is onder aan de balans (buiten de balanstelling) het totaalbedrag van de geborgde schuldrestanten per einde boekjaar opgenomen.

Activa	Balans 2018		bedragen x € 1.000	
	per 31-12-18	per 31-12-17	per 31-12-18	per 31-12-17
Vaste activa				
<u>Immaterieel</u>				
Kosten verbonden aan het sluiten van geldleningen en het saldo van agio en disagio	29.714	50.366		
Kosten van onderzoek en ontwikkeling van een bepaald actief				
<u>Materieel</u>				
Investeringen met economisch nut	69.164	74.847		
Investeringen met maatschappelijk nut	359.624	354.388		
<u>Financieel</u>				
Kapitaalverstrekkingen aan:				
- deelnemingen	48.882	45.297		
- gemeenschappelijke regelingen				
- overige verbonden partijen				
leningen aan:				
- openbare lichamen	1.340.189	890.903		
- deelnemingen	358.477	348.846		
- overige verbonden partijen	78.240	55.790		
- overige langlopende leningen	110.412	92.819		
Uitzettingen:				
- Uitzettingen in schatkist met rentetypische looptijd >= 1 jaar	340.700	340.700		
- Uitzettingen in Ned. schuld papier met looptijd >= 1 jaar	7.985	305.636		
- Overige uitzettingen met rentetypische looptijd >= 1 jaar	1.133.756	790.152		
Overige financiële vaste activa	85.396	96.253		
Totaal vaste activa	3.962.539	3.445.996		
Vlottende activa				
<u>Voorraden</u>				
- grond- en hulpstoffen	69.240	64.225		
- onderhanden werk	3.643	1.991		
- bouwgronden in exploitatie	53.775	68.934		
- gereed product en handelsgoederen	13.446	14.913		
<u>Uitzettingen met een rentetypische looptijd <= 1 jaar</u>				
- vorderingen op openbare lichamen	38.065	39.269		
- verstrekte kasgeldleningen aan openbare lichamen	0	0		
- overige verstrekte kasgeldleningen				
- rekening courant verhouding met het Rijk	377.289	868.372		
- rekening-courantverhoudingen met niet financiële instellingen	4	4		
- uitzettingen in schatkist met rentetypische looptijd < 1 jaar				
- uitzettingen in Nederlands schuld papier met rentetypische looptijd < 1 jaar				
- overige vorderingen	6.829	10.801		
- overige uitzettingen				
<u>Liquide middelen</u>				
Kas- en banksaldi	65	153		
<u>Overlopende activa</u>				
- Europese overheidslichamen	48.617	57.339		
- Rijk	45.302	39.829		
- Overige Nederlandse overheidslichamen	21.784	22.816		
- Overige overlopende activa	22.904	27.743		
Totaal vlottende activa	700.963	1.216.389		
Totaal Activa	4.663.501	4.662.385		
<i>Recht op verliescompensatie krachtens de wet vennootschapsbelasting</i>	0	0		
Passiva				
<u>Eigen vermogen</u>				
Algemene reserve			254.494	273.165
Reserve Essent			2.776.685	2.699.489
Bestemmingsreserves			588.904	680.413
Gerealiseerd resultaat			21.475	112.136
<u>Voorzieningen</u>				
			67.288	56.351
<u>Vaste schulden</u>				
Obligatieleningen				
Onderhandse leningen van:				
- binnenlandse pensioenfondsen en verzekeringsinstellingen			16.883	23.673
- binnenlandse banken en overige financiële instellingen				
- binnenlandse bedrijven				
- openbare lichamen				
- overige binnenlandse sectoren				
- buitenlandse instellingen, fondsen, banken, bedrijven en overige sectoren				
Door derden belegde gelden				
Waarborgsommen			0	0
Totaal vaste passiva			3.725.730	3.845.227
Vlottende passiva				
<u>Netto-vlottende schulden met een rentetypische looptijd <= 1 jaar</u>				
- kasgeldleningen bij openb. lichamen				
- banksaldi			0	0
- overige schulden			226.650	78.725
<u>Overlopende passiva</u>				
- Van Europese en Nederlandse overheidslichamen ontvangen voorschotbedragen voor uitkeringen met specifiek bestedingsdoel onderscheiden naar:				
- Europese overheidslichamen			8.415	2.878
- Rijk			40.941	120.756
- Overige Nederlandse overheidslichamen			221	262
- Overige overlopende passiva			661.545	614.537
Totaal vlottende passiva			937.772	817.158
Totaal Passiva			4.663.501	4.662.385
<i>borg- en garantstellingen</i>			123.504	129.938

Toelichting op de balans per 31 december 2018

Aansluiting met de balans per 31 december 2017.

De rubricering van de overlopende activa en overlopende passiva in de jaarrekening 2017 is in de beginbalans in de jaarrekening 2018 o.a. vanwege een aantal negatieve posten gewijzigd opgenomen.

In de jaarrekening 2018 is de beginbalans hiervoor als volgt gecorrigeerd:

Overlopende activa	jaarrek-2017	reclassificatie	jaarrek 2018
	31 dec 2017		31 dec 2017
Nog te ontvangen bijdragen van de EU	57.134.598	204.243 [▲]	57.338.841
Nog te ontvangen bijdragen van het Rijk	38.948.095	880.514 [▲]	39.828.609
Nog te ontvangen bijd. overige overheid	22.722.861	93.506 [▲]	22.816.367
Overige overlopende activa	27.742.549		27.742.549
	<u>146.548.103</u>	<u>1.178.263</u>	<u>147.726.365</u>

Overlopende passiva	jaarrek-2017	reclassificatie	jaarrek 2018
	31 dec 2017		31 dec 2017
Vooruitontvangen van EU	2.674.011	204.243	2.878.254
Vooruitontvangen van Rijk	223.547.009	-102.791.221	120.755.788
Vooruitontvangen van overige Ned. overh.	1.177.478	-915.234	262.244
Nog te betalen subsidies	424.112.897		424.112.897
Overige overlopende passiva	85.743.789	104.680.475	190.424.264
	<u>737.255.184</u>	<u>1.178.263</u>	<u>738.433.447</u>

Overlopende activa

Nog te ontvangen bedragen van EU/vooruitontvangen van EU

Het bedrag ad € 204.243 betreft interreggelden die in de balans 2017 negatief onder de overlopende passiva waren opgenomen.

Nog te ontvangen bijdragen van het rijk/vooruitontvangen van het rijk

In de balans 2017 was bij de overlopende passiva een bedrag van +/- € 880.514 begrepen voor doeluitkering luchtkwaliteit. Het betreft de door het rijk achtergehouden 5% op de doeluitkering die pas bij realisatie van de prestaties wordt uitgekeerd. Dit bedrag is in de beginbalans 2018 als nog te ontvangen van het rijk onder de overlopende activa opgenomen.

Nog te ontvangen bijdrage overige overheid

In de balans 2017 was voor kruisposten stimulus een negatief bedrag opgenomen op de balans van € 93.506. Dit bedrag is in de beginbalans op de overige overlopen passiva gecorrigeerd.

Overlopende passiva

Nog te ontvangen bedragen van EU/vooruitontvangen van EU

Het bedrag ad € 204.243 betreft interreggelden die in de balans 2017 negatief onder de overlopende passiva waren opgenomen.

Vooruitontvangen van het rijk

Naast de in de balans 2017 negatief opgenomen middelen voor de doeluitkering luchtkwaliteit ad € 880.514 betreft de reclassificatie de verschuiving van vooruitontvangen uitkeringen van het rijk voor PPS A59 ad € 48.381.094, uitkering Leefbaarheid N69 ad € 711.672 en rijksuitkering N69 ad € 54.578.969 naar overige overlopende passiva.

Vooruitontvangen van overige Ned. Overheden

Het bedrag ad € 915.234 betreft de ontvangen middelen voor compensatie natuur en landschapswaarden die behoort tot de overige overlopende passiva en in de balans 2017 niet juist was opgenomen.

Overige overlopende passiva

De reclassificatie ad € 104.680.475 betreft:

Compensatie Natuur- en Landsch.waard	915.234
Rijksmiddelen PPS-A59	48.381.094
Rijksmiddelen leefbaarheid N69	711.672
Rijksmiddelen N69	54.578.969
Kruisposten stimulus	93.506
	<u>104.680.475</u>

ACTIVA**Vaste activa**Immateriële vaste activa

De immateriële vaste activa worden gewaardeerd tegen de verkrijgingsprijs c.q. de vervaardigingsprijs verminderd met de afschrijvingen.

	Bedragen in €	
	Boekwaarde per 31 dec 17	Boekwaarde per 31 dec 18
Betaalde agio obligaties	50.365.996	
Vermeerderingen		1.160.307
Verminderingen a.g.v. aankoop		-11.201.886
Afschrijving in 2018		-10.610.541
Boekwaarde per 31 dec 18		<u>29.713.876</u>

De opbrengst van de verkoop Essent is onder andere uitgezet in obligaties.

De obligaties worden gewaardeerd tegen nominale waarde omdat ze aangehouden worden tot einde looptijd. Wat bij aankoop meer (of minder) wordt betaald wordt als agio (of disagio) geactiveerd en afgeschreven over de looptijd van de betreffende obligaties.

Materiële vaste activa

De Materiële vaste activa worden onderscheiden in:

- Materiële vaste activa: investeringen met economisch nut
 - Materiële vaste activa: investeringen in de openbare ruimte met maatschappelijk nut
- De materiële vaste activa met economisch nut zijn gewaardeerd tegen verkrijgingsprijs of vervaardigingsprijs. Specifieke investeringsbijdragen van derden worden op de desbetreffende investeringen in mindering gebracht.

De materiële vaste activa in de openbare ruimte met maatschappelijk nut zijn gewaardeerd tegen verkrijgingsprijs of vervaardigingsprijs.

Het verloop van de materiële vaste activa is als volgt:

	Bedragen in €				
	Boekwaarde per 31 dec 17	Investering in 2018	Afschrijving in 2018	Bijdragen van derden direct gerelateerd	Boekwaarde per 31 dec 18
<u><i>Economisch nut</i></u>					
Bedrijfsgebouwen	69.323.820	510.560	6.217.486	0	63.616.894
Vervoermiddelen	0	0	0	0	0
Machines, apparaten en installaties	4.429.266	743.878	679.172	0	4.493.972
Overige materiële vaste activa	55.496	0	40.542	0	14.954
Gronden ontwikkelbedrijf	1.038.356	0	0		1.038.356
Totaal economisch nut	<u>74.846.937</u>	<u>1.254.438</u>	<u>6.937.200</u>	<u>0</u>	<u>69.164.175</u>
<u><i>Maatschappelijk nut investeringen van vóór 2017</i></u>					
Grond, weg en waterbouwkundige werken	288.073.846		38.514.453		249.559.393
<u><i>Maatschappelijk nut nieuwe investeringen vanaf 2017</i></u>					
Grond, weg en waterbouwkundige werken	66.313.781	48.171.882	4.420.919	6.850.406	110.064.744
Totaal maatsch.nut	<u>354.387.627</u>	<u>48.171.882</u>	<u>42.935.372</u>	<u>6.850.406</u>	<u>359.624.137</u>
Totaal	<u>429.234.564</u>	<u>49.426.320</u>	<u>49.872.572</u>	<u>6.850.406</u>	<u>428.788.312</u>

Voor een gedetailleerd overzicht van deze investeringen met economisch nut en investeringen in de openbare ruimte met maatschappelijk nut wordt verwezen naar de bijlage 2 van de bijlagenbundel op blz 6.

De specificatie van de investeringen 2018 is als volgt:

<u>Investerings en desinvesteringen 2018 met economisch nut</u>	€
<i>Bedrijfsgebouwen</i>	
Provinciehuis	390.757
Steunpunten	119.803
<i>Machines apparaten en installaties</i>	
Materieel provinciale wegen	660.500
ICT en automatisering	83.378
Totaal investeringen met economisch nut	<u>1.254.438</u>

<u>Investerings 2017 in de openbare ruimte met maatschappelijk nut</u>	€
<i>Grond-, weg- en waterbouwkundige werken</i>	
Wegeninvesteringen	47.308.703
N261	50.000
Komomleidingen	813.179
Tot.inv.openb.ruimte met mij nut	<u>48.171.882</u>
Tot. investeringen in materiële vaste activa	<u>49.426.320</u>

Financiële vaste activa

Kapitaalverstrekking aan deelnemingen

Het verloop van de kapitaalverstrekking aan deelnemingen is als volgt weer te geven:

	Bedragen in €			
	Boekwaarde per 31 dec 17	Toename in 2018	Verminderings in 2018	Boekwaarde per 31 dec 18
Kapitaalverstrekingen aan deelnemingen	56.307.362	16.730.363	0	73.037.725
Afvoorziening deelnemingen	-11.010.234			-24.156.049
	<u>45.297.128</u>	<u>16.730.363</u>	<u>0</u>	<u>48.881.676</u>

De kapitaalverstrekingen aan de deelnemingen zijn gewaardeerd tegen verkrijgingsprijs. Indien de marktwaarde van de deelnemingen daalt tot onder de verkrijgingsprijs, vindt afwaardering naar deze lagere marktwaarde plaats. Uitzondering hierop zijn de deelnemingen NV BNG, NV Waterschapsbank, Enexis Holding NV, Publiek belang elektriciteitsproductie NV, NV Brabant Water, NV Delta Nutsbedrijf, NV Eindhoven Airport, BV TOM en CV TOM. De kapitaalverstreking aan deze deelnemingen is op € 0

gewaardeerd. Een gedetailleerd overzicht van de deelnemingen is opgenomen in bijlage 3a.

De toename in 2018 tot een bedrag van € 16.730.363 betreft de kapitaalverstreking aan de deelnemingen 'Ruimte voor Ruimte' en de deelneming Pivotpark/OLSP. Op de kapitaalverstreking aan deelnemingen is in totaal een voorziening van € 24.156.049 in mindering gebracht.

Verstekte geldleningen

Een gedetailleerd totaal-overzicht van de door de provincie verstrekte geldleningen is opgenomen in bijlage 3b van de bijlagenbundel.

Leningen aan openbare lichamen

Het betreft leningen aan gemeenten en waterschappen in andere provincies, waar de provincie Noord-Brabant geen toezicht op houdt.

Het verloop van deze leningen is als volgt:

	Bedragen in €			
	Boekwaarde per 31 dec 17	Toename in 2018	Verminderings in 2018	Boekwaarde per 31 dec 18
leningen aan openbare lichamen	893.912.764	487.021.648	37.045.729	1.343.888.682
Afvoorziening *	-3.010.000			-3.700.000
	<u>890.902.764</u>	<u>487.021.648</u>	<u>37.045.729</u>	<u>1.340.188.682</u>

Gedurende 2018 heeft de provincie leningen verstrekt aan een reeks van decentrale overheden / gemeenten tot een bedrag van € 487.021.648.

Op deze leningen is ultimo 2018 een voorziening van € 3.700.000 in mindering gebracht. Een specificatie is opgenomen in de bijlagenbundel op blz. 41 t/m 43.

Verstekte leningen aan deelnemingen

Het verloop van de leningen aan deelnemingen is als volgt weer te geven:

	Bedragen in €			
	Boekwaarde per 31 dec 17	Toename in 2018	Verminderings in 2018	Boekwaarde per 31 dec 18
Leningen aan deelnemingen	384.560.997	18.580.232	27.444.434	375.696.795
Afvoorziening *	-30.637.936			-17.219.694
	<u>353.923.060</u>	<u>18.580.232</u>	<u>27.444.434</u>	<u>358.477.101</u>

Het saldo per 1-1-2018 ligt € 5,1 miljoen hoger, in verband met de omzetting van de

lening aan het breedbandfonds. In 2018 is de provincie daar 100% aandeelhouder van geworden.

In 2018 heeft de provincie € 18.580.232 aan leningen verstrekt aan de deelnemingen van BOM spin-off-fonds, Pivotpark, OLSP Vastgoed, Green Chemistry Campus, via het ontwikkelbedrijf, High-Tech xl, Rockstart, NV Monumentenfonds, Brabant Start up fonds en Aviolanda.

Een specificatie van deze leningen is opgenomen in de bijlagenbundel op blz 39.

Op de leningen aan deelnemingen is ultimo 2018 in totaal een bedrag van € 17.219.694 in mindering gebracht omdat wordt ingeschat dat dit bedrag niet meer zal worden terugontvangen.

De verminderingen ad € 27.444.434 betreffen de aflossingen op de leningen aan Ruimte voor Ruimte CV (omzetting in agio), Pivotpark (omzetting in agio), BOM-spin-off, NV Monumentenfonds en aan deelnemingen ontwikkelbedrijf.

In 2015 heeft de provincie hybride leningen verstrekt aan de NWB Bank (€ 50 miljoen) en aan de BNG Bank (€ 100 miljoen). Door het hybride karakter dragen deze leningen bij aan het risicodragend vermogen van deze banken. De NWB Bank en de BNG Bank moesten daartoe overgaan vanwege aangekondigde aanscherping van de vermogens-eisen voor banken door de toezichthouder Europese Centrale Bank. De NWB Bank en de BNG Bank hebben een belangrijke rol in de financiering van de publieke sector in Nederland. Vandaar dat Provinciale Staten hebben ingestemd met deze leningen. Ook andere provincies en gemeenten hebben deelgenomen in deze leningen. De provincie Noord-Brabant is aandeelhouder van beide banken.

In 2016 heeft de provincie in aanvulling op de twee leningen nog een volgende hybride lening verstrekt aan de BNG Bank van € 49,8 miljoen. Bij deze lening hebben Provinciale Staten eveneens expliciete instemming gegeven.

De hybride leningen zijn perpetuele leningen en kennen een relatief hoge rentevergoeding.

De belangrijkste risico's van deze hybride leningen zijn de eeuwigdurende looptijd, de achterstelling ten opzichte van andere leningen, de verplichting dat de beide banken op de hoofdsom naar rato zullen afschrijven als de kern-kapitaal ratio onder de 5,125% solvabiliteit zakt (72,5% voor de NWB Bank en 37% voor de BNG Bank ultimo 2017), een kans op afschrijving op last van de toezichthouder met overeenkomstig lagere

rentebetalingen tot gevolg.

De NWB Bank heeft als leningnemer het recht om de lening op de eerste renteherzieningsdatum na tien jaar af te lossen tegen nominale waarde. Tot dat moment is sprake van een niet-beursgenoteerde onderhandse lening met een beperkte verhandelbaarheid die tegen nominale waarde wordt gewaardeerd op onze balans. BNG Bank heeft als leningnemer het recht om beide leningen op de eerste renteherzieningsdatum na 5,5 jaar af te lossen tegen de nominale waarde. Indien de bank niet aflost hebben de leninggevers dan als alternatief de mogelijkheid om een beursnotering voor de leningen aan te vragen. Tot dat moment is ook bij deze leningen sprake van niet-beursgenoteerde onderhandse leningen met een beperkte verhandelbaarheid die tegen nominale waarde worden gewaardeerd op onze balans.

Leningen aan overige verbonden partijen

Het verloop van deze leningen is als volgt:

	Bedragen in €			
	Boekwaarde per 31 dec 17	Toename in 2018	Vminderingen in 2018	Boekwaarde per 31 dec 18
Leningen aan overige verbonden partijen	54.866.370	34.750.000	4.950.000	84.666.370
Af voorziening *	-4.153.882			-6.426.426
	50.712.488	34.750.000	4.950.000	78.239.944

Het saldo per 31-12-2017 is € 5,1 miljoen lager i.v.m. omzetting van de lening aan het Breedbandfonds.

De toename van de verstrekte geldleningen ad € 34.750.000 betreft de leningen aan Cleantechfonds, het Energiefonds en het Innovatiefonds. De verminderingen betreffen de aflossingen op de Biobased lening PWP water en de lening aan het innovatiefonds.

Een specificatie van deze verstrekte leningen is opgenomen in de bijlagenbundel op blz. 39.

Op de leningen aan overige verbonden partijen is ultimo 2018 een bedrag van € 4.950.000 afgelost door het Innovatiefonds en Het Biobased fonds (PWP water).

Op de leningen aan overige verbonden partijen is ultimo 2018 een bedrag van € 6.426.426 in mindering gebracht omdat wordt ingeschat dat dit bedrag niet meer zal worden terugontvangen.

Overige verstrekte langlopende leningen

Het verloop van deze leningen is als volgt:

	Bedragen in €				
	Boekwaarde per 31 dec 17	Verstrekt in 2018	aflossing in in 2018	oninbaar	Boekwaarde per 31 dec 18
Overige langlopende leningen	95.348.561	24.055.545	5.488.052	90.000	113.826.054
Af voorziening *	-2.529.697				-3.414.120
	<u>92.818.864</u>	<u>24.055.545</u>	<u>5.488.052</u>	<u>90.000</u>	<u>110.411.934</u>

Door de provincie is in 2018 voor € 24.055.545 aan overige leningen verstrekt aan diverse partijen, maar o.a. € 10.000.000 aan het Nationaal Groenfonds in het kader van de Transitie veehouderijen. Op de leningen is ultimo 2018 een bedrag van € 5.488.052 afgelost. Een bedrag van € 90.000 is als oninbaar beschouwd.

Bovendien is een bedrag van € 3.414.120 in mindering gebracht omdat wordt ingeschat dat dit bedrag niet meer zal worden terugontvangen.

Een specificatie van deze verstrekte leningen is opgenomen in de bijlagenbundel op blz. 39 t/m 41.

Uitzettingen in de Rijks schatkist met een rentetypische looptijd >=1 jaar

In 2013 heeft de provincie in het kader van partieel schatkistbankieren € 340.700.000 uitgezet bij de het ministerie van Financiën met looptijden tussen 11 en 16 jaar volgens onderstaande tabel. Deze uitzettingen zijn in 2018 niet gewijzigd

De resterende looptijd ultimo 2018 bedraagt:

Bedrag	vervaldatum	Rente
€ 100,0 miljoen	07-08-2024	2,15%
€ 25,0 miljoen	07-08-2025	2,22%
€ 21,0 miljoen	07-08-2026	2,28%
€ 21,2 miljoen	09-08-2027	2,34%
€ 54,0 miljoen	04-10-2028	2,60%
€ 119,5 miljoen	04-10-2029	2,63%
<u>€ 340,7 miljoen</u>		

Overige specificatie uitzettingen met een rentetypische looptijd >=1 jaar

Omschrijving	Bedragen in €		
	Boekwaarde per 31 dec 2017	Vermeerderingen/ verminderingen in het dienstjaar	Boekwaarde per 31 dec 2018
Stand obligaties	1.070.260.000	53.334.000	1.123.594.000
Zerobond	2.065.215		2.065.215
Participaties	2.355.595	-590.079	1.765.517
PPS-A59 - financiering beschikbaarheid	21.106.694	-6.790.142	14.316.552
	<u>1.095.787.505</u>	<u>45.953.780</u>	<u>1.141.741.284</u>

Het grootste deel van de uitzettingen met een looptijd groter of gelijk aan 1 jaar betreft uitzettingen uit de verkoopopbrengst van Essent.

Het gaat hierbij om obligaties die bij aankoop voldoen aan de volgende criteria:

- 1 gerenommeerde financiële instellingen binnen de EER (Europese Economische Ruimte) met minimaal een AA-minus rating waarvan het land minimaal een AA rating heeft;
- 2 Europese centrale overheden binnen de EER (staatspapier) met minimaal een AA-minus rating;
- 3 financiële instellingen binnen het EURO gebied waarvoor overheden binnen de EER een staatsgarantie hebben afgegeven waardoor de rating minimaal AA-minus bedraagt;
- 4 leningen met extra zekerheid (covered bonds) met minimaal een AA-minus rating van financiële instellingen binnen landen in de EER met minimaal een AA rating;
- 5 alle stukken genoteerd in euro.

In 2018 zijn er obligaties verkocht (€ 112 miljoen) en aangekocht (€ 165 miljoen) binnen de wettelijke toegestane regels (geen looptijdverlenging), zodat er extra rendement wordt gerealiseerd via boekwinsten en rente-inkomsten. Het effect daarvan was per saldo € 8,3 miljoen over de periode 2018 t/m 2028.

De verdeling van de obligaties over de landen en financiële instellingen is :

Debiteur	€	percentage
Rabobank (Nederland)	186.565.000	16,60%
Nordea Bank (Zweden)	154.170.000	13,72%
Pohjola Bank (Finland)	104.635.000	9,31%
DNB Boligkrdeit (Noorwegen)	100.000.000	8,90%
Sparebank (Noorwegen)	85.000.000	7,57%
Svenska handelsbanken (zweden)	66.500.000	5,92%
Danske Bank (Denemarken)	65.100.000	5,79%
Swedbank (Zweden)	50.000.000	4,45%
Bank Nederlandse gemeenten (Nederland)	47.040.000	4,19%
Frankrijk	45.224.000	4,02%
Lansforsak (Zweden)	41.275.000	3,67%
Finland	29.650.000	2,64%
Oostenrijk	26.200.000	2,33%
Compagnie de Financement Foncier (Frankrijk)	25.000.000	2,23%
Nederlandse Waterschapsbank (Nederland)	24.000.000	2,14%
Allianz (Duitsland)	19.000.000	1,69%
Lloyds (Verenigd Koninkrijk)	14.000.000	1,25%
FMO Nederlandse Financieringsmaatschappij (Nederland)	12.000.000	1,07%
Nederland	7.985.000	0,71%
Abbey National Tre (Verenigd Koninkrijk)	7.000.000	0,62%
HSBC (Verenigd Koninkrijk)	5.000.000	0,45%
Nord LB (Luxemburg)	5.000.000	0,45%
Royal Bank of Scotland (Verenigd Koninkrijk)	3.250.000	0,29%
	<u>1.123.594.000</u>	<u>100,00%</u>

Alle uitzettingen voldoen aan de voorwaarden (ratingeisen) zoals hiervoor geformuleerd. Het totaal van deze uitzettingen is verdeeld over twee portefeuilles, te weten: de immunisatieportefeuille met een nominale waarde van € 952.784.000 (ultimo 2017: € 889.450.000) en de investeringsagendaportefeuille met een nominale waarde van € 180.810.000 (was eind 2017: € 180.810.000).

Het gemiddelde rendement van de obligatieportefeuilles bedroeg in 2018 voor de immunisatieportefeuille: 5,05% (2017: 4,72%) en voor de investeringsagendaportefeuille: 2,44% (2017: 3,05%).

b Oikocredit

Verder bestaan de uitzettingen nog uit de participatie oikocredit ad € 435.000 en de bijbehorende Zerobond ad € 2.065.215. Deze uitzettingen zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden en samen vormen ze het nominaal bedrag van de zerobond.

c Beschikbaarheid A59

Voor de beschikbaarheid van de A-59 heeft de provincie € 14.316.552 als financieel vast actief op de balans opgenomen.

d/e Participaties

Daarnaast heeft de provincie nog participaties in het project De havenmeester Tilburg en in het project Woningstichting De Haven.

Overige financiële vaste activa

Sloopvergoedingen	Bedragen in €	
	31-dec-17	31-dec-18
Sloopvergoedingen beëindiging veehouderijen	65.979.174	55.081.682
Vorderingen Ruimte voor Ruimte	30.274.279	30.314.390
Totaal Sloopvergoedingen	96.253.453	85.396.072

De sloopvergoedingen in het kader van de Regeling Beëindiging Veehouderijen tweede tranche worden tot de financiële vaste activa gerekend.

In 2018 zijn 179 titels verkocht, wat tot een inkomst heeft geleid van € 17,1 miljoen. Aan gemeenten is € 6,5 miljoen afgedragen. Daarnaast zijn er nog inkomsten (borgstellingsprovisie) en uitgaven geweest in het kader van de sanering MOB complexen. Per saldo bedraagt de afname € 10,9 miljoen.

Daarnaast is besloten dat in het kader van de Ruimte voor Ruimte regeling verbreed via de Vervolgsamenwerkingsovereenkomst (SOK2) 600 kavels zullen worden ontwikkeld om de kosten terug te verdienen voor:

Sloopvergoedingen	Bedragen in €	
	31-dec-17	31-dec-18
Sanering voormalige MOB-complexen ¹ (max. € 22,5 mln)	12.319.042	12.359.153
Sloop SOBB ² (max. € 9 mln.)	4.512.591	4.512.591
Sanering glastuinbouwbedrijven (max. € 13,0 mln)	10.609.653	10.609.653
Verplaatsing en sloopkosten Kuijpers Kip	2.832.993	2.832.993
Totaal Sloopvergoedingen	30.274.279	30.314.390

¹ MOB = Militair mobilisatie complex

² SOBB = Sloop overtollige bebouwing buitengebied

Het risico van het mogelijk niet terugverdienen van de sloopvergoedingen als volgt te formuleren:

Vanaf 2016 is de provincie 100% aandeelhouder van Ruimte voor Ruimte Beheer BV. Er is een nieuwe businesscase voor de jaren 2016 t/m 2031 opgesteld. Aan de hand van de nieuwe businesscase is ook een risicoanalyse uitgevoerd. Sinds begin 2016 is belastingwetgeving gewijzigd en moeten alle kavels geleverd worden in de "BTW-sfeer". Daarmee worden de opbrengsten over de hele looptijd € 6,5 miljoen lager dan eerder gepland. Dergelijke maatregelen van de Rijksoverheid hebben een grote impact op de toekomstige resultaten van de Ontwikkelingsmaatschappij. In 2017 zijn er maatregelen

getroffen om de uitvoering voldoende robuust te maken. Deze hebben geen budgettaire consequenties voor de provincie.

Voor het dekken van de daarbij behorende risico's is in de risicoreserve een bedrag van € 5 miljoen beschikbaar.

Vlottende activa

De voorraden zijn als volgt te specificeren:

Voorraden	Bedragen in €	
	31-12-17	31-12-18
Gereed product en handelsgoederen : natuurgronden	64.224.508	69.239.852
Onderhanden werk-bouwgronden in exploitatie	68.934.169	53.774.647
Onderhanden werk overige	1.991.299	3.643.159
Gereed product en handelsgoederen	14.913.192	13.445.960
Totaal voorraden	150.063.168	140.103.618

Gereed product en handelsgoederen natuurgronden

Dit betreft de voorraad gronden EHS en Lente-akkoordprojecten ad € 69,2 mln.

Onderhanden werk

De voorraden onderhanden werk vallen uiteen in bouwgronden in exploitatie en overige. Van de voorraad onderhanden werk-Bouwgronden in exploitatie kan het volgende verloop overzicht worden gegeven:

Complex naam	Boekwaarde per 1-1-2018	Vermeerdering	Verminderdering	Boekwaarde per 31-12-2018	Voorziening	Balanswaarde per 31-12-2018	Nog te maken kosten	Nog te realiseren opbrengsten	Geraamd resultaat nominaal	Geraamd res.contante waarde
Ruimte voor Ruimte										
Heeswijk-Dinther, project Loosbroek	493.927	42.894	308.158	228.663		228.663	606.337	835.000	0	0
Aarle Rixtel, Opstal 6	1.206.298	50.428	596.759	659.967		659.967		659.967	0	0
Vught, Esscheweg (manege)	2.482.237	2.701	2.484.938	0		0		0	0	0
Ulicoten, Dorpstraat 4 en 7	1.039.792	81.746		1.121.538		1.121.538	469.023	1.590.561	0	0
Tilburg, Oostkamer	12.545.770	17.553	2.679.928	9.883.395		9.883.395	64.376	9.947.771	0	0
Esch, De Ruiting 2	362.495	808		363.303		363.303	100.168	463.471	0	0
Cultuurhistorisch Erfgoed										
Roosendaal, Klooster Mariadal	5.396.411	248.072	145.985	5.498.498	2.130.000	3.368.498	217.505	3.586.003	-2.130.000	-2.130.000
Geertruidenberg, Dongecentrale	75.243	118.239	193.482	0		0	870.000	870.000	0	0
Oisterwijk, KVL (leerfabriek)	17.226.609	854.879	14.370.590	3.710.898		3.710.898	117.502	3.828.400	0	0
Dongen, Moederhuis Franciscanessen	2.068.588	74.098	288.617	1.854.069		1.854.069	175.620	2.029.689	0	0
Veghel, CHV-terrein	2.605.168		-18.208	2.623.376		2.623.376		2.623.376	0	0
Oss, Bergoss fabriek	0			0		0	100.000	100.000	0	0
Bedrijventerreinen										
Zevenbergen, Caldic	9.081.194	385.227	11.677	9.454.744		9.454.744		9.454.744	0	0
Moerdijk, Logistiek Park Moerdijk (LPM)	20.280.437	436.817	211.058	20.506.196		20.506.196	17.718.323	38.224.519	0	0
	74.864.169	2.313.462	21.272.984	55.904.647	2.130.000	53.774.647	20.438.854	74.213.501	-2.130.000	-2.130.000

De waardering van het complex Logistiek Park Moerdijk (LPM) is gebaseerd met het uitgangspunt dat het gehele project conform contractuele afspraken wordt overgedragen aan het Havenschap Moerdijk. Een belangrijke voorwaarde van dit uitgangspunt is dat het inpassingsplan wordt vastgesteld door de Raad van State. De verwachting is dat de Raad van State in 2019 een uitspraak doet. In afwachting van deze uitspraak vindt waardering plaats vanuit het beschreven uitgangspunt dat de voorgenomen overdracht aan het Havenschap Moerdijk doorgang vindt. Afwijking van dit uitgangspunt kan financiële gevolgen hebben voor de gehanteerde waardering.

Onderhanden werk overige

De post onderhanden werk overige, ad € 3.643.159 betreft de projecten die in het kader van de gebiedsontwikkeling Oostelijke Langstraat worden aangepakt.

Gereed product en handelsgoederen

De voorraden gereed product en handelsgoederen zijn te specificeren als:

	Bedragen in €	
	31-12-17	31-12-18
Voorraad handelsgoederen ontwikkelbedrijf	7.358.502	6.302.215
Voorraad woningen (opkoopregeling)	326.790	156.790
Grondbank De Beerze	1.041.271	1.041.271
Grondbank De Kempen	6.157.488	5.916.544
Voorraad gronden VIV	29.141	29.141
	14.913.192	13.445.961

Uitzettingen met een rentetypische looptijd van korter dan één jaar

De vorderingen worden gewaardeerd tegen de nominale waarde. De voorziening wordt op peil gehouden door een jaarlijkse schatting van oninbaarheid.

Vorderingen op openbare lichamen	Bedragen in €	
	31 dec 2017	31 dec 2018
BTW	35.249.970	34.568.381
Debiteuren openbare lichamen	4.019.150	3.496.585
Totaal vorderingen openbare lichamen	39.269.120	38.064.966

Rekening courant verhouding met het Rijk	Bedragen in €	
	31 dec 2017	31 dec 2018
Rekening courant verhouding met het Rijk	868.372.139	377.289.459
Totaal rekening courant verhouding met het Rijk	868.372.139	377.289.459

Rekening courant verhoudingen overige niet-financiële instellingen	Bedragen in €	
	31 dec 2017	31 dec 2018
Rekening courant verhoudingen niet financiële instellingen	3.944	3.944
Totaal rekening courant verhoudingen niet-financiële instellingen	3.944	3.944

Overige vorderingen	Bedragen in €	
	31 dec 2017	31 dec 2018
Debiteuren algemeen	11.875.630	7.951.018
Voorziening dubieuze debiteuren	-965.469	-1.042.961
Vooruitgeboekte debiteuren	-109.358	-79.167
Totaal overige vorderingen	10.800.803	6.828.890

Voor oninbaarheid van debiteuren is een voorziening getroffen van € 1.042.961.

Liquide middelen

Liquide middelen	Bedragen in €	
	31 dec 2017	31 dec 2018
	153.458	64.953

De kas en bank-saldi worden tegen nominale waarde op de balans opgenomen.

Overlopende activa

De overlopende activa zijn onder te verdelen naar:

- Nog te ontvangen bedragen
- Overige overlopende activa

Overlopende activa	Bedragen in €	
	31 dec 2017	31 dec 2018
Nog te ontvangen bijdragen van de EU	57.338.841	48.616.685
Nog te ontvangen bijdragen van het Rijk	39.828.609	45.301.830
Nog te ontvangen bijdragen van overige overheid	22.816.367	21.783.774
Subtotaal nog te ontvangen bedragen	119.983.817	115.702.289
Overige overlopende activa	27.742.549	22.904.461
Totaal overlopende activa	147.726.365	138.606.749

Het verloop van de nog te ontvangen bedragen is gespecificeerd opgenomen in de bijlage 5a in de bijlagenbundel op blz 53.

Buiten de balansstelling is aan de activa-zijde het bedrag van het toekomstig recht op verliescompensatie krachtens de Wet op de vennootschapsbelasting 1969 opgenomen tot een bedrag van € 0.

PASSIVA**Vaste passiva**Eigen vermogen

Tot het eigen vermogen worden gerekend de algemene reserve, de bestemmingsreserves en het saldo van de jaarrekening. Het verloop van het eigen vermogen in 2018 is als volgt:

	Bedragen in €			
	Saldo per 31 dec 17	Toevoeging in 2018	Onttrekking in 2018	Saldo per per 31 dec 2018
Algemene reserve	273.165.135	149.093.325	279.899.854	254.494.441
- Saldo jaarrekening 2017	112.135.835			
Totaal algemene reserve	385.300.969	149.093.325	279.899.854	254.494.441
Bestemmingsreserve Essent	2.699.488.787	175.528.167	98.331.773	2.776.685.181
Overige bestemmingsreserves	680.412.594	381.376.835	472.885.237	588.904.193
Tot. overige bestemmingsreserves	680.412.594	381.376.835	472.885.237	588.904.193
Totaal generaal reserves	3.765.202.350	705.998.327	851.116.864	3.620.083.814
Saldo jaarrekening 2018				21.475.281

Over de bestemming van het batig saldo van de jaarrekening 2018 ad € 21,5 miljoen besluiten PS bij het statenvoorstel tot vaststelling van de jaarstukken 2018.

Algemene reserve

De algemene reserve is opgedeeld in een aantal compartimenten, waarvan het verloop hieronder is weergegeven:

Algemene Reserve	per 31 dec 17	toevoegingen in 2018	onttrekkingen in 2018	Bedragen in € per 31 dec 2018
- overheveling	-4.684.658	1.556.011	0	-3.128.647
- doorgeschoven ruimte	266.490.196	100.617.250	236.746.674	130.360.772
- voorfinanciering	-7.781.923	6.281.924	0	-1.499.999
- Risicoreserve	116.900.620	40.638.140	40.037.776	117.500.984
- BA middelen 2015-2019	14.376.735	0	3.115.404	11.261.331
	385.300.970	149.093.325	279.899.854	254.494.441

Het saldo van de jaarrekening 2017 is na de vaststelling van de jaarstukken 2017 door PS in mei 2018 toegevoegd aan de algemene reserve. Het saldo van de algemene reserve per 31 dec 2017 ad € 385.300.970 betreft de som van de in de jaarrekening 2017 gepresenteerde waarde van de algemene reserve per 31 december 2017 ad € 273.165.135 en het rekeningresultaat 2017 ad € 112.135.835.

Component overhevelingen

De algemene reserve fungeert als "tijdelijke stalling" voor het conform besluitvorming overhevelen van middelen tussen de verschillende jaren.

Onderdeel doorgeschoven ruimte

Op basis van besluitvorming van PS is de extra begrotingsruimte tijdelijk in de algemene reserve gestald om die in de komende jaren weer in de begroting te kunnen inzetten.

Component voorfinanciering

De component voorfinanciering van de algemene reserve omvat de middelen van activiteiten op de meerjarenbegroting die in de tijd naar voren zijn gehaald. Met het naar voren halen in de tijd ontstaat in een later jaar ruimte op de begroting. Deze ruimte wordt gebruikt om de tijdelijke voorfinanciering via de Algemene Reserve te compenseren. De mutaties in de reserve betreffen de voorgefinancierde middelen voor de omgevingsdiensten en de verplaatsing intensieve veehouderij.

Component risicoreserve

Bij de Voorjaarsnota 2004 is door Provinciale Staten de risicoreserve ingesteld om de beleidsrisico's (de risico's die uitdrukkelijk zijn aanvaard als consequenties van bepaald

functioneel beleid en die in de toekomst kunnen leiden tot extra budgettair beslag) af te dekken. Een nadere toelichting op de risico's die via de risicoreserve worden afgedekt is opgenomen in paragraaf 4 weerstandsvermogen en risicobeheersing in de jaarstukken.

Component Bestuursakkoordmiddelen

Voor de afwikkeling van het "oude bestuursakkoord" en voor de uitwerking van het huidige bestuursakkoord is binnen de algemene reserve een afzonderlijke component opgenomen.

Bestemmingsreserve Essent

In deze reserve die is gevormd uit de opbrengst van de verkoop aandelen Essent is in vier componenten opgedeeld.

	Bedragen in €			
	Saldo per 31 dec 17	Toevoeging in 2018	Onttrekking in 2018	Saldo per 31 dec 2018
- Immunisatieportefeuille	2.342.387.197	9.824.778	9.824.778	2.342.387.197
- Investeringsagenda	491.110.061	33.919.800	51.292.775	473.737.086
- Dividend- en rentereserve	251.263.063	102.736.311	38.757.107	315.242.267
- Balansverkorting	-385.271.534	30.000.000	-590.165	-354.681.369
Totaal reserve Essent	2.699.488.787	176.480.889	99.284.495	2.776.685.181

Component Immunisatieportefeuille

Deze component heeft tot doel om een zeker rendement te genereren, door het jaarlijks ontvangen van een vast rendement, ter compensatie van de wegvallende dividendstromen van Essent. (zie ook de paragraaf Treasury blz 154)

	Bedragen in €	
Reserve Essent component	per 31 dec 2017	per 31 dec 2018
Immunisatieportefeuille		
Nominale waarde	889.450.000	942.784.000
Agio/disagio saldo	44.331.061	25.521.950
<i>Boekwaarde beleggingen</i>	<i>933.781.061</i>	<i>968.305.950</i>
Bruglening Enexis	107.898.628	107.898.628
Langlopend via deposito's schatkist*	340.700.000	340.700.000
Uitzettingen kortlopend schatkist	40.533.756	
Langlopende leningen aan decentrale overhede	875.170.528	1.305.759.071
Leningen in het kader van publieke taak	253.212.807	274.995.172
Gefinancierd uit overtollige middelen	-208.909.583	-655.271.625
	2.342.387.196	2.342.387.196

*) In totaal is € 340.700.000 uitgezet in langlopende deposito's bij de schatkist.

Component Investeringsagenda

Deze component staat ten dienste van de investeringsstrategie van de Agenda van Brabant en moet op de juiste momenten de middelen genereren voor de uitvoering van de geplande investeringen (zie ook paragraaf Treasury).

	Bedragen in €	
Reserve Essent component	Saldo per 31 dec 2017	Saldo per 31 dec 2018
investeringsagenda		
Nominale waarde	180.810.000	180.810.000
Agio/disagio saldo	4.811.153	4.025.391
<i>Boekwaarde beleggingen</i>	<i>185.621.153</i>	<i>184.835.391</i>
Belegd in deposito's		
Via rekening courant	187.265.991	125.075.725
Via leningen (o.a. fondsen) en in grond	118.222.917	163.825.970
	491.110.061	473.737.086

Component dividend en rentereserve

Deze component heeft tot doel om de reële waarde van de immunisatieportefeuille op peil te kunnen houden en éénmalige tegenvallers op te kunnen vangen.

Component Balansverkortings

Provinciale Staten hebben bij de Voorjaarsnota 2010 besloten tot afwaardering van de geactiveerde investeringsbijdragen aan derden (waar geen provinciaal bezit tegenover staat, zie ook [Voorjaarsnota 2010](#) blz 25/26). Hiervoor is een deel van de opbrengst verkoop Essent aangewend.

Een gedetailleerd overzicht van het verloop van de algemene reserve en de bestemmingsreserves van de provincie is opgenomen in de bijlage 4 van de bijlagenbundel op blz 49.

Rekeningresultaat

De jaarrekening 2018 sluit met een batig saldo van € 21,5 miljoen na verwerking van de hierboven (in de tabel van het eigen vermogen) vermelde stortingen en onttrekkingen. De jaarrekening 2017 sloot met een batig saldo van € 112,1 miljoen, dat conform de bestendige gedragslijn is toegevoegd aan de algemene reserve.

Voorzieningen

De voorzieningen zijn met uitzondering van de voorziening APPA en de risicovoorziening algemeen, gewaardeerd op het nominale bedrag van de daaraan ten grondslag liggende verplichtingen c.q. de voorziene verliezen.

De voorziening APPA en risicovoorziening algemeen zijn opgenomen tegen contante waarde.

Van de voorzieningen is het verloop als volgt weer te geven.

	Bedragen in €				
	Saldo per 31 dec 17	Toevoeging in 2018	Vrijval	Onttrekking in 2018	Saldo per per 31 dec 2018
Voorzieningen voor verplichtingen	28.733.506	6.803.524	78.734	751.966	34.706.330
Voorzieningen ter egalisering van kosten	1.986.013	912.988	0	783.312	2.115.689
Voorziening m.b.t. middelen ming gebonden is	25.631.405	6.904.693	0	2.070.468	30.465.630
	<u>56.350.924</u>	<u>14.621.205</u>	<u>78.734</u>	<u>3.605.746</u>	<u>67.287.650</u>

De uitgaven in verband met verplichtingen en voorziene verliezen ad € 3.605.746 zijn rechtstreeks ten laste van de voorzieningen gebracht.

De vrijval heeft betrekking op de voorziening omgevingsdienst (tot een bedrag ad € 78.734).

N.B. Een aantal voorzieningen is rechtstreeks in mindering gebracht op de activa. Het verloop hiervan is als volgt weer te geven:

	Bedragen in €				
	Saldo per 31 dec 17	Toevoeging in 2018	Vrijval	Onttrekking in 2018	Saldo per per 31 dec 2018
Voorzieningen	61.714.666	20.369.388	20.332.438	184.878	61.566.738

In het kader van de transactie met RWE hebben de verkopende aandeelhouders een aantal garanties gegeven aan RWE. Het overgrote deel van deze garanties is door de verkopende aandeelhouders op het moment van verkoop van Essent aan RWE overgedragen aan Verkoop Vennootschap BV, die vanaf het moment van oprichting dus ook aansprakelijk is mochten één of meer van deze garanties worden ingeroepen. Ter verzekering van de betaling van eventuele schadeclaims heeft RWE bedongen dat een deel van de verkoopopbrengst door de verkopende aandeelhouders gedurende een bepaalde tijd op een aparte bankrekening zal worden aangehouden (in jargon: in

escrow zal worden gestort). Buiten het bedrag dat in escrow zal worden gehouden, zijn de verkopende aandeelhouders niet verder aansprakelijk. Het provinciaal aandeel is als onderdeel van de verkoopopbrengst Essent in de voorziening Escrow gestort. In de balans van de provincie is de voorziening gesaldeerd met de vordering op de Verkoop Vennootschap BV. Ultimo 2018 resteert nog € 3.477.488 in deze voorziening.

Voorts bedragen de voorzieningen op de door provincie verstrekte geldleningen ultimo 2018 een bedrag van € 30.760.241 en is voor kapitaalverstrekking aan deelnemingen een voorziening opgenomen van € 24.156.049.

Voor grondexploitaties is ultimo 2018 een voorziening van € 2.130.000 opgenomen en voor dubieuze debiteuren een bedrag van € 1.042.961.

Een gedetailleerd overzicht van het verloop van de voorzieningen van de provincie is opgenomen in de bijlage 5 van de bijlagenbundel op blz 52.

Vaste schulden

De vaste schulden, schulden met een rentetypische looptijd van één jaar of langer, worden gewaardeerd tegen de nominale waarde minus de aflossingen.

	Bedragen in €			
	Saldo per 31 dec 17	Vermeerderingen	Aflossingen in 2018	Saldo per 31 dec 2018
Onderhandse leningen van PPS-A59	21.106.694	0	6.790.142	14.316.552
BOM-lening *	2.566.666	0	0	2.566.666
Totaal	23.673.360	0	6.790.142	16.883.218

* Betreft een schuldrelatie met het ministerie van Economische Zaken.

De totale rentelast voor de vaste schulden in 2018 bedraagt € 654.017.

Een gedetailleerd overzicht van de vaste schulden is opgenomen in de bijlage 6 van de bijlagenbundel blz 55.

Vlottende passiva

Netto-vlottende schuld met een rentetypische looptijd korter dan één jaar.

De netto vlottende schulden zijn onder te verdelen in

	Bedragen in €	
Vlottende schulden	31 dec 2017	31 dec 2018
Banksaldi	0	0
Crediteuren	35.602.967	135.085.896
Tegoed nazorgfonds inzake schatkistbankieren	43.121.295	40.563.203
Tegoed BOM holding inzake schatkistbankieren		51.000.000
Overige vlottende schulden	527	1.059
Totaal vlottende schulden	78.724.789	226.650.158

Crediteuren

Het crediteurensaldo ultimo 2018 bedroeg € 135.085.896 en is daarmee hoger dan eind 2017. Het relatief groot aandeel van niet jaarlijks terugkerende incidentele posten (o.a. projectsubsidies) met wisselende betaalmomenten kan leiden tot grote fluctuaties in crediteurbalans-standen.

	Bedragen in €	
Overlopende passiva	31 dec 2017	31 dec 2018
Vooruitontvangen bedragen van overheidslichamen		
- Europese overheidslichamen	2.878.254	8.414.901
- Rijk	120.755.788	40.941.072
- Overige Nederlandse overheidslichamen	262.244	220.651
Subtotaal vooruitontvangen bedragen van overheidslichamen	123.896.286	49.576.624
Nog te betalen subsidies	424.112.897	458.816.305
Overige overlopende passiva		
- Afdrachten salarissen	3.577.516	5.081.938
- Bijdragen Stimulus	70.819.952	71.290.772
- Nog te betalen / vooruitontvangen	116.026.796	126.355.714
Subtotaal overige overlopende passiva	190.424.264	202.728.424
Totaal generaal overlopende passiva	738.433.447	711.121.353

Een specificatie van de vooruitontvangen bedragen van overheidslichamen is opgenomen in bijlage 5a van de bijlagenbundel op blz 54.

Nog te betalen subsidies

De post overlopende nog te betalen subsidies per ultimo boekjaar is gebaseerd op de voorlopige subsidietoekenningen.

De lasten als gevolg van voorlopige subsidie toekenningen worden genomen op het moment van het beschikken (afgeven van de beschikking), tenzij:

- De hoogte van de subsidie expliciet is verbonden aan de te leveren prestaties ($p \times q$ subsidies), voorbeeld hiervan is een vast bedrag aan subsidie per aangelegd bushokje;
- De subsidie op basis van de subsidiebeschikking expliciet toe te rekenen is aan volgende begrotingsjaren (bijvoorbeeld (1) een subsidie toegekend in 2017, maar voor exploitatiejaar 2018, (2) een toekenning van een beschikking voor een project in 2017, maar in de beschikking wordt expliciet aangegeven dat het project uitgevoerd zal worden in 2019);
- Op basis van het subsidieproces de indruk bestaat dat de start van het project expliciet is gepland in een ander boekjaar (bijvoorbeeld het eind december nog toekennen van subsidies). Bij de start van een project kan hierbij ook gedacht worden aan voorbereidingswerkzaamheden, zoals opmaken van bestek, tekeningen e.d.
- Per balansdatum reeds een betrouwbare schatting kan worden gemaakt van de eventueel terug te vorderen subsidie (dit corrigeren op de last). Dan wordt een vordering te opgenomen in de jaarverslaggeving (inclusief correctie op de lasten) indien op een betrouwbare wijze kan worden ingeschat welk deel van de toegekende subsidies zal worden ingetrokken dan wel lager zal worden vastgesteld. Indien blijkt dat dit bijvoorbeeld op basis van de afgelopen jaren geen constant beeld oplevert en derhalve geen betrouwbare inschatting gemaakt kan worden, dan wordt de vordering uit voorzichtigheid nog niet verantwoord.

Als gevolg van deze verantwoordingsystematiek bestaat er op balansdatum derhalve een onzekerheid ten aanzien van de exacte hoogte van de nog te betalen subsidies en de subsidies die 100% worden bevoorschot.

Het verloop van de nog te betalen subsidies kan als volgt worden gespecificeerd:

Verloop Nog te betalen Subsidies (overlopende passiva)

overlopende passiva					
Productgroep/Omschrijving	Saldo per 31-12-2017	Vermeerderingen	Verminderen	Saldo per 31-12-2018	
0101	Provinciebestuur	3.992	1.302.992	1.302.992	3.992
0102	Bestuurlijke samenwerking	-	83.975	83.975	0
0201	Ruimtelijke ontwikkeling van het mozaïk	14.918.865	5.078.928	9.972.045	10.025.748
0202	Agrofood	7.021.690	3.680.833	2.746.442	7.956.081
0301	Water	11.071.796	9.366.307	5.977.182	14.460.922
0302	Milieu	20.182.286	5.842.501	7.007.654	19.017.133
0303	Natuur en landschap	46.164.304	63.786.705	32.048.422	77.902.588
0304	Groen Ontwikkelfonds Brabant	163.307.037	45.914.352	32.855.559	176.365.830
0401	Algemeen economisch beleid	4.174.177	1.506.775	2.193.376	3.487.576
0402	Economisch programma Brabant	15.673.646	14.256.062	13.311.279	16.618.429
0404	Duurzame energie en energietransitie	5.641.128	2.257.447	5.296.812	2.601.763
0501	Mobiliteit	31.954.083	219.508.736	208.785.134	42.677.686
0502	Openbaar vervoer	83.135.476	12.676.275	41.734.800	54.076.952
0503	Infrastructuur / Provinciale wegen	1.225.454	7.787.166	2.748.159	6.264.460
0601	Cultuur	14.877.824	3.748.054	-3.935.113	22.560.991
0602	Erfgoed	3.043.900	12.158.038	10.775.419	4.426.518
0603	Sociale Veerkracht	955.762	3.042.465	3.982.346	15.881
0604	Sport	761.478	1.617.276	2.024.998	353.756
Totaal Nog te betalen subsidies (overlopende passiva)		424.112.897	413.614.887	378.911.479	458.816.305

Verleende garanties en waarborgen

Buiten de balanstelling zijn aan de passiva-zijn de bedragen aan borgstellingen en garantstellingen aan natuurlijke en rechtspersonen opgenomen waarvan de specificatie als volgt is weer te geven:

	per 31-12-18	per 31-12-17
gemeenschappelijk gewaarborgd	7.009.037	8.161.837
ov.garantieplichtingen	116.494.466	121.776.059
	123.503.503	129.937.896

De gewaarborgde geldleningen, de gemeenschappelijk gewaarborgde geldleningen en de afgegeven garanties zijn gespecificeerd opgenomen in de bijlagen 7a en 7b.

Gemeenschappelijk gewaarborgde geldleningen groenfonds (bijlage 7a)

De provincie heeft een doorbetalingsverplichting van rente en aflossingsbedragen van leningen aan het Nationaal Groenfonds. Deze leningen zijn in 1999 tot stand gekomen

door een convenant tussen het Rijk en de provincies in het kader van natuurontwikkeling. De provincie Noord-Brabant heeft op 31 december 2018 een restschuld van € 7.009.037. Tot en met 2023 dient de provincie jaarlijks € 1,5 miljoen aan rente en aflossing te betalen waarvoor ze in het provinciefonds volledig wordt gecompenseerd. Vanwege de financieringsconstructie is de resterende schuld niet opgenomen als langlopende schuld in de balans.

Overige garanties (bijlage 7c)

De provincie heeft voorts garanties verstrekt aan Industrie- en Havenschap Moerdijk, voor de woningbouw, BNG bank, TOM, het Nationaal groenfonds, de gemeenten Deurne, IPO-BNG, FNV, gemeente 's-Hertogenbosch, stichting Midpoint Brabant, aan Heliox Solar BV, energiefonds Brabant BV aan gemeenten Cuijk, Mook en Middelaar, Lightyear, CBRE tbv muziekpauze Eindhoven en het Fonds Nazorg gesloten stortplaatsen. Deze maximaal in te roepen garanties belopen een totaal van € 116,4 miljoen.

Een specificatie van de mutaties in de garantieverplichtingen aan instellingen in 2018 is onderstaand opgenomen:

Mutaties garantieverplichtingen	bedragen in €	
	jaarrek.2017	jaarrek.2018
Overige garantieverplichtingen ultimo 2017	121.776.059	
<u>Vervallen garantieverplichtingen</u>		
Lagere garanties stimulering woningbouw		-880.058
Lagere garantie TOM		-375.058
Gemeenten Werkendam, Woudrichem en Aalburg		-2.500.000
ROC		-300.000
Lagere garantie IPO-BNG		-60.000
Stichting Zero Emissie Busvervoer		-860.974
Regionale ontwikkelingsmij NV REWIN West-Brabant		-1.200.000
Stichting Sports and Technolgy		-84.536
Federatie Nederlandse vakbeweging		-477.950
Gemeente Den Bosch snelfietsroute		-291.578
Snelfietsroute Cuijk - Nijmegen		-200.000

Mutaties garantieverplichtingen	bedragen in €	
	jaarrek.2017	jaarrek.2018
<u>Nieuwe garantieverplichtingen</u>		
Lightyear		400.000
CBRE		300.000
Fonds Nazorg gesloten stortplaatsen		1.248.561
Totaal overige garantieverplichtingen 2018		<u>116.494.466</u>

Niet uit de balans blijvende gerelateerde rechten en verplichtingen

Derivaten

Door de provincie Noord-Brabant wordt gebruik gemaakt van één derivaat: voor de afdekking van een renterisico dat is ontstaan bij het PPS project voor de aanleg van de autosnelweg A59. De financiering voor dit project bestaat voor een deel uit een langlopende lening (bij aanvang ruim € 86 miljoen) die het bouwconsortium Poort van Den Bosch is aangegaan bij de BNG. Deze lening wordt in de periode 2006 - 2020 volledig afgelost in gelijke driemaandelijke termijnen.

De provincie betaalt voor de beschikbaarheid van de weg elke drie maanden naast een vergoeding aan het consortium een bedrag aan rente en aflossing van de genoemde lening direct aan de BNG. De lening heeft een variabele rente (driemaands euribor). Bij het financieringsmodel voor de PPS A59 is de provincie uitgegaan van een rente van 3,475%. De provincie wenste het risico van een hogere rente van de lening af te dekken en heeft daarom een renteswap afgesloten. Met de renteswap wordt de variabele rente geruild tegen een vast rente die is bepaald op 3,475%.

Voordat de renteswap is afgesloten heeft de provincie deze casus voorgelegd aan de toezichthouder, het ministerie van BZK. Deze heeft ingestemd met de wijze waarop de provincie het renterisico heeft afgedekt. De renteswap is afgesloten bij de Rabobank. De rating van deze bank is AA respectievelijk A (afhankelijk van ratingbureau).

De renteswap heeft gedurende de looptijd een marktwaarde. Aan het einde van de looptijd van de lening bedraagt de marktwaarde altijd nul. Voor deze renteswap geldt geen bijstortverplichting.

De marktwaarde van de renteswap is gerelateerd aan het niveau van de lange rente. Per 31 december 2018 was die marktwaarde -/- € 618.113. Met de bank is een bedrag afgesproken in relatie tot de marktwaarde van de renteswap: € 17.062.000. Indien de marktwaarde van de renteswap daalt tot onder het niveau van het afgesproken bedrag,

heeft de bank op grond van het contract, het recht te verlangen het niveau van de dekking weer op peil te brengen. De mogelijkheid dat het niveau van het huidige afgesproken bedrag wordt overschreden is uitgesloten.

Overeenkomst Provincie Noord-Brabant en Groenontwikkelfonds Brabant (GOB).

De provincie Noord-Brabant is met het GOB een overeenkomst aangegaan over de beschikbaarstelling van gronden aan het GOB zoals vastgelegd in de Overeenkomst trekkingsrecht grond van 1 juli 2014. Het GOB is gerechtigd tot de positieve netto-opbrengsten welke rechtstreeks voortvloeien uit het beheer van de Gronden. Onder de netto-opbrengsten wordt verstaan de opbrengsten die voor de Provincie rechtstreeks voortvloeien uit het beheer van de gronden onder aftrek van alle kosten die voor de provincie rechtstreeks verband houden met (het beheer van) de gronden en de (economische) eigendom daarvan. Eventuele verliezen die rechtstreeks voortvloeien uit het beheer van de gronden zullen verrekend worden met de verkoopopbrengsten.

Megastallen

In het kader van het gewijzigd beleid m.b.t. de megastallen loopt nog een aantal claims. In de risicoreserve is voor deze claims een bedrag van € 2 mln gereserveerd. Daarnaast worden door de provincie nog claims verwacht van veehouders in verband met de besluitvorming van PS op 7 juli 2017 over versnelling transitie veehouderij.

Natuurtaken

De commissie BBV, die verantwoordelijk is voor het stellen van de jaarverslaggevingsregels voor de decentrale overheden, heeft begin april 2015 een uitspraak gedaan over de verwerking van de verplichtingen, die naar de provincies zijn overgekomen. Daarbij is de aanwijzing gegeven dat alle verplichtingen voortkomend uit beschikkingen verleend vóór 2014 nog verwerkt moeten worden op basis van het zogenaamde kastelsel. Dit wil zeggen de lasten worden pas door de provincie verantwoord indien de uitgave richting het RVO worden gedaan. Deze keuze is met name voortgekomen omdat de rijksfinanciering ook op deze wijze plaats vindt.

De verplichtingen die de provincie in het kader van haar natuurtaken vanaf 2014 is aangegaan zijn volgens het baten en lastenstelsel verwerkt. Dit is daarmee in lijn met de verwerkingswijze van alle andere provinciale subsidies.

Ultimo 2018 resteert aan openstaande verplichtingen m.b.t. grondgebonden regelingen nog € 56,7 mln.

Uitkering provinciefonds

De realisatiecijfers uitkering provinciefonds zijn gebaseerd op de decembercirculaire 2018. Bij de mei/junicirculaire 2019 zal blijken of het uitkeringsbedrag 2018 nog naar beneden wordt bijgesteld door het Rijk. Zoals gebruikelijk wordt een lagere of hogere bijstelling verrekend met het volgende uitkeringsjaar (dus 2019). Afhankelijk van het publicatiemoment zal de verrekening worden betrokken bij burap of bij de begroting 2020.

Niet uit de balans blijvende verplichtingen m.b.t. verstrekte geldleningen

Door de provincie zijn voor het vertrekken van geldleningen, overeenkomsten aangegaan met diverse partijen. Op basis van deze overeenkomsten hebben deze partijen nog trekkingsrechten per ultimo 2018:

Naam lening	Maximum o.b.v. overeenkomst	Verstrekking t/m 2017	Bedragen in €	
			Verstrekking 2018	Trekkingsrecht Ultimo 2018
Lening Cleantechfonds	12.000.000	1.500.000	5.000.000	5.500.000
Lening Innovatiefonds	125.000.000	10.500.000	16.000.000	98.500.000
Lening Energiefonds	60.000.000	11.750.000	13.750.000	34.500.000
Lening Breedbandfonds	50.000.000	5.077.112		44.922.888
Lening Kloppend Hart	225.000			225.000
Lening Noordkade	3.000.000	2.500.000		500.000
Hypothecaire lening TOM	44.000.000	4.184.380		39.815.620
Lening Ruimte voor Ruimte				0
Lening Bright Move	3.000.000	2.850.000		150.000
Lening DSFF	11.900.000			11.900.000
Lening Boei / KVL	1.661.000	1.388.000		273.000
Lening Brouwhuis	1.370.000	1.170.000	200.000	0
Lening OLSP	12.500.000	6.900.000	2.500.000	3.100.000
Lening High Tech XL	750.000	300.000	150.000	300.000
Lening Rockstart	300.000	100.000	100.000	100.000
Lening Elzeneind	2.100.000	1.200.000	895.000	5.000
Lening Green Chemistry	4.133.400		1.445.145	2.688.255
Lening Start Up Fonds	10.000.000		1.000.000	9.000.000
Lening Snoertseplak	45.000		26.500	18.500
Lening Europees Inv.fonds	30.000.000		1.030.000	28.970.000
Lening Woonconnect	1.200.000		414.000	786.000
Lening Kempentoren	365.000		35.000	330.000
Lening Ministerie van Defensie	22.000.000		5.000.000	17.000.000
Lening Gemeente Geldrop Mierlo	3.028.000		2.119.600	908.400
Lening Gemeente Son en Breugel	2.535.844		1.775.091	760.753
Lening Gemeente Eindhoven	15.000.000		10.500.000	4.500.000
Lening Stichting Europees Keramisc	4.536.068			4.536.068
				<u>309.289.484</u>

Kunstbezit

De provincie bezit een aantal kunstwerken die niet op de balans zijn opgenomen. De verzekerde waarde van deze kunstwerken bedraagt € 6,2 miljoen.

Arbeidskosten gerelateerde verplichtingen

In het Besluit Begroting en Verantwoording provincies en gemeenten (BBV) is bepaald dat de arbeidskostengerelateerde verplichtingen van een jaarlijks vergelijkbaar volume onderdeel vormen van de uiteenzetting over de financiële positie in de begroting.

Deze verplichtingen zijn ook in de meerjarenraming opgenomen.

Bedragen zijn exclusief indexering (prijspeil 2018).

Ambtelijk apparaat

Vakantiegeld: Door wijziging van de CAO voor de provincies met ingang van 2015 wordt het vakantiegeld volledig uitbetaald in het jaar van opbouw. Dat resulteert erin dat er aan het einde van het jaar geen verplichting meer is van zeven maanden opgebouwd vakantiegeld.

Inkomensvoorziening vml. personeel via uitkeringsinstantie / detachingsorganisatie (werkloosheid, gedeeltelijke arbeidsongeschiktheid, suppletie en inkomensgarantie)

De provincie is eigenrisicodragend voor de WW- en de WGA-uitkeringen o.g.v. de Wet Inkomen en Arbeid. Dat geldt uiteraard ook voor het bovenwettelijk deel van de WW. De uitkeringsinstanties die deze voorzieningen uitvoeren declareren de kosten maandelijks bij de provincie.

M.b.t. vertrekregelingen (zie bijlage "Informatie i.v.m. ontslagregelingen") is er ook voor 2019 nog een verplichting. Deze verplichtingen zijn meerjarig als volgt weer te geven:

Bedragen x € 1.000	2018	2019	2020	2021
uitkeringen	298	470	298	298
uitvoeringskosten	1	1	1	1

Mobiliteitsregelingen

Voor de financiële consequenties van de mobiliteitsregelingen die in het kader van strategisch personeelsbeleid zijn in 2017 voor het personeel zijn opengesteld is een voorziening gevormd. (Zie voor de financiële consequenties bijlage 8a Informatie over ontslagregelingen.)

Bestuur

Verplichtingen inzake pensioenen van (voormalig) gedeputeerden (o.g.v. de Wet APPA)

Voor deze verplichtingen is een permanente voorziening beschikbaar. Deze verplichtingen worden hier niet meer opgenomen.

Verplichtingen inzake wachtgelden van (voormalige) statenleden

De overgangsregeling waarbij bepaalde Statenleden nog gebruik konden maken van een wachtgeldregeling is inmiddels verstreken. Dat betekent dat hiervoor geen verplichtingen meer bestaan.

Schatkistbankieren. In verband met verplicht schatkist-bankieren dient onderstaand overzicht in de toelichting op de balans te worden opgenomen.

Berekening benutting drempelbedrag schatkistbankieren (bedragen x € 1000)					
Verslagjaar 2018					
(1)	Drempelbedrag	5.214			
		Kwartaal 1	Kwartaal 2	Kwartaal 3	Kwartaal 4
(2)	Kwartaalcijfer op dagbasis buiten 's Rijks schatkist aangehouden middelen	252	189	115	710
(3a) = (1) > (2)	Ruimte onder het drempelbedrag	4.962	5.026	5.099	4.505
(3b) = (2) > (1)	Overschrijding van het drempelbedrag	-	-	-	-
(1) Berekening drempelbedrag					
Verslagjaar					
(4a)	Begrotingstotaal verslagjaar	1.232.094			
(4b)	Het deel van het begrotingstotaal dat kleiner of gelijk is aan € 500 miljoen	500.000			
(4c)	Het deel van het begrotingstotaal dat de € 500 miljoen te boven gaat	732.094			
(1) = (4b)*0,0075 + (4c)*0,002 met een minimum van €250.000	Drempelbedrag	5.214			
(2) Berekening kwartaalcijfer op dagbasis buiten 's Rijks schatkist aangehouden middelen					
		Kwartaal 1	Kwartaal 2	Kwartaal 3	Kwartaal 4
(5a)	Som van de per dag buiten 's Rijks schatkist aangehouden middelen (negatieve bedragen tellen als nihil)	22.685	17.162	10.561	65.287
(5b)	Dagen in het kwartaal	90	91	92	92
(2) - (5a) / (5b)	Kwartaalcijfer op dagbasis buiten 's Rijks schatkist aangehouden middelen	252	189	115	710

Wet normering Topinkomens (WNT) WNT-verantwoording 2018 Provincie Noord-Brabant

De WNT is per 1 januari 2013 in werking getreden. Beloning van bestuurders en overige topfunctionarissen in de (semi)publieke sector dienen wettelijk genormeerd respectievelijk gemaximeerd te worden. Dit heeft geresulteerd in de Wet normering bezoldiging topfunctionarissen publieke en semipublieke sector, thans aangeduid als 'Wet normering topinkomens' (WNT). Voor 2018 is het algemeen maximum € 189.000,- inclusief belaste

kostenvergoeding en pensioenbijdrage werkgever. De WNT geeft aan dat de provincie verplicht is om jaarlijks in het financieel jaarverslag de bezoldiging van iedere topfunctionaris en gewezen topfunctionarissen op persoonsnaam op te nemen, ongeacht een eventuele overschrijding van het bezoldigingsmaximum. Voor de Provincie Noord-Brabant houdt dit in dat de bezoldiging van de algemeen directeur en (waarnemend) griffier opgenomen moet worden de jaarstukken. In 2018 betreft dit de volgende personen:

bedragen x € 1	Dhr. M.J.A. van Bijnen	Mevr. K.A.E. ten Cate	Dhr. J.A. Deneer
Functiegegevens	Provinciesecretaris / Algemeen directeur	Griffier van Provinciale Staten	Loco griffier van Provinciale Staten
Aanvang en einde functievervulling in 2018	01/01 - 31/12	01/01 - 31/12	27/02 - 31/12
Omvang dienstverband (als deeltijdfactor in fte)	1,0	1,0	1,0
Dienstbetrekking?	ja	ja	ja
Bezoldiging			
Beloning plus belastbare onkostenvergoedingen	137.707	98.200	77.749
Beloningen betaalbaar op termijn	18.520	16.338	11.878
<i>Subtotaal</i>	<u>156.227</u>	<u>114.538</u>	<u>89.627</u>
Individueel toepasselijke bezoldigingsmaximum	189.000	189.000	159.485
-/- Onverschuldigd betaald en nog niet terugontvangen bedrag	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.
Totale bezoldiging	<u>156.227</u>	<u>114.538</u>	<u>89.627</u>
Reden waarom de overschrijding al dan niet is toegestaan	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.
Toelichting op de vordering wegens onverschuldigde betaling	N.v.t.	N.v.t.	N.v.t.

De heer Deneer is in bovenstaande tabel opgenomen vanwege het feit dat hij vanaf 27 februari 2018 als waarnemend griffier werkzaamheden heeft verricht.

Gegevens 2017

bedragen x € 1	Dhr. M.J.A. van Bijnen	Mevr. K.A.E. ten Cate
Funcatiegegevens	Provinciesecretaris / Algemeen directeur	Griffier van Provinciale Staten
Aanvang en einde functievervulling in 2017	01/12 - 31/12	01/01 - 31/12
Omvang dienstverband (als deeltijdfactor in fte)	1	1
Dienstbetrekking?	ja	ja
Bezoldiging		
Beloning plus belastbare onkostenvergoedingen	10.913	91.743
Beloningen betaalbaar op termijn	1.429	13.726
Subtotaal	12.342	105.469
<i>Individueel toepasselijke bezoldigingsmaximum</i>	<i>15.373</i>	<i>181.000</i>
Totale bezoldiging	12.342	105.469

Overige:

Er zijn geen bezoldigingen aan niet-topfunctionarissen betaald die het WNT-maximum in 2018 hebben overschreden.

Overige verplichte bijlagen

- De voorgeschreven bijlage met de lasten en baten ingedeeld naar taakvelden is opgenomen in de bijlagenbundel onder nummer 12a.
- De SiSa-bijlage met de verantwoordingsinformatie over de van het Rijk ontvangen specifieke uitkeringen is in de bijlagenbundel opgenomen in bijlage 12b
- De bijlage met het voorgeschreven overzicht van incidentele lasten en baten met daarbij het overzicht van structurele mutaties in de reserves, is opgenomen in de bijlagenbundel in bijlage 13.
- De voorgeschreven kengetallen over de financiële positie behorend bij de paragraaf weerstandsvermogen en risicobeheersing zijn in de bijlagenbundel opgenomen en toegelicht in bijlage 14.

Lijst van afkortingen

Afkortingenlijst

A

a.g.v.	als gevolg van
AHC	Aandeelhouderscommissie
ALM	Asset liability management
AML	Advanced Manufacturing Logistics
APPA	Algemene Pensioenwet Politieke Ambtsdragers
arhi	(Wet) algemene regels herindeling
art.	artikel
ATV	Adviesteam transitie Veehouderij
AVG	Algemene Verordening Gegevensbescherming
AVP	Afrikaanse Varkens Pest

B

B5	Breda Eindhoven Helmond 's-Hertogenbosch en Tilburg hebben zich verenigd in Brabantstad
BBV	Besluit Begroting en Verantwoording provincies en gemeenten
BBMA	Brabant Brede Model Aanpak
BDU	Brede DoelUitkering Verkeer en vervoer
BFB	Breedbandfonds Brabant
BHD	Brabantse Health Deal
BIBOB	Wet bevordering integriteitsbeoordelingen door het openbaar bestuur
BIC	Brainport Industries Campus
BIFN	Brabantse investeringsfondsen nieuwbouwwoningen
bijv.	bijvoorbeeld
BKCC	Brabants kenniscentrum kunst en cultuur
blz.	bladzijde
BMX	Bicycle Motocross
BNA	Brainport nationale actieagenda
BNG	Bank Nederlandse Gemeenten
BOA	Buitengewoon Opsporings Ambtenaar
BOF	Brabant Outcomes Fund

Afkortingenlijst

BOM	Brabantse Ontwikkelingsmaatschappij
BO-MIRT	Bestuurlijk overleg Meerjarenprogramma Infrastructuur, Ruimte en Transport
BOOG	BOdemOntwikkelGroep
BPA	Business park Aviolanda
Brabant C	Investeringsfonds voor cultuur en design. Brabant C investeert in projecten van (inter)nationaal niveau om de aantrekkingskracht van de provincie te vergroten.
Brabantstad	Brabantstad is een bestuurlijk netwerk tussen de steden Breda, Eindhoven, Helmond, 's-Hertogenbosch, Tilburg en de provincie Noord-Brabant.
Brainport	Brainport, Europese toptechnologieregio van formaat, omvat Zuidoost-Brabant en is de spil van een netwerk dat zich over Zuidoost-Nederland en de landsgrenzen uitstrekt. Kern is de regio Eindhoven
BRAVO	Brabant Vervoert Ons, Bravo is de nieuwe naam voor het openbaar vervoer in Brabant.
Bravoflex	Vraaggestuurde Bus in Helmond
B-Riders	B-Riders zijn Brabanders die de auto laten staan en de fiets pakken naar hun werk.
Bros	Brabantse omgevingscan
BrUG	Brabant uitnodigend Groen
BUAS	Breda university of Applied Sciences
BTW	Belasting Toegevoegde Waarde
Burap	Bestuursrapportage
BV	Besloten Vennootschap
bv.	bijvoorbeeld
BVVP	Brabants Verkeers Veiligheids Plan
BVL	Brabants VerkeersveiligheidsLabel
BZK	Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties
BZV	Brabantse zorgvuldigheidsscore veehouderij
C	
c.a.	cum annexis
c.q.	casu quo (als dat geval zich voordoet)
ca.	circa
CAD	Connected Automated Driving
CAO	Collectieve arbeidsovereenkomst
CBL	Cross Border Lease

Afkortingenlijst

CBS	Centraal Bureau voor de Statistiek
CdK	Commissaris van de Koning
CEF	Connecting Europe Facility
CISO	Chief Information Security Officer
CO2	Koolstofdioxide
CROW	Centrum voor Regelgeving en Onderzoek in de Grond-, Water- en Wegenbouw en de Verkeerstechniek
CS	Centraal station
CSV	Claim Staat Vennootschap
CV	Commanditaire vennootschap
CWF	Creativity World Forum
D	
d.d.	van de datum
d.m.v.	door middel van
DC	Districts of Creativity
DDW	Dutch Design Week
DHZ	Deltaplan Hoge zandgronden Zoet water
DLG	Dienst Landelijk Gebied (DLG) was tot 1 maart 2015 een Nederlands overheidsorgaan, vallend onder het Ministerie van Economische Zaken. De dienst was het grondbedrijf van de overheid in het landelijk gebied. De organisatievorm was een agentschap met vestigingen in het gehele land. DLG had als opdracht bij te dragen aan het realiseren van samenhang in de ontwikkeling van het landelijk gebied. Dat deed ze in projecten voor bestuurlijke opdrachtgevers van alle overheden: provincies, Rijk, waterschappen en gemeenten. Het grootste deel van de taken is met ingang van 1 maart 2015 overgegaan naar de provincies. Een kleiner deel ging over naar de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland.
DU	Decentralisatieuitkering van het rijk
DUA	dynamische uitvoeringsagenda
E	
e.d.	en dergelijke
e.v.	en verder
EC	Europese Commissie
ECB	Europese Centrale Bank

Afkortingenlijst

ECN	Energie Centrum Nederland
EER	Europese Economische Ruimte
EFRO	Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling
EFSI	Europees Fonds voor Strategische Investerings
EHS	Ecologische Hoofdstructuur
EIF	Europees investeringsfonds
EIB	Europse investeringsbank
EK	Europese kampioenschappen
EPC	Electrotechnisch prestatie contract
ERAC	European and Regional Affairs Consultants
ESIW	European Social Invention Week
etc.	enzovoort (afkorting van et cetera)
EU	Europese Unie
Euribor	Euro Interbank Offered Rate
e.v.	en verder
EV	Externe Veiligheid
EVZ	Ecologische verbindingzones
excl.	exclusief
F	
F35	straaljager Lockheed Martin F35 Lightning II
FES	Fonds economische structuurversterking
FG	Functionaris Gegevensbescherming
FIDO	Wet financiering decentrale overheden
fte	full time equivalent
G	
GCC	Green chemistry campus

Afkortingenlijst

GenX	GenX is een technologie die sinds in 2005 in de Verenigde Staten en sinds 2012 in Nederland door het van DuPont afgesplitste chemische bedrijf Chemours in Dordrecht gebruikt wordt bij het produceren van fluorhoudende polymeren, zoals polytetrafluoretheen (PTFE; merknaam Teflon). Deze stoffen worden onder andere gebruikt voor het vervaardigen van anti-aanbaklagen van pannen en voor allerlei hittebestendige coatings. De stoffen die met deze methode geproduceerd worden dienen ter vervanging van perfluorooctaanzuur (PFOA), dat in diskrediet gekomen is wegens carcinogene en reprotoxische effecten. Met de GenX-technologie komen ook chemische giftige afvalstoffen vrij.
GGD	Gemeentelijke of Gemeenschappelijke GezondheidsDienst
GOB	Groen Ontwikkelfonds Brabant
GOL	Gebiedsontwikkeling Oostelijke Langstraat
GR	Gemeenschappelijke regeling
GS	Gedeputeerde Staten
H	
ha	Hectare
HAC	Hoor- en advies commissie
HAS	HAS Hogeschool is hét opleidings- en expertisecentrum van Zuid-Nederland in de sector agro, food en leefomgeving op twee locaties: Den Bosch en Venlo
HbM	Havenbedrijf Moerdijk
HBO	Hoger Beroeps Onderwijs
HbR	Havenbedrijf Rotterdam
HCA	Human Capital Agenda
HOV	Hoogwaardig Openbaar Vervoer
HNP	Huis van de Nederlandse provincies
HTSM	Hightech systemen en materialen
http	Hypertext transfer protocol
I	
IBP	Inter Bestuurlijk Programma
IBT	Interbestuurlijk Toezicht
i.c.	in casu

Afkortingenlijst

i.h.k.v.	in het kader van
i.o.	in oprichting
i.s.m.	in samenwerking met
i.v.m.	in verband met
ICT	Informatie en communicatie technologie
incl.	inclusief
ING	Internationale Nederlanden Groep
INPA	Huis van de Nederlandse provincies
Interreg	Interreg is een Europese subsidieregeling, waarbinnen partijen uit meerdere landen samenwerken in projecten op het terrein van duurzame ruimtelijke en regionale ontwikkeling
IPB	InternationaliseringsPlan Brabant
IPO	Interprovinciaal Overleg
IRM	Integraal Rivier Management
ITS	Intelligent Traffic Systems
i.r.t.	in relatie tot
ITHACA	Nine regions from the EU share experiences and good practices on smart health and care innovation, to improve active and healthy ageing of the population.
Ministerie IenW	Infrastructuur en Waterstaat
J	
jl.	jongstleden
JADS	Jheronimus Academy Data Science
K	
KIC	KIC InnoEnergy SE is a European company fostering the integration of education, technology, business and entrepreneurship and strengthening the culture of innovation.
km	kilometer
KOPI	Kwaliteitsvisie Onderhoud Provinciale Infrastructuur
KPI	Kritieke prestatie indicator
KRW	De Kaderrichtlijn Water is een Europese richtlijn die ervoor moet zorgen dat de kwaliteit van het oppervlakte- en grondwater in Europa op orde is.
KVL	Koninklijke Lederfabriek Oisterwijk

Afkortingenlijst

L

LED	Licht Emitterende Diode
LIB	Landbouw Innovatie Brabant
LOF	LeisureOntwikkelfonds
LPM	Logistiek park Moerdijk
LVO	Landelijk Verbeterprogramma Overwegen

M

m.b.t.	met betrekking tot
m ³	kubieke meter
MBO	Middelbaar beroepsonderwijs
MER	Milieu Effect Rapportage
MIRT	Meerjarenprogramma Infrastructuur, Ruimte en Transport
MIT	MKB Innovatiestimulering Topsectoren
MKB	Midden- en kleinbedrijf
mIn	miljoen
MOB-complex	Complex van militaire gebouwen met bijbehorende infrastructuur
MOLO	Milieu-overleg lokale overheden
MoU	Memorandum of Understanding
MRB	Motorrijtuigenbelasting
MW	Mega Watt

N

N2000	Natura 2000 is een Europees netwerk van beschermde natuurgebieden op het grondgebied van de lidstaten van de Europese Unie
Natura2000	Natura 2000 is een Europees netwerk van beschermde natuurgebieden op het grondgebied van de lidstaten van de Europese Unie
NB	Nota bene
NBM	NoordBrabants Museum
NHTV	Nationale Hogeschool voor Toerisme en Verkeer
NIA	Nederlands Investerings Agentschap

Afkortingenlijst

NNB	Natuur Netwerk Brabant
NOC*NSF	Het NOC*NSF ontstond in 1993 uit een fusie van het Nederlands Olympisch Comité (NOC) en de Nederlandse Sport Federatie (NSF).
NOM	Nul op de meter
NSL	Nationaal Samenwerkingsprogramma Luchtkwaliteit
NV	Naamloze vennootschap
n.v.t.	niet van toepassing
NWB	Nederlandse Waterschapsbank
O	
o.a.	onder andere
o.b.v.	op basis van
o.g.v.	op grond van
OCW	Onderwijs Cultuur en Wetenschappen
ODBN	Omgevingsdienst Brabant Noord
ODZOB	Omgevingsdienst Zuid-oost Brabant
OKB	Organisatie kostenbudget
OLSP	Oss Life Science Park
OMWB	Omgevingsdienst Midden- en West Brabant
OPC	Onderhouds prestatie contract
OP-Zuid	Operationeel Programma Zuid /gezamenlijk subsidieprogramma van Zeeland, Limburg en Noord-Brabant voor activiteiten die degefinancierd worden uit het Europees Fonds voor Regionale Ontwikkeling
ORO	Opdrachtgeverschap en Regie Omgevingsrecht
ORR	Ontwikkelingsmaatschappij ruimte voor ruimte
OTB	Ontwerp Tracé Besluit
OV	Openbaar vervoer
P	
P&C	Planning en control
p.m.	pro memorie
PAS	Programmatische aanpak stikstof
PHS	Programma hoogfrequent spoor

Afkortingenlijst

PIP	Provinciaal inpassingsplan
PJ	Peta joule
PMV	Provinciale milieuverordening
PMWP	Provinciaal Milieu- en Waterplan
PNB	Provincie Noord-Brabant
PoC	Proof of concept
PON	Het PON is een instituut dat toepasbare kennis heeft en geeft op het sociale en culturele domein
POP3	Platteland Ontwikkelings Programma
POV	ProducentenOrganisatie Varkenshouderij
PPS	publiek private samenwerking
pr	public relations
PS	Provinciale Staten
PWP	Provinciaal Water Plan
PZEM	Provinciale Zeeuws Elektrische Maatschappij

R

R&D	Research and development
RDW	Rijksdienst voor het wegverkeer
REAP	Regionaal Economische Actie Programma
REOS	Ruimtelijke Economische Ontwikkel Strategie
Rewin	Regionale ontwikkelingsmaatschappij West Brabant
RIEC	Regionaal informatie- en expertisecentrum (aanpak georganiseerde criminaliteit)
resp.	respectievelijk
RIN	Risico index natuurbranden
RIS3	Regionale Innovatie Strategie door Slimme Specialisatie
RIVM	Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu
RUDDO	Regeling uitzettingen en derivaten decentrale overheden
RUP	Regionaal Uitvoerings Programma
RvC	Raad van commissarissen
RVO	Rijksdienst voor Ondernemend Nederland
RvR	Ruimte voor ruimte
RVV	Reglement verkeersregels en verkeerstekens

Afkortingenlijst

RWE	Rheinisch Westfälischen Elektrizitätswerks Aktiengesellschaft
RWS	Rijks Waterstaat
RWZI	RioolWaterZuiveringsInstallatie
S	
SIF	Spaar en investeringsfonds wegeninfrastructuur
SiSa	Singel information Single audit
SmartwayZ.nl	Onder de vlag van SmartwayZ.NL (voorheen Bereikbaarheid Zuid-Nederland) werken overheden, markt- en kennispartijen en andere belanghebbenden intensief samen om de bereikbaarheid en de economie van Zuid-Nederland te verbeteren.
SNL	Subsidieregeling natuur en landschapsbeheer
SOBB	Sloop Overtollige Bebouwing Buitengebied
SOK	SamenwerkingsOvereenKomst
SSIB	Samen sterk In Brabant
Stika	Stimuleringskader Groen-Blauwe Diensten
STUW	Samenwerkingsovereenkomst Ter Uitvoering van de Waterdoelen
SUN	Sanering Urgentiegebieden Noord-Brabant
T	
t.b.v.	ten behoeve van
t.a.v.	ter attentie van
t.o.v.	ten opzichte van
t/m	tot en met
Taskforce BZ	Taskforce Brabant Zeeland
TK	Tweede Kamer
TNO	Nederlandse Organisatie voor toegepast- natuurwetenschappelijk onderzoek
TOM	Tuinbouwontwikkelingsmaatschappij
TU/E	Technische Universiteit Eindhoven
TWM	Tilburgse Waterleiding Maatschappij

U

Afkortingenlijst

UNESCO	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization (UNESCO, Organisatie der Verenigde Naties voor Onderwijs, Wetenschap en Cultuur)
UWW	Unie Van waterschappen
V	
VAB	Vrijkomende agrarische bebouwing
VBG	Vereniging van Brabantse Gemeenten
VDAB	Vlaamse Dienst voor Arbeidsbemiddeling en Beroepsopleiding
VEWIN	Werining van drinkWaterbedrijven in Nederland
VITO	Vlaamse Instelling voor Technologisch Onderzoek
VIV	Verplaatsing Intensieve Veehouderij
VMBO	Voorbereidend Middelbaar BeroepsOnderwijs
VNG	Vereniging Nederlandse Gemeenten
VPB	vennootschapsbelasting
VITO	Vlaamse Instelling voor Technologisch Onderzoek
VRI	Verkeersregelinstallatie
VRN	Voortgangsrapportage natuur
VSO	Voortgezet Speciaal Onderwijs
VSV	Versterken sociale veerkracht
VTE	Vrije tijds economie
VTH	Vergunningverlening, toezicht en handhaving omgevingsrecht
VWS	Volksgesondheid, Welzijn en Sport
W	
WABO	Wet algemene bepalingen omgevingsrecht
WGA	Werkhervattingsregeling gedeeltelijk arbeidsongeschikten
WK	Wereldkampioenschappen
Wm	Wet Milieubeheer
Wnb	Wet natuurbescherming
WNT	Wet Normering Topinkomens
WUR	Wageningen University en Research
WvW	wegenverkeerswet

Afkortingenlijst

WW Werkloosheidswet

Z

ZLTO Zuidelijke Land- en Tuinbouw Organisatie

ZRK Zuidelijke Rekenkamer